ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΟΜΠΡΟΣ
ΕΤΟΣ ΤΑΡΥΠΗΣ 1818

ΔΗΜΟΣΙΟ ΒΕΝΤΑΜΙΝΟ ΛΕΣΒΟΥ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1818

Αρ. 214 54

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

Β/2 Αρ. 37 117.

1041

ΔΕΣΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ ΥΠΕΡΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

Β/2 Αρ. 37

Ε. Ι. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ

1046

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

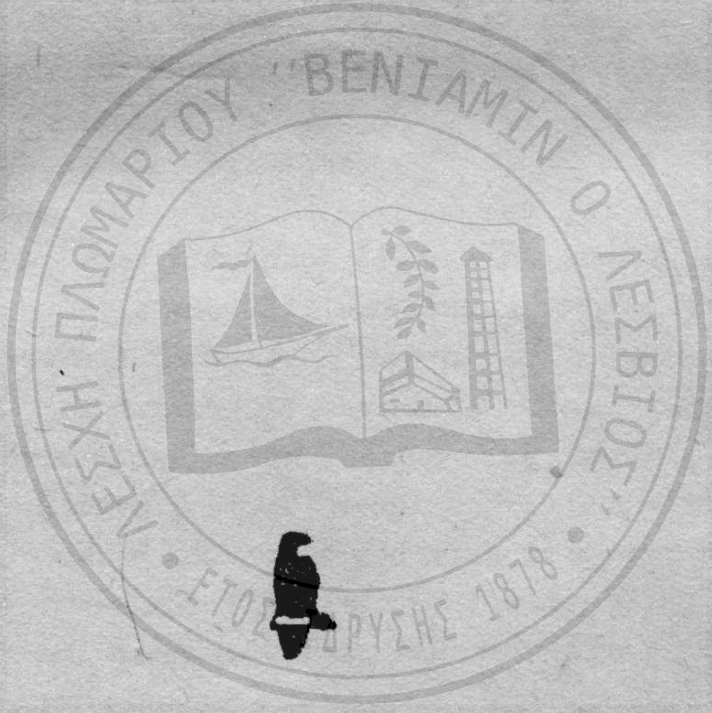

ΑΕΤΟΣ Α. Ε. • ΑΘΗΝΑ • 1945

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

Β/2 Αρ. 37

Ε. Ι. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ

1046

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

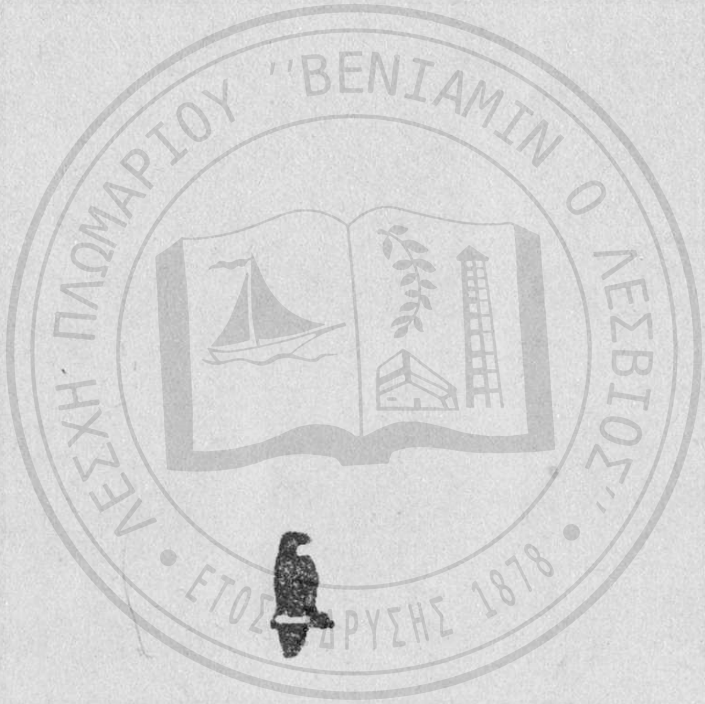

ΑΕΤΟΣ Α. Ε. • ΑΘΗΝΑ • 1945

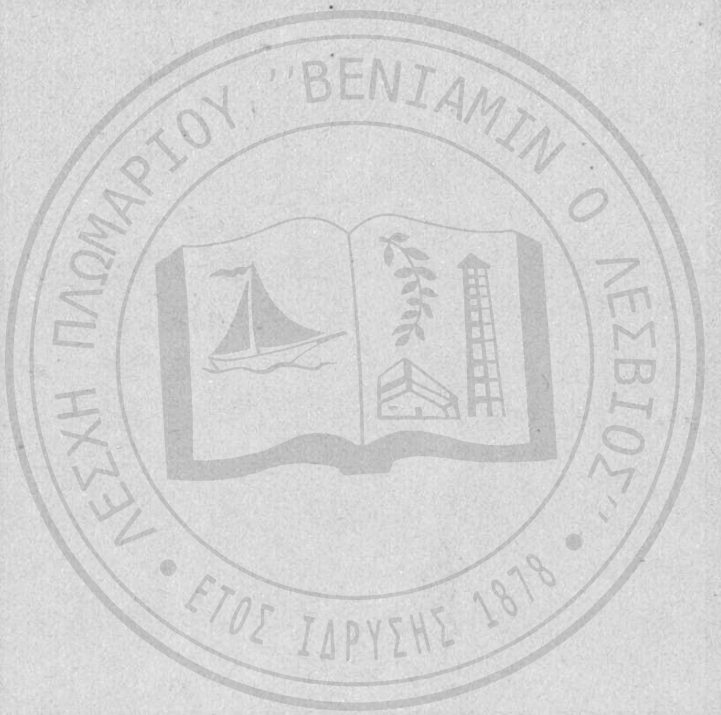

Printed in Greece

Copyright by E. Tsouderos 1945

ΠΡΟΛΟΙΟΣ

Στὸ βιβλίο αὐτὸ δὲν ἐξιστορῶ τὸ τί ἔγινε γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τῶν ἐνόπλων Δυνάμεών μας, κατὰ τὴν τριετῆ πρωθυπουργίαν μου. Περὶ τῆς κολοσσιαίας αὐτῆς Ἐθνικῆς ἐργασίας καὶ περὶ τῆς ἐνδόξου ἐν τῷ ἐξωτερικῷ πολεμικῆς δράσεως τῶν Ἐθνικῶν ὅπλων, θὰ ὁμιλήσω ἄλλοτε. Γιὰ τώρα ὡς πρὸς αὐτὰ παραπέμπω εἰς τὸν λόγον μου τῆς 20 Φεβρουαρίου 1944 ποὺ ἔχει δημοσιευθῆ εἰς τὸ Κάϊρο σὲ φυλλάδιο ὑπὸ τὸν τίτλον «Τριετὴς Κυβερνητικὴ Ἐργασία».

Ὁ Στρατὸς ποὺ τὸν Ἰούνιο 1941 δὲν ἦτο στὴν Αἴγυπτο παραπάνω ἀπὸ ἕνα ἀγύμναστο τάγμα μὲ εἴκοσι ἀξιωματικούς, ἀπετελεῖτο στὶς ἀρχὲς τοῦ 1944 ἀπὸ δύο ταξιαρχίες ἐξωπλισμένες μὲ τὸν πλιὸ νεώτερο ὁπλισμό. Ὑπῆρχαν ἐπὶ πλέον καὶ δύο ἀνεξάρτητα Τάγματα πεζικοῦ, ὁ φημισμένος Ἱερὸς Λόχος καὶ τὸ Σύνταγμα τῶν θωρακισμένων. Ἡ συνολικὴ δύναμις ἦτο παραπάνω ἀπὸ τριάκοντα χιλιάδες ἄνδρες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 2500 ἦσαν ἀξιωματικοί, οἱ ὁποῖοι σὲ διάφορες πολεμικὲς σχολὲς ἔκαμαν μετεκπαίδευση στὴ σύγχρονη στρατιωτικὴ τέχνη. Ἡ μάχη τοῦ Ἀλαμέϊν καὶ ἄλλες πολεμικὲς ἐνέργειες εἶναι εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τοῦ στρατοῦ μας.

Ἡ ἀεροπορία ἀπὸ τίποτε ποὺ ἦτο ὅταν ἐφθάσαμε εἰς τὴν Αἴγυπτο, ἀριθμοῦσε τὸ 1944 μερικὲς μοῖρες καταδιωκτικῶν καὶ βομβαρδιστικῶν μὲ δρᾶσιν ἀξιόλογον, ὅπου καὶ ἂν διετάχθησαν νὰ ἐνεργήσουν. Τὸ προσωπικὸν τῆς ἀεροπορίας ἔκαμε τὴν τελειοτέρα ἐκπαίδευση (σὲ διάφορες εἰδικὲς σχολὲς) καὶ ἔτσι συγκαταλέγεται σήμερον εἰς τὸ καλλίτερον τοῦ εἴδους του. Οὐδέποτε ἄλλοτε ἡ Ἑλληνικὴ ἀεροπορία ἦτο ἀνωτέρα εἰς ἀριθμὸν ἀεροπλάνων καὶ ἀρτιωτέρα σὲ κατάρτιση, ὅσον εἶναι σήμερον μὲ τὴν προώθηση τῆς ἐργασίας ποὺ ἔγινε στὰ τρία χρόνια.

Τὸ Ναυτικόν! Πόσα δὲν τοῦ χρεωστεῖ τὸ Ἔθνος διὰ τὴν δρᾶσιν του, πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐχθρικὴ εἰσβολή. Ἀκαταπόνητο, δὲν ἐσταμάτησε οὔτε μίαν ἡμέραν, καὶ εἶναι ἀξιοθαύμαστο, ὅτι κανεὶς κόπος ἢ δυσθυμία δὲν ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἐμποδισθῇ ἡ πορεία του. Ἔξω ἀπὸ τὴν Πατρίδα μὲ τὰ παλιά μας καράβια στὰς ἀρχάς, καὶ ὑστερώτερα μὲ τὰ νέα ποὺ μᾶς ἔδωσαν οἱ Σύμμαχοι, ἔκαμαν θαύματα οἱ ναυτικοί μας καὶ ἀπέσπασαν τὴν γενικὴν ἐκτίμησιν. Ἡ δύναμις τοῦ Στόλου μας στὰς ἀρχὰς τοῦ 44 ἦτο οὐσιαστικὰ μεγαλυτέρα σὲ μονάδες παρὰ σὲ καμμιὰ ἄλλη ἐποχή, καὶ οἱ ναυτικοί μας μορφωμένοι καὶ ἐμπειροπόλεμοι, ποὺ ἀδίστακτα συγκρίνονται μὲ τοὺς καλυτέρους τῶν ναυτικῶν τοῦ Κόσμου.

Μέσα στὴν τριετία ἕνα μεγάλο κυβερνητικὸ κατόρθωμα ἦταν τὸ σπάσιμο τοῦ ἀποκλεισμοῦ γιὰ νὰ δοθῇ ἐπισιτιστικὴ βοήθεια εἰς τὴν λιμοκτονοῦσαν Πατρίδα μας. Ἡ καρδιὰ τῶν Συμμάχων μας ἦτο πάντοτε εὐνοϊκὴ γιὰ μιὰ τέτια εὐκολία, ἀλλ' αἱ ἀνάγκες τοῦ πολέμου τοὺς ἐπέβαλλαν νὰ καταπνίγουν τὸ αἴσθημά των. Καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ πολεμικοῦ συμφέροντος συνεκροτήθη ζωηρὰ μάχη μεταξὺ τῶν ὀργάνων τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ ἡμῶν, τὴν ὁποίαν τελικὰ ἐκερδίσαμε χάρις εἰς τὸ κῦρος ποὺ ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, μὲ τὴν ὑπέροχη πολεμικὴ δράση, ἀπελάμβανε στὴν Κοινὴ Γνώμη τῶν μεγάλων συμμάχων μας, ἡ ὁποία ξεσηκώθηκε ὑπὲρ ἡμῶν. Ἀξίζει μιὰ μέρα νὰ δημοσιευθῇ γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἕνας χωριστὸς τόμος, καὶ θὰ δημοσιευθῇ.

Εἴπαμε ὅμως ὅτι δὲν προτιθέμεθα νὰ κάμωμε σήμερα τὴν ἱστορία τοῦ ἔργου ποὺ ἔγινε κατὰ τὴν τριετία, διὰ τὸ ὁποῖον ἐγράφη ἀπὸ ξένον δημοσιογράφον ὅτι ἦτο «δύσκολον, ἀλλ' ἐξαιρετικῶς χρήσιμον διὰ ν' ἀκούεται εἰς τὸν ἐλεύθερον κόσμον ἡ φωνὴ τῆς ἀθανάτου, ἡρωϊκῆς, πάντοτε μαχομένης ἂν καὶ αἱμοφύρτου, καταπατημένης καὶ μαρτυρικῆς Ἑλλάδος».

Στὸν τόμο αὐτὸ θελήσαμε νὰ ἐξιστορίσωμε, πρῶτα ἀπ' ὅλα, τὴν ἀντίδραση ὄχι κατὰ τοῦ Κυβερνητικοῦ ἔργου μας, ἀλλὰ εἰς βάρος τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος, ποὺ ἐκδηλώθηκε μὲ τὶς ἀνωμαλίες, στρατιωτικὲς καὶ πολιτικές, αἱ ὁποῖαι γίνηκαν κατὰ καὶ-

ρους εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν. Στὶς ἀνωμαλίες αὐτές, ποὺ τὰς ἐξεμεταλλεύθησαν τελικὰ ἐχθροὶ τῆς Χώρας μας, ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς ὄργανα, ἀκουσίως των βέβαια, φιλόδοξοι στρατιωτικοί, μικροὶ πολιτικοὶ καὶ ψευδοϊδεολόγοι κομμουνισταὶ ἢ καὶ ἁπλῶς σοσιαλισταὶ τοῦ Αἰγυπτιώτου Ἑλληνισμοῦ. Οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν, θὰ ἠμποροῦσα νὰ εἴπω ὅλοι, παρεσύρθησαν εἰς τὴν πολιτικὴ τῆς ἀντιδράσεως μὲ μεγάλην ἐπιτηδειότητα, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ διαλύσουν τὰς πολεμικὰς δυνάμεις καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ Πεμπτοφαλαγγῖται, οἱ Ἀναρχικοί, καὶ οἱ μωροὶ ἐκ τῶν ἀντιδραστικῶν ἀπὸ κομματικὸ ὑπολογισμό. Ξεσήκωσαν μὲ πολλὴ μαεστρία τοὺς δημοκρατικοὺς κατὰ τῶν βασιλικῶν καὶ ἀντιθέτως αὐτοὺς κατὰ τῶν δημοκρατικῶν, ἐξάπτοντες τὶς προσωπικὲς φιλοδοξίες καὶ τὰ πάθη τῶν μὲν κατὰ τῶν δέ. Τοὺς ὤθησαν νὰ ὀργανώσουν συλλόγους καὶ συνδέσμους, μὲ σκοπὸ νὰ δουλέψουν τάχα γιὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἢ γιὰ νὰ καταπολεμήσουν τὸν φασισμὸ ἢ γιὰ νὰ προστατεύσουν τὴν ἔννομο τάξη ποὺ ἐξεπροσωπεῖτο γιὰ μερικοὺς ἀπὸ τὸν Βασιλέα. Ὁ Ε.Α.Σ. (Ἐθνικὸς Ἀπελευθερωτικὸς Σύνδεσμος) τῶν Αἰγυπτιωτῶν Ἑλλήνων, ἡ Ε.Σ.Α. (Ἐπιτροπὴ Συντονισμοῦ Ἀγῶνος) μὲ Πρόεδρο τὸν Πρεσβευτὴ Π. Ἀργυρόπουλο καὶ μὲ μέλη τοὺς Κομμουνιστὰς Νεφελούδην, Καραγιάννην καὶ ἄλλους πρώην Φιλελευθέρους βουλευτὰς ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, ἡ Α.Σ.Ο. (Ἀπελευθερωτικὴ Στρατιωτικὴ Ὀργάνωσις) τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν νέων ἀριστερῶν ἀξιωματικῶν, ὁ Σ.Α.Ν. (Σύνδεσμος Ἀξιωματικῶν Νέων ἢ Νομιμοφρόνων) τῶν βασιλοφρόνων ἀξιωματικῶν, διανοήσεως Κωνσταντινικῆς ἐποχῆς, ὁ Σύνδεσμος τῶν ἀνωτέρων Ἀξιωματικῶν δημοκρατικῶν φρονημάτων καὶ ἄλλαι ὀργανώσεις, εἰργάσθησαν γερὰ γιὰ τὸ ξεθεμέλιωμα καὶ γιὰ τὴν γενικὴ σύγχυση ποὺ σιγὰ-σιγὰ ἐγέννησε ἕνα ἔντονο πολιτικὸ-στρατιωτικὸ παραλήρημα μὲ ἐκδήλωση τελικὴ τὸ κίνημα τοῦ Ἀπριλίου 1944.

Ἐρωτηθήκαμε ἀπὸ φίλους καὶ ἐπικριθήκαμε ἀπὸ ἐχθροὺς γιατὶ ἀφήσαμε τὴν δημιουργία τόσων πολλῶν παρασίτων καὶ καρκινωμάτων, ποὺ ἦσαν αὐταὶ αἱ ὀργανώσεις. Ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο 1942 καὶ ἔπειτα, ποὺ λείψαμε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ὅταν πήγαμε εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν γιὰ τὰ Ἐθνικὰ

καὶ Ἐπισιτιστικὰ ζητήματα, ἐπεκράτησε ἐκεῖ μία γνώμη, ὅτι ὁ στρατὸς εἶναι λαὸς καὶ δύναται νὰ βουλεύεται. Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ὑπεστηρίζετο καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν τότε Ἀντιπρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως.

Ἡ συζήτησις ἀφέθηκε ἔτσι ἐλεύθερη ἀναμεταξὺ τῶν στρατιωτῶν. Αὐτὸ ἦτο κατηφοριά, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εὔκολα γλύστρησαν αἱ ἔνοπλες δυνάμεις μας σ' ὑπερβολικὴ πολιτικολογία.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ ἡ αἰτία τῆς δημιουργίας τῶν ποικιλωνύμων στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ὀργανώσεων στὴ Μ. Ἀνατολή. Αἱ ὀργανώσεις ἀπὸ λόγους πολιτικοὺς εἶχαν ἀρχίσει καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1942 καὶ ἦσαν μυστικές, βασισμένες στὸ συνωμοτικὸ σύστημα τῶν τριάδων ἢ πεντάδων. Λὲν εὕρισκε κανεὶς οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος προπαντός, γιὰ νὰ μπορῇ νὰ τὰς ἀποκαλύψῃ. Ὅσο ἦσαν μέσα στὴ συνωμοσία, τόσο καὶ πειθαρχικώτεροι παρουσιάζοντο. Πάνω στὰ κινήματα ἀκόμη οἱ κινηματίαι συνέχιζαν τακτικώτατα τὰ γυμνάσιά των καὶ τὰ στρατιωτικά των ἔργα σᾶν νὰ μὴ συνέβαινε τίποτε τὸ ἀνώμαλο. Οἱ Ἄγγλοι ἀξιωματικοί, οἱ ὁποῖοι πήγαιναν γιὰ ἀνάκρισι ἔφευγαν ἔκπληκτοι μὲ τὴν φαινομενικὴ εὐκαταστασία ποὺ ἔβλεπαν. Οἱ συνωμόται δημοσίευαν διάφορα μυστικὰ προπαγανδιστικὰ φυλλάδια, ποὺ κυκλοφοροῦσαν στὶς ἔνοπλες δυνάμεις. Καμιὰ ἀστυνομικὴ ἀρχή, δική μας ἢ συμμαχικὴ μπόρεσε νὰ βρῇ τοὺς συντάκτες καὶ τοὺς ρονεογραφητὰς αὐτῶν. Μόνοι μας δὲν μπορούσαμε νὰ κάμωμε τίποτε καὶ ὁσάκις ζητήσαμε βοήθεια τῶν ἁρμοδίων συμμαχικῶν καὶ ξένων ἀρχῶν δὲν μᾶς ἐδόθηκε.

Μπρὸς σὲ μιὰ τέτια πραγματικὴ κατάσταση δὲν ὑπάρχει ἀπάντηση εἰς τὸ ἐρώτημα ποὺ τίθεται μπροστά μας, γιατὶ ἀφήσαμε ἀδίωκτες τὶς ὀργανώσεις αὐτές, ποὺ βέβαια μόνον Ἐθνικὸ κακὸ ἔκαμαν.

Μέσα λοιπὸν σ' ἕνα τέτιο κυκεῶνα κακοηθείας δὲν ἦτο σπάνιο ν' ἀκούῃ κανεὶς τραγικὰ καὶ πεμπτοφαλαγγίτικα συνθήματα: Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἔλεγαν, παρὰ νὰ ἔχουν οἱ δημοκρατικοὶ δικό τους στρατὸ καλύτερα νὰ διαλυθῇ· καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐφώναζαν, ἀρκετὰ πολεμήσαμε καὶ δὲν χρειάζεται ν' ἀγω-

νιζόμεθα στὴν ἔρημο ἢ εἰς τὸ Καζῖνο. Ἡμεῖς, προσέθεταν ἄλλοι, ἔχομεν προορισμὸ νὰ ἐλευθερώσωμε τὴν Πατρίδα μας.

Ἔτσι ἐγεννᾶτο παρανόησις σκοποῦ καὶ μέσων, ποὺ δημιούργησε κατάλληλο ἔδαφος γιὰ τοὺς κομμουνιστάς, οἱ ὁποῖοι ἐπεδίωκαν τὴν πολιτικήν των ἐπικράτηση, καὶ γι' αὐτὸ σ' ὅλας τὰς ἀνωμαλίας τελικῶς βλέπαμε νὰ ἐπικρατῇ ἡ δική των μειοψηφία, ποὺ ἦτο καλύτερα ὀργανωμένη καὶ εἶχε μαχητικὰ στοιχεῖα πνευματικῶς διακρινόμενα καὶ ἐπιβαλλόμενα. Ἀλλὰ ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν περιπλοκή, ἔβγαινε κερδισμένη σὲ βάρος ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἀνεξάρτητα ἀπὸ κόμματα, ἡ ἐχθρικὴ προπαγάνδα, ποὺ κόντεψε εἰς τὸ τέλος νὰ ἐπιτύχῃ καὶ τὸ βούλιαγμα τοῦ Στόλου μας στὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀπὸ τὸν Ἀγγλικὸν Στόλον, ὁπότε τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν δύο φίλων καὶ Συμμάχων Χωρῶν θὰ ἦτο δύσκολον πλέον νὰ γεφυρωθῇ καὶ θὰ χάναμε ἕνα μεγάλο φιλικὸ ἔρεισμα γιὰ τὶς Ἐθνικές μας διεκδικήσεις.

Δὲν θὰ κατανείμω τώρα εὐθύνας, καὶ ὁ καθένας θὰ βγάλῃ τὰ σχετικὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὰ ἔγγραφα ποὺ θὰ διαβάσῃ εἰς τὰ διάφορα κεφάλαια τοῦ βιβλίου. Δὲν μπορῶ ὅμως νὰ μὴν τὸ πῶ καθαρά, ὅτι μεγάλο μέρος τῆς εὐθύνης ἔχουν σ' αὐτὰ ποὺ ἔγιναν καὶ οἱ νομιμόφρονες ἀξιωματικοὶ καὶ ἡ Αὐλή, ποὺ μὲ τὴν στοργήν των πρὸς τὸν Βασιλέα ὑπωπτεύοντο τοὺς πάντας καὶ δὲν ἄφηναν σὲ κανένα τὸ δικαίωμα καὶ τὰ μέσα νὰ ματαιώσῃ μὲ τὸν δικό του τρόπο, τὰ ἐνδεχόμενα μιᾶς τέτιας καταστάσεως. Σκάλιζαν διαρκῶς. Ἡ ἄμυνά των κατὰ ὑπαρκτῶν ἢ ἀνυπάρκτων κινδύνων ἀνέτρεπε τὴν πολιτικήν μας τοῦ κατευνασμοῦ καὶ μᾶς ἐστεροῦσε εὐκαιρίες διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πειθαρχίας. Ἡ πειθαρχία ἤθελαν αὐτοὶ ν' ἀποκατασταθῇ μὲ τὴν δική τους ἀντιπειθαρχικὴ πολιτική. Καὶ ἔτσι ἡ Κυβέρνησις ἐπάλαιε κατὰ πάσης φύσεως φανερῶν καὶ ἀφανῶν δυνάμεων, φίλων καὶ δικῶν μας, χωρὶς κανεὶς νὰ θέλῃ νὰ τὴν βοηθήσῃ γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ, διὰ μετριοπαθοῦς πολιτικῆς, τὴν ἠρεμία καὶ τὴν ἰσορροπία. Οἱ νομιμόφρονες καὶ οἱ αὐλικοὶ ἐπέμεναν, ὅτι μόνον διὰ τῆς πυγμῆς ἦτο δυνατὴ ἡ ἐπιτυχία τῆς Ἐθνικῆς Ἑνότητος. Δὲν τὸ ἔκρυβαν ὅτι ζητοῦσαν ἄλλη Κυβέρνησι γιὰ μιὰ τέτια πολιτική. Ἔτσι ὅμως προκαλοῦσαν. Ὅταν οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ σᾶς ὡμιλοῦσαν, ἔλεγαν

ὀρθὰ λόγια διὰ τὰ αἴτια τῆς καταστάσεως, στὰ συμπεράσματα ὅμως καὶ στὰ μέτρα ποὺ πρότειναν ἦσαν ἐντελῶς οἱ ἴδιοι μὲ τοὺς ἄλλους πάσης φύσεως ἐπαναστατικούς. Ἐπίστευα ἀντιθέτως ὅτι ἡ βία σ' ἀτμόσφαιρα καὶ σὲ κλίμα σὰν αὐτὸ ποὺ ἦτο δημιουργημένο στὴ Μέση Ἀνατολή, θὰ ἔδιδε ταχύτερα τὸ μοιραῖο κτύπημα διὰ τὴν πλήρη διάλυσί μας. Δὲν εἶχα ἄδικον στὸν δρόμο ποὺ ἠκολούθησα, αὐτὸ φάνηκε ἀπὸ τὰ μετέπειτα γεγονότα, καὶ καλύτερα νὰ ἔχω εἰς τήν συνείδησίν μου ὅσα ἔγιναν, ποὺ περιωρίσθησαν σ' ἀνωμαλίες, παρὰ νὰ εἶμαι ὑπεύθυνος ὅτι μὲ βίαιη πολιτικὴ ἔσπρωξα εἰς γενικὴν ἀνατροπὴν ποὺ θὰ ἦτο μεγάλη ἐθνικὴ ἀτυχία. Διὰ τῆς πολιτικῆς μου, παρὰ τὴ γενικὴ ἀντίδραση ποῦ συνήντησε, διατηρηθήκαμε ὄρθιοι στὰ πόδια μας καὶ βαστηχθήκαμε ἔτσι, ἔστω τρικλίζοντας, ἐπὶ τρία χρόνια, μέχρι τῆς παραμονῆς τοῦ Λιβάνου, τὴν συνάντησιν τοῦ ὁποίου παρεσκεύασα μὲ ὑπομονετικὴ πολιτική.

Ἡ δήλωσις τοῦ Βασιλέως τῆς 4 Ἰουλίου, τὸ γράμμα του τῆς 8 Νοεμβρίου, ἡ Ἀγγλο-Ἑλληνικὴ συμφωνία τοῦ Δεκεμβρίου γιὰ τὴν ρύθμιση τῆς ἐσωτερικῆς μας καταστάσεως, ἡ διαπραγμάτευσίς μας τοῦ Ἰανουαρίου 1944 μὲ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν, μὲ συγκατάθεση γιὰ ὅλα αὐτὰ τοῦ Βασιλέως, εἶναι σταθμοὶ εἰς τὴν σύγχρονον πολιτικὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν ποὺ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ πάρουν στὰς σελίδας της τιμητικὴ θέση. Βοηθήσαμε γιὰ τὴν ὁμαλὴ ἐξέλιξη, δὲν μειώνει δὲ τὴν ἀξίαν τῆς προσπαθείας μας ἡ πανταχόθεν ἀντίδρασις, ἡ ὁποία περιγράφεται ἀντικειμενικὰ εἰς τὸ βιβλίον αὐτό. Στὰς πάρα-πέρα σελίδας θὰ εὕρῃ κανεὶς τὴν ἐξήγηση γιατὶ δὲν μπορέσαμε νὰ τὴν κτυπήσωμε ἀποτελεσματικά.

Ἡ ἀντίδρασις εἴπαμε ἤρχετο καὶ προήρχετο ὄχι μόνον ἀπὸ Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ξένους φίλους καὶ ἀπὸ ἐχθρούς. Ἡ ἐπικράτησις τελικὰ τῆς μυωπίας τῆς Αὐλῆς ἐπηρέασε καὶ τὸν Βασιλέα. Ἡ ἄρνησίς του νὰ δεχθῇ τὰς συστάσεις τῆς 8 Μαρτίου 1944 περὶ ἀποδοχῆς τῶν προτάσεων τοῦ πολιτικοῦ κόσμου τῆς Χώρας, εἶναι μία ἀπόδειξις ὅτι καὶ ἡ Α.Μ. ἔχασε ἀπὸ ὡρισμένη στιγμὴ τὴν νηφαλιότητά του, ποὺ — γιατί νὰ μὴν τὸ εἰπῶ; — τὴν εἶχε κατὰ τὸ πλεῖστον διατηρήσει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τριετίας.

Καὶ τώρα, ἀπὸ ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ βγάλωμεν συμπεράσματα καὶ χρήσιμα διδάγματα. Ὑπεράνω ὅλων πρέπει νὰ τεθῇ τὸ Ἔθνος. Ἀπὸ μιὰ τέτια σκοπιὰ μποροῦμε νὰ δοῦμε ὅλα καθαρὰ καὶ νὰ πάρουμε τὶς προσήκουσες ἀποφάσεις. Ἡ διαίρεσις μας, γύρω ἀπὸ τὸ βασιλικὸν ζήτημα, προεκάλεσε τὴν φοβερὰ κατάσταση τῆς Μ. Ἀνατολῆς. Τὴν ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ ἐχθροί μας καὶ ὅσοι ἄλλοι εἶχαν συμφέρον, ἰδίως οἱ γείτονές μας. Δὲν ἀρκεῖ τώρα νὰ μοιρολογοῦμεν καὶ νὰ ζητοῦμεν ὑπευθύνους. Αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸ ἀδυναμίας καὶ ἀφορμὴ γιὰ ἀποσυντεθειμένες σκέψεις καὶ ἐνέργειες. Ποῖος εἶναι ὑπεύθυνος καὶ ποῖος δὲν εἶναι θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ ἀφήσωμεν εἰς τὴν Ἱστορίαν, ποὺ αὐτὸ εἶναι ἡ δουλιά της. Τώρα αὐτὸ ποὺ προέχει εἶναι νὰ βάλωμε κατὰ μέρος κάθε ζήτημα ποὺ μπορεῖ νὰ δώσῃ ἀφορμὴ καὶ εἰς τὸ μέλλον σὲ συγκρούσεις, σ' ἐμφύλιο πόλεμο καὶ σ' ἐξωτερικὲς περιπέτειες. Τίποτε δὲν εἶναι τόσον μεγάλο καὶ πολύτιμο, ποὺ νὰ μὴ μπορῇ νὰ θυσιασθῇ εἰς μιὰ τέτια Ἐθνικὴ ἀνάγκη.

Σ' αὐτὸ πρέπει νὰ μᾶς καθοδηγήσῃ μόνον τὸ ἐθνικὸν συμφέρον. Ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ ἐρωτοῦν τί νὰ ἐπιθυμῇ γι' αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ ζήτημα ἡ Ἀγγλία ἢ καμμιὰ ἄλλη σύμμαχός μας. Πιστεύω ἀκράδαντα, ὅτι οἱ σύμμαχοί μας θέλουν νὰ μᾶς δοῦν νὰ σταθοῦμε μόνοι ὄρθιοι στὰ πόδια μας, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐξάντληση ποὺ ἔχομεν ἕνεκα τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐσωτερικῶν διχονοιῶν καὶ ἔτσι νὰ γίνωμεν ἱκανοὶ γιὰ τὸν προορισμό μας ὡς ἐλεύθερης χώρας καὶ γιὰ τὴν συμμαχικὴ χρησιμότητά μας. Γι' αὐτὸ τὸν σκοπὸ καὶ οἱ ξένοι φίλοι μας βλέπουν πῶς καμμιὰ θυσία δὲν εἶναι μεγάλη καὶ εἶναι βέβαια διατεθειμένοι νὰ μᾶς βοηθήσουν γιὰ νὰ σηκωθοῦμε, πρέπει ὅμως νὰ μὴν ὀπισθοδρομοῦμε μόνοι μὲ κακὴ πολιτικὴ τὴν ἀνόρθωσίν μας. Οἱ σύμμαχοι ἀποβλέπουν σ' ἕνα Ἑλληνικὸν Λαὸν μὴ ἀλληλοσπαρασσόμενον. Δὲν ἔχουν ἀντίρρησιν γιὰ οἱονδήποτε πολίτευμα ποὺ ὁ Λαὸς θὰ ἐγκαταστήσῃ μ' ἐλεύθερη ψῆφο καὶ ἔτσι θὰ ἐξαλείψῃ ἢ ἔστω θὰ περιορίσῃ εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰς ἀφορμὰς τῆς ἐμφυλίου ρήξεως, ἡ ὁποία δυστυχῶς διετηρήθη πάρα πολὺ γιὰ μιὰ τόσον μικρὰ χώρα. Δὲν ἔχουν, εἶμαι βέβαιος, οἱ καλοὶ φίλοι μας καμμιὰ προτίμηση εἰς ἕνα ὡρισμένον εἶδος πολιτεύματος καὶ

μᾶς τὸ εἶπαν συχνά, ἀκόμη καὶ δημοσίᾳ, πῶς θέλουν μόνον νὰ εἶναι αὐτὸ τῆς ἀνόθευτης θελήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Προσδοκοῦν ὅμως ὅτι τὸ πολίτευμά μας θὰ εἶναι δημοκρατικόν, δηλαδὴ θὰ ἐξασφαλίζῃ τὰς ἀτομικὰς καὶ ὁμαδικὰς ἐλευθερίας τῶν πολιτῶν, καὶ ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἡγηθοῦν τοῦ πολιτεύματος θὰ ἐγγυῶνται μὲ τὸν χαρακτῆρα των, μὲ τὴν ἱστορίαν των καὶ τὴν ἰδεολογίαν των, ὅτι δὲν θὰ τὸ παραβιάσουν καὶ δὲν θὰ τὸ ἐκτρέψουν εἰς δικτατορίαν ἐκ τῶν ἄνω ἢ ἐκ τῶν κάτω.

Σὲ μᾶς ἀνήκει ἐπίσης, νὰ προσέξωμεν καὶ σὲ κάτι ἄλλο, μήπως ἐκλέγοντες αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ πολίτευμα προκαλέσωμεν στὸ ἐξωτερικὸ καχυποψίας, ὅτι διὰ τοῦ πολιτεύματος ποὺ ἐξελέξαμεν δείχνομε ἐκ προκαταλήψεως ἢ προτιμήσεως ἐχθρικὰς διαθέσεις ἀπέναντι ἄλλων χωρῶν. Διότι ἐκεῖνο ποὺ ἐπιβάλλεται εἶναι νὰ εἴμεθα καλοὶ φίλοι μὲ ἐκείνους ποὺ πρέπει νὰ εἴμεθα, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ δίδωμεν σὲ κανένα, καὶ μάλιστα ἰσχυρόν, τὸ δικαίωμα νὰ πιστεύῃ ὅτι εἴμεθα ἐχθροί του,

Πρὶν νὰ κλείσω τὸν πρόλογον ἤθελα νὰ δώσω μερικὰς ἐξηγήσεις: α) ὅτι ὑπὸ τὰς σημερινὰς πολιτικὰς συνθήκας δὲν νόμισα σκόπιμον νὰ εἶμαι σαφέστερος εἰς ὅσα ἐκθέτω· ἴσως βραδύτερον συμπληρωθῇ ὁ τόμος αὐτός. β) ὅτι εἰς τὸ κείμενον τοῦ βιβλίου προσεπάθησα ν' ἀκολουθήσω τὴν γλῶσσαν τῶν ἐγγράφων ποὺ ἐπικαλοῦμαι· ἑπομένως δὲν πρέπει νὰ ἐπικριθῇ ἡ γλωσσικὴ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ προλόγου καὶ βιβλίου· καὶ γ) ὅτι εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἀναφέρω κείμενα σχετικὰ μὲ τὴν τωρινὴ πολιτική μου διὰ τὸ καθεστωτικόν. Αὐτὸ εἶναι φυσικὸ διότι συσχετίζονται μὲ τὴν ὅλη μου πολιτικὴ τῆς τριετίας 41—44. Ἔτσι δὲν μένει ἀμφιβολία γιὰ τὴν συνέχειά της. Καὶ τότε καὶ τώρα ἕνα ἔχω ὁδηγόν, τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἕνα σκοπὸ ἐπιδιώκω, νὰ ἐξυπηρετήσω τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα.

Ἀθῆναι τῇ 4 Ἰουλίου 1945

Ε. Ι. ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εἰς Ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας τῆς 14 καὶ 16 Ἀπριλίου 1945 δημοσιεύθηκαν αἱ ἀκόλουθοι δηλώσεις μου πρὸς δημοσιογράφους:

«Ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Χώρας ἡ ὁποία κατὰ τὸν παρελθόντα ἀκόμη Νοέμβριον ἦτο κατὰ πλειοψηφίαν δημοκρατική, φαίνεται σήμερον νὰ στρέφεται πρὸς ἀντίθετον κατεύθυνσιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δύο παραγόντων, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι σταθεροί: α) ἀπὸ τὸν πανικὸν τὸν ὁποῖον προεκάλεσαν τὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος Δεκεμβρίου καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀντίδρασιν τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Κ. Κ. Ε. β) ἀπὸ τὰς ἀφθόνους ὑποσχέσεις μὲ τὰς ὁποίας οἱ βασιλόφρονες τροφοδοτοῦν τὸν λαὸν περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων ποὺ θὰ ἔχῃ ἡ ἄμεσος ἐπάνοδος τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν χώραν. Καὶ ἔτσι πιστεύεται, ὅτι ὁ Βασιλεὺς μόνος, διὰ μαγείας θὰ λύσῃ τὰ ζητήματά μας ἐθνικά, οἰκονομικά, ταξικὰ καὶ θ' ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν.

»Εἶναι εὐνόητον πόσον ἀσταθὴς εἶναι μία κοινὴ γνώμη ἡ ὁποία εἰς ἓν τόσον σπουδαῖον ζήτημα δὲν στηρίζεται εἰς πεποιθήσεις ἀλλὰ εἰς παράγοντας οἱ ὁποῖοι θὰ ἐλεγχθοῦν ἐκ τῆς ἐξελίξεως τῶν πραγμάτων ὅτι εἶναι ἀβάσιμοι καὶ ἀναληθεῖς. Ἡ ἐντεῦθεν ἀπογοήτευσις ποὺ θὰ ἐπακολουθήσῃ θὰ ὁδηγήσῃ εἰς ταχίστην μεταστροφὴν τῆς κοινῆς γνώμης.

»Εἰς τοῦτο θὰ συντρέξουν καὶ οἱ ἑξῆς δύο συντελεσταὶ οἱ ὁποῖοι ὑφίστανται καὶ δὲν μεταβάλλονται:

α) Ἡ νεολαία μας ἡ ὁποία ἐπιζητεῖ τὴν πρόοδον διὰ τῆς Δημοκρατίας. Τῆς λείπει μόνον ἡ ἡγεσία εἰς τὴν ὁποίαν θὰ δώσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην της. Ἡ νεολαία μας εἶναι κατὰ πλειοψηφίαν ὑπὲρ τῆς ἐξελικτικῆς, ἀλλὰ μὲ βῆμα γοργὸν προόδου,

πρὸς κατάκτησιν τῶν ἰδεῶν ποὺ θὰ ἐξασφαλίσουν τὴν κοινωνικὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ὄχι μόνον τῶν ἀτόμων ἀλλὰ καὶ τῶν ὁμαδικῶν συμφερόντων. Ὀλίγοι ἐκ τῶν νέων μας εἶναι ὑπὲρ τῆς βιαίας καὶ ἀμέσου ἐπιβολῆς τῶν ἰδεῶν αὐτῶν. Γνωρίζουν ὅτι ἡ βία ἐγκυμονεῖ τὴν βίαν καὶ τὰ καθεστῶτα τῆς βίας δὲν ριζοβολοῦν.

β) Ἡ παγκόσμιος τάσις πρὸς νέας κατευθύνσεις πολιτικὰς καὶ πολιτειακάς. Τὰ κράτη ποὺ δὲν θὰ ἐννοήσουν ἐγκαίρως τὴν τάσιν αὐτήν, διὰ νὰ τὴν διοχετεύσουν ἐγκαίρως διὰ νομίμων ἀποφάσεων εἶναι καταδικασμένα εἰς λαϊκὰς ἐξεγέρσεις. Πιστεύω, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει ἰσχυρὸν πολιτικὸν αἰσθητήριον καὶ ἑπομένως θὰ ἐκλέξῃ μόνος του τὸν ὀρθὸν δρόμον.

»Ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις καὶ σκέψεις δὲν δύναμαι νὰ πιστεύω ὅτι εἶναι βιώσιμος ἡ ἐγκατάστασις τοῦ βασιλικοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ἄλλωστε καὶ ἕνα μέρος τοῦ λαοῦ θὰ ψηφίσῃ ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν ὅτι ὁ Βασιλεὺς θὰ πολιτευθῇ ὡς δημοκρατικὸς ἄρχων. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ κανεὶς ὅτι ἀπὸ τριακονταετίας ὑπάρχει ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸ πολίτευμά των. Ἡ πάλη αὐτή, ποὺ πρὸς ὄφελος τοῦ ἔθνους πρέπει πλέον νὰ τερματισθῇ κατὰ τρόπον ὁριστικόν, ἔρριψε βαθείας καὶ πραγματικὰς ρίζας ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας, τὴν ὁποίαν σήμερον ἐνισχύει ἡ δραστηριότης τῶν νέων μας.

»Ἡ Βασιλεία ἐπανερχομένη σήμερον μ᾽ ἕνα δημοψήφισμα, τὸ ὁποῖον θὰ εἶναι ἀποτέλεσμα ψυχολογικῶν παραγόντων περὶ τῶν ὁποίων ὡμίλησα παραπάνω, δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ συναντήσῃ ἰσχυρὰν πολιτικὴν ἀντίδρασιν. Τὸ δημοψήφισμα θὰ γίνῃ βέβαια σεβαστὸν διὰ τὸ ἄμεσον μέλλον, δὲν δεσμεύει ὅμως τὰς ἰδέας νὰ ἐπιβληθοῦν ὀλίγον ἀργότερον διὰ τῆς πολιτικῆς πάλης. Ἐὰν ἡ Βασιλεία σεβασθῇ ὅπως ὀφείλει τὴν ἐλευθερίαν τῆς συζητήσεως, τότε ἡ μεταβολὴ θὰ ἐπέλθῃ ἄνευ χρησιμοποιήσεως βίας. Ἐὰν ὅμως ἡ Βασιλεία διὰ δευτέραν φορὰν θελήσῃ ν᾽ ἀντιδράσῃ κατὰ τῶν τάσεων αὐτῶν καὶ τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν, μοιραίως θὰ καταφύγῃ ἐκ νέου εἰς τὴν ἐπιβολὴν δικτατορίας, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦδε ποθοῦν αἱ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ὁμάδες ἢ σύνδεσμοι ποὺ φανερὰ ἢ κρυφὰ ἐργάζονται διὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως. Ἡ δικτατορία ὅμως θ᾽ ἀγάγῃ τὴν

Χώραν εἰς ἐπανάστασιν λόγῳ τῆς κατ' αὐτῆς ἀντιθέσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς κοινῆς γνώμης τῶν Συμμάχων λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ συστήματος τῶν δικτατοριῶν. Ἡ νέα αὐτὴ βασιλικὴ δικτατορία θὰ ἀνατραπῇ διὰ τῆς βίας καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ βία δύναται νὰ πάῃ πολὺ μακράν, ὡς πρὸς τὸ πολίτευμα τὸ ὁποῖον ὑπ' αὐτὰς τὰς συνθήκας θὰ ἐγκαθιδρύετο τότε εἰς τὴν Χώραν.

Τὰ ἐνδεχόμενα αὐτὰ δὲν συνηγοροῦν εἰς τὸ ὅτι ἡ ἐπάνοδος τοῦ Βασιλέως θὰ εἶναι ἐγγύησις διὰ τὴν τάξιν. Τὸ πολιτειακὸν ἐν τούτοις ἀπαιτεῖ λύσιν ἐγγυωμένην τὴν μακροχρονιωτέραν δυνατὴν διάρκειαν τῆς ὁμαλότητος ἐν τῇ Χώρᾳ. Δὲν ἰσχυρίζομαι ὅτι ἡ Προεδρευομένη Δημοκρατία δὲν θὰ συναντήσῃ, λόγῳ τῶν μεταπολεμικῶν συνθηκῶν, ἐμπόδια καὶ δυσχερείας, ἄρα καὶ ἀνωμαλίας. Θὰ εἶναι ὅμως εὐκολώτερον νὰ τὰς ὑπερπηδᾷ ἡ Χώρα ἄνευ ἀνατροπῶν, λόγῳ τῆς ἐλαστικότητος τὴν ὁποίαν θὰ ἔχῃ αὕτη ἕνεκα τῆς ἀνὰ τετραετίαν ἐκλογῆς τοῦ Ἀνωτάτου Ἄρχοντος ὑπὸ τοῦ Λαοῦ».

Αἱ παραπάνω δηλώσεις μου διὰ τὸ πολιτειακὸν προεκάλεσαν ἐπικρίσεις τοῦ βασιλόφρονος τύπου καὶ ἐπεζητήθη νὰ παρασταθῇ ὅτι ἀποτελοῦσαν ἀσυνέπειαν τῆς πολιτικῆς ποὺ ἠκολούθησα κατὰ τὴν τριετῆ (1941 - 1944) Πρωθυπουργίαν μου. Διὰ νὰ τοὺς βγάλω ἀπὸ τὴν πλάνην αὐτὴν ἐδημοσίευσα εἰς τὰς Ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας τὴν 16 Ἰουνίου τὴν ἑπομένην δήλωσιν:

«Κατὰ καιροὺς αἱ βασιλόφρονες ἐφημερίδες μοῦ ὑπενθυμίζουν ὅσα ἤ ἔγραψα ἤ εἶπα διὰ τὸν Βασιλέα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Πρωθυπουργίας μου. Σήμερον πάλιν ἀναδημοσιεύουν τὴν ἔκθεσιν τῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν ἀπονομὴν εἰς Αὐτὸν τοῦ Πολεμικοῦ Σταυροῦ. Μιὰ γιὰ πάντα θὰ κάμω τὰς ἀκολούθους δηλώσεις:

»α) Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐπολιτεύθηκα ἐπὶ τριάντα ἔτη ὡς Φιλελεύθερος Δημοκρατικὸς καὶ ὅτι ἡ Δικτατορία Μεταξᾶ μ' ἐξώρισε ὡς ἀντιδράσαντα κατὰ τοῦ ἀνελευθέρου συστήματός της.

»β) Ὅταν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 41 ὁ Βασιλεὺς μ' ἐκάλεσε ν' ἀναλάβω τὴν Κυβέρνησιν ἤμουν ἀκόμη ὑπὸ ἀστυνομικὴν παρακο-

λούθησιν τῆς Δικτατορίας, ἑπομένως ἐκαλούμην ν' ἀναλάβω τὴν ἐξουσίαν ἐν πλήρει γνώσει τῶν πολιτικῶν μου φρονημάτων καὶ πεποιθήσεων, δὲν μοῦ ἐζητήθη δὲ καμμία ἀντίθετος πρὸς αὐτὰ δήλωσις, ὡς ἀντάλλαγμα.

»γ) Ἀνέλαβα τὴν ἐξουσίαν χάριν τῆς Πατρίδος μας διότι, ὡς ἐξήγησα καὶ ἄλλοτε, ἐπίστευα ὅτι ἡ πρᾶξις μου ἐκείνη ἦτο τότε συμφέρουσα εἰς τὴν Χώραν, ἐγνώριζα δ' ἐπὶ πλέον ὅτι ἡ Κοινὴ Γνώμη ἦτο Δημοκρατική.

»δ) Ἐφρόνουν καθ' ὅλην τὴν τριετῆ Πρωθυπουργίαν μου ὅτι διὰ λόγους Ἐθνικοὺς δὲν ἔπρεπε ν' ἀνακινηθῇ τὸ βασιλικὸν πρόβλημα καὶ ὅτι ἡ λύσις του ἦτο ὑπόθεσις τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου. Κατηύθυνα σύμφωνα μ' αὐτὰ τὰς συμβουλάς μου καὶ πρὸς τὸν πολιτικὸν κόσμον τῆς Χώρας καὶ πρὸς Αὐτὸν τὸν Βασιλέα, ὅστις πεισθεὶς ἐδέχθη νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν λαϊκὴν κρίσιν μετὰ τὸν πόλεμον.

»ε) Οὐδέποτε ἐδεσμεύθην, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τριετίας, μὲ δήλωσιν ὅτι μετὰ τὸν πόλεμον θὰ ἐτασσόμην ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης μορφῆς τοῦ πολιτεύματος καὶ εἰς ὅλους τοὺς λόγους μου ὡμίλησα μὲ γενικότητα ὅτι μεταπολεμικῶς ἔπρεπε νὰ κυβερνηθῶμεν Δημοκρατικῶς. Ἐπεφυλασσόμην νὰ πάρω τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν ἐπῆρα ὑπὲρ τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας, ἀφ' οὗ ὁ πόλεμος θὰ εἶχε τελειώσει καὶ ἐφ' ὅσον αἱ περιστάσεις θὰ συνηγοροῦσαν ὑπὲρ αὐτῆς. Ἐξήγησα ἤδη τοὺς λόγους ποὺ μ' ἔπεισαν περὶ τούτου.

»στ) Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τριετίας ὅλος ὁ πολιτικὸς κόσμος ἄνευ ἐξαιρέσεως καὶ πρῶτοι οἱ λαϊκοί, πλὴν προσωπικῶν τινῶν ἐξαιρέσεων, ἦτο κατὰ τοῦ Βασιλέως, τὸν ὁποῖον κατηγοροῦσαν διὰ τὴν Μεταξικὴν δικτατορίαν. Ἀγωνιζόμενος ὡς Κυβερνήτης ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ, διὰ τὰ Ἐθνικὰ συμφέροντα καὶ διὰ τὸν Ἐπισιτισμὸν τῆς Χώρας κατ' ἐκείνην τὴν περίοδον, ἔπρεπε ν' ἀντιδρῶ κατὰ τῆς πολιτικῆς τῶν κομμάτων, ὄχι τόσον χάριν τοῦ Βασιλέως ὅσον χάριν τῆς Πατρίδος μας, διότι ἐνόμιζα ὅτι ἡ νόμιμος ἐκπροσώπησίς της ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἔπρεπε χάριν τῶν μεγάλων αὐτῶν ζητημάτων νὰ διατηρῇ τὸ κῦρος της.

»ζ) Ἐξ ἄλλου ὁ Βασιλεὺς ὡς στρατιώτης ἔκανε τὸ στρατιωτικὸν καθῆκον του καὶ εἶχα ὑποχρέωσιν νὰ τὸ ὁμολογήσω καὶ

νὰ τὸ ἐπαινέσω. Ἡ ἱστορία τελικῶς θὰ κρίνῃ ἐὰν ἐξετίμων καλῶς τὸ ἔργον του ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως. Ἡ κρίσις μου αὐτὴ δὲν ἐκάλυπτε οὔτε τὸ πολιτικὸν παρελθόν Του οὔτε προεξώφλει τὰς μεταπολεμικὰς πολιτικὰς ἰδέας μου. Δι' αὐτὸ δὲν ἀποσύρω τίποτε ἐξ ὅσων εἶπα τότε περὶ αὐτοῦ ὡς στρατιώτου καὶ τὰ ὁποῖα εἶχον καὶ ἕνα ἀκόμη λόγον νὰ τὰ λέγω, γιὰ νὰ συγκρατήσω δι' αὐτῶν τὴν ἑνότητα τοῦ ἔξω Ἑλληνισμοῦ, ποὺ τὴν θεωροῦσα χρήσιμον διὰ τὴν συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος.

»η) Οἱ λαοὶ μετὰ τοὺς μεγάλους πολέμους ἐχώρισαν πάντοτε τὸ ἔργον ἐκείνων ποὺ ἡγήθησαν αὐτῶν, ἀπὸ τὴν χρησιμότητα τὴν ὁποίαν οἱ ἄνδρες αὐτοὶ δύναται νὰ ἔχουν διὰ τὴν χώραν των μεταπολεμικῶς. Ὁ Κλεμανσώ, ὁ Λόϋδ Τζώρτζ, ὁ Οὐΐλσων, ὁ Βενιζέλος, οἱ μεγάλοι αὐτοὶ ἄνδρες τοῦ ἄλλου πολέμου (ἂς μὴ ὁμιλήσωμεν ἀκόμη διὰ τοὺς σημερινοὺς) ἐκρίθησαν ἀκατάλληλοι διὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος κρίνεται σήμερον ὡς πρὸς τὴν χρησιμότητά του διὰ τὸ μέλλον καὶ κρίνεται ὄχι ὡς ἄτομον, ἀλλ' ὡς θεσμός. Καθένας ἐξ ἡμῶν δικαιοῦται ἀποβλέπων εἰς τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος νὰ πάρῃ τὴν κατὰ συνείδησιν προσήκουσαν θέσιν κατὰ ἢ ὑπὲρ τοῦ θεσμοῦ. Δὲν πρόκειται νὰ βραβεύσωμεν ἢ νὰ τιμωρήσωμεν σήμερον τὸν Βασιλέα Γεώργιον δι' ὅσα ἔκαμε, ἀλλὰ πρόκειται νὰ ἐξασφαλίσωμεν διὰ τῆς ἀποφάσεώς μας, τὰ συμφέροντα τῆς Πατρίδος καὶ τὴν αὐριανὴν ἠρεμίαν αὐτῆς.

»Πιστεύω ὅτι τὸ συμφέρον της εἶναι νὰ ἔχῃ Δημοκρατίαν· Ἡ Δημοκρατία θὰ μᾶς διαιρέσῃ εἰς τὸ μέλλον ὀλιγώτερον, ἀπὸ ὅ,τι μᾶς διαιρεῖ ἡ Βασιλεία. Ἡ Δημοκρατία ἐπὶ πλέον θὰ μᾶς ἐξασφαλίσῃ περισσοτέρας ἐξωτερικὰς συμπαθείας, διότι τὸ πολίτευμα αὐτὸ εἶναι ἡ προτίμησις ὅλων τῶν μεγάλων λαῶν. Διὰ τῆς Δημοκρατίας εἶναι ἀσφαλέστερον ὅτι θὰ ἔχωμεν κοινωνικὴν δικαιοσύνην διὰ εὐρείας νομοθετικῆς μεταρρυθμίσεως. Διὰ τῆς Δημοκρατίας θὰ ἐξασφαλισθῶμεν καὶ ἀπὸ μίαν πολὺ κακὴν Διαδοχήν, ὅπως εἶναι ἐκείνη ποὺ μᾶς περιμένει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ σημερινοῦ Βασιλέως.

»Ἰδοὺ διατὶ ἀσχέτως πρὸς ὅσα ἄλλοτε διὰ λόγους σκοπιμότητος εἶπα ἢ ἔγραψα διὰ τὸν Βασιλέα, τάσσομαι σήμερον ἐναντίον τοῦ Βασιλικοῦ θεσμοῦ καὶ τῆς συμπαρομαρτούσης Αὐλῆς, τοῦ

μολυσματικοῦ αὐτοῦ παρασίτου κάθε βασιλικοῦ πολιτεύματος, ποὺ εὐνοεῖ τὴν διαίρεσιν καὶ ὑφίσταται μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς δικτατορίας διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς ἐθιμοτυπικάς της προνομίας».

Συμφωνοῦν ἄλλως τε τὰ παραπάνω καὶ μὲ τοὺς λόγους μου τῆς τριετίας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους θὰ παραθέσω ἐδῶ μερικὰ ἀποσπάσματα:

Ἔγραφα εἰς τὴν πρὸς τὰς Ἀρχὰς τῆς Κρήτης ἐγκύκλιον μου τῆς 17 Μαΐου 1941: «ἀποβλέπομεν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Νίκην καὶ δι' αὐτῆς εἰς ἕνα νέον πολιτικὸν βίον, βασιζόμενον εἰς ἀρχὰς αἱ ὁποῖαι θὰ εἶναι σύμφωνοι μὲ τὰς μεταπολεμικὰς συνθήκας τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου. Διὰ νὰ ὁδηγηθῶμεν πρὸς τὰ ἐκεῖ πολιτευθῆτε κατὰ τὰς συστάσεις μου καὶ συναδελφωθῆτε ὅλοι, ἀνεξαρτήτως τῶν παλαιοτέρων ἰδεῶν σας». Εἰς τὰς 24 Μαΐου 1941 εἰς τὸ ἐκ Κρήτης διάγγελμα τοῦ Βασιλέως καὶ ἐμοῦ προσδιωρίσαμεν, ὅτι σκοπὸς τοῦ περαιτέρω ἀγῶνος ποὺ θὰ συνεχίζαμεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν μεγάλων Συμμάχων, ἦτο ὁ θρίαμβος «τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς Δημοκρατίας».

Λίγο ἀργότερα, εἰς τὰς 16 Ἰουλίου 1941 ἔλεγα πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς Πραιτωρίας (Ν. Ἀφρικῆς) «... διὰ τῆς Νίκης θὰ ἐπιτύχωμεν, διότι θὰ εἴμεθα κύριοι τοῦ σπιτιοῦ μας, τὴν πολιτικὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Κράτους μας μὲ βάσεις καὶ ἀρχὰς φιλελευθέρας καὶ μὲ θεσμούς, τοὺς ὁποίους ἐπιβάλλει ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ τὸ συμφέρον τῆς ἁρμονικῆς συνεργασίας τῶν παραγωγικῶν τάξεων τῆς χώρας». Τὰς ἰδέας αὐτὰς συνεπλήρωνα εἰς τὸ Λονδῖνον τὴν 8 Ὀκτωβρίου 1941 ἀπευθυνόμενος πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παροικίαν. «Τὸ πολίτευμα, ἔλεγα, τὸ ὁποῖον θ' ἀποκαταστήσωμεν εἰς τὴν Χώραν, θὰ εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει τὴν συμμετοχὴν πάντων μὲ ἰσότητα εἰς τὸν δημόσιον βίον, τὸ ὁποῖον ἐξασφαλίζει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου ἀπὸ πάσης ἐκνόμου ἐνεργείας ἐκείνων ποὺ ἀσκοῦν τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν καὶ τῶν ὀργάνων αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον συγχρόνως θὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κοινωνικὸν σύνολον ἀπὸ πάσης ἐκνόμου καὶ

ἐγωϊστικῆς ἐνεργείας τῶν ἀτόμων καὶ θὰ ἐπιβάλῃ τὴν ὑποταγὴν τοῦ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος εἰς τὸ συμφέρον τῆς κοινωνίας».

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀξιωματικοὺς τοῦ Στρατοπέδου τῆς Καφριόνης ἔλεγα τὴν 7 Ἀπριλίου 1942 τὰ ἑξῆς: «Πρὸς τί νὰ συζητῶμεν πολιτικά; Ὁ πόλεμος αὐτός, ποὺ ἂν προσέξετε καλὰ θὰ δῆτε πὼς εἶναι πόλεμος ἰδεῶν καὶ πολιτισμοῦ, θὰ ἐπιφέρῃ μεγάλας κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς μεταβολάς. Οὔτε μαντεύομεν καλὰ-καλὰ τὴν ἔκτασίν των. Γύρω ἀπὸ τὰς νέας αὐτὰς καταστάσεις θὰ ἔχωμεν νὰ συζητήσωμεν μετὰ τὸν πόλεμον καὶ ἀπὸ τὰς συζητήσεις αὐτὰς θὰ δημιουργηθοῦν νέα συστήματα καὶ νέα κόμματα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ κυβερνηθοῦν οἱ μεταπολεμικοὶ λαοὶ καὶ ἑπομένως καὶ ἡμεῖς».

Ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς νέους καὶ τὰς νέας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸν ραδιοφωνικὸν σταθμὸν Λονδίνου τὴν 22 καὶ 24 Σεπτεμβρίου 1942 διεκήρυττα:

«Πιστεύομε ὅτι αὐτὸ τὸ τελευταῖο (ἡ ἀναταραχὴ ποὺ ὁδηγεῖ σὲ μιὰ γενικὴ καλυτέρευση καὶ σημειώνει ἕνα γόνιμο σταθμὸ στὴν ἱστορία) θὰ συμβῇ τώρα καὶ ὅτι ὁ σημερινὸς πόλεμος θὰ ὁδηγήσῃ στὴ λύση τῶν προβλημάτων ποὺ βασανίζουν, ἐνάμιση αἰῶνα τώρα τοὺς προοδευτικοὺς διανοουμένους καὶ τὸν ἄνθρωπο τοῦ λαοῦ. Πιστεύομεν ὅτι μετὰ τὴν εἰρήνη θὰ παύσῃ πιὰ ν' ἀκούγεται «ὁ ἀναστεναγμὸς ποὺ κυλᾷ ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχὴ» ὅπως ἔλεγε ἕνας Γάλλος ποιητής, ὁ ἀναστεναγμὸς τῶν κάθε εἴδους σκλαβωμένων ἀνθρώπων. Διότι σήμερον, ἀγωνιζόμαστε γιὰ τὴν Ἐλευθερία, γιὰ τὴν Κοινωνικὴ Δικαιοσύνη καὶ γιὰ τὸν Πολιτισμό, ἀρχὲς ποὺ τὶς ἀρνοῦνται καὶ τὶς καταπατοῦν ἐκεῖνοι ποὺ ἐξαπέλυσαν τὸν φοβερὸ αὐτὸ πόλεμο κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος.

»Ἡ μάχη ἡ παγκόσμια, ποὺ δίδεται, εἶναι μιὰ ἔφοδος τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων ποὺ θὰ ρίξῃ τὰ τελευταῖα φρούρια τῆς ὀλιγαρχίας. Ἐπάνω στὰ ἐρείπιά τους, ἐπάνω στὴν ὑλικὴ ἐρήμωση ποὺ θ' ἀφήσῃ ἡ σημερινὴ θεομηνία στὶς περισσότερες χῶρες, οἱ λαοὶ εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ βάλουν τὰ γερὰ θεμέλια ποὺ θὰ στηρίξουν τὸ Κράτος τῶν ἱστορικῶν τους διεκδι-

κήσεων, τὸ Κράτος τῆς Κοινωνικῆς Δικαιοσύνης. Αὐτὸ νὰ τὸ ξέρετε»[1].

Τέτοιοι καὶ ἄλλοι λόγοι ὑπάρχουν μέχρι τῆς 20 Φεβρουαρίου τοῦ 1944 ὅτε ἐξεφώνησα ἐνώπιον πολυαρίθμου ἀκροατηρίου τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, τὸν γνωστὸν λόγον περὶ τῆς τριετοῦς Κυβερνητικῆς ἐργασίας[2]. Εἶπα τότε μεταξὺ ἄλλων τὰ ἀκόλουθα:

«Τί εἶναι δημοκρατικὸν ἰδεῶδες τὸ ὁποῖον κατήργησαν οἱ ἐχθροί, ἡμεῖς δὲ ἀγωνιζόμεθα διὰ νὰ τὸ διατηρήσωμεν καὶ νὰ τὸ ἀναστηλώσωμεν; Ὅταν λέγωμεν δημοκρατίαν ἐννοοῦμεν ἐν πρώτοις ὡρισμένον πολίτευμα, τοῦ ὁποίου κύριον γνώρισμα εἶναι ἡ λειτουργία ἐλευθέρας λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας ἀσκούσης τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Τὸ πολίτευμα αὐτὸ τὸ ὁποῖον δύναται νὰ εἶναι βασιλευόμενον ὅπως εἰς τὴν Μ. Βρεττανίαν ἢ προεδρευόμενον ὅπως εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἔχει οὐσιαστικὸν περιεχόμενον δὲν εἶναι δὲ μόνον σύστημα ὀργανώσεως τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἀποτελεῖ εἰδικὴν μορφὴν τῆς πολιτικῆς ζωῆς».

Ἀπὸ μακρυὰ καὶ ἐπομένως ἀνεπηρέαστα ἡ ἐν Ἑλβετίᾳ ἐκδιδομένη «Ἐφημερὶς τῆς Λωζάννης» ἔκρινε τὴν 2 Μαρτίου 1944 τὸν λόγον μου αὐτὸν μὲ τὰ κατωτέρω:

«Ὁ κ. Τσουδερός, Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, περιωρίσθη ἕως τώρα νὰ κάνῃ τὸν πόλεμον καὶ ν' ἀναβάλλῃ γιὰ ἀργότερα τὰ ἐσωτερικὰ προβλήματα τῆς χώρας του. Ἐν τούτοις σήμερον ὁ κ. Τσουδερὸς φαίνεται νὰ θέλῃ νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν ἐπιφύλαξίν του αὐτήν. Ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς διὰ τοῦ λόγου του ἐγγίζει τὸ πολιτικὸν πρόβλημα. Ἡ Ἑλλὰς τῆς αὔριον θὰ εἶναι δημοκρατικὴ καὶ σοσιαλιστική, ἀδιάφορον τοῦ ἐὰν θὰ ἔχῃ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς ἕνα Βασιλέα ὅπως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, εἴτε ἕνα Πρόεδρον ὅπως εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς.

---

[1] Ὅρα «Δύο ὁμιλίες τοῦ Ἕλληνος Πρωθυπουργοῦ κ. Ε. Ι. Τσουδεροῦ πρὸς νέους καὶ νέας τῆς Ἑλλάδος». Ἔκδοσις Σπύρου Γρίβα, Ἀλεξάνδρεια 1942.

[2] Ὅρα φυλλάδιον: Ε. Ι. Τσουδεροῦ «Τριετὴς Κυβερνητικὴ ἐργασία, Κάϊρον 1944.

Μπορεῖ κανεὶς νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἡ ἐξόριστος Ἑλλὰς χωρὶς θόρυβον ἔκαμε τὴν ἐπανάστασίν της.

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα κείμενα, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀναδημοσιεύομεν παρακάτω, βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι σχετικαὶ πολιτικαὶ συζητήσεις ἔγιναν μεταξὺ Βασιλέως καὶ ἐμοῦ ἰδίως διὰ τὴν Αὐλήν του, ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ 1943 καὶ ἔπειτα ἀνεκατεύετο πολὺ εἰς πολιτικὰς συζητήσεις κρίνουσα καὶ ἐπικρίνουσα τοὺς πάντας ποῦ ἐθεωροῦντο ὕποπτοι δημοκρατικῶν φρονημάτων.

Εἰς τὴν Α. Μ. ἀπουσιάζοντα εἰς τὸν Λίβανον, ἔγραψα τὰ ἀκόλουθα τὴν 23 Μαΐου 1943:

«Μεγαλειότατε, οἱ εὑρισκόμενοι εἰς τὸ Μερτζεγιοὺμ καὶ εἰς τὸ Ἀλαρὶχ ἀπειλοῦν ὅτι μετὰ δέκα πέντε ἡμέρας, ὅτε θὰ ἐπικρατήσουν, θὰ ἐπιβάλουν «νομίμους κυρώσεις κατὰ τῶν ταραξιῶν τοῦ Μαρτίου». Δυστυχῶς ὅπως Σᾶς τὸ εἶπα οἱ ἐν λόγῳ ἀξιωματικοί, χείριστα πράττοντες, χρησιμοποιοῦν εἰς τὰς συνομιλίας των τὸ ὄνομα τῆς Ὑ. Μεγαλειότητος, κατὰ τρόπον ποὺ δίδει δικαίωμα εἰς τοὺς καλοθελητὰς νὰ βγάζουν συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα δὲν στηρίζονται εἰς τὰ πράγματα.

»Εἶπα ἤδη εἰς τὸν Στρατηγὸν Νικολαΐδην νὰ συστήσῃ εἰς αὐτοὺς καταλλήλως ὅτι ἡ ἀπρέπεια αὐτὴ πρέπει νὰ παύσῃ, καθὼς πρέπει νὰ σταματήσουν καὶ αἱ πολιτικαὶ συζητήσεις τὰς ὁποίας κάνουν τὰ πρόσωπα τὰ ὑπηρετοῦντα πλησίον τῆς Ὑ. Μεγαλειότητος, διότι ἡ παρεξήγησις δύναται ἐκ τοῦ λόγου τούτου νὰ εἶναι μεγάλη.

»Θὰ ἦτο ἐπίσης παράλειψις ἐκ μέρους μου ἐὰν δὲν ἐπανελάμβανα εἰς τὴν Ὑ. Μεγαλειότητα, ὅτι αἱ ἀνὰ τὰ στρατόπεδα περιοδεῖαι καὶ ἐπαφαὶ τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Πρίγκηπος Πέτρου θὰ ἦτο ἐνδεδειγμένον νὰ περιορισθοῦν, διότι δὲν γίνεται πιστευτόν, ὅτι οὗτος ἐνεργεῖ ἐξ ἰδίας μόνον πρωτοβουλίας».

«Οἱ Βασιλεῖς — ἔγραφα εἰς τὴν πρὸς τὸν Βασιλέα ἐπιστολήν μου τῆς 7 Ἰουνίου 1943 — δὲν πρέπει ν' ἀμύνωνται κατὰ τῶν πολιτικῶν κινδύνων, ἰδίως ὅταν οἱ ὑποτιθέμενοι κίνδυνοι προ-

ἔρχονται ἀπὸ τὴν πλειοψηφίαν τοῦ λαοῦ. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ ἄμυνα δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πρόκλησις».

Τὴν δὲ 28 Ἰανουαρίου 1944 εἰς ὑπόμνημά μου πρὸς τὸν Βασιλέα ὑπέβαλα τὰς ἑξῆς κρίσεις περὶ τῆς Αὐλῆς:

«. . . . Τίποτε συνεπῶς δὲν μπορεῖ νὰ γίνεται ἄνευ τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ πολὺ περισσότερον ἐναντίον αὐτοῦ. Κανεὶς δὲν πρέπει νὰ πιστεύῃ ὅτι ὁ ἀνεύθυνος Ἄρχων λαμβάνει τὰς ἀποφάσεις του μόνος ἢ μὲ τὴν συμβουλὴν τῶν ἰδιωτικῶν του συμβούλων. Τοῦτο, ὅταν πράγματι γίνεται, εἶναι πολιτική, ἡ ὁποία αἴρει τὸ κατὰ Σύνταγμα ἀνεύθυνον Αὐτοῦ, ποὺ εἶναι τὸ κυριώτερον μέσον ἐξασφαλίσεως τῆς σταθερότητος τοῦ Ἄρχοντος καὶ τὸ μυστικὸν τῆς ἰσορροπήσεως τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς Χώρας. Δὲν ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῇ πραγματικότητι ἡ ἁρμονία αὐτή, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ φαίνεται εἰς τὰ ὄμματα ὅλων ὅτι ὑπάρχει.

»Ἡ πολιτικὴ ἐπαφὴ ξένων καὶ Ἀνωτάτου Ἄρχοντος εἶναι ἔργον ἀνῆκον εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν καὶ τὸν διὰ τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τοῦ Κράτους ἁρμόδιον Ὑπουργὸν καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ ἐπαφὴ ἀφορᾷ εἰς ἁπλᾶς μεταβιβαστικὰς πράξεις. Διότι ἂν γίνεται διὰ τῆς Αὐλῆς, οἱ ξένοι βλέπουν εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν εἴτε μίαν πρᾶξιν ἀκανόνιστον, εἴτε μίαν πρᾶξιν δυσμενείας κατὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ. Καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην περίπτωσιν ἡ δημιουργουμένη κατάστασις δύναται νὰ εἶναι δυσμενὴς διὰ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα.

»Ἡ Αὐλὴ δὲν εἶναι πολιτικὴ ὑπηρεσία, εἶναι ἐθιμοτυπία καὶ ὀργάνωσις τοῦ ἰδιωτικοῦ οἴκου τοῦ Ἄρχοντος, ἑπομένως οἱαδήποτε ἐνέργεια πρὸς ξένους ἢ ἡμετέρους ἡ ὁποία γίνεται δι' αὐτῆς ἀποτελεῖ παρέκβασιν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὅτι ὁ Ἀνώτατος Ἄρχων δὲν ἀσκεῖ Κυβερνητικὴν ἐξουσίαν καὶ δὲν κάμνει πολιτικήν. Ὁ Ἄρχων ἐνεργῶν βάσει τῶν ἀνωτέρω Ἀρχῶν δὲν προκαλεῖ καθ' ἑαυτοῦ δυσαρεσκείας καὶ χαρακτηρίζεται ὡς συνετός. Δὲν ἀρκεῖ ὅμως μόνον αὐτό. Ὁ Ἄρχων τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, δὲν δύναται νὰ κρατῇ εἰς μεγάλην ἀπόστασιν τοὺς ὑπηκόους του. . . .

»Ὁ αὐλότοιχος ποὺ διαρκῶς ἐπισκευάζεται μὲ φανατισμὸν ἀπὸ τοὺς Αὐλικοὺς διὰ νὰ χωρίζῃ τὸν Ἄρχοντα ἀπὸ τοὺς Ἀρ-

χομένους καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς Κυβερνῶντας εἶναι ἀπὸ τὰς κακὰς ὑπηρεσίας τῶν εἰς τὰς σημερινὰς περιστάσεις ἀπροσαρμόστων Αὐλῶν, ποὺ ζοῦν ἕνα αἰῶνα πίσω ἀπὸ τὴν ἐποχήν μας. Ἀκόμη χειροτέρα εἶναι ἡ ὑπηρεσία τῶν Αὐλικῶν ἐκείνων ποὺ φροντίζουν ν' ἀνοίγεται ἡ αὐλόπορτα μόνον εἰς τοὺς θεωρουμένους «φίλους», διότι οὕτω δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωσις ὅτι ὑπάρχουν φίλοι καὶ ἐχθροὶ τοῦ Ἄρχοντος. Ἡ ἐντύπωσις αὐτὴ δηλητηριάζει τὴν σκέψιν τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ τὸ δηλητήριον μεταδίδεται εἰς τὸν πολιτικὸν ὀργανισμὸν τῆς Χώρας. Οἱ Ἄρχοντες πρέπει ν' ἀνανεώνουν τὰς Αὐλάς των καὶ ἐὰν δὲν μποροῦν ν' ἀντικαθιστοῦν συχνὰ τοὺς σκουριασμένους αὐλικούς, πρέπει νὰ τὸ κάνουν προσλαμβάνοντες καὶ νέους, ποὺ ἔχουν σύγχρονον ἀντίληψιν περὶ τοῦ λαοῦ καὶ εἶναι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζουν τὰ πραγματικὰ αἰσθήματα αὐτοῦ. Ὁ ἐν τῇ αὐλῇ εὑρισκόμενος πρέπει νὰ ἐννοῇ πάντοτε ὅτι ἡ Αὐλὴ ὑπάρχει μόνον διὰ νὰ ὑπηρετῇ τὸν Ἄρχοντα εἰς τὴν ἀνακτορικὴν ἐργασίαν».

Ὁμολογουμένως ἂν ὁ τόπος μας ἐπρόκειτο κατ' ἀτυχῆ συγκαιρίαν ἢ βεβιασμένην ἀπόφασιν νὰ δεχθῇ ὡς μεταπολεμικὸν πολίτευμα τὴν Βασιλευομένην Δημοκρατίαν, μεταξὺ ἄλλων ἐγγυήσεων τὰς ὁποίας ὁ λαὸς θὰ ὤφειλε νὰ πάρῃ, συνταγματικῶς, ἀπὸ τὸν Βασιλέα διὰ τὰς ἐλευθερίας καὶ διὰ τὴν τήρησιν τοῦ Συντάγματος εἶναι ἡ ριζικὴ μεταρρύθμισις τοῦ τρόπου τοῦ διορισμοῦ καὶ τῆς λειτουργίας τῆς Αὐλῆς. Ἡ Αὐλὴ πρέπει νὰ ἔχῃ προορισμὸν ἐκεῖνον ποὺ διέγραψα παραπάνω εἰς τὸ πρὸς τὴν Α. Μ. ὑπόμνημά μου καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τούτου νὰ ὁρισθῇ διὰ νόμου ὅτι οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὴν διορίζονται καὶ παύονται ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως διὰ ἠτιολογημένων Β. Διαταγμάτων. Ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Βασιλέως θ' ἀποτελῇ τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι συγκατετέθη εἰς τὴν αὐλικὴν μεταβολήν.

Ἐδῶ περατώνω τὴν εἰσαγωγήν, ποὺ δεικνύει σαφῶς τὴν συνέπειαν ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τῆς σημερινῆς πολιτικῆς μου καὶ τῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησα κατὰ τὴν τριετῆ Πρωθυπουργίαν μου, λαμβανομένης πάντως ὑπ' ὄψει διὰ τὴν καλὴν ἐκτίμησιν καὶ τῆς ἀνάγκης εἰς τὴν ὁποίαν εὑρισκόμην ἐκ

τῶν περιστάσεων ὡς πρωθυπουργός, νὰ τηρῶ τὴν ὀφειλομένην εἰς τὸ ἀξίωμα εὐπρέπειαν καὶ πολιτικότητα.

Τὰ κεφάλαια ποὺ ἀκολουθοῦν, καίτοι αἱ περιστάσεις δὲν ἐπιτρέπουν ἀκόμη πλήρη ἐλευθερίαν συζητήσεως ἐπὶ τῶν γεγονότων τῆς Μ. Ἀνατολῆς, περιλαμβάνουν ἐν τούτοις ἀρκετὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα καταδεικνύουν τὴν συνέχειαν τῆς τότε καὶ σήμερον πολιτικῆς μου συμφώνου πρὸς τὸ Ἐθνικὸν συμφέρον.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

Α΄.

Ὅταν τὸν Μάϊον 1941 ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, συνοδευόμενοι ἀπὸ ὀλίγους ἀνωτέρους ἀξιωματικούς, οἱ ὁποῖοι εἶχον λάβει μέρος εἰς τὴν ἱστορικὴν μάχην τῆς Κρήτης, εὑρήκαμεν ὑπὸ ἐκπαίδευσιν ἕνα τάγμα Ἑλλήνων ἐθελοντῶν μ᾽ ἐλαχίστους ἀξιωματικούς, ποὺ εἶχαν σταλῆ ἐκεῖ πρὸς τοῦτο, ἀπὸ τὰς προκατόχους Ἑλληνικὰς Κυβερνήσεις. Ὁ Στρατηγὸς Ε. Τζανακάκις ἀνέλαβεν ἄνευ βραδύτητος τὴν ἀρχηγίαν καὶ ὀργάνωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ξένην θὰ ἐξηκολούθει τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Πατρίδος. Ἤρχισαν συρρέοντες ἀπὸ παντοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως ὅμως ἀπὸ τὰς Νήσους, ἐθελονταὶ πάσης ἡλικίας καὶ στρατιωτικοῦ βαθμοῦ, μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν ἐντὸς τοῦ 1941 ἐσχηματίζετο ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ Ταξιαρχία ὑπὸ τὴν διοίκησιν κατ᾽ ἀρχὰς τοῦ Συν/ρχου Ἀντωνίου, βραδύτερον τοῦ Στρατηγοῦ Μαραβέα. Παραλλήλως ἀναδιωργανοῦντο ὁ Στόλος καὶ ἡ Ἀεροπορία καὶ ἤρχιζαν τὴν δρᾶσιν των ἐν Μ. Ἀνατολῇ, ἡ ὁποία καθ᾽ ὅλην τὴν τετραετίαν 1941 - 1945 ὑπῆρξεν ἔνδοξος.

Ἡ ἀνεξέλεγκτος κάθοδος ἀξιωματικῶν πρὸς κατάταξιν εἰς τὸν Στρατόν, ἦτο φυσικὸν νὰ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μειονεκτήματα μιᾶς προχείρου ἐθελοντικῆς στρατολογίας καὶ συγχρόνως ἀπὸ τὰς συνηθείας καὶ τὰς διαιρέσεις αὐτῶν, τὰς ἐπαγγελματικάς, ἀλλὰ καὶ τὰς πολιτικάς. Κατεβλήθη ἐξ ἀρχῆς ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν κ. Σ. Δημητρακάκη πᾶσα προσοχὴ ὥστε ἡ ἐλαττωματικὴ αὐτὴ σύνθεσις τοῦ στρατοῦ, ἰδίως τῶν στελεχῶν, νὰ μὴ ἔχῃ ἀμέσους δυσαρέστους συνεπείας διὰ τὴν πειθαρχίαν.

Ἐν τούτοις τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Δ)βρίου ἐφάνησαν τὰ πρῶτα σύννεφα, μὲ φήμας, ὅτι τὴν παραμονὴν τοῦ νέου ἔτους

1942 ἡτοιμάζετο πραξικόπημα βασιλοφρόνων ἀξιωματικῶν, δυσηρεστημένων διὰ τὴν ἐπαναφορὰν εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν εἰς τὸν βαθμόν των τριῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν, ἀποτάκτων τοῦ 1935. Ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Στρατοῦ ἐπληροφορεῖτο ταῦτα ἀπὸ τὸν ἡμέτερον ἐν Καΐρῳ Πρέσβυν καὶ ἀπὸ τὸν Πρίγκηπα Πέτρον. Ἡ λῆψις ἐκ μέρους του ὡρισμένων μέτρων ἐν τῇ Ταξιαρχίᾳ διὰ νὰ προλάβῃ τὰς ἀντιπειθαρχικὰς ἐκδηλώσεις, προεκάλεσε τὸ δυσάρεστον ἐπεισόδιον τοῦ λοχαγοῦ Φωκιάδου, ὅστις διέταξε ἐπιφυλακὴν τοῦ λόχου του, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Ταξιάρχου, ἐναντίον ἐνδεχομένης ἐνεργείας τῶν ὑπόπτων διὰ κίνημα ἀξιωματικῶν. Τὸ ἐπεισόδιον ηὔξησε τὴν ἀντίδρασιν ἐναντίον τῶν ἀποκατασταθέντων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μὴ τοποθετηθοῦν οὗτοι εἰς ἀναλόγους πρὸς τὸν βαθμόν των Διοικήσεις.

Χαρακτηριστικαὶ τῆς τότε ἀναφαινομένης καταστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἐνδεικτικαὶ τοῦ ποῖοι ἦσαν οἱ προκαλοῦντες τὴν ἀναταραχήν, εἶναι αἱ κατωτέρω ἐπιστολαί, αἱ ὁποῖαι περιῆλθον εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

Ὁ Στρατηγὸς Βάσος ἔγραφε πρὸς τὸν Στρατηγὸν Κορτζᾶν τὴν 6 Δ)βρίου 1941:

«... χρειάζεται ὅμως ἕνας ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν στρατιωτικὸς καὶ μὲ μεγαλύτερον σθένος καὶ *φρόνημα βασιλικώτερον*».

Ὁ Στρατηγὸς Μαραβέας ἔγραφε τὴν 3-1-42 πρὸς τὸν Στρατηγὸν Βάσον:

«εἶμαι πολὺ ταραγμένος ἀπὸ τὰς ἐνεργείας τοῦ ἑλληνικοῦ Στρατηγείου Καΐρου. Τὸ σχέδιον εἶναι σατανικόν. Ὑποδύονται ὅτι ἐνδιαφέρονται ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως ἵνα ἐπιτύχουν τὰ καταχθόνια σχέδιά των, τὰ ὁποῖα εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀποβλέπουν ἢ εἰς τὴν Δημοκρατίαν... Μία ἄμεσος ἐκκαθάρισις τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου τοῦ Καΐρου δέον νὰ λάβῃ χώραν.... Ὅλοι οἱ Διοικηταὶ καὶ λοχαγοὶ· οἵτινες παρουσιάσθησαν εἰς ἐμὲ ἔχουν διαμαρτυρηθῆ διὰ τὰς ἐνεργείας τοῦ Ἀρχηγείου καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ ὑποβάλουν παραιτήσεις...».

Ὁ δὲ Συν)ρχης τοῦ Πεζικοῦ Κοσμόπουλος ἀνέφερε τὴν 10-1-42 πρὸς τὸν Στρατηγὸν Βάσον τὰ ἑξῆς:

«Οἱ ἀξιωματικοὶ εἶναι λίαν ἐκνευρισμένοι, οἱ Διοικηταὶ τῶν Μονάδων καὶ τῶν λόχων ἐζήτησαν ἀκροάσεις ἵνα ὑποβάλωσι παράπονα ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατάστασιν ἥτις ἐδημιουργήθη, γιατὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Στρατηγὸς Τζανακάκις ἔχει διαταράξει τὴν πειθαρχίαν. Λοχαγοὶ τῶν Μονάδων καὶ Διοικηταὶ ἄνευ ἐξαιρέσεως ἀπειλητικῶς καὶ βιαίως ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν των νὰ φέρουν τὰ ζητήματα ἐνώπιόν του καὶ νὰ τὸν *ἀντικαταστήσουν*... Ἀποτέλεσμα τούτου οἱ Ἀξιωματικοὶ παρέμειναν εἰς ἔτι περισσότερον ἐξηγριωμένην κατάστασιν πνευμάτων καὶ τοὺς διεβεβαίωσα ὅτι ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ἐκδοθῇ διαταγὴ διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ὑπουργοῦ καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ ΒΕΣΜΑ...».

Ὁ Στρατηγὸς Βάσος, βασιλόφρων, ἦτο τοποθετημένος ὡς Στρατιωτικὸς ἀκόλουθος παρὰ τῇ Πρεσβείᾳ Καΐρου.

Ἡ ὑποβόσκουσα ἀνωμαλία, μᾶς ἔφερε ἐκ Λονδίνου εἰς Κάϊρον κατὰ Μάρτιον τοῦ 1942. Τὴν 7 Ἀπριλίου 1942 ὡμίλησα πρὸς τοὺς συγκεντρωθέντας ἐν Καφριόνῃ Παλαισταίνης ἑπτακοσίους Ἀξιωματικοὺς ὅλων τῶν βαθμῶν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐπαναφέρω μεταξύ των τὴν ψυχικὴν ἠρεμίαν καὶ συνεργασίαν.

»Ὁ Στρατός μας καὶ ἐν γένει αἱ Ἐθνικαί μας δυνάμεις — ἔλεγα — ἔχουν προορισμὸν νὰ πολεμήσουν καὶ διὰ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὸν ἀγῶνα νὰ συμπληρώσουν τὸ ἔργον τῶν συναδέλφων των τοῦ πολέμου ποὺ διεξήχθη εἰς τὰ ἔνδοξα βουνὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Στρατὸς οὕτω θὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Ἐθνικὴν πολιτικὴν διὰ τῶν θυσιῶν του.... Ἤκουσα ἀνθρώπους ἐκτὸς τοῦ στρατεύματος, γέρους τὸν νοῦν καὶ ἀσθενεῖς τὴν καρδίαν, νὰ ἰσχυρίζωνται, ὅτι ὁ Στρατός μας ἀρκετὰ ἐπολέμησε καὶ δὲν ὑπάρχει πλέον λόγος τὰ παιδιὰ τῆς Ἑλλάδος νὰ χύσουν τὸ αἷμα των καὶ εἰς τὴν *ξένην ἔρημον*, ὅπου ὅμως διὰ τοῦ συνεχιζομένου ἀγῶνος ἡμῶν καὶ τῶν Συμμάχων μας διεκδικεῖται ἡ ἐλευθερία τῆς Πατρίδος μας...».

«Αὐτὸς λοιπὸν—ἐσυνέχιζα λέγων—εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ Στρατοῦ μας ὡς ὀργάνου Ἐθνικοῦ. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ὁ Στρατὸς νὰ ὀργανωθῇ μὲ τὸ πνεῦμα αὐτὸ καὶ μὲ πειθαρχίαν ποὺ ὑπαγορεύει ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπός. Ἡ πειθαρχία αὐτὴ πρέπει νὰ στηριχθῇ εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑνότητος ὅλων τῶν Ἑλλήνων... Προσέξατε

λοιπὸν εἰς ὅ,τι δύναται νὰ μᾶς διαιρέσῃ εἰς ὅ,τι δύναται νὰ φέρῃ τὴν μείωσιν τῆς συνοχῆς τοῦ Στρατεύματος καὶ ἐντεῦθεν τὴν μείωσιν τῆς πειθαρχίας, διότι τότε ἡ μαχητικότης τοῦ στρατοῦ θὰ χαθῇ».

Ἡ ἔρευνά μας περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Στρατοῦ καὶ τῶν αἰτίων ποὺ τὴν προεκάλεσαν, μᾶς ὡδήγησαν νὰ λάβωμεν ἐν συνεχείᾳ ὡρισμένα διοικητικὰ μέτρα. Ἀντικατεστήσαμεν τὸν Ταξίαρχον Μαραβέαν διὰ τοῦ Συνταγματάρχου Κατσώτα καὶ ἀνεθέσαμεν τὰς Διοικήσεις τῶν Ταγμάτων εἰς ἀξιωματικοὺς ἀνεξαρτήτους πολιτικῶν φρονημάτων, ἐγγυωμένους τὴν πειθαρχίαν, τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν κατάπαυσιν τῆς πολιτικολογίας. Ὁ Συνταγματάρχης Μπουρδάρας ἀνέλαβε τὴν ὑπὸ σχηματισμὸν δευτέραν Ταξιαρχίαν. Τὸ Ἀρχηγεῖον τοῦ Στρατοῦ Μ. Α. κατηργήθη, ὁ δ' ἐξ Ἑλλάδος ἀφιχθεὶς πολιτευτὴς κ. Π. Κανελλόπουλος ἀνέλαβε τὴν Ἀντιπροεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὴν διοίκησιν τῶν τριῶν πολεμικῶν Ὑπουργείων, βοηθούμενος ἀπὸ τρεῖς ὑφυπουργοὺς Στρατοῦ, Ναυτικοῦ, Ἀεροπορίας.

Ἡ ὀργάνωσις τοῦ στρατοῦ ἐπροχώρησε κανονικῶς, ὑπὸ τὴν νέαν του Διοίκησιν, καὶ πράγματι τέσσαρας μῆνας βραδύτερον, τὸν Αὔγουστον 1942, ἡ πρώτη Ταξιαρχία ἦτο καθ' ὅλα ἑτοίμη καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἔνδοξον μάχην τοῦ Ἐλ-Ἀλαμέϊν, ἡ ὁποία δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς μεγάλης νικηφόρου μάχης, ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν Μοντγόμερυ, ἡ ὁποία ἤρχισεν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐτελείωσεν ὑπὸ τὴν Διοίκησιν τοῦ αὐτοῦ στρατάρχου εἰς τὸ Βερολῖνον τὸν παρελθόντα Μάϊον 1945. Ἡ Ταξιαρχία μας εἶχε τὴν τιμὴν νὰ ἐκτελέσῃ τὸ πρῶτον ἐπιθετικὸν ἐγχείρημα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὴν 23ην Ὀκτωβρίου 1942, δύο ὥρας πρὶν ἀρχίσῃ ἡ κυρία μάχη καὶ συνέχισε τὴν πολεμικὴν δρᾶσιν της μέχρι τοῦ Ἐλ-Ἀγκέϊλα. Πλὴν τῆς Ταξιαρχίας καὶ ὁ Ἱερὸς Λόχος συμμετέσχε ἐπιτυχῶς τοῦ ἀγῶνος μέχρι Τριπολίτιδος καὶ Τύνιδος.

Ἡ ἄφιξις εἰς τὴν Μ. Ἀνατολὴν τοῦ Στρατηγοῦ Ζυγούρη καὶ ἄλλων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν ἔδωσε τὴν αἰτίαν εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, τὸν καὶ Ἀντιπρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ν' ἀποφασίσῃ τὸν σχηματισμὸν τῶν δύο Ταξιαρχιῶν

εἰς μίαν Μεραρχίαν, ὑπὸ τὸν νεοαφιχθέντα Στρατηγὸν καὶ συγχρόνως τὴν ἀλλαγὴν ὡρισμένων Διοικητῶν Ταγμάτων τῆς ΙΙ Ταξιαρχίας, οἱ ὁποῖοι ἀπελάμβανον τῆς συμπαθείας καὶ ἐκτιμήσεως τῶν στρατιωτῶν. Ἀντιθέτως οἱ ὁρισθέντες ὡς ἀντικαταστάται των ἦσαν ἐξ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους, δικαίως ἢ ἀδίκως, οἱ στρατιῶται καὶ μέρος τῶν ἀξιωματικῶν ἐχαρακτήριζεν ὡς τεταρτοαυγουστιανοὺς ἢ φασίστας, εἶχον δὲ πράγματι τινὲς ἐξ αὐτῶν τοιαύτας ἰδέας καὶ τάσεις.

Μερὶς τῶν στρατιωτῶν τοῦ Τάγματος Χατζησταυρῆ ἀνέλαβε τὴν κακὴν πρωτοβουλίαν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀποχώρησίν του ἐκ τῆς Ταξιαρχίας, ἑπομένως τὴν ἀντικατάστασίν του. Συγχρόνως χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ καμμία ἀπολύτως ἐκδήλωσις οὐσιώδους ἀνωμαλίας μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἄλλων ταγμάτων, τριάκοντα ἓξ ἀξιωματικοὶ ὑπέβαλαν τὰς παραιτήσεις των εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας διὰ τὴν ἀναβληθεῖσαν, ὑπὸ τοῦ Ταξιάρχου, ἀπομάκρυνσιν τοῦ Χατζησταυρῆ. Αἱ παραιτήσεις αὗται ἐπολλαπλασιάσθησαν τὴν ἑπομένην καὶ τοῦτο ἐξῆψε περισσότερον τοὺς στρατιώτας, διότι ἐπιστεύθη ὅτι ἡ ἐνέργεια αὐτὴ ἦτο προμελετημένη πρόκλησις ἐκ μέρους τῶν φασιστῶν ἀξιωματικῶν, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐπιτύχουν τὴν διάλυσιν τοῦ στρατεύματος.

Πράγματι ἦτο γεγονὸς ἡ ὕπαρξις στρατιωτικῆς ὀργανώσεως βασιλοφρόνων Ἀξιωματικῶν ὑπὸ τὸν Συνταγματάρχην Βαγενᾶν, ἡ ὁποία εἶχε τὸ Κέντρον της ἐν Καΐρῳ. Ἡ ὀργάνωσις εἶχε ὑπηρεσίαν κατασκοπείας ἡ ὁποία ἔφθανε νὰ παρακολουθῇ καὶ ὑπουργοὺς ἀκόμη τῆς Κυβερνήσεως, ἐπίσης δὲ ἀνωτέρους ἀξιωματικούς. Ἔχομεν εἰς χεῖρας μας ἀντίτυπα δελτίων παρακολουθήσεως ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς. Οἱ συμμετέχοντες τῆς ὀργανώσεως, λέγεται ὅτι ἀνῆλθον περίπου εἰς 500 ἀξιωματικούς, ἐγγραφόμενοι δὲ εἰς τὴν ὀργάνωσιν, ὑπέγραφαν τὸ ἀκόλουθον κείμενον:

«ΠΑΡΑΙΤΗΣΙΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΥ

«Ὁ κάτωθι ὑπογεγραμμένος..... δηλῶ ὅτι παραιτοῦμαι τῶν τάξεων τοῦ στρατεύματος, διότι ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς ἐν Μ. Α. ἐξετράπη τῆς κυρίας αὐτοῦ ἀποστολῆς καὶ ἀσχολεῖται εἰς τὴν πολιτικήν...».

Ἐδηλοῦτο ὅμως συγχρόνως ὅτι θ' ἀπέσυρε τὴν παραίτησίν του ἐὰν ἀπεμακρύνετο ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἡ ὑπ' ἐμὲ Κυβέρνησις καὶ ἐὰν ἀπεπέμποντο τοῦ Στρατοῦ ὡρισμένοι δημοκρατικοὶ ἀξιωματικοί, ὀνομαστικῶς ἀναφερόμενοι ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ ἐγγράφου τούτου.

Τὸ Κέντρον τῆς ὀργανώσεως, τοῦ ὁποίου τὴν ὕπαρξιν ἐγνώριζαν οἱ Αὐλικοὶ ἐκ πληροφοριῶν τὰς ὁποίας ἐλάμβαναν ἀπὸ τὸν Πρίγκηπα Πέτρον, εἶχεν ἐκδώσει καὶ τὰς ἀκολούθους ὁδηγίας περὶ τῆς ὑποβολῆς τῶν παραιτήσεων.

«1. Οἱ Λοχαγοὶ νὰ συγκεντρώσουν τὰς παραιτήσεις τῶν Ἀξιωματικῶν.

2. Εἷς ἀξιωματικὸς κατὰ τάγμα νὰ τὰς συγκεντρώσῃ ὅλας.

3. Τὴν ὡρισμένην ὥραν ἥτις θὰ δοθῇ ἐκ τοῦ Κέντρου, θὰ μεταβῇ εἰς τὸν ὑπασπιστὴν διὰ νὰ τὰς καταθέσῃ.

4. Δὲν θ' ἀπομακρυνθοῦν οἱ ἀξιωματικοὶ *τῶν θέσεών των ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως.*

5. Θὰ συγκεντρώσουν οἱ ἀρχηγοὶ τοὺς ἄνδρας τῶν λόχων καὶ ἐν συνεχείᾳ θὰ τοὺς ὁμιλήσουν, ὅτι οὗτοι δύνανται εἰς ἐκτέλεσιν νὰ πράξουν ὅ,τι θελήσουν, ἤτοι νὰ διαλυθοῦν.

Ὡς ἡμερομηνία παραιτήσεως ἡ 15 Μαρτίου.

Ἐκ τοῦ Κέντρου»

Πολλὰ σημεῖα τοῦ ἐγγράφου τούτου, ἰδίως ἡ μέθοδος τῆς διὰ παραιτήσεων ἀντιπειθαρχικῆς ἐνεργείας, ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ συνωμοτικὴ αὐτὴ ὀργάνωσις ἀρχίζει ἀπὸ τὸ τέλος 1941 (ὅρα ἀνωτέρω ἐπιστολὰς Μαραβέα, Βάσου, Κοσμοπούλου) καὶ ἐσκόπει ὅπως διὰ ραδιουργιῶν ἢ καὶ διὰ ἀνωμαλίας τινὸς ἐπιτύχῃ ν' ἀναλάβουν ὁμόφρονες ἀξιωματικοὶ τὴν Διοίκησιν τοῦ Στρατοῦ καὶ αὐτὸ τὸ ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν.

Ἀπόρροια τῶν κατευθύνσεων αἵτινες ἐδίδοντο ἀπὸ τὴν ὀργανωμένην αὐτὴν ἐν Καΐρῳ ἀντίδρασιν, ὑπῆρξεν ἡ συνεχὴς δημιουργία προστριβῶν μεταξὺ τῶν βασιλοφρόνων καὶ τῶν ἐν τῇ ταξιαρχίᾳ ἀριστεριζόντων Ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπίσης εἶχον τὴν ὀργάνωσίν των ΑΣΟ καὶ ἐξέδιδον διά-

φορα μυστικὰ φύλλα, ὅπως ὁ «Ἀντιφασίστας» καὶ ἡ «Ἐλευθερία», τὸ περιεχόμενον τῶν ὁποίων ἦτο καθαρῶς ἐπαναστατικὸν κατὰ τῆς νομίμου ἐξουσίας.

Μὲ τοιοῦτον εὔφλεκτον ὑλικὸν καὶ μὲ τὴν γενίκευσιν τῶν παραιτήσεων τῶν νομιμοφρόνων Ἀξιωματικῶν, ἡ κατάστασις δὲν ἐβράδυνε νὰ λάβῃ τὴν 23 Φεβρουαρίου τοῦ 43 καθαρῶς ἐπαναστατικὴν μορφὴν καὶ εἰς τὰς δύο Ταξιαρχίας.

Οἱ στρατιῶται συνέλαβον τοὺς ὑποβαλόντας παραιτήσεις Ἀξιωματικοὺς καὶ μερικοὺς ἄλλους ὁμόφρονάς των καὶ τοὺς παρέδωσαν εἰς τὴν Διοίκησιν τῆς Ταξιαρχίας, ὡς ἀνεπιθυμήτους, διὰ νὰ σταλοῦν εὐθὺς ἀμέσως ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, ὑπὸ συνοδείαν, εἰς τὸ Στρατόπεδον τοῦ Μερτζεγιούμ, περὶ τοῦ ὁποίου θ' ἀσχοληθῶ περαιτέρω.

Τὰ αἰτήματα τῶν Ἐπιτροπῶν τοῦ Στρατοῦ ποὺ ἐν τῷ μεταξὺ ἐσχηματίσθησαν ἦσαν τὰ ἀκόλουθα: α) μετασχηματισμὸς τῆς Κυβερνήσεως διὰ προσώπων Δημοκρατικῶν, ἀπολαυόντων τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Ἑλλ. Λαοῦ· β) ἐπαναφορὰ τῶν ἀπομακρυνθέντων Διοικητῶν τῆς ΙΙ ταξιαρχίας· γ) ἐκκαθάρισις ὅλων τῶν ἐνόπλων Δυνάμεων ἀπὸ ὅλα τὰ φασιστικὰ στοιχεῖα· δ) παραπομπὴ ἐνώπιον τοῦ Στρατοδικείου τῶν παραιτηθέντων Ἀξιωματικῶν· ε ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τοῦ Στρατοῦ τοῦ Μεράρχου Ζυγούρη καὶ τοῦ ταξιάρχου Μπουρδάρα, ὡς ἀμέσων ὑπαιτίων τῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως.

Τὸ κίνημα ἐπεξετάθη εἰς ἄλλας μονάδας τοῦ Στρατοῦ (ΓΚΕΣ, μοῖρα μηχανοκινήτων κτλ.). Οἱ ἄνδρες τοῦ Ναυτικοῦ καὶ τῆς Ἀεροπορίας δι' ἀναφορῶν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν καὶ ἄλλων ἐκδηλώσεων, χωρὶς ὅμως νὰ κινηθοῦν ἐπαναστατικῶς, ἐτέθησαν ἀλληλέγγυοι μὲ τὸν Στρατὸν ξηρᾶς, ζητοῦντες τὴν πλήρη ἱκανοποίησιν τῶν ὑποβληθέντων αἰτημάτων.

Τὴν 14 Μαρτίου 1943 ἔφθασα μετὰ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως ἐκ Λονδίνου εἰς Κάϊρον πρὸς ρύθμισιν τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς κρίσεως. Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Κυβέρνησις ἀνασχηματίζεται διὰ τῆς παραιτήσεως τοῦ Ἀντιπροέδρου Π. Κανελλοπούλου καὶ τῶν ὑπουργῶν Σέκερη, Καβ-

βαδία, Νικολαΐδη, διοριζομένων τὴν 24 Μαρτίου τοῦ κ. Γ. Ρούσσου ὡς Ἀντιπροέδρου καὶ ὡς ὑπουργῶν τῶν κ.κ. Β. Καραπαναγιώτη, Ἐμ. Σοφούλη, Π. Βούλγαρη καὶ ὀλίγον βραδύτερον τοῦ κ. Σ. Βενιζέλου. Ὁ ναύαρχος Α. Σακελλαρίου ἀντικαθίσταται εἰς τὴν Ἀρχηγίαν τοῦ Στόλου* ἀπὸ τὸν ναύαρχον Ἀλεξανδρῆν. Τὴν Διοίκησιν τῶν ταξιαρχιῶν τοῦ Στρατοῦ ἀναλαμβάνουν προσωρινῶς Ἄγγλοι Ταξίαρχοι, οἱ ὁποῖοι μετὰ ἕνα μῆνα ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ τῶν Συνταγματαρχῶν Παπᾶ καὶ Μπεγέτη.

Διὰ τῆς ἀνωτέρω ἀφηγήσεως ἐξεθέσαμεν ἀντικειμενικὰ τὰ αἴτια καὶ τὰ αἰτιατὰ τῆς πρώτης αὐτῆς μεγάλης στάσεως ἐν τῷ Στρατῷ, ὁ ὁποῖος δὲν εὑρῆκε ἔκτοτε τὴν ἰσορροπίαν του. Εἶναι ἐκτὸς ἀμφιβολίας, ὅτι εἰς τὸ κατάντημα αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου ἀνεύθυνοι οἱ πολιτικολογοῦντες καὶ ραδιουργοῦντες κομματικοὶ παράγοντες τῶν δύο παλαιῶν κομμάτων. Οἱ μὲν ἤθελαν νὰ προστατεύσουν τὸν Βασιλέα ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῆς δράσεως τῶν δημοκρατικῶν καὶ αὐτοὶ πάλιν ἤθελαν νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Βασιλικοὺς νὰ ἐπικρατήσουν, διότι ἐπίστευαν ὅτι οὕτω θὰ ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν βασιλικὴν δικτατορίαν. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τούτου οἱ κομμουνισταὶ καὶ οἱ πεμπτοφαλαγγῖται εὗρισκαν ἔδαφος εὐνοϊκὸν διὰ τὰ σχέδιά των καὶ τὴν ἐπικράτησίν των. Καὶ εἰς τὸ κίνημα τοῦ 1943 καθὼς καὶ εἰς τὴν συνέχειάν του αὐτοὶ ἐπεκράτησαν χωρὶς νὰ εἶναι οἱ ἰσχυρότεροι. «Τῶν δύο μαχομένων ὁ τρίτος νικᾷ», ἔλεγαν οἱ παλαιοί μας. Τὰ παθήματα ὅμως δὲν φαίνεται νὰ γίνωνται μαθήματα εἰς τοὺς Ἕλληνας.

* Ὁ Ναύαρχος Σακελλαρίου ἀπεμακρύνθη, ἀπὸ τὴν Ἀντιπροεδρείαν τὸν Μάρτιον 1942. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὴν Κυβέρνησιν διηύθυνε καὶ τὴν μυστικὴν ὑπηρεσίαν Πληροφοριῶν κατὰ τρόπον προσωπικὸν καὶ ἀπόλυτον. Εἶχε πάρει τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐπαφῆς ἐν Ἑλλάδι μὲ πρόσωπα ἀντιδραστικὰ καὶ ἀνεπιθύμητα μέ τινα ἐκ τῶν ὁποίων καὶ ἀλληλογράφησε. Διὰ τὰς διαφυγὰς ἐξ Ἑλλάδος εἶχε δώσει ὁδηγίας εἰς τὰ ὄργανα τῆς σχετικῆς ὑπηρεσίας — χωρὶς νὰ συμβουλευθῇ κανένα — ὅτι ἔπρεπε νὰ διευκολύνηται ἡ κάθοδος εἰς Αἴγυπτον προσώπων μόνον βασιλικῶν φρονημάτων. Ὅταν ἐπληροφορήθημεν τὴν διαταγήν, ἐγκρίσει τοῦ Βασιλέως, ἠκυρώσαμεν αὐτήν. Ἐπεδίωξε τότε καὶ τὴν συγκέντρωσιν ὑπ' αὐτὸν τῶν τριῶν πολεμικῶν ὑπουργείων, ἀποτυχὼν δὲ εἰς τοῦτο δυσανεσχέτει καὶ ἀντεπολιτεύετο.

Β'.

Τὰ παραπάνω γεγονότα ἀφῆκαν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὴν πληγὴν τῶν κρατουμένων εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Μερτζεγιοὺμ στρατιωτικῶν, βασιλοφρόνων ἢ νομιμοφρόνων καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐπεδείνωσαν τὴν γάγγραιναν τῶν ἀντιφασιστικῶν ὀργανώσεων, αἱ ὁποῖαι περιελάμβανον ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας καὶ εἶχαν τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι ἦσαν ὠργανωμένοι ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ἀπὸ τὸν στρατιώτην πρὸς τὸν ἀξιωματικὸν καὶ ἑπομένως ἡ ἀρχηγία δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸν κατὰ βαθμὸν ἀνώτερον, ἀλλὰ εἰς τὸν ἱκανώτερον, ἀνεξαρτήτως βαθμοῦ. Εἴδομεν ἐπιτροπὰς τοιούτων ὀργανώσεων, ὅπου ταγματάρχης ἀπετέλει μέλος ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία εἶχε ἀρχηγὸν ἢ πρόεδρον ἕνα ἁπλοῦν στρατιώτην, ὅστις καὶ ὡμίλει διὰ τὴν Ἐπιτροπήν. Τὴν Ι Ταξιαρχίαν κατὰ τὸ κίνημα Ἀπριλίου τοῦ 44 διοικοῦσε ἕνας στρατιώτης εἰς τὸν ὁποῖον ὑπήκουαν καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ κινηματίαι.

Οἱ κρατούμενοι εἰς τὸ Μερτζεγιοὺμ ἦσαν ἀξιωματικοὶ διαφόρων σωμάτων, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς χωροφυλακῆς, καί τινες ὑπαξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, συμποσούμενοι περίπου εἰς διακοσίους. Ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Φεβρουαρίου — Μαρτίου 1943 ὑπέβαλαν τὰς παραιτήσεις των, προφανῶς σύμφωνα μὲ ὁδηγίας τοῦ «Κέντρου» των. Ἡ παραίτησις ἀξιωματικῶν ἀπὸ τὸν στρατόν, ἐν καιρῷ πολέμου, εἶναι πρᾶξις ἀπαγορευομένη καὶ ἑπομένως ἀντιπειθαρχική. Εἶναι ἐπὶ πλέον καὶ μωρὰ ὡς ἐνέργεια πρὸς ἀποδοκιμασίαν στάσεως στρατιωτῶν, τῶν ὁποίων ἡγοῦνται. Τὸ καθῆκον των ἦτο ἐντελῶς διαφορετικὸν καὶ ἑπομένως ὀρθῶς περιωρίσθησαν εἰς στρατόπεδον. Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ὁμάδα αὐτήν, καθὼς καὶ τὸ «Κέντρον» αὐτῶν, ἦσαν ἐξ ἐκείνων τῶν στρατιωτικῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν διὰ τοὺς

ἑαυτούς των τὴν γνώμην, ὅτι ὑπερέχουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἰς ὅλα καὶ ὅτι κατὰ συνέπειαν τὸ νὰ μὴ ἔχουν αὐτοὶ τὴν διοίκησιν εἶναι ἀδίκημα κατὰ τῆς Πατρίδος καὶ ζημία κατὰ τοῦ στρατοῦ. Οἱ τοιοῦτοι ὅμως χαρακτῆρες δὲν εἶναι οὔτε οἱ καλύτεροι εἰς τὴν σύνεσιν, οὔτε πρὸ παντὸς οἱ πρῶτοι εἰς τοὺς κόπους, τοὺς ὁποίους θέλουν νὰ ἀφήνουν εἰς τοὺς ἄλλους καὶ περιέργως εἰς ἐκείνους ἀκριβῶς τοὺς ὁποίους θεωροῦν ὑποδεεστέρους των. Ἡ ψυχολογία των αὐτὴ εἶναι ἡ περισσότερον ἀκατάλληλος διὰ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ πολέμου. Ὁ στρατιώτης ἀρέσκεται νὰ ἀκολουθῇ μ᾽ ἀπόλυτον ὑπακοὴν ἕνα ἀρχηγὸν στοργικόν, γενναῖον καὶ ποὺ συμμερίζεται τοὺς κόπους καὶ τὰς στερήσεις του. Τὸ παλαιὸν πειθαρχικὸν σύσιημα, τοῦ νὰ κρατῆται ἡ ἀπόστασις μεταξὺ ἀξιωματικοῦ καὶ στρατιώτου διὰ τῆς διαρκοῦς ἀπειλῆς τοῦ πειθαρχικοῦ κώδικος καὶ τῆς βλοσυρότητος, εἶναι μία ἀποτυχημένη μέθοδος, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τὸν ψυχικὸν διαχωρισμὸν τοῦ στρατιώτου ἀπὸ τοὺς ἡγήτορας αὐτοῦ. Δι᾽ αὐτὸ τὸ εἶδος τῶν στρατιωτικῶν ὁ Ξενοφῶν εἰς τὴν Κύρου Παιδείαν (Βιβλίον β΄ Κεφάλαιον 2 παρ. 23 καὶ ἑπ.), λέγει ὅτι πρέπει ν᾽ ἀπομακρύνωνται τοῦ στρατοῦ «διότι οὔτε ἕνα ἅρμα μπορεῖ νὰ εἶναι γρήγορο ὅταν ἔχῃ ἄλογα ἀργά, οὔτε οἱ ἄνθρωποι δίκαιοι ὅταν ἔχουν ἀδίκους ὁδηγούς, οὔτ᾽ ἕνας οἶκος μπορεῖ νὰ διοικῆται καλά, ὅταν χρησιμοποιῇ κακοὺς ὑπηρέτας, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἔχῃ ἀνάγκην, λιγώτερο ζημιώνεται νὰ μὴν ἔχῃ καθόλου ὑπηρέτας, παρὰ νὰ ἔχῃ ἀδίκους καὶ νὰ ταράσσεται ἀπ᾽ αὐτούς. Νὰ ξέρετε καλά, ἀγαπητοί μου φίλοι, ὅτι ὅταν οἱ κακοὶ ἐκδιωχθοῦν δὲν θὰ ὠφελήσουν μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι αὐτοὶ θὰ εἶναι μακρυά μας, ἀλλὰ καὶ ὅσοι μὲν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀπομένουν εἶναι δηλητηριασμένοι ἀπὸ τὴν κακία θὰ ἀποκαθαρθοῦν πάλι ἀπ᾽ αὐτήν, οἱ δὲ καλοὶ ἐξ ἄλλου, ὅταν ἰδοῦν τοὺς κακοὺς νὰ περιφρονοῦνται, μὲ πολλὴ χαρὰ καὶ προθυμία θὰ προσκολληθοῦν στὴν ἀρετή».

Ἐν τούτοις ἀπέναντι αὐτῶν τῶν κρατουμένων εἰς τὸ Μερτζεγιούμ, ποὺ πράγματι εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ περιορισμοῦ των ἐπὶ ἕνα καὶ περισσότερον μῆνα ἐλησμονήθησαν εἰς τὸ στρατόπεδόν των, ἐπεδείχθη ἔπειτα ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἡ

δυνατὴ ἐπιείκεια. Ἀπεστάλησαν πρὸς αὐτοὺς ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλον, ὁ Συνταγματάρχης Ἀντωνίου, ὁ Στρατηγὸς Στανωτᾶς, ὁ Συνταγματάρχης Σωτηρίου διὰ νὰ τοὺς προτείνουν «νὰ μὴ ἐμμείνουν εἰς τὴν ἀδιάλλακτόν των στάσιν καὶ νὰ ἐκτελέσουν τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπουργείου», διὰ τῶν ὁποίων ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἐτοποθετοῦντο εἰς τὰς Ταξιαρχίας, ἄλλοι εἰς τὸν Ἱερὸν Λόχον καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ (ὅρα ἡμερησίαν διαταγὴν Υ.Σ.τῆς 16 Ἰουνίου 1943).

Ἐπὶ ἕνα καὶ πλέον μῆνα κατεβάλλοντο αἱ προσπάθειαι αὐταί, διότι τὸ Ὑπουργεῖον ἐπεθύμει νὰ ἐξαντλήσῃ ὅλην τὴν ἐπιείκειαν ἀπέναντι τῶν ἀρνουμένων νὰ ἐκτελέσουν τὰς ἐκδοθείσας διαταγάς, ἐφ' ὅσον, ὅπως ἰσχυρίζοντο, τὸ στράτευμα δὲν ἐξεκαθαρίζετο ἀπὸ τὰ στελέχη ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο ἀντιπειθαρχικά. Μεταξὺ τῶν διαταγῶν περὶ ἀποκαταστάσεώς των καταλέγεται καὶ ἡ τοῦ Στρατηγείου τῆς 9ης Στρατιᾶς ὑπ' ἀριθ. 9Α/3342/7/Α τῆς 11 Ἰουνίου 1943 φέρουσα τὰς ὑπογραφὰς τοῦ Ἀντιστρατήγου Χόλμς καὶ τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ στρατοπέδου Μερτζεγιούμ, κατὰ τὴν ὁποίαν «αἱ Ἑλληνικαὶ δυνάμεις τῆς Ι καὶ ΙΙ Ἑλληνικῆς Ταξιαρχίας καὶ ἡ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου καθωρίσθησαν ὅπως μετάσχουν ἐνεργῶς τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς λίαν προσεχὲς μέλλον. Αἱ Ι καὶ ΙΙ Ταξιαρχίαι ἔχουν ἀνάγκην ἀριθμοῦ τινος πεπειραμένων ἀξιωματικῶν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτάς. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ὁ Διοικητὴς τῆς 9ης Στρατιᾶς φρονοῦν ὅτι εἰς τοὺς ἐν Μερτζεγιοὺμ ἀξιωματικοὺς πρέπει νὰ δοθῇ ἐκ νέου εὐκαιρία νὰ ὑπηρετήσουν τὴν Πατρίδα των. Θὰ συμμορφωθοῦν συνεπῶς πρὸς τὰς συνημμένας τῇ παρούσῃ διαταγὰς καθὼς καὶ οἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ὁπλῖται».

Τὴν 13ην Ἰουνίου 1943 ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἀποστέλλει σχετικῶς διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν τὴν ἑπομένην ἐπιστολήν, μὲ τὴν ἐντολὴν ν' ἀνακοινωθῇ εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοπέδου Μερτζεγιούμ:

Ἀλεξάνδρεια τῇ 13ῃ Ἰουνίου 1943.

Κύριε Ὑπουργέ,

«Μετὰ βαθείας ὀδύνης ἐπληροφορήθην τὴν στάσιν τὴν ὁποίαν ἐξακολουθοῦν νὰ τηροῦν οἱ ἐν Μερτζεγιοὺμ ἀξιωματι-

κοὶ καὶ ἀναγνωρίζω τὴν ἀνοχὴν καὶ ὑπομονὴν τὴν ὁποίαν ἐπεδείξατε καὶ ὅτι ἐξηντλήσατε ὅλα τὰ μέσα ὅπως μεταπεισθῶσι καὶ μὴ ἐμμείνωσι περισσότερον εἰς τὴν στασιαστικὴν ἐνέργειάν των, καταστρεπτικὴν διὰ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα.

»Διὰ τοῦτο, ἀποδεχθεὶς τὴν ὑμετέραν πρότασιν, ὑπέγραψα τὸ διάταγμα τῆς αὐτεπαγγέλτου διαθεσιμότητός των. Παρακαλῶ ὅμως ὑμᾶς ὅπως πρὸ τῆς κοινοποιήσεώς του εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους θελήσετε νὰ ἀνακοινώσητε εἰς τούτους τὴν πλήρη μου ἀποδοκιμασίαν διὰ τὴν στάσιν τὴν ὁποίαν τηροῦν καὶ τὴν τελευταίαν μου πρόσκλησιν ὅπως συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς ἐκδοθείσας διαταγάς σας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'»

Καὶ μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν ὅμως τῶν ἀνωτέρω δύο ἐγγράφων, ἡ ἀποδοχή των ὅπως ἐπιστρέψουν εἰς τὸ Στράτευμα συνεδέθη μ' ἐπιφυλάξεις καὶ ἐπιβολὴν ὅρων, τοὺς ὁποίους ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ δεχθοῦν πλέον τὸ Ὑπουργεῖον καὶ τὸ Στρατηγεῖον. Ἐλέχθη ὅτι τὸ «Κέντρον» Καΐρου εἰδοποίησε τοὺς Ἀξιωματικοὺς τοῦ Μερτζεγιούμ, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλέως ἦτο ἀποτέλεσμα πιέσεως ἄρα ὄχι τῆς θελήσεώς του. Μόνον 19 ἀξιωματικοὶ καὶ 10 ὁπλῖται ἐδέχθησαν νὰ συμμορφωθοῦν καὶ ἐπέστρεψαν ἄνευ συνεπειῶν εἰς τὰς μονάδας ὅπου ἐτοποθετήθησαν. Οἱ λοιποὶ ἀπεστάλησαν, ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ Στρατηγείου, μετ' ἔγκρισιν τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, εἰς ἕτερον στρατόπεδον συγκεντρώσεως εἰς τὸ Σουδάν.

Ἐκδηλώσεις τῆς κακῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῶν πολεμικῶν Δυνάμεων, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐκληρονόμησε τὸ κίνημα τοῦ 1943 καὶ αἱ πολιτικαὶ αὐτοῦ συνέπειαι ἦσαν α) ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου 1943 ἀντιπειθαρχικὴ ἐνέργεια ὁμάδος πεντήκοντα περίπου ναυτῶν τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Ἱέρακος», ἀρνουμένων νὰ ἐκτελέσουν διαταγὴν τοῦ Α.Σ. ὅπως ἀποβιβασθοῦν εἰς τὸν λιμένα Ἀλεξανδρείας διὰ ν' ἀναλάβουν ὑπηρεσίαν ξηρᾶς. Ἐδήλωσαν ὅτι δὲν ἀναγνωρίζουν ἄλλας διαταγὰς ἀπὸ ἐκείνας τοῦ ΕΑΜ. Ἐκ τῶν στασιαστῶν δύο κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, β) ἡ σύγχρονος στάσις εὐαρίθμων στρατιωτῶν τοῦ ΓΚΕΣ (Γενικοῦ

Κέντρου Ἐκπαιδεύσεως Στρατοῦ) οἱ ὁποῖοι ἔνοπλοι ἐπετέθησαν κατ' ἀξιωματικῶν καὶ ἐκάλεσαν ἀνεπιτυχῶς εἰς ἐξέγερσιν τοὺς συναδέλφους των. Ἐκ τῶν τριῶν καταδικασθέντων ὑπὸ τοῦ Στρατοδικείου εἰς θάνατον οἱ δύο ἐξετελέσθησαν, τοῦ τρίτου μὴ ἐκτελεσθέντος ὡς τραυματίου πολέμου, γ) ἡ κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου χρονολογίαν (5 Ἰουλίου) στάσις δύο ταγμάτων τῆς ΙΙ Ταξιαρχίας, καθ' ἣν ἐκακοποιήθη καὶ ὁ Ταξίαρχος Συνταγματάρχης Μπεγέτης. Ἀφορμὴ εἰς τὴν στάσιν ἐδόθη ἀπὸ τὴν τιμωρίαν ἑνὸς στρατιώτου τοῦ 6ου τάγματος, μὲ εἰκοσαήμερον φυλάκισιν δι' αὐθάδη συμπεριφορὰν πρὸς τὸν Διοικητὴν τοῦ Τάγματος. Ἐπιτροπὴ ἐκ τεσσάρων στρατιωτῶν, τοῦ λόχου τοῦ τιμωρηθέντος, διεμαρτυρήθη διὰ τὴν διαταχθεῖσαν ἀποστολὴν τοῦ συναδέλφου των εἰς ἀγγλικὰς φυλακὰς καὶ ἐζήτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Διοικητοῦ. Ὁ Ταξίαρχος ὑπεσχέθη ὅτι ὁ τιμωρημένος στρατιώτης δὲν θὰ σταλῇ εἰς τὰς ἀγγλικὰς φυλακάς. Ἐν τούτοις, ἐκ παρεξηγήσεως, κατὰ τὴν μεταφορὰν εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Ταξιαρχίας πρὸς ἀνάκρισιν τῶν τεσσάρων διαμαρτυρηθέντων στρατιωτῶν καὶ τοῦ ἀρχικῶς τιμωρηθέντος, οἱ μεταφερόμενοι διέφυγαν καὶ ἤνοιξαν πῦρ κατὰ τοῦ αὐτοκινήτου τῆς Στρατιωτικῆς Ἀστυνομίας, τὸ ὁποῖον εἶχε λάβει διαταγὰς νὰ τοὺς συνοδεύσῃ. Οἱ ἀστυνομικοὶ ἀντεπυροβόλησαν, ἐτραυμάτισαν ἕνα ἐκ τῶν στασιαστῶν καὶ συνέλαβον ἄλλον ἕνα. Οἱ τρεῖς ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι διέφυγαν ἐπέτυχαν μὲ ὑπερβολικὰς διηγήσεις νὰ ἐξεγείρουν ὁλόκληρον τὸ 5ον τάγμα, τὸ ὁποῖον συντεταγμένον ἐβάδισε πρὸς τὰ γραφεῖα τῆς Ταξιαρχίας. Ἠκολούθησε καὶ μέρος τοῦ 6ου τάγματος. Συνελήφθησαν καὶ ἐξυλοκοπήθησαν ὁ Συνταγματάρχης Καλιορῆς καὶ ὁ Ταγματάρχης Γερμενῆς. Ἐπίσης οἱ στασιασταὶ ἀπηλευθέρωσαν πάντα κρατούμενον δι' οἱανδήποτε ποινὴν εἰς τὸ πειθαρχεῖον, ἀφ' οὗ ἐφόνευσαν τὸν λοχίαν ἀρχιφύλακα τοῦ κρατητηρίου. Συνέλαβαν δὲ καὶ ἐφυλάκισαν πέντε ἀξιωματικοὺς καὶ 29 στρατιώτας τῆς Ταξιαρχίας, ὡς ἀντιδραστικούς.

Ἡ στάσις ἦτο αὐτὴν τὴν φορὰν καθαρῶς ἀναρχικὴ στρατιωτικὴ ἐνέργεια. Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ὁ ὁποῖος ἔφθασε τὴν ἰδίαν ἡμέραν εἰς τὴν ἕδραν τῆς Ταξιαρχίας, διέταξεν ἀμέσως ν' ἀφεθοῦν ἐλεύθεροι οἱ ὑπὸ τῶν στασιαστῶν συλλη-

φθέντες ἀξιωματικοί, ἀπεφάσισε δὲ τὴν 7ην Ἰουλίου, ὅπως, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀνακρίσεων, τὰ στασιάσαντα δύο τάγματα ἀφοπλισθοῦν καὶ διέταξε γενικὴν ἐκκαθάρισιν τῆς Ταξιαρχίας ἀπὸ τὰ ὕποπτα δι' ἀναρχίαν καὶ διαλυτικότητα τοῦ Στρατοῦ στοιχεῖα. Ἡ τάξις ἀποκατεστάθη. Ὑπερτριακόσιοι ἄνδρες, μεταξὺ τῶν ὁποίων καί τινες κατώτεροι ἀξιωματικοὶ ἐστάλησαν εἰς στρατόπεδα συγκεντρώσεως ὡς ἀκατάλληλοι νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν Στρατὸν καὶ οἱ ὑπαίτιοι τῆς στάσεως παρεπέμφθησαν εἰς τὸ Στρατοδικεῖον Τριπόλεως - Ναμπλούς. Τέσσαρες ἐξ αὐτῶν κατεδικάσθησαν κατὰ πλειοψηφίαν εἰς θάνατον. Ἡ ἀπόφασις ὅμως αὐτὴ καθὼς καὶ ἡ θανατικὴ ποινὴ τῶν τεσσάρων ἀξιωματικῶν, οἱ ὁποῖοι κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον ὡς ἀρχηγοὶ τῆς ἀνυπακοῆς τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Μερτζεγιοὺμ στρατιωτικῶν, ἀπαγγελθεῖσα ἀπὸ τὸ Στρατοδικεῖον Καΐρου, δὲν ἐξετελέσθη, διὰ τὸν λόγον ὅτι κατὰ κρατοῦσαν συνήθειαν θανατικὴ ποινὴ κατὰ πλειοψηφίαν ἀπαγγελλομένη μετατρέπεται εἰς ἰσόβια δεσμά.

Τὰ κατωτέρω ἔγγραφα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν καὶ τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Στόλου περιγράφουν ἀρκετὰ ἐπακριβῶς τὴν τότε κρατοῦσαν κατάστασιν εἰς τὰς ἐνόπλους δυνάμεις καὶ τὰ αἴτια τὰ ὁποῖα τὴν προεκάλουν.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ
Γραφεῖον Ὑπουργοῦ
Ἀριθ. 203/2999 Ἀλεξάνδρεια 14 Ἰουλίου 1913.

Πρὸς
τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως

1. Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ λυπηροῦ ἐπεισοδίου ἐπὶ τοῦ ΙΕΡΑΚΟΣ θεωρῶ καθῆκον μου νὰ ὑποβάλω εἰς τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἐν συνόψει τόσον τὴν ἐκτίμησίν μου ἐπὶ τῶν συντελεστῶν τῆς σημειωθείσης στασιαστικῆς κινήσεως ὅσον καὶ τὴν γνώμην μου ἐπὶ τῶν ληπτέων μέτρων διὰ τὴν σοβαρὰν ἀντιμετώπισιν αὐτῆς.

2. Συντελεσταὶ τῆς καταστάσεως εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

Α'. Ἡ ὕπαρξις μυστικῆς ἀναρχικῆς ὀργανώσεως τὴν ὁποίαν

ὑποβοηθοῦν : α) ἡ παρουσία ἐν τῇ Μ. Ἀνατολῇ πρακτόρων τοῦ ἐχθροῦ, β) ἡ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ κόπωσις ἐκ τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀπομονώσεως τῶν πληρωμάτων ἀπὸ τὴν Πατρίδα καὶ τὰς οἰκογενείας των, γ) ἡ κεκτημένη ταχύτης πολλῶν κομμουνιστῶν οἱ ὁποῖοι συνεχίζουν τὴν προτολεμικὴν παράνομον δρᾶσιν των, λησμονοῦντες ὅτι τὸ κομμουνιστικώτερον σήμερον κράτος, ἡ Ρωσία, διεξάγει ἐντονώτατον ἀγῶνα κατὰ τοῦ φασισμοῦ μὲ σιδηρᾶν ἐσωτερικὴν πειθαρχίαν. Τὸ κέντρον τῆς τοιαύτης παρανόμου δράσεως εὑρίσκεται εἰς τοὺς κόλπους τῆς ναυτεργατικῆς ὀργανώσεως.

Β'. Ἡ κεκτημένη ταχύτης ἀντιδράσεως τῶν δημοκρατικῶν συνειδήσεων κατὰ τῆς προηγηθείσης ἐν Ἑλλάδι δικτατορίας καὶ τῶν ἀναλόγων μεθόδων, αἱ ὁποῖαι ἐσυνεχίσθησαν καὶ ἔξω τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν διοικούντων κατὰ τὴν περίοδον ἡ ὁποία προηγήθη τῶν θλιβερῶν γεγονότων τῆς ταξιαρχίας.

Συνέπεια τοῦ κακοῦ αὐτοῦ παρελθόντος εἶναι ἡ συνεχιζομένη ἐν πολλοῖς εἰς τὰ πληρώματα καχυποψία ἔναντι τῶν διοικούντων ἐν γένει.

Γ'. Ἡ ὑπὸ πολλῶν δυστυχῶς, εἴτε ἐντὸς εἴτε ἐκτὸς τοῦ Στρατεύματος διατελούντων, συνεχὴς προσπάθεια εἰς τὸ νὰ ἐπικρίνουν καὶ συκοφαντοῦν ἐμφανῶς τοὺς διοικοῦντας ὡς ὑπευθύνους τῆς καταστάσεως, ὑποσκάπτοντες οὕτω ἀνεπανορθώτως τὸ κῦρος καὶ τὸ γόητρον πάσης δημοκρατικῆς ἀξίας.

3. Κατόπιν τῆς γενομένης ἀναλύσεως καὶ ἐπειδή :

Α'. Ἡ κίνησις δὲν περιορίζεται εἰς τὸ Ναυτικόν, ἀλλὰ εἶναι ἐπέκτασις γενικωτέρας κινήσεως, ἧς τὸν ἀντίκτυπον ἤρχισεν ἤδη ὑφιστάμενον καὶ τὸ Ναυτικόν.

Β'. Εὑρισκόμεθα εἰς ξένον ἔδαφος ὅπου δὲν ἔχομεν ἰδίας δυνατότητας οὔτε πλήρη ἐλευθερίαν ἐπιβολῆς τοῦ κράτους τοῦ Νόμου καὶ ἐφαρμογῆς τῶν ἀναγκαίων μέτρων.

Γ'. Τὰ πλοῖα μας δροῦν ὑπὸ Ἀγγλικὴν διοίκησιν.

Τὰ ληπτέα μέτρα εἶναι γενικωτέρας ἁρμοδιότητος τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν Συμμάχων μας Βρεττανῶν, ταῦτα δὲ πρέπει νὰ πηγάζουν ἀπὸ τὴν πλήρη καὶ ἀνεπιφύλακτον ἔγκρισιν ὁλοκλήρου τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν Βρεττανικῶν Ἀρχῶν, πρὸς

ἐφαρμογήν των δὲ πρέπει νὰ τύχωμεν τῆς πλήρους καὶ ἐνεργοῦ βοηθείας τῶν Ἄγγλων.

4. Τὰ μέτρα αὐτὰ εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μας τὰ κάτωθι:

Α΄. Ἀπομάκρυνσις ἐκ Μ. Ἀνατολῆς ἰθυνόντων μελῶν Ὀργανώσεων καθὼς καὶ οἱουδήποτε ἀριθμοῦ ναυτεργατῶν, ὅστις ἤθελε κριθῆ ἀναγκαῖος εἴτε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, εἴτε μετέπειτα.

Β΄. Ἀπομάκρυνσις ἐκ Μ. Ἀνατολῆς Ἑλλήνων τινῶν, εἴτε πολιτῶν εἴτε στρατιωτικῶν, δι' οὓς θεωρεῖται ὅτι ἀναμιγνύονται ἢ ἐπηρεάζουν ἐπικινδύνως τὰς ἐνόπλους δυνάμεις.

Γ΄. Ἐκκαθάρισις τῶν πλοίων καὶ τοῦ Ναυτικοῦ ἐν γένει ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας θεωρουμένων ὡς ἐπικινδύνων διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν πλοίων ἢ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου καὶ ἀπομάκρυνσις αὐτῶν ἐκ Μ. Ἀνατολῆς.

Δ΄. Ἄτεγκτος ἐφαρμογὴ τῶν Νόμων καὶ ἐξασφάλισις τῆς ἐκτελέσεως τῶν διαταγῶν εἰς πᾶσαν περίπτωσιν καὶ δι' οἱουδήποτε μέτρου.

5. Σὺν τοῖς ἄλλοις θὰ χρειασθῆ νὰ ληφθοῦν καὶ ἄλλα διοικητικῆς μορφῆς μέτρα, τὰ ὁποῖα βεβαίως τὸ Ναυτικὸν δὲν θὰ διστάση οὔτε θὰ παραλείψη νὰ λάβη.

6. Θεωρῶ ἀπαραίτητον ὅπως ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως κατέλθη ἐπειγόντως εἰς Ἀλεξάνδειαν, ὅπως προεδρεύση Συμβουλίου τῶν ὑπευθύνων κλιμακίων τῆς διοικήσεως τοῦ Β. Ν.

Ὁ Ὑπουργὸς
Σ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ
Γραφεῖον ΙΙ
Ἀριθ. Β 002/325 Ἀλεξάνδρεια 29 Ἰουλίου 1943

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ: Περὶ τῆς τύχης ναυτῶν κακῆς διαγωγῆς.

Πρὸς
τὸν κ. Ἀντιπρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως
ὡς Προϊστάμενον Υ. Π.

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς κοινοποιήσω ἐν ἀντιγράφῳ τὴν ὑπ' ἀριθ. 057/808 ἀπὸ 24.6.43 ἀναφορὰν Α. Σ.

Τὸ περιεχόμενον τῆς ἐν λόγῳ ἀναφορᾶς εἶχον ἀνακοινώσει

ὑμῖν προφορικῶς εὐθὺς ἅμα τῇ λήψει της, ὑποβαλὼν τὴν γνώμην ὅπως τὸ λίαν σοβαρὸν τοῦτο ζήτημα λυθῇ διὰ συνεννοήσεως μετὰ τῶν Βρεττανικῶν ἀρχῶν, ἐπανέφερα δὲ τὸ ζήτημα κατὰ τὴν προχθεσινὴν ἐν τῷ γραφείῳ μου σύσκεψιν μετὰ τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑμῶν.

Ὁ κ. Πρόεδρος συνέστησεν ὅπως ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου, ὡς ἀμέσως ἐνδιαφερόμενος, ἐνεργήσῃ παρὰ τῷ Βρεττανῷ Ἀρχηγῷ τοῦ Στόλου, ἵνα ὁ τελευταῖος προκαλέσῃ λύσιν τοῦ ζητήματος διὰ τῶν Βρεττανικῶν Ἀρχῶν.

Ἐπανερχόμενος ἤδη ἐπὶ τοῦ θέματος ἔχω τὴν τιμὴν νὰ φέρω εἰς γνῶσιν σας ὅτι:

1. Καίτοι ὁ Βρεττανὸς Ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου εἶναι ἐνήμερος ἐπὶ τοῦ θέματος, ἡ λύσις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ δι' ἰδικῆς του ἐνεργείας διότι:

α) τὰ στρατόπεδα ὑπάγονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν Στρατιωτικῶν Ἀρχῶν καὶ

β) μέτρον ὡς τὸ ζητούμενον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ληφθῇ ἄνευ σαφοῦς αἰτήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

2. Εἶναι συνεπῶς ἀπαραίτητον ὅπως γίνῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον Κυβερνητικὴ ἐνέργεια.

3. Αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Στόλου προτεινόμεναι λύσεις ἐφ' ὧν συμφωνοῦμεν ἀπολύτως, εἶναι αἱ ἀκόλουθοι κατὰ σειρὰν προτιμήσεως:

α) Ἀποστολὴ τῶν ἐν λόγῳ ναυτῶν κακῆς διαγωγῆς εἰς τόπον λίαν ἀπομεμακρυσμένον τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Ναυτικῶν βάσεων ἐν γένει τῆς Μ. Ἀνατολῆς, ὥστε νὰ ἀποκλείεται ἡ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ναυτῶν ἐπιρροή των, τῆς μεταφορᾶς καὶ τῆς φρουρήσεως αὐτῶν ἀναλαμβανομένων ὑπὸ τῶν Βρεττανικῶν Ἀρχῶν, ὡς ἐγένετο ἤδη προκειμένου περὶ ἐνίων Ἀξιωματικῶν τοῦ Στρατοῦ.

β) Δημιουργία εἰδικοῦ Στρατοπέδου πρὸς συγκέντρωσιν καὶ φρούρησιν τῶν ἐν λόγῳ ναυτῶν κακῆς διαγωγῆς. Τὸ στρατόπεδον τοῦτο δέον νὰ εὑρίσκεται ἐπίσης μακρὰν τῶν ναυτικῶν βάσεων Μ. Ἀνατολῆς καὶ νὰ φρουρῆται ὑπὸ δυνάμεως ξένης πρὸς τὸ προσωπικὸν τοῦ Β. Ν. κατὰ τρόπον ἀποκλείοντα πᾶσαν ἐπικοινωνίαν τῶν ἐν αὐτῷ μετὰ τῶν πληρωμάτων τοῦ Β. Ν.

4. Ἐὰν οὐδεμία τῶν ὡς ἄνω προτεινομένων λύσεων καταστῇ δυνατή, δὲν ἀπομένει εἰμὴ ἡ ἀπόλυσις τῶν ἐν λόγῳ ναυτῶν εἰς τὴν ὁποίαν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν θὰ διστάσωμεν νὰ προβῶμεν, διότι ἡ συνέχισις τῆς ἐλευθέρας ἀσκήσεως τῆς ἐπιρροῆς των ἐπὶ τῶν λοιπῶν πληρωμάτων ἐγκυμονεῖ σοβαροὺς κινδύνους καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχῃ δυσαρέστους συνεπείας. Πρὸς ἐξασφάλισιν τούτου ἅμα τῇ ἀπολύσει των θὰ εἰδοποιηθῶσιν αἱ Αἰγυπτιακαὶ ἀρχαὶ διὰ τὴν ἄμεσον σύλληψίν των καὶ ἀπομάκρυνσίν των ἐκ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ἐδάφους.

Ὁ Ὑπουργὸς
Σ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Βάσει τῶν ἀνωτέρω πληροφοριῶν καὶ ὑποδείξεων καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν καὶ ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου ἀνεφέρθησαν εἰς τὰς ναυτικὰς συμμαχικὰς ἀρχάς, ἡμεῖς δὲ προσωπικῶς ἐζητήσαμεν παρ' ἁρμοδίων ἀγγλικῶν ὑπηρεσιῶν δι' ἐγγράφων μας τῆς 23 ὡς 26 Ἰουλίου τὴν ἀπομάκρυνσιν ὡρισμένων ὑπόπτων προσώπων, ἀναμιγνυομένων εἰς τὰς καταγγελλομένας ἐνεργείας, καθὼς καὶ τὴν παραχώρησιν ἐκτὸς τῆς Ἀλεξανδρείας φυλακῶν καὶ στρατοπέδου συγκεντρώσεως, διὰ νὰ ἐγκλείωνται οἱ κατάδικοι καὶ οἱ ὑπόδικοι δι' ἀντιπειθαρχικὰς ἐνεργείας.

Πρέπει νὰ κατανοηθῇ ἡ μειονεκτικὴ θέσις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐν Καΐρῳ, ὅτι εὑρισκομένη ἐπὶ ἐδάφους φίλης μέν, ἀλλὰ ξένης χώρας δὲν ἠδύνατο ν' ἀσκῇ πλήρη τὴν κυριαρχίαν της πρὸς πρόληψιν ἢ καταστολὴν ἀντιπειθαρχικῶν πράξεων ἐν τῷ στρατῷ. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐκτέλεσις θανατικῆς ποινῆς, ἀπαγγελλομένης ὑπὸ ἑλληνικοῦ στρατοδικείου, ὑπέκειτο εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Ἀνωτάτου Ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Μέσῃ Ἀνατολῇ Βρεττανικῶν Στρατιωτικῶν Δυνάμεων.

Τὰ αἰτήματά μας λοιπὸν αὐτὰ δὲν ἐξετελέσθησαν, οὔτε ἄλλα παρόμοια ἐξετελοῦντο, διότι ὑπεβάλλοντο συνήθως εἰς ἔλεγχον πολιτικόν, μὲ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι αἱ προτάσεις μας εἶχον σκοπὸν τὴν πολιτικὴν πίεσιν τῶν ἀντιπάλων μας. Ἐν τούτοις τὰ μετέπειτα γεγονότα τοῦ Ἀπριλίου 1944 ἀπέδειξαν, ὅτι καλῶς εἴχομεν ἐκτιμήσει καὶ τὴν κατάστασιν καὶ τὰ ὑποδειχθέντα μέτρα τὰ ὁποῖα ἐὰν ἐλαμβάνοντο θὰ ἠμπόδιζαν πιθανῶς τὴν ἔκρηξιν τοῦ

φοβεροῦ ἐκείνου κινήματος ἢ θὰ περιώριζαν τὴν ἔκτασίν του.

Ὁμοίας προβλεπτικότητος ἦσαν καὶ τὰ πρὸς Ἀγγλικὰς Ἀρχὰς ἔγγραφά μας: α) τῆς 7 Σεπτεμβρίου 1943 διὰ τοῦ ὁποίου πρὸς πρόληψιν ἀντιπειθαρχικῶν ἐκδηλώσεων ὑπεδεικνύαμεν τὴν στενοτέραν Ἀγγλικὴν Διοίκησιν ἐπὶ τῶν ἐνόπλων Δυνάμεών μας, αἱ ὁποῖαι διὰ τῆς συμφωνίας τῆς 9 Μαρτίου 1942 εἶχον τεθῆ ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ Βρεττανικοῦ Στρατηγείου καὶ β) τῆς 8 Σεπτεμβρίου 1943 διὰ τοῦ ὁποίου ὑπεδεικνύαμεν τὴν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἀπομάκρυνσιν δέκα πέντε ἀξιωματικῶν Ξηρᾶς καὶ Ἀέρος, διὰ τοὺς ὁποίους εἴχομεν πλήρεις πληροφορίας ὅτι παρεσκεύαζαν ἀνατρεπτικὸν κίνημα καὶ τοὺς πλείστους τῶν ὁποίων εἴχομεν θέσει ἐκτὸς ὑπηρεσίας εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ὑπουργείου. Οἱ ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἀναφερόμενοι ἦσαν ἀκριβῶς ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι πράγματι ἠγήθησαν τῆς ἐπιζημίου ἐπαναστάσεως τοῦ 1944 καὶ ἀκριβῶς ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι συνελήφθησαν αὐτεπαγγέλτως ὑπὸ τῶν Ἀγγλικῶν ἀρχῶν καὶ ἐξωρίσθησαν μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ Ἀπριλίου, ὡς ἀρχηγοὶ αὐτῆς. Ἀργὰ δυστυχῶς, διότι ἡ ἀρχηγία των εἶχε προκαλέσει δεινὰ διὰ τὴν Πατρίδα.

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον, περὶ τὸ τέλος τοῦ 1943, ἱδρύεται ἡ «Ἐθνικὴ Ἀπελευθερωτικὴ Στρατιωτικὴ Δημοκρατικὴ Ὀργάνωσις» ἀπὸ ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ δημοκρατικῶν φρονημάτων, διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῆς δῆθεν κακῆς διαχειρίσεως τοῦ Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν καὶ ἰδίως τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου (τῶν 3Λ), ἡ ὁποία, ὡς γενικῶς ἐπιστεύετο, ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀποδημοκρατικοποίησιν τοῦ στρατοῦ. Παραλλήλως εἶχεν ἀρχίσει ἡ σύμπηξις τοῦ Συνδέσμου Ἀξιωματικῶν Νέων (ἢ Συνδέσμου Λοχαγῶν) πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ νομίμου καθεστῶτος.

Αἱ ὀργανώσεις αὐταὶ μὲ τὴν παλαιοτέραν ὀργάνωσιν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν κατωτέρων ἀξιωματικῶν ΑΣΟ (Ἀπελευθερωτικὴ Στρατιωτικὴ Ὀργάνωσις) καθὼς καὶ τὰς ὀργανώσεις τῶν ἐφέδρων ἀξιωματικῶν καὶ τὰς πολιτικὰς ΕΑΣ καὶ ΕΣΑ ηὔξησαν τὴν σύγχυσιν ἐν τῷ στρατῷ καὶ προεκάλεσαν ἀντεγκλίσεις καὶ παράδοξα συνθήματα. Ἐξ ἀφορμῆς αὐτῶν ἔγραφα εἰς τὸν Βασιλέα τὴν 28 Ἰανουαρίου 1944.

«Μεγάλη σημασία δίδεται ἑκατέρωθεν περὶ τοῦ ποῖος θὰ διοικῇ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος τὰς Ἐθνικὰς Δυνάμεις Μ. Α. Ἐκεῖνοι ποὺ σκέπτονται τοιουτοτρόπως δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὄψει δύο παράγοντας:

α) *Τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν:* Ἂν ὁ λαός μας ὀρθοφρονῇ καὶ πρέπει νὰ εἴμεθα βέβαιοι περὶ αὐτοῦ, αἱ ἐνταῦθα μικραὶ ἀριθμητικῶς Ἑλληνικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ τοῦ ἐπιβληθοῦν πολιτικῶς καὶ μάλιστα διὰ τῆς βίας μὲ τὸ νὰ διοικοῦνται ἀπὸ τὸν Α ἢ τὸν Β ἀξιωματικόν. Ἡ βία εἶναι ὁ σπόρος τῆς ἀνατροπῆς ἐκείνου ποὺ τὴν χρησιμοποιεῖ διὰ πολιτικοὺς σκοπούς.

β) *Τὴν ἰδεολογίαν τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐν Μ. Α. Ἐθνικῶν Δυνάμεών μας:* Δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον ποῖα εἶναι τὰ φρονήματα αὐτῶν, ἀλλὰ οἱαδήποτε καὶ ἐὰν εἶναι δὲν ἐπηρεάζονται εὔκολα πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην κατεύθυνσιν ἀπὸ τοὺς Διοικητὰς αὐτῶν. Οἱ στρατιῶται ἀπέκτησαν συνείδησιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἀλάσσει ἡ πειθαρχία, ἡ ὁποία ἔχει ἄλλον σκοπόν, ποὺ εἶναι νὰ συγκρατῇ τὸν στρατιώτην εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων του. Ὁσάκις οἱ Διοικηταὶ παραγνωρίζουν τὸν κανόνα αὐτὸν καὶ ἐπεμβαίνουν ἢ ἀντιτίθενται εἰς τὰ φρονήματα τοῦ στρατιώτου τότε ἡ κατάστασις ἀποβαίνει ἀργὰ ἢ γρήγορα ἀνώμαλος εἰς βάρος τοῦ Ἐθνικοῦ συμφέροντος.

» Συμπέρασμα τούτου εἶναι ὅτι πρέπει ν' ἀποβλέπῃ κανεὶς εἰς τοὺς ἐν Ἑλλάδι — τοὺς πολλοὺς — καὶ ν' ἀδιαφορῇ διὰ τοὺς ἐδῶ τοὺς ὀλίγους ἐνόπλους ἢ ἀόπλους, τῶν ὁποίων τὰ λάθη ἢ αἱ ἀπρέπειαι εἶναι μόνον εἰς βάρος των καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ ἐκείνων καθ' ὧν ἐνεργοῦν.

» Τὸ σύνθημα σήμερον μερικῶν ἀνοήτων ἀξιωματικῶν ἢ μερικῶν ὑπόπτων προκαλούντων πρακτόρων εἶναι: Ἢ ἡμεῖς θὰ διοικοῦμεν τὸν στρατὸν ἢ ἂς διαλυθῇ διὰ νὰ μὴν ἔχῃ στρατὸν εἰς τὴν διάθεσίν της καμμιὰ ἀπὸ τὰς δύο μερίδας. . . Ἡ μωρία καὶ ὁ ἀντιπατριωτισμὸς μόνον μποροῦν νὰ ἐξαπολύουν καὶ προπαγανδίζουν ἕνα τόσον ἀπαίσιον σύνθημα».

Ἔτσι διεμορφοῦτο καὶ ὡξύνετο ἡ κατάστασις μεταξὺ τῶν ἐνόπλων Ἑλληνικῶν Δυνάμεων ἐν Μ. Α., ἡ διόρθωσις τῆς ὁποίας προσέκρουε εἰς τὰ αἴτια τὰ ὁποῖα ἀνεπτύξαμεν.

Γ'.

Δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ προσπάθειά μας, πρὸς συνεννόησιν μὲ τοὺς εἰς τὴν Ἑλλάδα παραμένοντας πολιτικοὺς καὶ ἄλλους ἐκπροσώπους τῆς κοινῆς γνώμης. Δι' αὐτὸ θὰ εἴπωμεν καὶ μερικὰ περὶ αὐτῆς. Ἡ ἀπ' εὐθείας συνεννόησίς μας διὰ τῶν ὀργάνων τῆς μυστικῆς Συμμαχικῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτο οὔτε ἐτέθη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη εἰς τὴν διάθεσίν μας. Ἐπεχειρήσαμεν διὰ μέσου Βέρνης καὶ Ἀγκύρας νὰ τὴν πραγματοποιήσωμεν, ἀλλ' εἶναι εὐνόηται αἱ πρὸς τοῦτο δυσχέρειαι μέσῳ οὐδετέρων χωρῶν. Ἡ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1941 παρουσία ἐν Τουρκίᾳ τοῦ κ. Α. Μπακάλμπαση βουλευτοῦ καὶ πρώην ὑπουργοῦ ἦτο ἡ πρώτη καλὴ εὐκαιρία. Ἐγένοντο εἰς αὐτὸν καταλλήλως αἱ προσήκουσαι ἀνακοινώσεις διὰ τοὺς ἐν Ἑλλάδι πολιτικούς.

Ἐπεστήσαμεν τότε τὴν προσοχήν των εἰς τὸ ὅτι «κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πολέμου ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ διάστημα μεταξὺ ἀνακωχῆς καὶ εἰρήνης δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν διαπληκτισμοὺς πολιτικοὺς μὲ προσπάθειαν ποῖος θὰ πάρῃ τὴν Κυβέρνησιν διὰ νὰ κάμῃ τὴν καλυτέραν εἰρήνην, διότι ἔτσι ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασίς μας θὰ περιέλθῃ εἰς πλήρη ἀναρχίαν, εἰς τοῦτο δὲ θὰ βοηθήσῃ ἡ δραστηριότης τῶν ἑκατέρωθεν ἄκρων πολιτικῶν στοιχείων καὶ ὁ λαϊκὸς ἐκνευρισμὸς ἐξ ἀφορμῆς τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς. Εἰς τοῦτο θὰ βοηθήσουν καὶ αἱ ξέναι προπαγάνδαι, αἱ ὁποῖαι θὰ ἔχουν συμφέρον νὰ μὴ ἐπωφεληθῶμεν τῶν καρπῶν τῆς νίκης καὶ τῶν θυσιῶν μας. Ἡ εἰκὼν τὴν ὁποίαν βλέπω (ἐσυνέχιζα εἰς τὸ αὐτὸ ἐκ Λονδίνου πρὸς πρέσβυν τηλεγράφημα ὁδηγιῶν τὴν 28 Ὀκτωβρίου 1941) θὰ εἶναι τραγικὴ ἐὰν δὲν προσέξωμεν. Οὕτω ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ὁδηγήσωσι τὰ πράγματα πρὸς τὴν διαίρεσιν θὰ δώσουν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῆς φοβερᾶς ἱστορίας τοῦ 1920».

Ὀλίγον βραδύτερον, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1942, μοῦ ἐδόθη ἀφορμὴ συνεπείᾳ πατριωτικῶν μηνυμάτων τοῦ πολιτευτοῦ κ. Α. Ζάννα νὰ ἐπαναλάβω μέσῳ Τουρκίας τὰς αὐτὰς συστάσεις, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκφράσω πρὸς αὐτὸν τὴν ἐπιθυμίαν μου, ὅτι «ἦτο καιρὸς νὰ κατέλθουν εἰς Αἴγυπτον καὶ αὐτὸς καὶ ἄλλοι νέοι πολιτευόμενοι διὰ νὰ συνεργασθοῦν μεθ' ἡμῶν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος καὶ πραγματοποίησιν τῆς πολιτικῆς ἑνότητος» (τηλεγρ. ἐκ Λονδίνου 17 Φεβρουαρίου 1942).

Προσκλήσεις περὶ καθόδου εἰς Αἴγυπτον μέχρι τῆς αὐτῆς χρονολογίας εἶχα ἀποστείλει διὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν καὶ πρὸς τοὺς κ.κ. Β. Δεληγιάννην, Α. Μυλωνᾶν καὶ Π. Κανελλόπουλον, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ τελευταῖος μόνον κατῆλθε κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου εἰς Αἴγυπτον καὶ συμμετέσχε τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Βραδύτερον ἐκάλεσε καὶ ἄλλους πολιτευτάς.

Ἀντιθέτως ἐνέργειαι ἐξ Ἀθηνῶν περιέπλεκον τὴν πολιτικὴν κατάστασιν καὶ ὤξυναν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ τὴν πολιτικολογίαν καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς ἀποσυνθετικὰς συνεπείας. Περὶ τὸ τέλος Δεκεμβρίου τοῦ 41 ἔφθασεν εἰς Μ. Ἀνατολὴν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Λονδῖνον ἐπιστολὴ τοῦ Στρατηγοῦ Σ. Γονατᾶ, ἰσχυριζομένου ὅτι ἔγραφεν ἐξ ὀνόματος ὁλοκλήρου τοῦ πολιτικοῦ κόσμου. Σύμφωνα μὲ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β' ἐθεωρεῖτο ἔκπτωτος τοῦ Θρόνου, διὰ τὴν πρὸς τὸ πολίτευμα τῆς χώρας ἀπιστίαν του λόγῳ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς δικτατορίας τῆς 4 Αὐγούστου. Ἡ Δημοκρατία, ἔγραφεν ὁ Στρατηγὸς Γονατᾶς, εἶναι ἐφεξῆς τὸ νόμιμον πολίτευμα τῆς χώρας.

Τὸ ἔγγραφον αὐτὸ ἀπηυθύνετο πρὸς τὴν Βρεττανικὴν Κυβέρνησιν, ἀντίγραφον δ' αὐτοῦ μέσῳ τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ κ. Γεωρ. Ρούσσου ἀνεκοινώθη καὶ εἰς ἡμᾶς. Φαίνεται ὅτι δι' ἰδιαιτέρας συνοδευτικῆς ἐπιστολῆς ὁ κ. Γ. Ροῦσσος ἐκαλεῖτο νὰ ἐκπροσωπήσῃ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τὴν Ἑλληνικὴν Δημοκρατίαν, τὴν ὁποίαν ὅμως πρότασιν ἀπέκρουσεν οὗτος καὶ συνέστησε προσοχὴν εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ ζητήματος. Γνωρίζω ὅτι διὰ τὴν στάσιν του αὐτὴν ἐπεκρίθη ὑπὸ φραγκολεβαντίνων πρακτόρων.

Ἡ Κυβέρνησίς μου, ἠναγκάσθη ἕνεκα τῆς ἐνεργείας αὐτῆς

νὰ συζητήσῃ τὴν ὑπόθεσιν μὲ τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν, ἡ ὁποία ἐδήλωσεν, ὅτι δὲν ἐπεθύμει ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα φίλης χώρας. Ἐν τούτοις ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸς ἀπηύθυνε ἁρμοδίως ἐπιστολὴν γεμάτην φιλικῶν παραινέσεων πρὸς τὸν πολιτικόν μας κόσμον, περὶ τῆς ἀναγκαίας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἑνότητος ὅλων χάριν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς ἐμὲ δ' ἐδόθη ἡ εὐκαιρία, ἰδίως μέσῳ Ἑλβετίας διὰ τῆς Πρεσβείας καὶ διὰ φίλου εὑρισκομένου ἐκεῖ, νὰ διαβιβάσω ἐκ νέου εἰς τοὺς ἐκπροσώπους τῆς Κοινῆς μας Γνώμης (πολιτικούς, δημοσιογράφους καὶ ἀγωνιστὰς) τὴν συμβουλήν, ὅτι διαρκοῦντος τοῦ πολέμου ἡ ἀνακίνησις τοῦ βασιλικοῦ ζητήματος θ' ἀπέβαινεν ἐπιβλαβής.

Ἐπίσης δὲ ὅταν τὴν 8 Φεβρουαρίου 1942 ὡμίλησα ἀπὸ τὸν ραδιοφωνικὸν σταθμὸν Λονδίνου, ἐβεβαίουν τοὺς συμπατριώτας μου, ὅτι τὸ μεταπολεμικὸν πολίτευμα τῆς Χώρας θὰ ἐξησφάλιζε τὴν πλήρη ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα. Καὶ προσέθετα: «Ἡ ἐπικράτησις τοῦ Συμμαχικοῦ ἀγῶνος ἀποτελεῖ ἐπικράτησιν τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ἄλλος δρόμος πρὸς τοῦτο δὲν ὑπάρχει καὶ ὅσοι βιάζονται ἀπὸ τώρα διὰ τὸ νέον σύνταγμα τῆς Χώρας, αὐτοὶ πολιτικολογοῦν. Σᾶς συνιστῶ νὰ φυλαχθῆτε ἀπ' αὐτούς, οἱ ὁποῖοι νοσταλγοῦν εἴτε τὴν πολιτικὴν ἀναρχίαν εἴτε τὴν δικτατορίαν καὶ δὲν εὑρίσκουν ἄλλον τρόπον διὰ νὰ μᾶς ὀπισθοδρομήσουν παρὰ δημαγωγοῦντες περὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων καὶ περὶ ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου, τὴν στιγμὴν ποὺ ὁ ἐχθρὸς κατέχει τὴν Πατρίδα καὶ δὲν ἐπιτρέπει οὔτε κἂν ν' ἀναπνέωμεν ἐλεύθερα».

Ὀλίγον βραδύτερον ἐν τούτοις, τὴν 30 Μαρτίου 1942, τὰ πολιτικὰ κόμματα ὑπέγραφαν ἐν Ἀθήναις τὸ πρακτικόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐρρύθμιζαν τὸ πολιτειακόν, ἀντίγραφον τοῦ ὁποίου περιήρχετο εἰς τὰς Συμμάχους Δυνάμεις. Τὸ περιεχόμενον τοῦ πρακτικοῦ ἀνέτρεπε τὸν ἰσχυρισμὸν τῆς ἐπιστολῆς Γονατᾶ, ὅτι πάντα τὰ κόμματα ἐκήρυξαν ἔκπτωτον τὸν Γεώργιον Β' καὶ διὰ πρώτην φορὰν ἐτίθετο ἡ ὀρθὴ ἀρχὴ τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος διὰ δημοψηφίσματος.

Τὰ κόμματα συνεφώνουν ὁμοφώνως, ὅτι τὸ πολιτειακὸν θὰ

λυθῇ μετὰ τὸν πόλεμον δι' ἐλευθέρου δημοψηφίσματος «κατὰ τὸ ὁποῖον τὰ ὑπογραφόμενα κόμματα (ἐν οἷς καὶ τὸ λαϊκὸν πλὴν τοῦ κ. Κ. Τσαλδάρη) θὰ λάβουν ἀνεπιφύλακτον θέσιν ὑπὲρ τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι τοιουτοτρόπως συντελοῦν εἰς τὴν παγίωσιν τῆς γαλήνης ἐν τῇ Χώρᾳ καὶ ἐξυπηρετοῦν τὰ ἀληθῆ καὶ διαρκῆ συμφέροντα τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ λαοῦ». Τινὲς ἐκ τῶν ὑπογραψάντων τὸ πρακτικὸν ἤλλαξαν σήμερον γνώμην καὶ δὲν τιμοῦν τὴν ὑπογραφήν των.

Αἱ ἐνέργειαί μου ὅπως ἔλθουν ἐξ Ἑλλάδος εἰς Μ. Ἀνατολὴν πολιτικοὶ καὶ προσωπικότητες δὲν διεκόπησαν κατὰ τὸ 1942. Ἐκαλέσαμεν ὀνομαστικῶς ὄχι μόνον πολιτικούς, ἀλλὰ καὶ γενικῶς εἰδικότητας διαφόρους διὰ νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἢ διὰ νὰ τὴν βοηθήσουν ἁπλῶς εἰς τὰς προσπαθείας της διὰ τὰ οἰκονομικά, ἐπισιτιστικὰ καὶ ἐν γένει τὰ ζητήματα τῆς μεταπολεμικῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς Πατρίδος. Φαίνεται, ὅπως δυνάμεθα νὰ τὸ γνωρίζωμεν τώρα, ὅτι πλεῖσται ἐκ τῶν προσκλήσεών μας αὐτῶν δὲν ἔφθαναν εἰς τὸν προορισμόν των. Ἐξ ἄλλου, ἐκ πολιτικῆς ἀντιδράσεως τῶν κομμάτων, οἱ λαμβάνοντες προσκλήσεις δὲν ἀπεφάσιζαν νὰ τὰς δεχθοῦν.

Αἱ προσπάθειαί μας αὐταὶ διὰ τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως εὐρυτάτου συνασπισμοῦ ἐπολλαπλασιάσθησαν ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1943, ὅτε καὶ ἡ «ὑπόγειος» ἢ «ὑποβρύχιος» ἐπικοινωνία τοῦ ἐξωτερικοῦ μὲ τὴν Ἑλλάδα κατέστη εἰς ἡμᾶς περισσότερον προσιτή. Μετὰ τὸν ἀνασχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεώς μου κατὰ Μάρτιον 1943, συνεφωνήθη μεταξὺ ὅλων, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἔπρεπε νὰ περιλάβῃ καὶ ἄλλα πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς διάφορα κόμματα καὶ ὀργανώσεις διὰ νὰ χάσῃ τὸν μονόπλευρον χαρακτῆρα της, λόγῳ τοῦ ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν μελῶν της ἦσαν φιλελεύθερα. Τοῦτο συνιστοῦσε ἐπιμόνως καὶ ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις.

Εἰς τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου 1943 παρεκάλουν τηλεγραφικῶς τὸν πολιτικὸν κόσμον νὰ στείλῃ εἰς Αἴγυπτον τριμελῆ ἐπιτροπὴν ἀντιπροσώπων διὰ νὰ συζητήσουν μεθ' ἡμῶν τὰ ἐνδιαφέροντα τὴν χώραν προβλήματα.

Ἰδιαιτέρως ἐτηλεγράφουν περὶ τούτου πρὸς τὸν φίλον Β.

Δεληγιάννην τὰ ἀκόλουθα: «Ὀφείλομεν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐθνικῶν μας διεκδικήσεων νὰ ἀποφύγωμεν νὰ δημιουργήσωμεν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἴμεθα διχασμένοι ἐξ αἰτίας ἐσωτερικῶν ζητημάτων. Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων δὲν δύναται νὰ φανῇ ἀσυνεπὲς πρὸς τὰς πατριωτικὰς παραδόσεις του. Τὸ 1920 ὁ μέγας ἀρχηγός του ὑπέδειξε πρὸς τὸ Ἔθνος τὰς καταστρεπτικὰς συνεπείας τῆς προτάξεως τῶν ἐσωτερικῶν προβλημάτων πρὸ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων.

»Φυσικὰ οὐδεὶς δύναται νὰ ἔχῃ ἀντίρρησιν, ὅτι τὰ ἐσωτερικά μας προβλήματα δέον νὰ λυθῶσιν ἐλευθέρως ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν μεταπολεμικῶς, μετὰ τὸν διακανονισμὸν τῶν Ἐθνικῶν μας ζητημάτων.

»Πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ ἐνημερωθῶσι πλήρως ἐπὶ πάντων τῶν διεθνῶν ζητημάτων τῶν ἐπηρεαζόντων τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν πολιτικήν, ἐπαναλαμβάνω πρότασιν ὅπως τρεῖς ἐκπρόσωποι τῶν κομμάτων ἔλθωσιν εἰς Κάϊρον διὰ συνομιλίας πατριωτικοῦ χαρακτῆρος».

Εἰς τὸ τηλεγράφημά μου αὐτὸ ἔλαβα τὴν 22 Ἀπριλίου τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν τοῦ κ. Σοφούλη:

«Προσδοκία πάντων τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ τοῦ λαοῦ εἶναι ἀπελευθέρωσις Χώρας, ἀλλ' οὔτε ἡ ἀπελευθέρωσις προσδοκᾶται πραγματικὴ οὔτε ἡ Χώρα σῴζεται ἐφ' ὅσον ἡ πληγὴ τοῦ ζητήματος τοῦ Βασιλέως παραμένει ἀνοικτή.

»Δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος ὁριστικῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ ζητήματος τούτου ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν ψῆφον τοῦ λαοῦ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Χώρας.

»Ἐὰν ὁ Βασιλεὺς προβῇ εἰς σαφῆ δήλωσιν ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω ὁλόκληρος ἡ Χώρα θὰ ἀδελφωθῇ καὶ θὰ ὑπάρξῃ γενικὴ συνεργασία μετὰ τῆς ὑμετέρας Κυβερνήσεως.

»Ἄνευ τῆς ἀνωτέρω δηλώσεως τοῦ Βασιλέως οὔτε ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν Κυβέρνησιν οὔτε ἡ ὑποστήριξις πάντων τῶν πολιτικῶν κομμάτων δύναται νὰ φανῇ χρήσιμος εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Βασιλέως. Σᾶς προτρέπω νὰ ἐργασθῆτε διὰ νὰ σώσητε τὴν Χώραν καὶ διὰ νὰ ἀποκτήσητε διαρκῆ δόξαν».

Σχετικὸν πρὸς τὰ ἀνωτέρω εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθον μήνυμα τὸ ὁποῖον ἐλάβομεν εἰς τὰς ἀρχὰς Μαΐου, ἐκ μέρους Σοφούλη, Καφαντάρη, Πέτρου Ράλλη, Γοναιᾶ, Γεωργίου Χλωροῦ, Μυλωνᾶ, Παΐζη καὶ Παπανδρέου.

»Ἀπολύτως συμφωνοῦμεν μὲ τὴν προηγουμένην ἀνακοίνωσιν Σοφούλη. Οὐδεὶς ἐσκέφθη νὰ ζητήσῃ δημοψήφισμα διαρκούσης τῆς κατοχῆς ἢ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ πολέμου, ἐφ' ὅσον ἐθνικαὶ περιστάσεις δὲν θὰ τὸ ἐπιτρέπουν.

»Οἱαδήποτε ἀναβολὴ μετὰ τὴν πλήρη ἀπελευθέρωσιν ἢ τὸ τέλος τοῦ πολέμου γενικῶς θεωρεῖται ἀπαράδεκτος, καθόσον πᾶσα ἐκκρεμότης ἐκθέτει χώραν εἰς βέβαιον κίνδυνον τρομοκρατικῆς ἐμφυλίου ἀναφλέξεως. Ἐπὶ πλέον, πλήρως ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ προκαταλήψεις, ἔχοντες ἐπίσης τελείαν γνῶσιν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, δυνάμεθα νὰ σᾶς βεβαιώσωμεν ὅτι ἀπόπειρα ἐπιστροφῆς τοῦ Βασιλέως χωρὶς προηγουμένην λαϊκὴν κύρωσιν θὰ ἦτο τερατώδης πλάνη, ἡ ὁποία θὰ παραλύσῃ ἀντὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν ἀγῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον ὅλα τὰ κόμματα πρὸ παντὸς ἄλλου ἀποβλέπουν.

»Εἶναι μέγιστον λάθος νὰ πιστεύεται ὅτι ὑπάρχει δυνατότης ἐπιβολῆς αὐθαιρέτου λύσεως.

»Μετὰ πέντε ἔτη δικτατορικῆς τυραννίας ἡ κυρίαρχος Βασιλικὴ θέλησις εἶναι ἀδύνατος. Τοιοῦτον πολιτικὸν λάθος θὰ ἦτο ὀλέθριον... Ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ Βασιλέως χωρὶς λαϊκὴν ἀπόφασιν θὰ ἐπέφερε συγκλονισμὸν καὶ ἐπικινδύνους συνεπείας.

»Ἐπαναλαμβάνομεν φιλικὴν σύστασιν νὰ προχωρήσετε εἰς τὴν ὀρθὴν λύσιν».

Ἀπαντῶν εἰς ταῦτα ἐδήλωσα εἰς Ἀρχηγοὺς κομμάτων, ὅτι οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἐσκέφθη νὰ ἐπιβάλῃ βιαίαν λύσιν μετὰ τὸν πόλεμον οὔτε νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς τοῦτο ἐνόπλους δυνάμεις καὶ ὅτι ἡ πολιτική μας αὐτὴ προϋποθέτει τὴν ἰδίαν πολιτικὴν ἐκ μέρους τῶν ἐν Ἑλλάδι. Τὴν 21 Ἰουνίου 1943 ἐλάμβανα τὸ ἀκόλουθον μήνυμα ἀπὸ Σοφούλην, Καφαντάρην, Μυλωνᾶν κλπ. «Βεβαίωσις ὅτι οὐδεμία σκέψις ὑπάρχει διὰ βιαίαν λύσιν ζητήματος ἐγένετο δεκτὴ μὲ ἱκανοποίησιν. Τὸ αὐτὸ σκεπτόμεθα καὶ ἡμεῖς, ἀπόδειξις ἡ πρότασις ὅπως κριθῇ ζήτημα δι' ἐλευθέρων ἐκλο-

γῶν. Δὲν θεωροῦμεν πρακτικὸν τὴν ἀποστολὴν ἀντιπροσώπων μας ἐκεῖ».

Εἰς ταῦτα ἀπηντήσαμεν, προαναγγέλλοντες προσεχῆ δήλωσιν Βασιλέως περὶ λύσεως ζητήματος δι' ἐκλογῶν Συντακτικῆς Συνελεύσεως καὶ ἐκφράζοντες τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἱκανοποιηθοῦν ἀπολύτως ἀπὸ τὸ νέον αὐτὸ βῆμα ὑποχωρήσεως τοῦ Βασιλέως πρὸς τερματισμὸν τῆς συζητήσεως ἐπὶ τοῦ πολιτειακοῦ.

Ἐν συνεχείᾳ καὶ πρὸς ἄλλας ἐνδιαμέσους ἐνεργείας μου, διὰ τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως εὐρυτάτου συνασπισμοῦ, ἀπηύθυνα πρὸς τὸν Ἄγγλον Πρέσβυν τὴν ἀκόλουθον προσωπικὴν ἐπιστολήν:

Κάϊρον 18 Νοεμβρίου 1943.

Φίλε κ. Πρεσβευτά,

«Καθὼς γνωρίζετε ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἰς πολλὰς εὐκαιρίας ἐδήλωσεν ὅτι ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος θὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ μιᾶς Κυβερνήσεως, ἥτις θὰ ἀναλάβῃ τὴν διακυβέρνησιν τῆς Χώρας κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα, ποὺ κατ' ἀνάγκην θὰ μεσολαβήσῃ μεταξὺ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ τῶν γενικῶν ἐκλογῶν, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς θὰ καθορίσῃ τὴν ὁριστικὴν κυβέρνησίν του.

» Κατὰ τὴν γνώμην μας τοιαύτη Κυβέρνησις θὰ πρέπῃ νὰ εἶναι Κυβέρνησις συνασπισμοῦ καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ περιλαμβάνῃ, ἀντιπροσώπους ὅλων τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ τάσεων ἐν Ἑλλάδι.

» Δυστυχῶς εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι πρὸ τῶν ἐκλογῶν εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωρίζῃ κανεὶς ποῖοι ἀντιπροσωπεύουν τὰ κόμματα καὶ τὰ ρεύματα αὐτά. Αὐτὸ ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἐγένοντο ἐκλογαὶ ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ 8 περίπου χρόνια.

» Μολαταῦτα μία τοιαύτη Κυβέρνησις ἀπελευθερώσεως θὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀνταποκρίνεται σχετικῶς μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐὰν περικλείῃ πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἔπαιξαν ἐξέχοντα ρόλον εἰς τὴν κοινοβουλευτικὴν ἱστορίαν τῆς Χώρας, καθὼς ἐπίσης καὶ πρόσωπα τὰ ὁποῖα διεκρίθησαν εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς τῆς Χώρας.

» Πάντως, οἱαδήποτε καὶ ἐὰν εἶναι ἡ ὁριστικὴ ἀπόφασις ὅσον ἀφορᾷ τὴν σύνθεσιν τῆς Κυβερνήσεως αὐτῆς, πιστεύομεν ὅτι αἱ ἀναγκαῖαι διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῆς παρούσης Κυβερνήσεως καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων κομμάτων ἐν Ἑλλάδι δὲν δύναται νὰ ἀναβληθοῦν περισσότερον, ἔχοντες ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι πλέον τόσον μακρὰν καὶ ἐπὶ πλέον ὅτι τοιαῦται συνεννοήσεις θὰ χρειασθοῦν σχετικῶς μακρὸν χρόνον. Θὰ ἦτο ἐπὶ πλέον λίαν ὠφέλιμον ἐὰν μέλη τινὰ τῆς μελλούσης Κυβερνήσεως ἢ ἀριθμός τις ἀντιπροσώπων τῶν ἐνδιαφερομένων κομμάτων ἐν Ἑλλάδι εἰσέλθουν ἀμέσως εἰς τὴν σημερινὴν Κυβέρνησιν ὡς μέλη τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

» Μόλις ἐπέλθῃ μία τοιαύτη συμφωνία μεταξὺ τῆς παρούσης Κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀναφερομένων ἀνωτέρω κομμάτων ἐν Ἑλλάδι θὰ ἐπέλθῃ μεγαλυτέρα ἑνότης καὶ συντονισμὸς εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐνῷ κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον τάξις καὶ εἰρήνη θὰ ἐξασφαλισθῇ διὰ τὴν ἐνδιάμεσον περίοδον ἀπὸ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς χώρας μέχρι τῶν ἐκλογῶν καὶ τελικῶς θὰ ἀπομακρυνθοῦν αἱ ἀνησυχίαι διὰ τὴν μέλλουσαν πολιτικὴν ἐξέλιξιν ἐν Ἑλλάδι καὶ διὰ τὸν παρόντα καταστρεπτικὸν ἐμφύλιον σπαραγμόν.

» Εἶναι μεγάλης ὅμως σπουδαιότητος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν διαπραγματεύσεων ποὺ θὰ πρέπῃ νὰ λάβουν χώραν διὰ τὴν ἐπίτευξιν μιᾶς τοιαύτης συμφωνίας, ὅπως διεξαχθοῦν ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι δρώντων ὀργάνων τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως, τῶν ὁποίων τὸ κῦρος θὰ εἶναι σπουδαιότατον διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν καὶ τῶν ὁποίων ἡ διαιτησία θὰ ἐξομαλύνῃ δυσκολίας τινάς, αἵτινες δύνανται νὰ ἀνακύψουν. Θὰ ὑπεδείκνυα ἐπίσης ὅτι μία καθαρὰ καὶ σαφὴς ἐκδήλωσις τῆς Βρεττανικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῶν ζητημάτων αὐτῶν θὰ βοηθοῦσε τὰ μέγιστα εἰς τὸ νὰ παραμερισθοῦν μοιραῖαι παρεξηγήσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν δημιουργηθῇ ἐν Ἑλλάδι διὰ τῆς συγκρουομένης καὶ ἀνευθύνου πολιτικῆς ὡρισμένων ἀπεσταλμένων τῶν Βρεττανικῶν Ἀρχῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ θὰ συντελέσῃ πολὺ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἑνότητος τῶν Ἑλλήνων. Εἰλικρινῶς Ὑμέτερος Ε. Τσουδερός».

Περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους παρουσιάζεται καὶ ἄλλη ἀφορμὴ

ἐπιτάσεως τῆς ὀξύτητος τῆς ἐσωτερικῆς διαιρέσεως. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων ἀφ' ἑνὸς τοῦ ΕΛΑΣ ἀφ' ἑτέρου τοῦ Ζέρβα.

Ἡ ἐπέμβασίς μας πρὸς κατάπαυσιν αὐτῆς, ὑπῆρξεν ὅσον ἦτο δυνατὸν δραστηριωτέρα. Ἡ συμμαχικὴ στρατιωτικὴ ἐν Ἑλλάδι ἀποστολὴ συνιστᾷ θερμῶς εἰς τοὺς διαμαχομένους ἀντάρτας νὰ παύσουν τὰς ἐχθροπραξίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἑορτῶν τοῦ Δεκεμβρίου 1943 καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ νὰ ἀρχίσουν διαπραγματεύσεις συμφιλιώσεως.

Διὰ ραδιοφωνικῆς ὁμιλίας μου τῆς 21 Δεκεμβρίου ἔλεγα πρὸς τοὺς διαμαχομένους: «Καλοῦμεν πάντας τοὺς ἀντάρτας, ἐν ὀνόματι τῆς Πατρίδος εἰς συμφιλίωσιν. Καμμία διαφορὰ δὲν πρέπει νὰ σᾶς χωρίζῃ. Ἂν χρειάζεται πρὸς τοῦτο νὰ παραμερίσετε ἀπὸ τὸ μέσον ὡρισμένα ὕποπτα ἄτομα, ποὺ ἀρέσκονται εἰς τὴν λαίλαπα αὐτήν, σᾶν τοὺς λύκους ποὺ χαίρονται εἰς τὴν ἀνεμοζάλην, διότι περιμένουν ἀπ' αὐτὴν προσωπικὰ ὀφέλη ἢ ἐπιδιώκουν ἀθεμίτους σκοπούς, μὴ διστάσετε νὰ θέσετε κατὰ μέρος τὰ ὀλίγα αὐτὰ πρόσωπα».

Τὴν παραμονὴν τοῦ Νέου Ἔτους 1944 ἐν συνεχείᾳ τῆς συμφιλιωτικῆς μου ἐνεργείας ἀπευθυνόμενος ραδιοφωνικῶς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν, ἔλεγα πρὸς τοὺς ἀντάρτας τὰ ἑξῆς:

«Δὲν πιστεύω ἐξ ἄλλου οὔτε αὐτὸ ποὺ λέγεται, ὅτι μερικοὶ ἀπὸ σᾶς κοιτάζουν νὰ ἐξασφαλίσουν διὰ τοῦ μονοπωλίου τοῦ ἀγῶνος τὸ μονοπώλιον τῆς ἐξουσίας.

»Αὐτὸ καὶ ἐὰν εἶναι ἀληθὲς διὰ ὀλίγους μόνον ἀπὸ σᾶς, εἶμαι βέβαιος, ὅτι οἱ ἄλλοι δὲν θὰ ἀκολουθήσετε αὐτοὺς τοὺς ὀλίγους. Εἶμαι ἀπολύτως, μάλιστα, βέβαιος ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ σᾶς δὲν θὰ παρασυρθῆτε εἰς πράξεις, αἱ ὁποῖαι θὰ εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν. Τὴν ἐξουσίαν τὴν παίρνει κανεὶς διὰ τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ. Σεῖς ποὺ μάχεσθε διὰ τὰ λαϊκὰ δικαιώματα, εἶναι ἀδύνατον νὰ συνωμοτῆτε διὰ τὴν κατάργησιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν. Τοιαύτη πολιτικὴ θὰ ἐσήμαινε ὅτι ἐπιδιώκετε Δικτατορίαν. Ἀλλὰ τὸ σύστημα αὐτὸ εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὰς ἀρχὰς διὰ τὰς ὁποίας μάχονται τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη, εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὴν Χάρταν τοῦ Ἀτλαντικοῦ

καὶ γνωρίζετε ἐξ ἄλλου, ὅτι τὴν κάθε δικτατορίαν τὴν ἀπεχθάνεται ὁ Ἑλληνικὸς Λαός. Ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἐσκέπτετο περὶ Δικτατορίας μετὰ τὸν πόλεμον ὑπὸ οἱανδήποτε πρόφασιν ἢ αἰτίαν. Τὸ ἰδανικὸν τοῦ Ἕλληνος εἶναι ἡ ἐλευθερία καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐκδηλώσεις καὶ ὅπως δὲν ἀνέχεται ξένους δυνάστας ἐξ ἴσου ἀποτροπιάζεται καὶ τοὺς ἰδικούς του τυράννους. Ἑπομένως ὁ καθεὶς ἂς προσέξῃ, διότι ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἕλληνος ὁ ὁποῖος οὐδέποτε ἀνέχεται ζυγόν, ἐσφυρηλατήθη ἀκόμη περισσότερον διὰ τοῦ μίσους κατὰ τῆς τυραννίας ὕστερα ἀπὸ τὴν πολεμικὴν δοκιμασίαν. Ὁ Ἕλλην δὲν θὰ δειλιάσῃ ν' ἀντικρύσῃ ἐκεῖνον ποὺ θὰ θελήσῃ νὰ τοῦ ἁρπάσῃ ἢ νὰ τοῦ ὑφαρπάσῃ τὴν πολιτικήν του ἐλευθερίαν.

«Ἔτσι σκεπτόμενος ὁμολογῶ ὅτι δὲν εὑρίσκω καμμίαν αἰτίαν ποὺ νὰ δικαιολογῇ τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν διαμάχην σας, τὴν ὁποίαν θλιμμένος ἀποδοκιμάζει ὁ ἑλληνικὸς λαὸς κατὰ τὴν μεγίστην αὐτοῦ πλειοψηφίαν. Δι' αὐτὸ ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας ὅτι θ' ἀντιμετωπίσετε ὁλόκληρον αὐτὸν τὸν λαὸν ἀνεξαρτήτως τῶν πολιτικῶν ἢ ἄλλων ἰδεῶν, ποὺ ὁ καθένας πολίτης πρεσβεύει, ἐὰν δὲν συμφιλιωθῆτε διὰ νὰ στρέψετε ὅλοι μαζὶ τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Ἕλληνες θεωροῦν καταστρεπτικὴν τὴν διαίρεσίν σας, διότι ὁδηγεῖ πρὸς ἀναρχίαν καὶ δι' αὐτῆς εἰς κινδύνους τοῦ ἐθνικοῦ μας μέλλοντος».

Ἐν συνεχείᾳ τὴν αὐτὴν ἑσπέραν, ἀνεκοίνουν πρὸς τοὺς συμπατριώτας μου τὰ ἀκόλουθα τηλεγραφήματα τὰ ὁποῖα ἔλαβα ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς τῶν Ἐξωτερικῶν τῶν μεγάλων συμμάχων, ἐνισχυτικὰ τῆς συμφιλιωτικῆς προσπαθείας μας:

Ὁ κ. Ἀντονυ Ἤντεν ἐτηλεγράφει:

«Χαιρετίζω θερμῶς τὴν πρωτοβουλίαν ποὺ ἀνέλαβεν ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ν' ἀπευθύνῃ ἔκκλησιν διὰ τὴν συμφιλίωσιν ὅλων τῶν ἑλληνικῶν ὁμάδων ἀντιστάσεως. Ἡ Κυβέρνησις τῆς Αὐτοῦ Βρεττανικῆς Μεγαλειότητος εἶναι βεβαία, ὅτι τὸ ὑπέροχον πνεῦμα ἀντιστάσεως τὸ ἐπιδειχθὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τόσον πρὶν ὅσον καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς χώρας των θὰ συγκεντρωθῇ καὶ πάλιν ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ στενὴ ἑνότης εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ὅλοι οἱ φίλοι τῆς Ἑλλά-

δος ἐλπίζουν ζωηρῶς, ὅτι ἡ ἑνότης αὕτη θὰ διατηρηθῇ μέχρις ὅτου ἐπιτευχθῇ ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Χώρας».

Ὁ δὲ κ. Κορντὲλ Χάλ, τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Ἀμερικῆς, ἔλεγεν εἰς τὸ μήνυμά του: «Ἀνέγνωσα μετ' ἐπιδοκιμασίας τὴν ἀπὸ 21ης Δεκεμβρίου ραδιοφωνικὴν ὁμιλίαν τῆς ὑμετέρας Ἐξοχότητος ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἑνότητος. Αἱ ἐκθέσεις περὶ ἀδελφοκτόνου ἀγῶνος ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ἐπροξένησαν αἴσθησιν εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸν λαὸν τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἡρωϊκὴ καὶ ἐνιαία ἀντίστασις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐναντίον τῆς ἀξονικῆς ἐπιθέσεως καὶ κατοχῆς ὑπῆρξε συνεχὴς ἔμπνευσις. Ζωηρῶς ἐλπίζομεν, ὅτι αἱ ὁμάδες τῆς ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως δὲν θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ σπαταλοῦν δυνάμεις εἰς ἐσωτερικὰς διενέξεις, ἀλλὰ θὰ ἑνωθοῦν ταχέως μεταξύ των καὶ μεθ' ἡμῶν εἰς τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ μας. Τοιαύτη ἑνότης καὶ συνεργασία θὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἡμέραν τῆς νίκης καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως, ὅτε ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὑπερήφανος καὶ τιμημένος θὰ εἶναι πάλιν κύριος τῆς τύχης του».

Τὴν 3 Ἰανουαρίου τοῦ 44 ἡ Κυβέρνησις Μόσχας ἐπέδιδε τὴν ἀκόλουθον ἀνακοίνωσιν αὐτῆς πρὸς τὸν ἡμέτερον Πρέσβυν διὰ τῆς ὁποίας ἐδηλοῦτο ὅτι «ἡ Σοβιετικὴ Κυβέρνησις θεωρεῖ σκόπιμον ὅπως ὑποστηρίξῃ τὴν ἵδρυσιν ἡνωμένου μετώπου ἁπασῶν τῶν ἐν Ἑλλάδι ὁμάδων ἀνταρτῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν Γερμανῶν κατακτητῶν». Ὁμοία δήλωσις καὶ σύστασις ἐξεπέμπετο καὶ ἀπὸ τὸν ραδιοφωνικὸν Σταθμὸν Μόσχας εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Οὕτω οἱ τρεῖς μεγάλοι Σύμμαχοι ἦσαν ὁμοφώνως σύμφωνοι διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἑνότητα.

Μὲ τὴν συμμαχικὴν αὐτὴν ἐνίσχυσιν αἱ κοπιώδεις διαπραγματεύσεις συμφιλιώσεως τῶν ἀνταρτῶν κατέληξαν τὴν 11 Φεβρουαρίου εἰς κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Τὸ ὑπογραφὲν μεταξὺ αὐτῶν κείμενον συμφωνίας συμφιλιώσεως ἀνεκοινώθη τὴν 16 Μαρτίου 1944.

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ληφθέντος τηλεγρα-

φήματος τοῦ Στρατηγοῦ Σαράφη, περιέχοντος σύστασιν διὰ τὸν σχηματισμὸν ἐνιαίας Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως, ἀπήντησα τὴν 5 Φεβρουαρίου μὲ τὰ ἑξῆς:

«Εὐθὺς ὡς περατωθῇ ἡ συνεννόησις μεταξὺ τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων, τὸ ζήτημα τοῦ σχηματισμοῦ ἐνιαίας Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως ἐν Καΐρῳ θέλει συζητηθῇ ἐν Ἀθήναις, μεταξὺ τῶν δικαιουμένων νὰ συμμετάσχουν αὐτῆς παραγόντων, ἤτοι τῶν κομμάτων καὶ ὀργανώσεων».

Πρὸς δὲ τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ ΕΑΜ ἐτηλεγράφουν τὴν 16 Φεβρουαρίου 44 ὅτι «μόλις τερματισθοῦν αἱσίως αἱ διαπραγματεύσεις τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων ΕΛΑΣ καὶ Ζέρβα τότε ὁ ἡμέτερος Ἀντιπρόσωπος θὰ ἐπιδιώξῃ ἐν Ἀθήναις γενικὴν συνεννόησιν κομμάτων καὶ ὀργανώσεων διὰ τὸ Κυβερνητικὸν ζήτημα.

«Οὐδέποτε ἠρνήθημεν διεύρυνσιν ἡμετέρας Κυβερνήσεως, ἀπεκρούσαμεν ὅμως καὶ ἀποκρούομεν ὡς ἄσκοπον ἐνίσχυσιν αὐτῆς παρὰ μιᾶς μόνον ὀργανώσεως ἢ παρὰ ἑνὸς κόμματος. Τοῦτο θὰ ἦτο ἐκ μέρους μας μεροληπτικὴ ἐνέργεια. Ἡ ἐπιθυμία μας εἶναι ἡ Κυβέρνησις νὰ λάβῃ χαρακτῆρα γενικοῦ Ἐθνικοῦ Συνασπισμοῦ».

Διὰ δὲ τοὺς ἀνησυχοῦντας διὰ τὴν ἐπαφήν μας αὐτὴν πολιτικοὺς τῶν Ἀθηνῶν ἐτηλεγράφουν ἐκ Καΐρου πρὸς τὸν κ. Γ. Παπανδρέου τὴν 17 Φεβρουαρίου τὰ ἑξῆς:

«Ἡ πολιτική μας εἶναι σταθερά, ὁ σχηματισμὸς Κυβερνήσεως Ἐθνικῆς Ἑνότητος κομμάτων καὶ Ἐθνικῶν ὀργανώσεων.

» Οὐδέποτε ἐσκέφθημεν οὔτε προετοιμάσαμεν συνεργασίαν μονομερῆ μὲ κομμουνιστὰς καὶ ἀποροῦμεν πῶς πιστεύεται τοῦτο μεταξύ σας.

» Εἴμεθα πολὺ εὐχαριστημένοι διὰ τὴν μεθ' ὑμῶν ἐπαφὴν καὶ συνεργασίαν καὶ συμφωνοῦμεν κατὰ τὰ λοιπὰ μὲ τὰς ἐν τῷ τηλεγραφήματί σας σκέψεις».

Τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα εἶναι σύντομος περίληψις τῶν πολλῶν ἐνεργειῶν καὶ συνομιλιῶν μας διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς Ἐθνικῆς Ἑνότητος. Τὰς ἐνεργείας μας συνεχίσαμεν καὶ μέ-

χρι τῆς ἡμέρας τῆς παραιτήσεώς μας. Διατί ἀπέτυχαν; Αὐτὸ προκύπτει ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων καὶ ἀπὸ ὅσα θὰ ἀποκαλύψωμεν εἰς τὰς ἑπομένας σελίδας. Ἂς προστεθῇ ὅμως ὅτι ὑπῆρξαν συστηματικὰ καὶ τὰ πανταχόθεν ἐμπόδια διὰ μίαν πλήρη ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἐν Ἀθήναις, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐσηκώνοντο τὰ ἐμπόδια πρὸς κατανόησιν καὶ συνεννόησιν.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

Δ'.

Ὅσα διηγήθηκα εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια, μὲ τὴν περισσοτέραν δυνατὴν συντομίαν, ἀπεικονίζουν τὴν ἀτμόσφαιραν, τὸ κλίμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκαλλιεργεῖτο ἡ διαίρεσις τῶν ἐθνικῶν καὶ πολιτικῶν μας δυνάμεων καὶ ἐξετρέφοντο τὰ στρατιωτικὰ κινήματα. Ἡ εἰκὼν χειροτερεύει ὅταν προστεθῇ καὶ ἡ ἐν τῇ Κυβερνήσει κρατοῦσα ἀσυμφωνία καὶ αἱ συχναὶ παραιτήσεις ἢ ἀκριβέστερον αἱ ἀπειλαὶ παραιτήσεων ὑπουργῶν, πότε διὰ τὰ Ἐθνικὰ ζητήματα, πότε διὰ τὴν ἔλλειψιν συνεργασίας μας μὲ τοὺς Βρεττανοὺς εἰς τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ πότε διὰ τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα. Προσεπάθουν νὰ συμβιβάζω τὰς ἀνωμαλίας αὐτάς, καίτοι δὲν μοῦ διέφευγε καὶ ἡ σχετικὴ ὀρθότης τῆς συμβουλῆς φίλων, ὅτι ἔπρεπε νὰ τερματίσω τὴν κατάστασιν αὐτὴν διὰ τῆς ἰδικῆς μου παραιτήσεως ἀπὸ τὴν Προεδρείαν. Ἀντελαμβανόμην ὅμως ὅτι τὸ καθῆκον μου πρὸς τὴν Χώραν μοῦ ἐπέβαλλε νὰ ὑπομένω διὰ νὰ μὴν ἀφήσω αὐτὴν ἀκυβέρνητον. Διότι ἐν ἀπουσίᾳ ἐξ Αἰγύπτου σοβαρῶν πολιτικῶν προσωπικοτήτων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐξησφάλιζαν διαδοχὴν ἀνάλογον πρὸς τὰς περιστάσεις, ἐφοβούμην δικαίως, ὅτι ἡ Κυβέρνησις θὰ περιήρχετο εἴτε εἰς ἀσθενεστάτας ὑπηρεσιακὰς χεῖρας, εἴτε εἰς στρατιωτικοὺς ἀσημάντους εἴτε εἰς μικροὺς πολιτικούς, τοὺς ὁποίους ἐπαράδερνε τὸ κομματικὸν πάθος καὶ δὲν ἔβλεπαν παρὰ μὲ τὸ μέτρον τῶν ὑπαγορεύσεων τῶν συμφερόντων καὶ τῶν πολιτικῶν ἀντιθέσεων. Δὲν μετανοῶ διὰ τὴν πολιτικήν μου αὐτήν, ἡ ὁποία συνεκράτησε τὴν ἔστω καὶ κατ' ἐπίφασιν ἑνότητα ἡ ὁποία διετηρήθη ὁπωσδήποτε ἐπὶ μίαν τριετίαν. Ἄνευ αὐτῆς τῆς προσπαθείας ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ διάλυσις ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τῆς μαχομένης Ἑλλάδος θὰ ἦτο πλήρης μὲ συνεπείας βαρυτάτας διὰ τὰ Ἐθνικά μας συμφέροντα.

Πρὸ τῆς ἀδυναμίας γενικωτέρας συνεννοήσεως μὲ τοὺς πολιτικοὺς ἔστρεψα τὴν προσοχήν μου πρὸς τὸν Βασιλέα διὰ νὰ ἐπιτύχω παρ' αὐτοῦ ἀποφάσεις αἱ ὁποῖαι θὰ συνετέλουν εἰς τοῦτο. Ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἔλαβα τὴν 23 Ἰουνίου 1943 καὶ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἄγγλου Πρέσβεως, φρονοῦντος ὅτι «ἦτο πλέον καιρὸς νὰ δηλώσῃ δημοσίᾳ ἡ Α. Μεγαλειότης διὰ τοῦ ραδιοφώνου, ὅτι τὸ πολιτειακὸν θὰ λυθῇ μετὰ τὸν πόλεμον δι' ἐλευθέρων ἐκλογῶν Συντακτικῆς Συνελεύσεως».

Ἡ Κυβέρνησις ἐξ ἄλλου μετὰ τῆς ὁποίας συνεζήτησα τὸ θέμα ἐν συμβουλίῳ ἔλαβε τὴν 1 Ἰουλίου τὴν ἑξῆς ἀπόφασιν:

Πρακτικὸν Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου κτλ.

1. Ἅμα ὡς καταστῇ δυνατὴ ἡ ἐπάνοδος τῆς Κυβερνήσεώς μας ἐπὶ τοῦ Ἐθνικοῦ ἐδάφους θέλομεν ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν μας εἰς τὸν Βασιλέα διὰ νὰ σχηματισθῇ νέα Κυβέρνησις Ἐθνικῆς συγκεντρώσεως, μὲ τὴν ἐντολὴν ὅπως τὸ δυνατὸν ταχύτερον ἐνεργήσῃ ἐκλογὰς Συντακτικῆς Συνελεύσεως.

2. Ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις θὰ λύσῃ κυριαρχικῶς τὸ ζήτημα τὸ πολιτειακὸν καὶ εἰς τὴν ἀπόφασίν της πάντες ὀφείλουν νὰ ὑποταχθοῦν.

3. Περὶ τῶν ἀνωτέρω θὰ κάμῃ ἀπὸ τοῦδε καὶ τὸ δυνατὸν ταχύτερον μίαν δημοσίαν δήλωσιν ὁ Βασιλεὺς προσωπικῶς ἐγγυόμενος οὕτω τὰ ἀνωτέρω.

Τὰ ἀνωτέρω συνεζητήθησαν καὶ ἀπεφασίσθησαν ἐν Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ παρόντων τῶν ὑπογραφομένων.

Ἐν Καΐρῳ τῇ 1ῃ Ἰουλίου 1943.

Ὁ Πρόεδρος
Ε. Ι. ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ

Τὰ μέλη
Γ. ΡΟΥΣΣΟΣ, Β. ΚΑΡΑΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Σ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ,
Π. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ, Σ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΑΚΗΣ, Ε. ΣΟΦΟΥΛΗΣ,
Σ. ΘΕΟΦΑΝΙΔΗΣ

Ὁ Βασιλεὺς συνεφώνησεν εἰς τὰς σχετικὰς προτάσεις μας καὶ τὴν ἑσπέραν τῆς 4ης Ἰουλίου 1945 ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοῦ ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ Καΐρου, ἱστορικὸν

ἀληθῶς λόγον, τοῦ ὁποίου ἡ σχετικὴ μὲ τὸ πολιτειακὸν περικοπὴ ἔχει ὡς ἀκολούθως:

«Κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον — εἶπεν ὁ Βασιλεὺς — ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἐδείξαμεν ἀξιόλογον ἑνότητα, ἡ ὁποία εἶναι ἀνάγκη νὰ διατηρηθῇ καὶ πέραν τῆς ἡμέρας τῆς ἀπελευθερώσεως. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὅταν θὰ ἔχωμεν ἀπωθήσει τὸν μισητὸν εἰσβολέα ἔξω τοῦ ἐδάφους μας καὶ θὰ εἴμεθα κύριοι τοῦ οἴκου μας, θὰ κληθῆτε νὰ καθορίσετε διὰ λαϊκῆς καὶ ἐλευθέρας ψήφου τοὺς θεσμοὺς τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Ἑλλὰς μὲ συμπαθῆ διάθεσιν πρὸς τὴν προοδευτικὴν πορείαν τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν καθ' ὅλην τὴν βασανισμένην εὐρωπαϊκὴν Ἤπειρον, διὰ νὰ παίξῃ οὕτω, ἐλευθέρα ἀπὸ ἐσωτερικοὺς περισπασμούς, τὸν μεγάλον ρόλον της εἰς τὸν Μεσογειακὸν κόσμον.

»Ἕνας εὐφυὴς λαὸς μὲ τὰς ἐνδόξους παραδόσεις τῆς Ἑλλάδος δὲν μάχεται μόνον διὰ νὰ ἐπιζήσῃ. Γνωρίζω τὰ ὄνειρά σας καὶ τὰς φροντίδας σας καὶ πράττω πᾶν ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμὲ διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν παντὸς ποὺ δύναται νὰ δικαιολογήσῃ ἀνησυχίαν ἐκ μέρους σας. Ἐπὶ ἑνὸς σημείου ἰδιαιτέρως θέλω νὰ εἶμαι σαφής. Ἐννοῶ τὴν ἐλευθέραν πολιτικὴν ζωὴν τοῦ τόπου μας, διὰ τὴν ὁποίαν ἐνδιαφέρομαι ὅσον καὶ σεῖς.

»Θὰ ἀντιληφθῆτε ὅτι αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐλευθέραν ἔκφρασιν τῆς λαϊκῆς θελήσεως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξουν μέχρις ὅτου ἡ Χώρα μας παύσῃ νὰ εἶναι θέατρον πολέμου.

»Συνεφωνήθη συνεπῶς ὅτι εὐθὺς ὡς ἡ ἀσφάλεια τῆς Χώρας μας εἶναι πλήρης καὶ αἱ ἀνάγκαι τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων τὸ ἐπιτρέψουν νὰ διεξαχθοῦν ἐλεύθεραι καὶ γενικαὶ ἐκλογαὶ διὰ μίαν Συντακτικὴν Συνέλευσιν καὶ σᾶς δηλώνω ὅτι αἱ ἐκλογαὶ αὐταὶ θὰ λάβουν χώραν ἐντὸς ἑξαμήνου ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως, ὡς καθώρισεν ἤδη ἡ Κυβέρνησίς μου. Ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι οὐδεὶς Ἕλλην θὰ εὑρεθῇ ὅστις νὰ μὴ σεβασθῇ καὶ πρῶτος ἐγὼ τὰς ἀποφάσεις τῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως.

»Τὸ καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς διατάξεις ἰσχύον σήμερον Σύνταγμα τοῦ 1911 θὰ διατηρηθῇ μέχρις ὅτου τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐκφράσῃ τὴν κυρίαρχον θέλησίν του. Μόλις καταστῇ δυνατὴ ἡ

μεταφορὰ τῆς ἕδρας τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους τὰ μέλη τῆς παρούσης Κυβερνήσεως, ὡς ἐδηλώθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου κ. Τσουδεροῦ, θὰ ὑποβάλουν τὰς παραιτήσεις των εἰς ἐμὲ εἰς τρόπον ὥστε νὰ σχηματισθῇ τότε μία Κυβέρνησις ἀποτελουμένη ἀπὸ προσωπικότητας τῶν ὁποίων ἡ παρουσία θὰ ἐγγυᾶται τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν τάξιν τῶν ἐκλογῶν».

Τὴν ἑπομένην ἐσχολίασα ὡς κατωτέρω τὴν βασιλικὴν δήλωσιν ἐνώπιον μεγάλης συγκεντρώσεως δημοσιογράφων ἀνταποκριτῶν ἐφημερίδων Συμμάχων Κρατῶν:

«Ἀπὸ ἐτῶν ὑπάρχει μεταξὺ ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων ζωηρὰ συζήτησις καὶ ἐντεῦθεν ἰδεολογικὴ ἀντίθεσις ὅσον ἀφορᾷ τὸ πολίτευμα τῆς Χώρας. Οἱ μὲν εἶναι ὑπὲρ τῆς βασιλευομένης οἱ δὲ ὑπὲρ τῆς ἀβασιλεύτου δημοκρατίας. Ἡ ἀντίθεσις ἔφθασεν κατὰ περιόδους εἰς ὀξύτητα καὶ ἐνίοτε προσέλαβε ἑκατέρωθεν χαρακτῆρα ἐπαναστατικόν. Ἡ κατάστασις αὐτὴ τὸ ἐννοεῖτε καλῶς, ἐδηλητηρίασε τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς Χώρας μας. Διὰ τῆς πατριωτικῆς δηλώσεως τοῦ Βασιλέως, εἰς τὴν ὁποίαν συμφωνεῖ ὁλόκληρος ἡ σημερινὴ Κυβέρνησίς μου, ἡ διαφορὰ θὰ τερματισθῇ ὁριστικῶς. Σᾶς εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἐλευθέρας χώρας τὴν μορφὴν τοῦ πολιτεύματος καθορίζει κυριαρχικῶς ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις. Ἡ ἀπόφασίς της εἶναι σεβαστὴ δι' ὅλους καὶ ἀμετάβλητος κατὰ τὰ ἐν τῇ πράξει καὶ τῇ ἐπιστήμῃ παραδεδεγμένα, ἐφ' ὅσον τοὐλάχιστον ἡ πρόοδος καὶ ἡ ἐξέλιξις διὰ τοῦ χρόνου δὲν ἐπιβάλλουν τὴν θέλησίν των πρὸς νέαν μεταβολήν.

» Εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἡ δήλωσις αὐτὴ τοῦ Βασιλέως κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἐσωτερικόν μας ζήτημα θὰ τὸ λύσῃ κυριαρχικῶς ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις τῆς Χώρας καὶ ὅτι τὰς ἐκλογὰς θὰ τὰς ἐνεργήσῃ μία Κυβέρνησις ἀντιπροσωπεύουσα ὅλα τὰ κόμματα καὶ τὰ ρεύματα τῆς Κοινῆς Γνώμης, εἶναι σημαντικὴ πολιτικὴ πρᾶξις, ἡ ὁποία θὰ ἐκτιμηθῇ προσηκόντως ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ἡ σημασία της εἶναι ἀκόμη μεγαλυτέρα, διότι γίνεται κατὰ τὰς σημερινὰς Ἐθνικὰς στιγμάς, αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦν ἑνότητα καὶ θυσίας. Ὑπεράνω ὅλων ἐτέθη τὸ Ἐθνικὸν συμφέρον».

Πρὸς δὲ τοὺς πολιτικοὺς Ἀρχηγοὺς κ. κ. Θ. Σοφούλην, Σ. Γονατᾶν, Γ. Καφαντάρην, Γ. Παπανδρέου, Α. Μυλωνᾶν, Πέτρον Ράλλην, Ἰωάν. Σοφιανόπουλον κλπ. ἀπηύθυνα ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου αὐθημερὸν τὴν ἑξῆς τηλεγραφικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ γεγονότος:

«Κρίνουσα, ἀπὸ τοῦ ἀνασχηματισμοῦ της ἡ Κυβέρνησις, ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ἐξεύρεσις λύσεως τοῦ Πολιτειακοῦ μας ζητήματος, δυναμένη νὰ διαγράψῃ τὴν διαίρεσιν τῶν πολιτῶν, ἥτις τόσα δεινὰ προεκάλεσεν εἰς τὴν Χώραν μας, προέβη αὕτη εἰς μελέτην τοῦ προβλήματος καὶ κατέληξε, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὰς σημερινὰς συνθήκας καὶ ὅλα τὰ δεδομένα, εἰς τὴν κάτωθι λύσιν, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ καθῆκον της νὰ σᾶς ἀνακοινώσῃ.

»Τὴν λύσιν τοῦ Πολιτειακοῦ μας ζητήματος θὰ δώσῃ Συντακτικὴ Συνέλευσις πρὸς τοῦτο ἐκλεγομένη ἐντὸς ἑξαμήνου ἀπὸ τῆς ὁλικῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους. Τὰς ἐκλογὰς τῶν μελῶν τῆς Συνελεύσεως ταύτης θέλει διενεργήσῃ Κυβέρνησις, περιλαμβάνουσα ἐκπροσώπους ὅλων τῶν κομμάτων καὶ ρευμάτων τῆς κοινῆς γνώμης. Ἡ Κυβέρνησις αὕτη θέλει σχηματισθῇ μόλις ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ σημερινὴ Κυβέρνησις, ἥτις θέλει ὑποβάλῃ ἀμέσως τὴν παραίτησίν της. Ἡ διάδοχος Κυβέρνησις θὰ ἔχῃ ὡς ἀποστολὴν τὴν διενέργειαν τῶν ἐκλογῶν, αἵτινες ὀφείλουν νὰ διεξαχθοῦν κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα ἀπολύτως τὴν πραγματικὴν καὶ ἀβίαστον θέλησιν τοῦ λαοῦ. Ὁ Βασιλεὺς ἐδήλωσεν, ὅτι θὰ σεβασθῇ πρῶτος αὐτὸς τὴν ἀπόφασιν τῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως.

»Ἡ Κυβέρνησις φρονεῖ ὅτι τοιαύτη διαδικασία, χωρὶς νὰ παραβλάπτῃ τὰ ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ συζήτησιν ἐθνικά μας ζητήματα, οὔτε νὰ παρακωλύσῃ τὰς συμμαχικὰς πολεμικὰς ἀνάγκας, συγκεντρώνει τὸ πλεονέκτημα, ὅτι τὴν ἀπόφασιν ἐπὶ τοῦ πολιτειακοῦ ζητήματος θὰ δώσῃ κυρίαρχον Σῶμα, μετὰ συζήτησιν τοῦ ὅλου προβλήματος. Τοιαύτη ἀπόφασις δὲν ἐμφανίζει τὰ τρωτὰ τοῦ δημοψηφίσματος, ἰδίως ὅταν ὁ θεσμὸς οὗτος δὲν ἔχει δώσει ἐν Ἑλλάδι εὐδόκιμα ἀποτελέσματα.

»Ἔχομεν τὴν πεποίθησιν ὅτι, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰς ἄνω σκέψεις, ὡς καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ληφθεῖσα ἀπόφασις τυγχάνει τῆς εὐνοίας τῶν συμμάχων μας, ὅτι αὕτη ἀνταποκρί-

νεται πρὸς τὰς ὑμετέρας σκέψεις, θέλετε ἀποδεχθῇ καὶ σεῖς τὴν λύσιν ταύτην, οὕτως ὥστε νὰ ἐμφανισθῇ ἐφεξῆς τὸ Ἔθνος ἡνωμένον καὶ ὁμονοοῦν, ὅπως ἀπαιτοῦν αἱ σημεριναὶ ἐξαιρετικαὶ περιστάσεις.

»Παρακαλεῖσθε τὸ παρὸν ν' ἀνακοινωθῇ καὶ εἰς ὅσους ἄλλους, κόμματα ἢ ὀργανισμούς, κρίνετε σκόπιμον.

ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ»

Ἡ ἐκ τῆς δηλώσεως αὐτῆς ἐντύπωσις, κατὰ τὰς πληροφορίας ποὺ μᾶς περιήρχοντο ἐξ Ἀθηνῶν, ὑπῆρξεν ἀρίστη καὶ ὀρθότατα ἐχαρακτηρίσθη ὡς ἱστορική, καθότι δὲν ὑπάρχει προηγούμενον ἄλλης βασιλικῆς δηλώσεως, διὰ τῆς ὁποίας τὸ Στέμμα νὰ τίθεται οἰκειοθελῶς ὑπὸ τὴν λαϊκὴν κρίσιν.

Ἐν τούτοις τὴν 25 Ἰουλίου, ἡ Ἄγκυρα μᾶς ἐπληροφόρει τὴν ἄφιξιν εἰς Σμύρνην τοῦ πολιτευτοῦ κ. Γ. Ἐξηντάρη, ὡς ἐκπροσώπου τῶν δημοκρατικῶν κομμάτων. Ἐπληροφορούμεθα ὅτι ὁ κ. Γ. Ἐξηντάρης ἀνέπτυξεν ἐν Τουρκίᾳ ἀπόψεις τοῦ πολιτικοῦ κόσμου ἐπὶ τοῦ πολιτειακοῦ, αἱ ὁποῖαι ἀφίσταντο ἀκόμη ἱκανῶς ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις, τὰς διατυπωθείσας εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον, ἐφ' ὅσον οἱ πολιτικοί, ὡς εἶπεν, ἐθεώρουν ἀπαραίτητον ὅπως, πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνεργεθῇ δημοψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ λαὸς ν' ἀποφανθῇ ὁριστικῶς ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος. Ἡ πρὸ τοῦ δημοψηφίσματος ἐπιστροφὴ τῆς Α. Μεγαλειότητος, παρήγγελναν οἱ πολιτικοί, δύναται ν' ἀγάγῃ εἰς πλήρη ἀναρχίαν.

Ἐν συνεχείᾳ τῆς ἀφίξεως αὐτῆς, καὶ ὡς ἐὰν ἦτο συνδυασμένη μ' αὐτήν, ἡ Ἀγγλικὴ Πρεσβεία, τὴν 4 Αὐγούστου μᾶς ἀνήγγειλε καὶ τὴν ἄφιξιν εἰς Κάϊρον δι' ἀεροπλάνου, ἀπογειωθέντος ἀπὸ τὸ μυστικὸν συμμαχικὸν ἀεροδρόμιον τῆς Νεράϊδας (Θεσσαλίας) τεσσάρων ἀντιπροσώπων τοῦ ΕΑΜ καὶ τοῦ ΚΚΕ καὶ δύο ἀντιπροσώπων τῶν λοιπῶν μαχομένων ἀνταρτικῶν ὁμάδων Ζέρβα καὶ ΕΚΚΑ.

Τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς των ὁ Βασιλεὺς συνηντήθη μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ ΕΑΜ καὶ τοῦ ΚΚΕ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Βρεττανοῦ Πρέσβεως τὴν ὥραν τοῦ καφέ, μετὰ τὸ

πρόγευμα, τὸ ὁποῖον ὁ Πρέσβυς τοὺς παρέθεσε. Τὸ ἀπόγευμα δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας συνωμίλησα ὁ ἴδιος μὲ τοὺς ἐξ αὐτοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἀντιστάσεως εἰς τὸ γραφεῖον μου, ὅπου μ' ἐπεσκέφθησαν. Ἡ συνομιλία ἀπέδειξεν ὅτι ὑπεστήριζαν τὴν αὐτὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν μετέφερε καὶ ὁ κ. Γ. Ἐξηντάρης ἐκ μέρους τῶν Ἀρχηγῶν τῶν πολιτικῶν κομμάτων. Τὴν γνώμην των αὐτήν, οἱ ἐξ, ἀνέπτυξαν τὴν ἑπομένην ἡμέραν καὶ ἐνώπιον τῶν μελῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, τὸ ὁποῖον συνῆλθε διὰ νὰ τοὺς ἀκούσῃ ὅλους μαζί.

Μετὰ κοπιώδεις συνομιλίας πολλῶν ἡμερῶν ἐπὶ τοῦ θέματος οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν βουνῶν ὁμοῦ μετὰ τῶν κ. κ. Π. Κανελλοπούλου καὶ Γ. Ἐξηντάρη ἐπέδωκαν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὸ ἑπόμενον ἔγγραφον.

Ἐν Καΐρῳ τῇ 17 Αὐγούστου 1943

Πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως
κ. ΕΜΜ. ΤΣΟΥΔΕΡΟΝ

«Οἱ ὑπογεγραμμένοι ἐκπρόσωποι τῶν ὑποσημειουμένων κομμάτων καὶ ὀργανώσεων διεπιστώσαμεν ὁμοφώνως, ὅτι χάριν τῆς Ἐθνικῆς ἑνότητος, ἥτις μόνη διασφαλίζει τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν ὁμαλὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Χώρας, παρίσταται ἀνάγκη νὰ δηλωθῇ ὑπευθύνως, ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν θέλει ἐπανέλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὶν ἢ ὁ Λαὸς ἀποφανθῇ ἐπὶ τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος. Τὴν πλήρη ἐν προκειμένῳ ὁμοφωνίαν μας ὡς ἐκπροσώπων τοῦ μεγίστου μέρους τῆς Ἑλληνικῆς κοινῆς γνώμης ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον νὰ καταστήσωμεν πρὸς ὑμᾶς γνωστὴν καὶ δι' ὑμῶν πρὸς τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον.

Ἐπὶ τούτοις δεχθῆτε παρακαλοῦμεν, Κύριε Πρόεδρε, τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐξαιρέτου τιμῆς μεθ' ἧς διατελοῦμεν.

Διὰ τὰ Κόμματα τοῦ Δημοκρατικοῦ Συνασπισμοῦ Γ. ΕΞΗΝΤΑΡΗΣ
Διὰ τὸ Ἐθνικὸν Ἀπελευθερωτικὸν Μέτωπον (ΕΑΜ) Η. ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ, Π. ΡΟΥΣΣΟΣ. Α. ΤΣΙΜΑΣ, Κ. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ
Διὰ τὸν Ἑνωτικὸν Κόμμα Π. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
Διὰ τὸν Ἐθνικὸν Δημοκρατικὸν Ἑλληνικὸν Σύνδεσμον (ΕΔΕΣ) Κ. ΠΥΡΟΜΑΓΛΟΥ
Διὰ τὴν Ἐθνικὴν καὶ Κοινωνικὴν Ἀπελευθέρωσιν (ΕΚΚΑ) Γ. Α. ΚΑΡΤΑΛΗΣ

Ἐξ ἄλλου τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον μετὰ συζήτησιν ὑπέγραψε τὸ ἀκόλουθον πρακτικόν:

«Συνεδρία Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου 19 Αὐγούστου 1943.

«Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἀφίξεως τοῦ κ. Γ. Ἐξηντάρη ὡς ἀντιπροσώπου τῶν Δημοκρατικῶν Πολιτικῶν Κομμάτων ὡς καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν μαχομένων ἀνταρτικῶν ὀργανώσεων (ΕΑΜ, ΕΔΕΣ καὶ ΕΚΚΑ), οἱ ὁποῖοι ἦλθον ἤδη εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ ἀνέπτυξαν εἰς αὐτὸ τοὺς λόγους τῆς ἀφίξεώς των, προσέθεσεν ὅτι οἱ ἀνωτέρω μετὰ τοῦ ἐνταῦθα διαμένοντος κ. Π. Κανελλοπούλου, ὡς ἐκπροσώπου τοῦ Ἑνωτικοῦ Κόμματος, ἀπέστειλαν εἰς αὐτὸν ἔγγραφον δήλωσιν, διὰ τῆς ὁποίας ζητοῦν ἐν ὀνόματι τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὅπως ἀπὸ τοῦδε ὁ Βασιλεὺς δηλώσῃ, ὅτι δὲν προτίθεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸ τῆς διενεργείας τοῦ Δημοψηφίσματος.

«Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως θεωρεῖ ἀναγκαῖον νὰ τονίσῃ ὅτι οἱ Ἀντιπρόσωποι τῶν ὀργανώσεων ἀφίκοντο χωρὶς προηγουμένως νὰ ἐρωτηθῇ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις καὶ ἐν ἀπολύτῳ ἀγνοίᾳ τῶν μελῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὡς ταῦτα ἐδήλωσαν.

«Μετὰ συζήτησιν τὰ μέλη τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου λαμβάνοντα ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ἐξ Ἑλλάδος πληροφοριῶν ἐξάγεται, ὅτι ἡ ἀνωτέρω αἴτησις ἀποτελεῖ θέλησιν τῆς μεγίστης πλειοψηφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ὅτι ἡ μὴ ἐπάνοδος τοῦ Βασιλέως πρὸ τοῦ Δημοψηφίσματος εἶναι ἀπολύτου χρησιμότητος πρὸς ἀποφυγὴν ταραχῶν καὶ ἐνδεχομένως αἱματοχυσίας, δηλοῦν ὁμοφώνως ὅτι αἱ ἀνωτέρω ἀπόψεις συμπίπτουν καὶ μὲ τὰς ἰδικάς των καὶ ἐξουσιοδοτοῦν τὸν κ. Πρόεδρον ὅπως ἀνακοινώσῃ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου εἰς τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα τὸν Βασιλέα.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Ὁ Πρόεδρος
Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ

Τὰ Μέλη
Γ. ΡΟΥΣΣΟΣ, Σ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, Π ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ, Β. ΚΑΡΑΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Σ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΑΚΗΣ, Σ. ΘΕΟΦΑΝΙΔΗΣ.

Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεύς, ὁ ὁποῖος ἐτηρεῖτο ἐνήμερος τῶν συζητήσεων καὶ τῶν σχετικῶν ἐγγράφων, δὲν ἐφαίνετο ἀποφασισμένος νὰ δεχθῇ τὴν πρότασιν. Πρὸ τῆς δυσχερείας ἔκρινε σκόπιμον νὰ συμβουλευθῇ τοὺς Προέδρους Φραγκλῖνον Ροῦζβελτ καὶ Οὐΐνστων Τσῶρτσιλ, καθ' ὅσον ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἔκτασις τῆς σημασίας μιᾶς δηλώσεως, ὡς ἐκείνη ποὺ τοῦ ἐζητεῖτο ἐνδιέφερε γενικώτερον τὸν συμμαχικὸν ἀγῶνα. Πρὸς τοῦτο ὁ Βασιλεὺς ἀπηύθυνε πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὰ μέσα Αὐγούστου τὸ κατωτέρω τηλεγράφημα:

«1. Τὴν 4ην Ἰουλίου ἐδήλωσα εἰς τὸν λαόν Μου, ὅτι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Χώρας θὰ κληθῇ νὰ δηλώσῃ δι' ἐλευθέρων ἐκλογῶν ὑπὸ ποῖον πολίτευμα θέλει νὰ ζήσῃ.

2. Ἀντιμετωπίζω ἔξαφνα μίαν περίεργον κατάστασιν, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη μὲ τὴν ἀπρόοπτον ἄφιξιν ὡρισμένων προσώπων ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι λέγεται ὅτι ἀντιπροσωπεύουν διαφόρους ἀνταρτικὰς ὁμάδας. Ἐπιπροσθέτως εἷς ἀντιπρόσωπος ὡρισμένων παλαιῶν πολιτικῶν κομμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπιθυμοῦν νὰ μὲ πιέσουν νὰ δηλώσω ὅτι θὰ ἐπιστρέψω μόνον κατόπιν τοῦ δημοψηφίσματος, τὸ ὁποῖον θὰ ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ μελλοντικοῦ πολιτεύματος.

3. Ἡ αἴτησις αὐτὴ ἐγείρει νέας ἀπόψεις ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς συμβουλευθῶ πρὶν ἢ ληφθοῦν ἀποφάσεις. Εἶμαι ἐνάντιος νὰ λάβω ὁριστικὴν ἀπόφασιν. Διότι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προτείνεται, ἂν καὶ κυρίως Ἑλληνικὸν ζήτημα, δύναται νὰ ἔχῃ ἀντίκτυπον ἔξω τῆς Ἑλλάδος, ὅπερ δύναται εὐκόλως νὰ δημιουργήσῃ προηγούμενον ἢ νὰ ἐπηρεάσῃ ἐξελίξεις εἰς ἄλλα κράτη ἰδιαιτέρως εἰς τὰ Βαλκάνια. Τὸ φαινομενικῶς τοπικὸν αὐτὸ ζήτημα ἴσως λάβῃ εὐρύτερον χαρακτῆρα. Ὑπ' αὐτὰς τὰς συνθήκας θὰ ἐξετίμων πολὺ τὴν συμβουλήν σας ὡς πρὸς τὴν ἀκολουθητέαν γραμμήν, ἡ ὁποία, ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας, ἤθελεν ἐξυπηρετήσει καλύτερον τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη.

4. Προσωπικῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος κλίνω ὑπὲρ τῆς ἰδέας νὰ συνεχίσω ἐπὶ τῶν γραμμῶν ποὺ συνεφωνήσαμεν προτοῦ ἀνα-

χωρήσω ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν *. Νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψω μὲ τὸν στρατόν Μου εἰς τὴν Ἑλλάδα, *ἔστω καὶ ἐὰν μετὰ μικρὰν παρέλευσιν χρόνου ἀνεχώρουν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ νὰ ἐργασθῶ* διὰ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα μεταξὺ *τῶν Συμμάχων μας, τοῦτο δὲ ἐὰν αἱ μετέπειτα ἐξελίξεις τὸ ὑπεδείκνυον* ὡς ὀρθόν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'.»

Πρὸ τῆς λήψεως τῶν ἀπαντήσεων, ὁ ἐν Καΐρῳ ἑδρεύων Ὑπουργὸς ἄνευ χαρτοφυλακίου τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως συνεκάλεσε εἰς σύσκεψιν, τὴν 20 Αὐγούστου, τὰ μέλη τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, τὴν δὲ 21 Αὐγούστου τοὺς ἐξ Ἑλλάδος ἐλθόντας ἀντιπροσώπους τῆς Ἀντιστάσεως. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς συσκέψεις παρίσταντο ὁ Ἀρχιστράτηγος τῶν Βρεττανικῶν Στρατευμάτων Μ. Ἀνατολῆς καὶ ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας.

Εἰς τὰς συνεδριάσεις αὐτὰς ἐδόθη ὑπὸ τῶν Βρεττανῶν εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἀντιστάσεως ἡ συμβουλή, ὅτι ἦτο περιττὴ νέα δήλωσις τοῦ Βασιλέως καὶ ὅτι διὰ τὸ πολίτευμα θ' ἀποφασίσῃ ὁ λαὸς μετὰ τὸν πόλεμον δι' ἐλευθέρας ἐτυμηγορίας. Εἰς τοὺς ἐκπροσώπους δὲ τῶν ἀνταρτῶν ἐδόθη ἀπὸ τὸν Ἀρχιστράτηγον ἡ διαταγή, καθ' ὅσον τυπικὰ ὑπήγοντο ὑπ' αὐτόν, νὰ ἐπιστρέψουν τὸ ταχύτερον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἡ Κυβέρνησις καὶ οἱ Ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀντιστάσεως ὑπεστήριξαν δι' ἁδρᾶς ἐπιχειρηματολογίας τὰς ἀπόψεις των, κατὰ τὰς ἐν λόγῳ συσκέψεις.

Τὴν 26 Αὐγούστου ἔφθασεν ἡ ἀπάντησις τοῦ Πρωθυπουργοῦ κ. Οὐΐνστων Τσῶρτσιλ, εἰς τὸ τηλεγράφημα τοῦ Βασιλέως, τὸ κείμενον τῆς ὁποίας εἶναι τὸ ἑξῆς:

«Ἔλαβον τὸ μήνυμα τῆς Υ. Μεγαλειότητος. Τολμῶ νὰ προτείνω ὅτι ἡ γνώμη τῆς Κυβερνήσεως τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος εἶναι ὅτι ἡ γραμμὴ ἡ χαραχθεῖσα διὰ τῶν δηλώσεων τῆς Υ. Μεγαλειότητος τῆς 4ης Ἰουλίου εἶναι ἡ δυναμένη καλύτερον νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐντεῦθεν ἐλπίζω

---

* Ὁ Πρωθυπουργὸς δὲν εἶχε οὔτε ἔχει καὶ μέχρι σήμερον γνῶσιν τοῦ περιεχομένου τῆς συμφωνίας αὐτῆς.

ὅτι θὰ εἶναι δυνατὸν ἡ Μεγαλειότης σας νὰ ἀποφύγῃ νέας δηλώσεις ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἰδικήν σας θέσιν ὅταν ἐλευθερωθῇ ἡ Ἑλλάς.

»Δράττομαι τῆς εὐκαιρίας νὰ βεβαιώσω τὴν Ὑ. Μεγαλειότητα ὅτι οἱαδήποτε καὶ ἐὰν εἶναι ἡ ἀπόφασίς Της, ἡ Κυβέρνησις τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ τῆς δίδῃ τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν ὑποστήριξιν».

Ὁ δὲ Πρόεδρος τῶν Η. Π. Α. Φ. Ροῦζβελτ ἀπήντησεν εἰς τὸν Βασιλέα τὴν 7 Σεπτεμβρίου διὰ τοῦ κατωτέρω τηλεγραφήματος.

«Ἐλπίζω ὅτι πρὸς τὸ συμφέρον τῆς κοινῆς πολεμικῆς προσπαθείας ὅλοι οἱ Ἕλληνες θὰ ἀποδεχθοῦν τὸ πρόγραμμα ποὺ ἐδηλώθη εἰς τὸ ραδιοφωνικὸν διάγγελμα τῆς Ὑ. Μεγαλειότητος τῆς 4 Ἰουλίου, ὡς ἐγγύησιν ὅτι θὰ ἔχουν τὴν εὐκαιρίαν ἐλευθέρως μετὰ τὸν πόλεμον νὰ ἐκφράσουν τὰς πολιτικάς των ἀπόψεις, ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον καὶ ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ θὰ βάλουν εἰς δευτέραν μοῖραν ἄλλους σκοποὺς πρὸ τῆς ἐπειγούσης ἀνάγκης νὰ κερδηθῇ ὁ πόλεμος καὶ νὰ ἀπελευθερωθῇ ἡ πατρίς των».

Παρὰ ταῦτα τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, κατόπιν ἐπιμονῆς καὶ τῶν Ἀντιπροσώπων τόσον τῆς Ἀντιστάσεως ὅσον καὶ τῶν δημοκρατικῶν κομμάτων, ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Βασιλέα νὰ δεχθῇ νὰ Προεδρεύσῃ ὁ ἴδιος, εἰδικῆς συνεδριάσεως τοῦ Συμβουλίου, διὰ νὰ συζητηθῇ ἐλευθέρως ἡ ὑπόθεσις ἀπὸ καθαρῶς Ἑλληνικῆς πλευρᾶς.

Ἡ μεσολαβήσασα ἀσθένεια τοῦ Βασιλέως καὶ ἡ ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἀναχώρησίς του εἰς Λίβανον, ἐματαίωσε τὴν ζητουμένην σύσκεψιν Αὐτοῦ μετὰ τῶν μελῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Σχετικὴ εἶναι ἡ ἑπομένη πρὸς ἐμὲ σταλεῖσα ἐπιστολή Του:

«Κάϊρον 8 Σεπτεμβρίου 1943.

»Ἀγαπητὲ Κύριε Πρωθυπουργέ,

»Εἶμαι σύμφωνος νὰ προεδρεύσω Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου ἀπὸ τὴν ἐξοχήν, ὅπου θὰ μείνω κατὰ συμβουλὴν τῶν ἰατρῶν ἐπί τινα καιρὸν πρὸς ἀνάρρωσιν, ἐφ' ὅσον βεβαίως νομίσητε τότε ὅτι θὰ εἶναι ἀναγκαῖον τοῦτο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'».

Πρὶν κλείσω τὸ κεφάλαιον αὐτό, θεωρῶ σκόπιμον ν' ἀναφέρω ὅτι κατὰ τὴν παρουσίαν ἐν Καΐρῳ τῶν ἀναφερομένων Ἀντιπροσώπων τοῦ ΕΑΜ καὶ τῶν ἄλλων ἀντιπροσώπων ἀντιστάσεως συνεζητήθη ἡ δυνατότης τῆς ἀμέσου διευρύνσεως τῆς Κυβερνήσεώς μου διὰ συμμετοχῆς αὐτῶν. Κατὰ τῆς προτάσεως ταύτης ἐτάχθησαν τὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως καὶ πρὸ παντὸς ὁ ἐν Καΐρῳ κ. Γ. Ἐξηντάρης, ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν δημοκρατικῶν κομμάτων. Ἐφ' ὅσον λόγῳ τῆς ἀρνήσεως αὐτῆς δὲν ἐγίνετο δυνατὴ ἡ εὐρυτάτη διεύρυνσις, μὲ συμμετοχὴν εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τῶν κομμάτων, ἡ προσθήκη μόνον τῶν ἀντιπροσώπων Ἀντιστάσεως εἰς τὴν Κυβέρνησιν δὲν θὰ ἔλυε παρὰ μερικῶς τὸ ζήτημα. Αὐτὰ ἐξηγήθησαν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἀντιστάσεως εἰς εἰδικὴν συνεδρίασιν, ὑπὸ τὴν Προεδρείαν μου, εἰς τὴν ὁποίαν παρίστατο ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως ὁ Ἀντιπρόεδρος κ. Γ. Ροῦσσος καὶ ἐκ μέρους τῶν κομμάτων ὁ κ. Γ. Ἐξηντάρης. Ἑπομένως ἡ συζήτησις δὲν ἔφθασεν εἰς ἀποτέλεσμα, προεκάλεσεν ὅμως ὀξύτητα τῶν ὑφισταμένων ἀντιθέσεων.

Ε'

Ἡ ἐπιστροφὴ τῶν ἀντιπροσώπων εἰς τὰ Ἑλληνικὰ Βουνὰ δὲν ἐτερμάτισεν ἐν τούτοις τὴν ἔξω τῆς Ἑλλάδος συζήτησιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος. Ὁ Ἀμερικανικὸς καὶ ὁ Ἀγγλικὸς τύπος κατέκριναν καὶ μάλιστα μὲ δριμύτητα τόσον τὸν Βασιλέα ὅσον καὶ τοὺς ἐνισχύσαντας αὐτὸν διὰ τῶν συμβουλῶν των εἰς τὴν ἄρνησιν.

Τὴν 15 Ὀκτωβρίου 1943, κατὰ τὴν ἐκ Καΐρου διὰ Μόσχαν διέλευσιν τοῦ κ. Α. Ἦντεν, συνωμίλησα μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν Ἐθνικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐσωτερικῶν μας ζητημάτων. Ἦτο εὐχαριστημένος μὲ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἀντίστασιν κατὰ τῶν Γερμανῶν. Τοῦ ὑπέδειξα τοὺς μεταπολεμικοὺς κινδύνους ἐσωτερικῆς φύσεως ἐκ τῆς μονομεροῦς ἐπικρατήσεως ἐν Ἑλλάδι τῶν ὀπαδῶν τῆς ὀργανώσεως αὐτῆς.

Ὡμιλήσαμεν ἐπίσης διὰ τὰ ἐσωτερικά μας καὶ οἱ ὑπαινιγμοί του, διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Βασιλέως, ἦσαν σαφεῖς. Ὁ Βασιλεύς, μοῦ εἶπε, ὤφειλε νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὴν πανταχόθεν διαπιστουμένην ἐπιθυμίαν τοῦ Ἔθνους νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Χώραν πρὸ τοῦ δημοψηφίσματος διὰ τὸ πολιτειακόν.

Ὀλίγον βραδύτερον περὶ τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ μηνὸς (28 Ὀκτωβρίου) ἐρρίπτετο διὰ πρώτην φορὰν καὶ ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ καλυτέρα λύσις τοῦ ἐσωτερικοῦ μας ζητήματος ἦτο ἡ συνεννόησις τῆς Κυβερνήσεως μὲ τὴν Α. Μακαριότητα τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν, διὰ τὴν εἰς Αὐτὸν ἀνάθεσιν τῆς Ἀντιβασιλείας πρὸς ρύθμισιν μετὰ τὸν πόλεμον, τῆς πολιτικῆς καταστάσεως.

Τὸ ἀκόλουθον σημείωμα, τὸ ὁποῖον τὴν 1 Νοεμβρίου ἐπέδωσα εἰς τὸν Βρεττανὸν Πρέσβυν ἀναφέρει:

«Σχετικῶς μὲ τὴν πρότασίν σας ὅπως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος

Ἀθηνῶν ἐξουσιοδοτηθῇ ὑπὸ τῆς Α. Μεγαλειότητος καὶ ἐμοῦ νὰ ἀναλάβῃ, βοηθούμενος ἀπὸ μικρὰν ἐπιτροπήν, κατὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων, τὴν διοίκησιν τῆς Χώρας ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὰς συμμαχικὰς στρατιωτικὰς ἀρχάς, ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς κάμω τὰς ἀκολούθους ὑποδείξεις.

«1. Πρὶν ληφθῇ ὁριστικὴ ἀπόφασις θὰ πρέπῃ νὰ ἀποκατασταθῇ ἐπαφὴ μεταξὺ τοῦ Βασιλέως, τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ ἐμοῦ, οὕτως ὥστε νὰ πληροφορηθῶμεν ὑπὸ ποίους ὅρους θὰ ἦτο διατεθειμένος νὰ δεχθῇ τὴν ἐξουσιοδότησιν. Διὰ τοῦτο προτείνομεν ὅπως πρόσωπον ἔχον πλήρη τὴν ἐμπιστοσύνην μας ἀναχωρήσῃ τὸ ταχύτερον εἰς Ἑλλάδα διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐπαφήν μας μὲ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον.

» 2. Εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον ὅπως ἡ ἀποστολή του κρατηθῇ μυστικὴ μεταξὺ τοῦ Βασιλέως, τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος καὶ ἐμοῦ. Μετὰ τὴν λῆψιν τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου θὰ θέσω τὴν ὅλην ὑπόθεσιν ὑπ' ὄψιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ὅπερ τελικῶς θ' ἀποφασίσῃ.

» 3. Εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον νὰ τεθοῦν ὡρισμένα ἐρωτήματα ἀφορῶντα τοὺς συνεργάτας του, ἐὰν θὰ ἦτο διατεθειμένος νὰ διοικῇ ἐν ὀνόματί μας, πόσης διαρκείας θὰ εἶναι ἡ ἐξουσιοδότησίς του κτλ.».

Ἐξ ἄλλου κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου ὁ Πρωθυπουργὸς κ. Οὐΐνστων Τσῶρτσιλ ἐδήλωσεν εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων «ὅτι δὲν ἀνέλαβε καμμίαν ὑποχρέωσιν ὅσον ἀφορᾷ τὴν θέσιν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τῆς Ἑλλάδος». Ἁπαντῶν δ' ἐν συνεχείᾳ εἰς ἐρώτημα βουλευτοῦ προσέθεσε: «συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ Χάρτου τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς θὰ ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς χώρας του. Ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ἐδήλωσεν ἀπὸ ραδιοφώνου τὴν 4ην Ἰουλίου, ὅτι μόλις ἡ ἀσφάλεια τῆς χώρας εἶναι ἀπόλυτος καὶ αἱ ἀνάγκαι αἱ στρατιωτικαὶ ἐπιτρέψουν, ἐλεύθεραι καὶ γενικαὶ ἐκλογαὶ διὰ Συντακτικὴν Συνέλευσιν θὰ διεξαχθοῦν. Μέχρις ὅτου ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἐκφράσῃ τὴν θέλησίν του ὑπὸ ὅρους ἐλευθερίας καὶ ἡσυχίας, εἶναι τὸ καθωρισμένον πρόγραμμα τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερ-

νήσεως νὰ ὑποστηρίζῃ τὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος εἶναι συγχρόνως ὁ σύμμαχός μας καὶ ὁ Συνταγματικὸς Ἄρχων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους».

Κατὰ συνέπειαν τῆς οὕτω δημιουργουμένης καταστάσεως, ἡ Α. Μεγαλειότης ἔκρινε σκόπιμον, διὰ νὰ δώσῃ ὁμαλὴν διέξοδον εἰς τὰς συζητήσεις, νὰ μοῦ ἀπευθύνῃ τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν:

«Κάϊρον 8 Νοεμβρίου 1943.

» Φίλε Κύριε Πρωθυπουργέ,

» Κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριάκοντα μηνῶν, καθ' ὃ εὑρισκόμεθα ἀγωνιζόμενοι ἐκτὸς τῆς Πατρίδος δὲν ἐφείσθην, καθὼς καὶ ὑμεῖς, οὐδεμιᾶς προσπαθείας διὰ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν ἐν τῇ Μέσῃ Ἀνατολῇ στρατιωτικῶν μας δυνάμεων. Μεταξὺ τῶν ἄλλων μέτρων ἅτινα ἐλήφθησαν πρὸς τοῦτο ὑπεγράφη, κατὰ Μάρτιον 1942, ἡ σχετικὴ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Μεγάλης Βρεττανίας στρατιωτικὴ συμφωνία. Ἡ συμφωνία αὕτη ἐπέτρεψε ν' ἀνανεώσωμεν σπουδαῖον μέρος τοῦ στόλου μας καὶ νὰ ὁπλισθῇ ὁ στρατὸς καὶ ἡ ἀεροπορία μας μὲ σύγχρονα μέσα πολέμου. Οὕτω αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις ἠδυνήθησαν νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ δρέψουν νέας δάφνας διὰ τὴν Πατρίδα.

» Ἐξ ἄλλου, αἱ ἐπίμονοι προσπάθειαί μας πλησίον τῶν Μεγάλων Συμμάχων μας διὰ τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς χώρας ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας καὶ οὕτω ἡ φρικτὴ κατάστασις τῆς πείνης ἐξέλιπε πλέον, ἰδίως ἀφ' ἧς ἤρχισαν αἱ ἐκ Καναδᾶ ἀποστολαὶ τροφίμων. Τὸ θέμα συγκεντρώνει πάντοτε ἀκεραίαν τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ ἐπιδιώκομεν τὴν βελτίωσιν εἰς ποσότητα καὶ ποιότητα τῶν ἀποστελλομένων εἰς Ἑλλάδα τροφίμων, φαρμάκων καὶ ἄλλων εἰδῶν.

» Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον δὲν ἐπαύσαμεν μεριμνῶντες διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἐθνικῶν μας δικαίων γενικώτερον καὶ ἐφ' ὅσον τὸ ἐπέτρεψαν αἱ ὑφιστάμεναι δύσκολοι περιστάσεις ἐπετύχομεν νὰ τεθῶσιν ἀσφαλῆ θεμέλια διὰ τὴν ἐν καιρῷ κατοχύρωσιν τῶν διεκδικήσεών μας.

» Ὁ ἀγὼν τόσον ἐπὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ διπλωματικοῦ πεδίου συνεχίζεται καὶ καθῆκον θεωρῶ, ὡς πᾶς

Ἕλλην εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πατρίδος, νὰ συμβάλω μέχρι τέλους εἰς τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ.

» Εἰς τὴν ἀνασκόπησιν ταύτην ἔκρινα καλὸν νὰ προβῶ κατόπιν τῆς γνώμης, ἡ ὁποία μοῦ ὑπεβλήθη, καθ' ἣν ἔδει, ἐπανερχόμενος ἐπὶ τῆς δηλώσεώς μου τῆς 4 παρελθόντος Ἰουλίου, νὰ ἐξαγγείλω ἤδη εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν ὅτι δὲν θέλω ἐπανέλθει εἰς τὴν Πατρίδα ἢ ὅταν οὗτος ἀποφανθῇ ὁριστικῶς ἐπὶ τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος, ὑφ' ὃ θέλει νὰ κυβερνηθῇ, καὶ ὅτι, παρατείνων μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὴν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ διαμονήν μου, θὰ ἐξακολουθήσω ὡς Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ὑποστηρίζων παρὰ ταῖς Κυβερνήσεσι τῶν Μεγάλων Συμμάχων μας τὰ ἐθνικὰ δίκαια.

» Τὴν ὑποστήριξιν ταύτην δὲν θὰ παραλείψω νὰ προσφέρω εἰς οἱανδήποτε περίστασιν πρὸς τὴν Πατρίδα, ὡς τὸ ἔπραξα μέχρι τοῦδε, ἐνισχύων, κατὰ δύναμιν, τὰς ἐνεργείας τῆς Κυβερνήσεως.

» Νομίζω ὅμως ὅτι ἡ συζήτησις τῆς ἀνωτέρω ὑποδείξεως δύναται νὰ προκαλέσῃ ἐντυπώσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐξασθενήσουν τὸ ἀναγκαῖον βασιλικὸν κῦρος διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐθνικῆς προσπαθείας ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Εἰς τὴν διατήρησιν τούτου πρέπει σταθερῶς ν' ἀποβλέπωμεν, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἰσχύν μας διὰ τῆς Ἑνότητος.

» Αὕτη εἶναι σήμερον ἀναγκαία διὰ τὴν τελειωτικὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν προσπάθειαν, ἀλλὰ θὰ χρειασθῇ καὶ κατὰ τὴν περίοδον τὴν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Ἡ περίοδος ἐκείνη πρέπει νὰ εὕρῃ τοὺς Ἕλληνας ἡνωμένους καὶ ὁμονοοῦντας. Ἄνευ τῆς ἑνότητος ταύτης ἡ καλὴ καὶ ἡ ταχεῖα λύσις τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουν τὴν Ἑλλάδα, δύναται νὰ συναντήσῃ δυσκολίας.

» Ἕνεκα τούτου, καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ ὅπως συντελέσω εἰς τὴν ἐν καιρῷ διευκρίνησιν τῆς πολιτικῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τὴν διατήρησιν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος καὶ συμπνοίας, ἐπιθυμῶ νὰ γνωρίζετε ὅτι, ἐπερχομένης τῆς ποθητῆς στιγμῆς τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Πατρίδος, θέλω ἐξετάσει ἐκ νέου τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου τῆς ἐπιστροφῆς μου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῆς Κυβερνήσεως, ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν τότε πολιτικῶν καὶ

στρατιωτικῶν συνθηκῶν, λαμβάνων ὡς γνώμονα τὸ ἐθνικὸν συμφέρον, ὅπερ καὶ μόνον καθοδηγεῖ πᾶσαν σκέψιν μου.

»Ἐν τῷ μεταξὺ θὰ συνίστων εἰς πάντας, καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ διοίκησιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς Χώρας, ὅπως ἐντείνωσι τὰς προσπαθείας των ἵνα διατηρηθῇ ἀκμαῖον τὸ ἠθικὸν τῶν ἀνδρῶν καὶ ἐνισχυθῇ ἡ πειθαρχία, καθ' ὅσον οὕτω μόνον θὰ δυνηθοῦν οἱ μαχηταί μας νὰ συμμετάσχουν ἐνεργῶς τῆς τελευταίας φάσεως τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος καὶ νὰ καταστῶσιν οὕτω σπουδαῖος συντελεστὴς τῆς τελειωτικῆς νίκης.

»Τὰ ἀνωτέρω παρακαλῶ νὰ φέρητε εἰς γνῶσιν τῶν Μελῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

»Δεχθῆτε, φίλε Κύριε Πρωθυπουργέ, τὴν βεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐμπιστοσύνης μου. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'.»

Εἰς τὸ ἀρχικὸν κείμενον τῆς ἐπιστολῆς δὲν ὑπῆρχεν ἡ φράσις «ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῆς Κυβερνήσεως». Ἡ ἔλλειψις αὐτὴ προεκάλεσε ζωηρὰς συζητήσεις μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως μία συνέπεια δὲ τῶν συζητήσεων αὐτῶν ἦτο ἡ ὑποβληθεῖσα παραίτησις τοῦ Ἀντιπροέδρου κ. Γ. Ρούσσου, ἡ ὁποία λόγω τῆς τότε ἐν Καΐρῳ συσκέψεως τῶν Ἀρχηγῶν τῶν Συμμάχων ἀνεβλήθη ν' ἀνακοινωθῇ τὸν Ἰανουάριον, ὅπως καὶ ἐγένετο. Τελικῶς συνεφωνήθη ἐν ὑπουργικῷ συμβουλίῳ νὰ δοθῇ ἡ ἀκόλουθος κυβερνητικὴ ἀπάντησις πρὸς τὸν Βασιλέα:

«Κάϊρον 12 Νοεμβρίου 1943.

«Μεγαλειότατε,

»Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω εἰς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα, ὅτι κατὰ τὴν συνεδρίασιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τῆς 11ης τρέχοντος ἀνεκοίνωσα εἰς τὰ μέλη αὐτοῦ τὴν πρὸς ἐμὲ ἐπιστολήν Σας τῆς 8ης τοῦ αὐτοῦ μηνός.

»Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἤκουσε μετὰ ἰδιαιτέρας ὡς ὤφειλε προσοχῆς τὴν ἀνακοίνωσιν αὐτὴν καὶ ἀνεγνώρισε τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον τῆς Υ. Μεγαλειότητος διὰ τὰ ἐθνικά μας πράγματα καὶ τὴν ἔκδηλον ἐπιθυμίαν Της νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν δημιουργίαν συνθηκῶν, διὰ τῶν ὁποίων, ὡς ὑπογραμίζεται τοῦτο

εἰς τὴν ἐπιστολήν Σας, νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ σύμπνοια καὶ ἡ ἑνότης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

»Ἡ νέα αὕτη ἐκδήλωσις τῆς τοιαύτης θελήσεως τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ τὴν δήλωσιν τῆς 4ης παρελθόντος Ἰουλίου, ἡ ὁποία, ὡς ἀναγνωρίζεται ὑπὸ πάντων, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀποτελεῖ ἐνέργειαν πατριωτικήν, ἔχει καὶ μεγάλην σημασίαν ὡς μέλλουσα νὰ σημειώσῃ ἠρέμους ἐξελίξεις τῶν ἐθνικῶν μας πραγμάτων.

»Ἐπὶ τῶν ἀναμφισβητήτων τούτων διαθέσεων τῆς Ὑμετ. Μεγαλειότητος βασιζόμενον τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, συμπεραίνει ὅτι ἡ ἀπόφασίς Της καθ' ἣν «ἐπερχομένης τῆς ποθητῆς στιγμῆς τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Πατρίδος θέλετε ἐξετάσει ἐκ νέου τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου τῆς ἐπιστροφῆς Σας εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν τότε πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν συνθηκῶν. . . .» περιέχει τὴν ἔννοιαν, ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη θέλει ληφθῇ κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τῆς ὑπευθύνου Κυβερνήσεως.

»Ἐπιθυμοῦμεν νὰ προσθέσωμεν, ὅτι καίτοι νομίζομεν ὅτι ἡ τελευταία αὕτη διασάφησις ἐξυπακούεται ἐκ τῶν συνταγματικῶν κανόνων καὶ ἐθίμων, ἐκρίναμεν ἐν τούτοις σκόπιμον νὰ τὴν καταστήσωμεν φανεράν.

»Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον βασιζόμενον ἐπὶ τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος πιστεύει ἀκραδάντως, ὅτι αἱ ἀνωτέρω ἀπόψεις ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰς ἀντιλήψεις Αὐτῆς, καὶ ὅτι ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης διὰ τῆς υἱοθετήσεως αὐτῶν θέλει ἄρῃ πᾶσαν παρερμηνείαν τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς Της, προσφέρουσα οὕτω νέαν πολύτιμον ὑπηρεσίαν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ἀποστρέφεται καὶ μόνην τὴν ἰδέαν νέων ἀνωμαλιῶν ἐπιζημίων εἰς τὴν προσφιλῆ Πατρίδα μας. Μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ Ε. Ι. Τσουδερός».

Ἐξ Ἀθηνῶν ἐπληροφορούμεθα, ὅτι οἱ πολιτικοὶ ἡρμήνευαν τὴν βασιλικὴν ἐπιστολὴν ὡς ὁριστικὴν ἐκ μέρους του δήλωσιν περὶ μὴ ἐπανόδου πρὸ τοῦ δημοψηφίσματος. Εἰς τὰς πληροφορίας αὐτὰς ἀναφέρεται τὸ τηλεγράφημα ὅπερ τότε ἐστείλαμεν εἰς Ἀθήνας πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους μας Α. Ἀρφάνην καὶ Α. Πιλαβάκην.

«Ἀντιλαμβάνομαι, ἐτηλεγράφουν, ὅτι μερικοὶ πολιτευόμενοι ἑρμηνεύουν ἐπιστολὴν 8 Νοεμβρίου ὡς ἔχουσαν εὐρυτέραν σημασίαν ἀπὸ ὅ,τι πραγματικῶς ἔχει. Τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν. Κατὰ περίοδον ἀπελευθερώσεως οἱ αὐτοὶ πολιτικοί, εἶναι δυνατὸν ἀπὸ πατριωτικὸν καθῆκον νὰ ἐξετάσουν τὸ ζήτημα τοῦτο ἐκ νέου σύμφωνα μὲ Ἐθνικὸν συμφέρον».

Τὸ περιεχόμενον τοῦ τηλεγραφήματος εἶναι συνεπτυγμένον αὐτὸ τοῦτο τὸ περιεχόμενον τῆς πρὸς τὸν Βασιλέα ἀπαντήσεως τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας, ὡς καὶ ἄλλων ὑποδείξεων, ἐγένετο τὴν 10 Δεκεμβρίου εἰς τὸ ἀρχικὸν κείμενον ἡ προσθήκη ὅτι τὰς ἀποφάσεις ἐπὶ τοῦ ζητήματος θὰ λάβῃ ὁ Βασιλεὺς «ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῆς Κυβερνήσεως», αἱ ὁποῖαι θὰ ἐλαμβάνοντο φυσικὰ ἐν ὄψει τῶν τότε Ἐθνικῶν συμφερόντων. Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν αὐτήν, ἡ ἐπιστολὴ ἐδόθη εἰς τὴν δημοσιότητα.

Ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ἐπιστολῆς ἐγένετο τὴν 19 Ἰανουαρίου 1944 ἡ ἀκόλουθος δήλωσις τῶν κομμάτων, ἡ ὁποία καὶ μᾶς ἐστάλη τηλεγραφικῶς εἰς Κάϊρον.

«Ἡ δήλωσις ἡ γενομένη διὰ τῆς ἐπιστολῆς τῆς 8 Νοεμβρίου ἐπροξένησεν ἀγαθωτάτην ἐντύπωσιν εἰς τὸν λαόν, ἐν τῇ πεποιθήσει, ὅτι ἡ ἐπιφύλαξις περὶ ἐπανεξετάσεως ἀποτελεῖ τυπικὴν καθαρῶς ἔκφρασιν, ἄνευ οὐσιαστικῆς σημασίας. Δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἡ εὐοίωνος αὐτὴ λύσις ὀφείλεται ἐν πολλοῖς εἰς τὰς ἐπιμόνους τῆς Κυβερνήσεώς σας προσπαθείας, καὶ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι μὲ τὸ ἴδιον πνεῦμα θὰ τὰς συνεχίσετε χάριν τοῦ τόπου μέχρι τέλους. Τὸ καθ' ἡμᾶς εἴμεθα πρόθυμοι νὰ προέλθωμεν εἰς ὅλας τὰς ἀναγκαίας συνεννοήσεις διὰ τὴν χάραξιν μεταξὺ Ἀθηνῶν-Καΐρου καὶ Συμμάχων ἐνιαίας κατευθύνσεως τὴν ὁποίαν θεωροῦμεν ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀρτιωτέραν τῆς Ἑλλάδος συμβολὴν εἰς τὸν συμμαχικὸν ἀγῶνα καὶ πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν σημερινῶν καὶ τῶν μεταπολεμικῶν προβλημάτων. Εἶναι δὲ ταῦτα ἀληθῶς τεράστια. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκούμεθα νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχήν σας ἐπὶ τῆς ἀνάγκης ὅπως ληφθῇ ἄνευ ἀναβολῆς πρόνοια ἐπὶ τῶν ἀκολούθων δύο σημείων. Πρῶτον πρέπει νὰ τεθῇ πάραυτα ὑπὸ ὑπεύθυνον πολιτικὴν καθ-

οδήγησιν ἡ ἤδη ἀναρχουμένη ἀνταρτικὴ κίνησις. Ἡ κίνησις αὕτη, χρησιμωτάτη, παρεξέκλινε τοῦ προορισμοῦ της καὶ τείνει νὰ μεταβληθῇ, ἂν δὲν μετεβλήθη ἤδη, ἀπὸ ἀπελευθερωτικῆς εἰς κίνησιν ἐξοντώσεως τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν. Ἡ εὔκολος κατὰ τὴν γνώμην μας, *μετὰ τὴν ἀποσαφήνισιν τοῦ καθεστωτικοῦ* συγκρότησις ἐνιαίου ἐξ ὅλων τῶν ἀποχρώσεων ἐθνικοῦ μετώπου καὶ ἡ συντριπτικὴ ἀπομόνωσις καθ' ὅλην τὴν χώραν, ἡ ἀπειλοῦσα πᾶσαν μὴ πειθαρχοῦσαν εἰς αὐτὸ ὀργάνωσιν, θὰ διευκολύνουν σημαντικῶς τὴν ἐπιβολὴν τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς ἐσωτερικῆς συνοχῆς, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ἡ ἔξωθεν ὑλικὴ καὶ ἠθικὴ ἐνίσχυσις θὰ ἀκολουθῇ τοῦ λοιποῦ ὑπεύθυνον καὶ αὐτὴ κατεύθυνσιν καὶ θὰ παύσῃ νὰ δίδεται εἰς μὴ πειθαρχούσας ὁμάδας. Δεύτερον πρέπει νὰ ἐνισχυθῇ ἀμέσως καὶ γενναίως ἡ ἔξωθεν ἐπισιτιστικὴ ἀρωγὴ ὄχι μόνον διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν ποσοτήτων τῶν ἤδη ἀποστελλομένων τροφίμων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς προσθήκης νέων εἰδῶν ἀπαραιτήτων, κυρίως ζωϊκῶν λιπῶν καὶ ἁλιπάστων. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι εὐγνώμων διὰ τὴν χορηγηθεῖσαν μέχρι τοῦδε συνδρομήν, τὴν ὁποίαν ὅμως ἡ ἐρήμωσις τῆς ὑπαίθρου κατέστησεν ἤδη τελείως ἀνεπαρκῆ. Παρέχομεν τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι τὰ ἀποστελλόμενα διὰ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ τρόφιμα διατίθενται ἀποκλειστικῶς ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ καὶ οὔτε ψιχία ἐξ αὐτῶν περιέρχονται εἰς τὰς δυνάμεις κατοχῆς. Ἐκφράζοντες καὶ πάλιν θερμὰ συγχαρητήρια διὰ τὰς προσπαθείας σας, ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἔχωμεν σαφῆ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἀπάντησιν, εἰ δυνατὸν δὲ καὶ τὴν προοπτικήν σας εἰς ἁδρὰς γραμμὰς ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς καταστάσεως.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 19 Ἰανουαρίου 1944.

Θ. ΣΟΦΟΥΛΗΣ, Γ. ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ, Σ. ΓΟΝΑΤΑΣ, Α. ΜΥΛΩΝΑΣ, Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, Π. ΡΑΛΛΗΣ, Ι. ΣΟΦΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἐν τούτοις ἡ ἐπιστολὴ τῆς 8 Νοεμβρίου δὲν ἐπέφερε τὸν τερματισμὸν τῆς συζητήσεως περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ὑπογραφῆς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ δηλώσεως, ὅτι δὲν θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸ τοῦ δημοψηφίσματος. Ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς πρωθεῖτο τὸ ζήτημα. Μετὰ τὴν ἐκ Τεχεράνης ἐπιστροφὴν τῶν ἐπισήμων τῶν Μεγάλων Συμμάχων, ἡ συζήτησις ἐπα-

νῆλθεν ἐπὶ τάπητος. Αὐτὴν τὴν φορὰν ὁ Βασιλεὺς ἤκουσε περὶ τούτου συστάσεις μὴ ἐπιδεχομένας ἀμφισβητήσεως περὶ τῆς ἐπισημότητός των. Ἐγένοντο παρὰ τοῦ ἰδίου τοῦ κ. Ἄντονυ Ἤντεν. Τὸ κείμενον τοῦ σχεδίου τῆς ὑπ' ὄψει του τεθείσης πρὸς ὑπογραφὴν δηλώσεως ἀνέφερεν ἐπὶ λέξει: «Δὲν θὰ ἐπιστρέψω εἰς τὴν Ἑλλάδα μέχρις ὅτου κληθῶ πρὸς τοῦτο ἀπὸ καθαρῶς ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν τοῦ λαοῦ Μου, διότι δὲν ἐπιθυμῶ τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἐξυπηρετήσω τὸν λαόν Μου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου καὶ κατὰ τὴν δύσκολον περίοδον ποὺ θὰ ἐπακολουθήσῃ. Πρὸς τοῦτο σκοπεύω νὰ διορίσω Συμβούλιον Ἀντιβασιλείας μόλις ἐλευθερωθῇ ἡ Ἑλλὰς διὰ νὰ ἐξασκῇ τὰ καθήκοντα τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Κράτους μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ λαός Μου θὰ καθορίσῃ ἐλευθέρως τὸ μέλλον του. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐγὼ καὶ τὰ μέλη τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας θὰ συνεχίσουν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν νὰ ἀντιπροσωπεύουν τὸν σκοπὸν καὶ τὰ δίκαια τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ συμμαχικὰ συμβούλια. Οἱαδήποτε καὶ ἐὰν εἶναι ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὴν μελλοντικήν του διοίκησιν, θὰ τὸ θεωρήσω καθῆκον μου ὅπως ἡ φωνὴ τῆς Ἑλλάδος ἀκούεται ἐν εἰρήνῃ ὅπως ἠκούσθη καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ὅπως αἱ θυσίαι τοῦ λαοῦ της διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου μὴ λησμονηθοῦν».

Ζωηροτάτη καὶ ἐνδιαφέρουσα ὑπῆρξεν ἡ συζήτησις μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τοῦ Βασιλέως ἀρνουμένου τὴν ὑπογραφὴν τῆς δηλώσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν διαφόρων Συμμαχικῶν προσωπικοτήτων Τσῶρτσιλ, Ἤντεν καὶ Ροῦζβελτ, ὁ τελευταῖος ἐκ τῶν ὁποίων συνεφώνει μὲ τὸν Βασιλέα. Τελικῶς ἡ δήλωσις δὲν ὑπεγράφη, ἀλλ' ἀπὸ τὰς συζητήσεις αὐτὰς προῆλθεν ἡ κατωτέρω συμφωνία περὶ τῆς ἐφεξῆς ἐν Ἑλλάδι κοινῆς ἐνεργείας τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν Συμμάχων. Ἡ ὅλη ἀτμόσφαιρα ποὺ ἐδημιουργήθη ἀπὸ τὰς συζητήσεις αὐτάς, ἀποδίδεται εἰς ὀλίγας λέξεις τὰς ὁποίας ἔγραψα τὴν 10-12-43 εἰς τὸ ἡμερολόγιόν μου. «Ὁ Βασιλεὺς δὲν βγῆκε κερδισμένος ἀπὸ τὴν δουλιὰ αὐτή...» Ἡ δυσαρέσκεια ποὺ προεκάλεσεν ἡ ἄρνησίς του ἦτο ἔκδηλος.

Συστήσας τότε εἰς τὸν Βασιλέα πολιτικὴν ὑποχωρήσεως, καὶ μὴ εἰσακουσθείς, ἐδήλωσα ὅτι θὰ παρητούμην. Κατόπιν συμμαχικῆς ἐπεβάσεως δὲν ὑπέβαλα τὴν παραίτησιν. Μοῦ ἀνετέθη δὲ νὰ συντάξω τὸ σχέδιον συνεργασίας ἡμῶν καὶ τῶν Βρεττανῶν ἐν Ἑλλάδι.

Τὰ συμφωνηθέντα μεταξὺ ἡμῶν, συγκαταθέσει τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως περιλαμβάνονται εἰς τὸ κατωτέρω κείμενον.

»1. Ἡ Α. Μ. ἀπέστειλε πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς 8 Νοεμβρίου 1943 ἐπιστολήν, ἐπιβεβαιώνων ὅτι ἡ ἀπόφασις περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐπιστροφῆς Του εἰς Ἑλλάδα θὰ ληφθῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Κυβερνήσεώς του.

»2. Ἡ Α. Μ. καὶ ἡ Κυβέρνησίς του ἀπὸ τοῦδε θὰ ἐμπιστευθοῦν τὴν ἀντιπροσωπείαν των ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ μυστικὴν ἐπιτροπὴν σχηματισθησομένην ἀπὸ ἀξιοπίστους προσωπικότητας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἀποκατασταθῇ ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Καΐρου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως χρόνου.

»3. Ἀνάλογα μέσα καὶ εὐκολίαι θὰ παρασχεθῶσι ὑπὸ τῶν Συμμάχων εἰς τὴν Α. Μ. καὶ τὴν Κυβέρνησίν του πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διατηρήσεως τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ἐπαφῆς. Ὅλα τὰ ζητήματα πολιτικῆς ἀφορῶντα εἰς στρατιωτικὰς ὁμάδας καὶ ὀργανώσεις καὶ τὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐν Ἑλλάδι θὰ καθορίζονται ἀπὸ κοινοῦ μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων Βρεττανικῶν ἀρχῶν.

»4. Ἰδιαιτέρως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν μαζὶ μὲ ἀντιπροσώπους τῆς Κυβερνήσεως ἐκ Καΐρου, ἐὰν τοῦτο ἤθελε θεωρηθῇ χρήσιμον, θὰ ἀρχίσουν ἄνευ ἀναβολῆς διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ τῶν Ἐθνικῶν Ὁμάδων ἢ ὀργανώσεων ἐν Ἑλλάδι, αἵτινες ἀνθίστανται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἔχουν καθαρὸν στρατιωτικὸν χαρακτῆρα, μὲ τὸν σκοπὸν τῆς συγκεντρώσεως, ὅσον τὸ δυνατὸν ὅλων αὐτῶν τῶν παραγόντων, πρὸς συνεργασίαν εἰς τὸν κοινὸν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀγῶνα. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀριθμὸς ἀντιπροσώπων τῶν ἀνωτέρω παραγόντων δύνανται νὰ προσληφθοῦν εἰς τὴν ἐν Καΐρῳ Κυβέρνησιν.

»5. Μόλις αἱ διαπραγματεύσεις αὐταὶ καταλήξουν ἡ Κυβέρνησις θὰ δύναται μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῶν ἐθνικῶν ὁμάδων νὰ περιλάβῃ ταύτας εἰς τὰς Ἑλληνικὰς Δυνάμεις Μέσης Ἀνατολῆς.

»6. Τὸ ζήτημα τοῦ μελλοντικοῦ πολιτεύματος καὶ Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος θὰ ἀφεθῇ εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ κατὰ τὰς ἐκλογάς, αἱ ὁποῖαι θὰ διεξαχθοῦν συμφώνως πρὸς τὰς δηλώσεις τοῦ Βασιλέως τῆς 4 Ἰουλίου 1943.

»Πᾶσα συζήτησις καὶ παρεξήγησις ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ χρόνου τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Βασιλέως εἰς Ἑλλάδα πρέπει νὰ θεωρηθῇ λήξασα ὁριστικῶς, κατόπιν τῆς ὡς ἀνωτέρω ἀναφερομένης ἐπιστολῆς τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν πρωθυπουργόν του τῆς 8 Νοεμβρίου 1943».

Τὸ κείμενον ἔχει χρονολογίαν 13-12-43.

Ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Μ. Βρεττανίας κ. Οὐΐνστων Τσῶρτσιλ ἦτο σύμφωνος εἰς αὐτά, καθὼς μοῦ τὸ εἶπε ὁ ἴδιος, κατὰ τὴν συνάντησιν τὴν ὁποίον εἶχα μαζί του τὴν 11ην Δ)βρίου εἰς τὴν «Βίλλα Μένα», τὴν κατοικίαν τοῦ ἐν Καΐρῳ Ἄγγλου Ὑπουργοῦ ἄνευ Χαρτοφυλακίου.

Ὁ κ. Οὐΐνστων Τσῶρτσιλ μοῦ ὡμίλησε τότε μὲ πολλὰ καλὰ λόγια διὰ τὴν Ἑλλάδα, προσέθηκε δὲ μὲ προφανῆ φιλικὴν στενοχώριαν: «Τί κρῖμα· ὅτι ἐν ᾧ ὁ ἐχθρὸς εὑρίσκεται εἰς τὸ ἔδαφός σας σεῖς νὰ τρώγεσθε μὲ ἐσωτερικοὺς καυγάδες καὶ συζητήσεις...».

ΣΤ'.

Κατ' ἐκτέλεσιν τῆς συμφωνίας τῆς 13-12-43 ἀπεφασίσθη ἡ εἰς Ἀθήνας ἀποστολὴ τοῦ Συνταγματάρχου τῆς Ἐπιμελητείας Ἐμ. Φραδέλλου. Ἦτο ἡ δευτέρα φορά, ἐντὸς τριῶν μηνῶν, ποὺ ἀνελάμβανεν οὗτος τὴν κινδυνώδη ἀποστολὴν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν κατεχομένην ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ Πατρίδα μας. Τὴν πρώτην φορὰν ἐταξίδευσε μ' ὑποβρύχιον καὶ ἀφοῦ ἐξετέλεσεν ἐπιτυχῶς τὴν ἀποστολήν του ἐπέστρεψεν ἐπὶ ἱστιοφόρου εἰς τὴν Μ. Ἀνατολήν. Τὴν δευτέραν φορὰν ἔφυγεν ἀεροπορικῶς ἐκ Καΐρου ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Μίλας» τὴν 30-12-43 καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μ' ἀλεξίπτωτον εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἑλικῶνος. Ἐκεῖθεν πεζοπορῶν ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ νέου ἔτους 1944.

Ἔφερε πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Κυβερνήσεως τὸ ἀκόλουθον μήνυμα, συγχρόνως δὲ εἶχε καὶ προφορικὰς ὁδηγίας αἱ ὁποῖαι συνεπλήρουν τὸ κείμενον, ἂν θὰ ἐκρίνετο τοῦτο εἰς σημεῖα τινὰ ἀσαφές.

Τὸ κείμενον τοῦ σπουδαίου τούτου μηνύματος εἶναι τὸ ἑξῆς:

«Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀποβλέπομεν εἰς τὸν διορισμὸν ἀντιπροσώπου μας ἐν Ἑλλάδι πρὸς τὸν σκοπόν:

α) τοῦ συντονισμοῦ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ συνεννοήσεως μετὰ τῆς ἡμετέρας Κυβερνήσεως καὶ τῶν Βρεττανικῶν ἀρχῶν.

β) Τῆς προσωρινῆς διοικήσεως τῆς χώρας ἅμα τῇ ἀπελευθερώσει της μέχρι τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῶν νέων κατὰ Σύνταγμα ἀρχῶν, τῆς σημερινῆς Κυβερνήσεως παραιτουμένης ὅταν ὁ ἐχθρὸς θ' ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Πατρίδα μας.

» Ἀποβλέπομεν εἰς τὸν διορισμὸν Ὑμῶν ὡς ἀντιπροσώπους μας περιστοιχιζομένου παρὰ μιᾶς ὀλιγαρίθμου μυστικῆς πολιτικῆς ἐπιτροπῆς. Τὴν ὑπόδειξιν τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης ἀπεκδεχόμεθα παρ' ὑμῶν μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν μὲ τοὺς τρεῖς πρώην πρωθυπουργοὺς καὶ τοὺς τέως ὑπουργοὺς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὑπηρετήσαντας εἰς Κοινοβουλευτικὰς Κυβερνήσεις καθὼς καὶ μ' ἄλλα πρόσωπα τῆς ἐκλογῆς σας, ἀναδειχθέντα κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς λόγῳ τῆς Ἐθνικῆς ἢ κοινωφελοῦς δράσεως αὐτῶν. Ἐννοεῖται ὅτι ταῦτα ἀποτελοῦν ἁπλῶς ἔνδειξιν καὶ οὐχὶ ὑπόδειξιν διότι Ὑμεῖς γνωρίζετε κάλλιον τὴν σημερινὴν κατάστασιν καὶ τὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα θὰ πρέπῃ νὰ συμβουλευθῆτε. Ἡ θέλησίς μας εἶναι ὅπως εἰς τὸ ἔργον αὐτό, ὅπερ θέλει Σᾶς ἀνατεθῇ, ἔχετε τὴν σύμπραξιν ἰσχυρῶν λαϊκῶν παραγόντων.

» Τὰ ἀνωτέρω δὲν τείνουν εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν οὐδενὸς καταλλήλου προσώπου, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο διὰ τῆς συμβουλῆς του νὰ σᾶς βοηθήσῃ εἰς τὸν σχηματισμὸν ἀκριβοῦς γνώμης. Οἱ τιθέμενοι περιορισμοὶ εἶναι μόνον μέτρον τηρήσεως ἐχεμυθείας.

» Ἐπερχομένης τῆς ἀποδοχῆς τῆς ὡς ἄνω προτάσεώς μας θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ σταλοῦν ἐνταῦθα διὰ συμμετοχὴν εἰς Κυβέρνησιν 3 ἢ 4 πρόσωπα ἐκπροσωποῦντα ἄλλα κόμματα ἢ ὀργανώσεις πλὴν τῶν φιλελευθέρων, ἐφ' ὅσον μὲ τὴν παροῖσαν σύνθεσιν τῆς Κυβερνήσεως τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἀντιπροσωπεύεται ἐν αὐτῇ ἐπαρκῶς.

» Πάσης φύσεως ἐνίσχυσις θέλει δοθῇ Ὑμῖν παρὰ τῶν ἡμετέρων συμμάχων καὶ ἡμῶν τῶν ἰδίων διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἔργου Σας.

» Προέχον ζήτημα, ἐθνικῶς ἀπαραίτητον, εἶναι ἡ κατάπαυσις καθ' οἱονδήποτε τρόπον τῆς ῥήξεως τῶν ἐνόπλων ἀνταρτικῶν ὁμάδων. Καμμία θυσία ἢ προσπάθεια δὲν πρέπει νὰ παραμεληθῇ διὰ τὸν ἱερὸν αὐτὸν σκοπόν. Δὲν θὰ ἐξετασθῇ τώρα ποῖος ἔπταισε εἰς τὴν ῥῆξιν. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὅτι δὲν συμφέρει, οὔτε διὰ τὴν ἐσωτερικήν μας ζωὴν οὔτε διὰ τὴν ἐξωτερικήν μας πολιτικήν, ἡ συνέχισις τῆς ῥικτῆς ἀναμεταξύ μας συρράξεως. Ἐὰν καὶ ἡμεῖς θὰ ἠδυνάμεθα

νὰ συντελέσωμεν εἰς τοῦτο, εὐχαρίστως θὰ ἠκούαμεν τὰς πρὸς τοῦτο ὑποδείξεις Σας, καθότι θεωροῦμεν ὅτι Ὑμεῖς εἶσθε ἐγγὺς τῶν πραγμάτων καὶ δύνασθε νὰ κρίνετε ἀσφαλέστερον διὰ τὰ μέσα τῆς θεραπείας.

»Ἀμέσως, ὡς θὰ μᾶς ἀνακοινωθῇ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἡ γνώμη Σας, θέλομεν προβῇ εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ διορισμοῦ Σας ὡς Ἀντιπροσώπου μας. Ἐν τῷ μεταξὺ μὴ παραλείψετε νὰ ἐργάζεσθε πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἀνωτέρω σκοπῶν. Διὰ τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς χώρας ἀσχολούμεθα ἀόκνως καὶ πιστεύομεν ὅτι νέαι πρόσθετοι ἀποστολαὶ τροφῶν θέλουν σταλῇ προσεχῶς.

»Συνιστῶμεν ὅπως γίνῃ ὑπηρεσία ἀπὸ ἁρμόδια πρόσωπα, ἡ ὁποία νὰ κάμῃ ἀπὸ τοῦδε πλήρη, ἀλλὰ συνοπτικὴν καταγραφὴν καὶ συνολικὴν ἐκτίμησιν τῶν ἐν τῇ χώρᾳ γενομένων ὑλικῶν καταστροφῶν. Φωτογραφικαὶ ἀπεικονίσεις θὰ εἶναι μεγάλης χρησιμότητος διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν δικαίων ἀξιώσεών μας, περὶ ἀνοικοδομήσεως τῶν γενομένων καταστροφῶν. ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ»

Τὸ σημείωμά μας ἐδόθη ἀπὸ τὸν Ε. Φραδέλλον εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὴν 27 Ἰανουαρίου ἐλαμβάνομεν τηλεγραφικῶς τὸ κατωτέρω μήνυμα:

»Ἡμετέρα πρότασις, προστιθεμένη ἀπὸ πολλαχόθεν ἁρμοδίως διατυπωθεῖσας ἐπιμόνους παρακλήσεις ὁμοίας κατευθύνσεως, κρίνεται μετὰ πάσης ὀφειλομένης σπουδαιότητος καὶ ἐξετάζεται ἐν πλήρει συναισθήσει βαρείας ὀφειλῆς πάντων ἔναντι μέλλοντος πατρίδος. Μετὰ περάτωσιν συνεννοήσεων, δι' ἃς πολιτικὸς κόσμος δεικνύει πλήρη κατανόησιν καὶ ἀγαθωτέρας διαθέσεις, ἀνακοινώσω ὑμῖν ἀποφάσεις καὶ ἀναγκαίας προϋποθέσεις.»

Συνεπείᾳ προτάσεων, τὰς ὁποίας ἐλάβομεν τὰς ἡμέρας ἐκείνας περὶ σχηματισμοῦ Ἐνιαίας Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως ἀπὸ τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν ΕΑΜ, ἀπηυθύναμεν πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τὴν 26 Ἰανουαρίου τὸ ἑξῆς τηλεγράφημα, τὸ ὁποῖον περιέχει καὶ ὁδηγίας, σχετικὰς μὲ τὴν μορφὴν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ τόπου τῆς ἕδρας της:

«Τὸ ΕΑΜ προτείνει νὰ στείλωμεν ἀντιπρόσωπον διὰ νὰ

συζητήσῃ τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως Ἐθνικῆς Ἑνότητος. Ἀπηντήσαμεν ὅτι πρέπει πρῶτον νὰ τερματισθῇ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν ἀνταρτῶν καὶ ἀντεπροτείναμεν ὅπως ἀντιπρόσωποι τῶν ἀνταρτῶν συναντηθοῦν ἀμέσως πρὸς τοῦτο καὶ ἐξασφαλίσουν τὴν ἑνότητά των. Ἡ ἀντιπρότασίς μας ἐγένετο ἀποδεκτὴ καὶ ἀντιπροσωπεῖαι τοῦ ΕΑΜ καὶ τοῦ Ζέρβα θὰ συναντηθοῦν.

»Περαιτέρω ἐδηλώσαμεν εἰς τὸ ΕΑΜ ὅτι, εἰς περίπτωσιν συμφωνίας τῶν ἀνταρτῶν, δεχόμεθα συζήτησιν διὰ τὸν σχηματισμὸν κοινῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως μετὰ τῶν κομμάτων καὶ Ὀργανώσεων καὶ ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θὰ εὑρεθῇ ἀντιπρόσωπός μας ἐν Ἀθήναις. Δὲν ἀνεφέραμεν τὸ ὄνομά του, ἀλλὰ σκοπεύομεν νὰ ἀναφερθῶμεν εἰς τὴν Ὑμ. Μακαριότητα, συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον ὁ Μίλας σᾶς μετέδωσε.

»Μόλις ἐπιβεβαιωθῇ ὅτι οἱ ἀντάρται ἔφθασαν εἰς πλήρη συμφωνίαν, θὰ σᾶς παρακαλέσωμεν νὰ ἀναλάβετε τὰς συζητήσεις περὶ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως, συνεργαζόμενος μὲ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, ἐπὶ τῶν ἀκολούθων βάσεων:

»α) Μόνον μία Κυβέρνησις, καὶ αὐτὴ ἐν Καΐρῳ.

»β) Διεύρυνσις τῆς ἐν Καΐρῳ Κυβερνήσεως μὲ σύμπραξιν ἀντιπροσώπων κομμάτων καὶ ὀργανώσεων. Ἡ Κυβέρνησις νὰ μὴν εἶναι πολυμελής.

»γ) Ὑμεῖς καὶ τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς σας θὰ ἀντιπροσωπεύετε Κυβέρνησιν ἐν Ἑλλάδι καὶ θὰ συντονίζετε ὅλον τὸν ἀγῶνα, ἐν συνεννοήσει μὲ ἡμᾶς.

ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ»

Κατὰ τὰ μέσα Φεβρουαρίου ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἀνεχώρησεν ἐκ Καΐρου εἰς Λονδῖνον, ὅπου θ' ἀνέμενε τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν πολιτευομένων.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 25.2.45, εἰδοποίουν τηλεγραφικῶς τὸν Βασιλέα ὅτι «εἶμαι πεπεισμένος ἀπὸ ἀσφαλεῖς πληροφορίας ὅτι τὸ Λονδῖνον ἐπιδιώκει καὶ συνιστᾷ ἀνασχηματισμὸν ἡμετέρας Κυβερνήσεως καὶ πρὸς τοῦτο συνεννόησίν μου μὲ ἀριστερὰς ὁμάδας, ἰδιαιτέρως μὲ κ. Α. Σβῶλον, τοῦ ὁποίου προσεχὴς

ἄφιξις εἰς Μ. Ἀνατολὴν εἶναι πιθανή, λόγῳ τοῦ ὅτι οὗτος καταδιώκεται παρὰ Γερμανῶν καὶ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ φύγῃ ἐξ Ἑλλάδος».

Δεύτερον ἐνδιαφέρον τηλεγράφημα, τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου, ὡς καὶ τοῦ προηγουμένου, πρέπει νὰ κρατηθοῦν ὑπὸ σημείωσιν ὅπως συσχετισθοῦν μὲ τὰ γεγονότα τοῦ Ἀπριλίου. Τὴν 1 Μαρτίου, ἐτηλεγράφουν πρὸς τὸν Βασιλέα εἰς Λονδῖνον:

«Θεωρῶ ἀπαραίτητον ὅπως τὸ ταχύτερον πρώτη ταξιαρχία μεταφερθῇ εἰς Ἰταλίαν. Ἀναμένονται ἐξ Ἑλλάδος στοιχεῖα, ἂν μὴ καὶ ἔφθασεν ἤδη μέρος αὐτῶν, τῶν ὁποίων πρόθεσις εἶναι νὰ ἀνακινήσουν διάφορα πολιτικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἐπηρεάσουν πειθαρχίαν στρατοῦ. Τοῦτο θὰ εἶναι ἐθνικῶς ὀλέθριον, διότι τὸ μόνον κῦρος τὸ ὁποῖον μένει διὰ τὴν Χώραν μας ἔναντι συμμάχων ἀπορρέει ἀπὸ τὰς Ἐθνικὰς δυνάμεις Μέσης Ἀνατολῆς. Ἀντιλαμβάνομαι ὅτι ὑπεσχημένη μετακίνησις στρατοῦ μας εἰς Ἰταλίαν ἀνεβλήθη ἢ προσέκρουσε. Ὑπάρχουν ἄλλως ἐδῶ ἀξιωματικοὶ κατηγορίας Καλλέργη καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι ἐπιμένουν εἰς τὴν παραμονὴν ἐδῶ στρατοῦ, προφανῶς διὰ πολιτικοὺς λόγους ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅμως ὅτι στρατός μας πρέπει νὰ παραμείνῃ ἐγγὺς Ἑλλάδος διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ἀνακαταλήψεως αὐτῆς. Ἐπὶ παρόντος Ταξιαρχία ἐκτελεῖ γενικὰ γυμνάσια ἐν Παλαιστίνῃ».

Τὴν 6 Μαρτίου ἐπέστρεψεν εἰς Κάϊρον ὁ Μίλας (Συνταγματάρχης Φραδέλλος) κομιστὴς ἐνδιαφερόντων ἐγγράφων. Παρακληθεὶς ἀπὸ τὸν Ἄγγλον Πρέσβυν ἔδωσα εἰς αὐτὸν τὸ ἑπόμενον σημείωμα, περιλαμβάνον τὰς ἐκ τῶν κομισθέντων ἐγγράφων πρώτας ἐντυπώσεις καὶ κρίσεις μου. Ἰδοὺ αὐτό:

«Διὰ τῶν μηνυμάτων τὰ ὁποῖα μᾶς ἔφερεν ὁ Συνταγματάρχης Φραδέλλος ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, τίθεται ἐκ νέου ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῆς μὴ ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸ τοῦ νὰ ἐκφράσῃ ὁ λαὸς τὴν περὶ τούτου θέλησίν του. Μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι αὐτὴν τὴν φορὰν δὲν ζητεῖται ἀπὸ τὸν Βασιλέα νὰ κάμῃ περὶ τούτου νέαν δήλωσιν, ἀλλὰ

νὰ ὑπογράψῃ Συντακτικὴν πρᾶξιν περὶ διορισμοῦ ἀπὸ τοῦδε Ἀντιβασιλέως, ὅστις θ' ἀναλάβῃ τὴν ρύθμισιν τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς Χώρας, εὐθὺς ὡς ὁ ἐχθρὸς ἐγκαταλείψῃ τὰς Ἀθήνας. Εἰς τοῦτο συμφωνοῦν πάντα τὰ κόμματα ἄνευ ἐξαιρέσεως καὶ αἱ ὀργανώσεις πολιτικαὶ καὶ μαχητικαὶ καθὼς καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ὅστις προτείνεται ὁμοφώνως ὡς Ἀντιβασιλεύς. Ἑπομένως ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος τούτου ἐξαρτᾶται ἡ διευθέτησις ὅλων τῶν ἄλλων προτάσεων τῶν κομμάτων καὶ ὀργανώσεων, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ζητήματος τῆς τελικῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ στρατοῦ τοῦ ἀνταρτικοῦ ἀγῶνος. Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος περὶ Ἀντιβασιλείας θὰ ἐξαρτηθῇ μεγάλως καὶ ἐκ τῶν συμβουλῶν τὰς ὁποίας θ' ἀκούσῃ ἡ Α. Μεγαλειότης. Ἡ Κυβέρνησις Καΐρου θὰ συμβουλεύσῃ τὸν διορισμὸν τοῦ Ἀντιβασιλέως, ἐφ' ὅσον καὶ τὸ πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον μήνυμά των, περὶ σχηματισμοῦ Κυβερνητικῆς Ἀντιπροσωπείας ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὴν Προεδρείαν αὐτοῦ, περιεῖχε τὴν ἔννοιαν ὅτι ἐνδεχομένως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἤθελεν ἀσκήσει καὶ τὴν Βασιλικὴν ἐξουσίαν.

»Τὰ κόμματα φρονοῦν ὅτι ἡ Κυβέρνησις τοῦ Καΐρου εἶναι Ἐθνικὴ καὶ ἐπαρκὴς καὶ ὅτι δὲν χρειάζεται νὰ διευρυνθῇ. Φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἀποκλείουν τὴν συμμετοχὴν εἰς αὐτὴν μέχρι δύο μελῶν ὡς ἀντιπροσώπων τῶν ἀριστερῶν κομμάτων. Ἀντιθέτως τὰ ἀριστερὰ κόμματα συνιστοῦν τὴν διεύρυνσιν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὴν κατάτμησιν αὐτῆς εἰς δύο τμήματα ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἕν ἐκ τεσσάρων ὑπουργῶν νὰ ἐδρεύῃ ἐν Ἑλλάδι. Ἡ πρότασις αὕτη ἀποκρούεται κατηγορηματικῶς ὑπὸ τῶν κομμάτων, τὰ ὁποῖα ἔδωσαν ὁδηγίας εἰς τοὺς ἐν τῇ Κυβερνήσει ἀντιπροσώπους των ὑπουργοὺς ν' ἀποσυρθοῦν τῆς Κυβερνήσεως, ἐὰν ἡ πρότασις τῶν ἀριστερῶν ἐγένετο δεκτή.

»Ἡ διαφορὰ αὐτὴ μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι εὔκολον νὰ ρυθμισθῇ ἐὰν λυθῇ τὸ ζήτημα τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ ἐὰν ἐγκαίρως φθάσουν εἰς Κάϊρον ἐξ Ἑλλάδος πολιτικοί τινες, ἀνήκοντες εἰς κόμματα μὴ ἀντιπροσωπευόμενα σήμερον εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Μόνον τότε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἀριστεροὶ θὰ σκεφθοῦν ὡριμώτερον τὸ κυβερνητικὸν ζήτημα.

»Ἐὰν ὁ Βασιλεὺς ἀρνηθῇ ἢ ἀναβάλῃ νὰ ὑπογράψῃ τὸν

διορισμὸν Ἀντιβασιλέως, ποία θὰ εἶναι ἡ ἐξέλιξις; Αὐτὸ δὲν δύναμαι ἐπακριβῶς νὰ τὸ προσδιορίσω ἀπὸ τοῦδε. Πάντως ὅμως ἡ ἐξέλιξις δὲν μοῦ φαίνεται ὅτι θὰ εἶναι κανονική».

Αὐθημερὸν ἐτηλεγράφησα εἰς τὸν Βασιλέα εὐρεῖαν περίληψιν τοῦ περιεχομένου τῶν ἐγγράφων αὐτῶν καὶ συνίστων, πρὸ πάσης ὁριστικῆς ἀποφάσεώς του ν' ἀναμείνῃ ὁλόκληρα τὰ κείμενα καὶ ἔκθεσίν μου, ὅπου ἐξέθετα τὴν γνώμην μου ἐπὶ τῆς ἀκολουθητέας πολιτικῆς.

Ἡ Α. Μ. εὐηρεστήθη νὰ ἀπαντήσῃ τὴν 10-3-1944 ὡς ἑξῆς:

«Ἐν σχέσει πρὸς ἀντιπροτάσεις περιελθούσας ὑμῖν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ περιληπτικῶς ὑποβληθείσας μοι δι' ὑμετέρου τηλεγραφήματος 7ης ἰσταμένου θέλω ἀναμείνῃ ἀποστελλόμενα στοιχεῖα ὡς καὶ ὑμετέραν ἔκθεσιν πρὸς μόρφωσιν γνώμης κατόπιν καὶ συναφῶν συνομιλιῶν ἃς ἔσχον ἐνταῦθα. Ἀπὸ τοῦδε ὅμως δύναμαι νὰ σᾶς δηλώσω ὅτι ὑπόδειξιν περὶ διορισμοῦ ἀπὸ τοῦδε διὰ μυστικῆς ἐπισήμου πράξεως Ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ ὡς Ἀντιβασιλέως, κρίνω ἀπαράδεκτον. Πράγματι θεωρῶ ἐμαυτὸν ἐντολοδόχον τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ διαφύλαξιν δικαιωμάτων αὐτοῦ καθ' ὅλην τὴν περίοδον καθ' ἣν οὗτος εὑρίσκεται ὑπὸ ξένον ζυγὸν καὶ δὲν δύναται νὰ ἐκφρασθῇ ἐλευθέρως. Δὲν ἐπιθυμῶ, ἀλλ' οὐδὲ ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ καταθέσω ἐντολὴν καὶ νὰ διαπραγματευθῶ μετὰ οἱουδήποτε πρὶν ἢ ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἀποφανθῇ κυριαρχικῶς, ἐλευθέρως καὶ ἀνεπηρεάστως. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'».

Κατωτέρω παραθέτω ὁλόκληρον τὴν πρὸς τὴν Α. Μεγαλειότητα ἔκθεσιν διὰ τῆς ὁποίας ἐπρότεινα παραδοχὴν τῶν προτάσεων Ἀθηνῶν.

«Ἐν Καΐρῳ 8 Μαρτίου 1944.

«Μεγαλειότατε,

»Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ Σᾶς στείλω συνημμένως πέντε ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἔφερεν ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Συνταγματάρχης κ. Ε. Φραδέλ-

λος ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ καὶ τῶν πολιτικῶν κομμάτων.

»Θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ ἡ Ὑμ. Μεγαλειότης νὰ ἐκθέσω κατωτέρω τὴν γνώμην μου ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἐγγράφων αὐτῶν, μετὰ τῆς εἰλικρινείας ἡ ὁποία μ' ἐχαρακτήρισε πάντοτε, λόγῳ τῆς προσηλώσεώς μου εἰς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα.

»Διὰ τῶν ἐγγράφων αὐτῶν, τὸ περιεχόμενον τῶν ὁποίων μᾶς ἀπεσαφήνισε προφορικῶς ὁ κ. Φραδέλλος, ἐπαναφέρεται ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῆς μὴ ἐπανόδου τῆς Υ. Μεγαλειότητος εἰς τὴν Ἑλλάδα, προτοῦ νὰ ἐκφράσῃ ὁ Λαὸς τὴν περὶ τούτου θέλησίν του. Μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι αὐτὴν τὴν φορὰν δὲν ζητοῦν ἀπὸ τὴν Μεγαλειότητά Σας νὰ κάμῃ περὶ τούτου νέαν δήλωσιν, ἑρμηνευομένης παρ' αὐτῶν τῆς ἐπιστολῆς τῆς 8 Νοεμβρίου ὡς ἀποφάσεως ὁριστικῆς νὰ μὴ ἐπανέλθητε πρὶν κληθῆτε ἀπὸ τὸν Λαὸν (ὅρα δήλωσιν πολιτικῶν 19-1-44, ἐπιστολὰς Σοφούλη, Γονατᾶ κτλ.). Ζητοῦν ὅμως νὰ ὑπογραφῇ μυστικὴ Συντακτικὴ Πρᾶξις περὶ διορισμοῦ Ἀντιβασιλέως, ὅστις θ' ἀναλάβῃ τὴν ρύθμισιν πολιτικῆς ζωῆς τῆς Χώρας, εὐθὺς ὡς ὁ ἐχθρὸς ἐγκαταλείψῃ τὰς Ἀθήνας, ὅτε καὶ μόνον ἡ πρᾶξις αὐτὴ θὰ δημοσιευθῇ εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Εἰς τοῦτο συμφωνοῦν πάντα τὰ κόμματα ἄνευ ἐξαιρέσεως καὶ αἱ ὀργανώσεις πολιτικαὶ καὶ μαχητικαί, καθὼς καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ὅστις καὶ προτείνεται ὡς Ἀντιβασιλεύς.

»Ἑπομένως ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος τούτου ἐξαρτᾶται ἡ διευθέτησις ὅλων τῶν ἄλλων προτάσεων τῶν κομμάτων καὶ ὀργανώσεων, συμπεριλαμβανομένου τοῦ ζητήματος τῆς τελικῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ στρατοῦ τοῦ ἀνταρτικοῦ ἀγῶνος. Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος περὶ Ἀντιβασιλείας θὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τῆς ἀποφάσεως τὴν ὁποίαν θὰ λάβῃ ἐπ' αὐτοῦ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης. Θεωρῶ δὲ καθῆκον μου, κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο, νὰ ἀναφέρω ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος, ἐφ' ὅσον τεθῇ ἐνώπιόν της τὸ ζήτημα τοῦτο, θέλει συστήσει εἰς Αὐτὴν τὴν ἀποδοχὴν τῆς προτάσεως περὶ διορισμοῦ Ἀντιβασιλέως. Ἄλλως τε τὸ πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον μήνυμα τοῦ παρελθόντος Δεκεμβρίου, ὅπερ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης εἶχεν ἐγκρίνει, περὶ σχηματισμοῦ ὑπὸ τὴν προεδρείαν αὐτοῦ κυβερνητικῆς

ἀντιπροσωπείας ἐν Ἀθήναις, θεωρεῖται ὅτι προεξοφλεῖ καὶ τὴν ἄσκησιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας παρὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ κατὰ τὸν πρῶτον χρόνον τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι τῆς ἀφίξεώς μας εἰς Ἀθήνας. Ἀντίγραφον τοῦ μηνύματός μας ἐκείνου πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον ἐπισυνάπτεται τῇ παρούσῃ, ἵνα χρησιμοποιηθῇ εἰς τὴν μελέτην τοῦ τιθεμένου ζητήματος.

»Τὰ κόμματα, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ συνημμένα ἔγγραφα φρονοῦν ὅτι ἡ Κυβέρνησις τοῦ Καΐρου εἶναι ἐθνική, ἐπαρκὴς καὶ ὅτι δὲν χρειάζεται κἂν διεύρυνσις αὐτῆς διὰ προσλήψεως καὶ ἄλλων ὑπουργῶν. Φαίνεται ὅμως ὅτι τὰ κόμματα δὲν ἀποκλείουν τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν Κυβέρνησίν μας ἑνὸς ἢ δύο ὑπουργῶν ὡς ἀντιπροσώπων τῶν ἀριστερῶν κομμάτων. Ἀντιθέτως τὰ ἀριστερὰ κόμματα ζητοῦν τὴν διεύρυνσιν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὴν κατάτμησιν αὐτῆς εἰς δύο τμήματα ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἐκ τεσσάρων ὑπουργῶν νὰ ἑδρεύῃ ἐν Ἑλλάδι. Ἡ τελευταία αὐτὴ πρότασις ἀποκρούεται κατηγορηματικῶς ὑπὸ τῶν κομμάτων τὰ ὁποῖα ἔδωσαν ὁδηγίας εἰς τοὺς ἐν τῇ Κυβερνήσει ἀντιπροσώπους των ὑπουργοὺς ν' ἀποσυρθοῦν ἀπ' αὐτήν, ἐὰν ἡ πρότασις τῶν ἀριστερῶν ἐγίνετο δεκτή. Ὁπωσδήποτε τὸ κυβερνητικὸν ζήτημα θὰ πάρῃ λύσιν ἀναλόγως τῆς ἀποφάσεως τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος ὅσον ἀφορᾷ τὸν διορισμὸν Ἀντιβασιλέως.

»Ἐν συμφωνήσητε εἰς τὸν διορισμὸν ἡ ἐξέλιξις θὰ εἶναι κανονικὴ (ὅσον μπορεῖ κανεὶς σήμερον νὰ μεταχειρισθῇ κυριολεκτικῶς τὴν λέξιν αὐτήν). Εἰς τὴν ἀντίθετον περίπτωσιν ἡ ἐξέλιξις θὰ παρουσιάσῃ δυσχερείας, αἱ ὁποῖαι θ' ἀρχίσουν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ Καΐρου καὶ τὰς ὁποίας ἡ Μεγαλειότης σας δύναται νὰ μαντεύσῃ.

»Δὲν εἶμαι βέβαιος ποίαν στάσιν θὰ τηρήσουν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὰ κόμματα ἐν Ἑλλάδι. Ἴσως ἐκ πατριωτικοῦ καθήκοντος νὰ μὴ ἡγηθοῦν ἀνωμαλιῶν, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην θὰ τὰς παρακολουθήσουν ὡς θεαταί.

»Τὰ κόμματα ἢ ἀκριβέστερα οἱ ἀρχηγοὶ τῶν παλαιοτέρων κομμάτων εἶναι καλαὶ «φίρμες», ἀλλὰ δὲν ἔχουν πραγματικὴν δύναμιν διὰ ν' ἀντισταθοῦν κατὰ μιᾶς οἱασδήποτε κατευθύνσεως τῆς κοινῆς γνώμης, πρὸς τὴν ὁποίαν αὐτοὶ τυχὸν δὲν συμ-

φωνοῦν. Πιστεύω ὅτι σήμερον ἡ κοινὴ γνώμη διευθύνεται ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ στοιχεῖα πάσης κατηγορίας καὶ ἀπὸ τοὺς ἐνόπλους τῶν βουνῶν. Καὶ ἐὰν ἀκόμη ἡ λαϊκὴ πλειοψηφία δὲν εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν ἂς μὴ λησμονῶμεν α) ὅτι εἴμεθα μακρὰν τῆς Χώρας καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ καθοδηγήσωμεν τὴν κοινὴν γνώμην καὶ β) ὅτι αἱ λαϊκαὶ ἐξεγέρσεις διευθύνονται εἰς ὅλας τὰς χώρας ὑπὸ τῶν ὀργανωμένων δυναμικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι πάντοτε ἀπαραιτήτως ἡ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ. Ἡ νεολαία τῆς Χώρας μας, ἀμφοτέρων τῶν φύλων, σχεδὸν ἐν τῷ συνόλῳ της, ἰδίως εἰς τὰς πόλεις ἔχει ταχθῆ μὲ τοὺς ἀριστεροὺς καὶ ἡ ἐχθρικὴ κατοχὴ συνήθισε τοὺς νέους νὰ ἐκφράζουν ἀφόβως τὰς ἰδέα των καὶ νὰ τὰς ὑποστηρίζουν μὲ κάθε τρόπον. Δύναμαι ἑπομένως νὰ συμπεράνω, ὅτι ἐφ' ὅσον τοιαύτη διαγράφεται ἡ λαϊκὴ κατάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν πρέπει ν' ἀναμείνωμεν πῶς ἡ ἐξέλιξις θὰ εἶναι εὐμενὴς ἀπέναντί μας, ἐν περιπτώσει ἀντιθέσεώς μας πρὸς αὐτὴν εἰς ἕνα ζήτημα τόσον οὐσιῶδες.

»Ταῦτα θέτω ὑπ' ὄψει τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος διὰ νὰ τὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει κατὰ τὴν μελέτην τοῦ σοβαροῦ ζητήματος, ὅπερ τίθεται ἐνώπιον Αὐτῆς διὰ τῶν προτάσεων τῶν Ἀθηνῶν.

»Ἀντιθέτως φρονῶ, ὅτι ἂν δεχθῇ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ διορισμοῦ Ἀντιβασιλέως ἡ ἐξέλιξις τῆς καταστάσεως θὰ ἀποβῇ τελικῶς ὑπὲρ τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος, ἐκτιμωμένης προσηκόντως τῆς μετριοπαθείας Σας. Ἀποφεύγετε τοιουτοτρόπως σήμερον τοὺς σκοπέλους καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ τρικυμίας πού, χωρὶς ἄλλο, ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Χώραν. Ἄλλως τε τὰ μεταπολεμικὰ γεγονότα καὶ γενικῶς αἱ περιστάσεις ποὺ τότε θὰ δημιουργηθοῦν θὰ ὁδηγήσουν τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν εἰς ὀρθὰς ἀποφάσεις, διότι ἡ ὡρίμανσις τῆς κοινῆς γνώμης δὲν θὰ γίνῃ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πείσματος κατὰ τῆς ἀρνήσεώς Σας.

»Ἔμαθα ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνὸς διὰ νὰ σχηματίσῃ γνώμην ἀκριβῆ συνεβουλεύθη πολλούς: Γονατᾶν, Σοφούλην, Μυλωνᾶν, Παπανδρέου, Π. Ράλλην, Μάξιμον, Διομήδην, Σοφιανόπουλον, τὸ Κομμουνιστικὸν Κόμμα, τὸν Σβῶλον διὰ τοὺς Σοσιαλιστὰς καί τινας στρατιωτικοὺς ἐν οἷς τὸν Στρατηγὸν Ὀθωναῖον, εἰς τὸν ὁποῖον ὁμοφώνως τὰ κόμματα, οἱ ἀντάρται καὶ αἱ ὀργανώσεις ἐπρότειναν τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ

Ἀνταρτικοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' οὗτος δὲν ἐδέχθη. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὁ Δαμασκηνὸς συνεβουλεύθη καὶ ἄλλα πρόπωπα «δυνάμενα», ὅπως γράφει, νὰ κρίνουν τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς χώρας ἐν συσχετίσει πρὸς τὰ διαμορφωθέντα σήμερον πολιτικὰ κοινωνικὰ καὶ ἰδεολογικὰ ρεύματα. Βλέπει κανεὶς ὅτι ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου στηρίζεται ἐπὶ ἐπιμελοῦς ἐρεύνης τῶν σημερινῶν τάσεων τῆς Κοινῆς Γνώμης.

»Ταῦτα θέτω ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος εἰς τὴν ὁποίαν ἐναπόκειται ν' ἀποφασίσῃ. Προτείνω ἐὰν ἡ Μεγαλειότης Σας συμφωνῇ νὰ καλέσῃ μικρὸν συμβούλιον παρ' Ἑαυτῷ ἀπὸ τὸν ἐν Λονδίνῳ Πρέσβυν κ. Ἀγνίδην, τὸν κ. Βαρβαρέσον, τὸν κ. Μαντζαβῖνον, τὸν κ. Π. Μεταξᾶν καὶ οἱονδήποτε ἄλλο πρόσωπον θεωρήσει κατάλληλον, ἵνα θέσῃ ὑπ' ὄψει αὐτῶν, ἐν συμβουλίῳ, τὰ ἔγγραφα καὶ τὴν παροῦσαν ἐπιστολήν μου. Ἴσως ἡ γνώμη των νὰ Σᾶς βοηθήσῃ εἰς ὀρθὰς ἀποφάσεις, διότι αἱ περιστάσεις εἶναι ἐκτάκτως κρίσιμοι καὶ τὸ συμφέρον τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ Θρόνου ἀπαιτεῖ αἱ ἀποφάσεις νὰ ληφθοῦν μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα πολιτικῆς περινοίας καὶ διορατικότητος».

Μετ' ἀφοσιώσεως
Ε. Ι. ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ

Τὸ κύριον σημείωμα, τὸ ὁποῖον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Δαμασκηνὸς ἔστειλεν εἰς ἀπάντησιν πρὸς τὴν ἐν Καΐρῳ Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν (ἐλήφθη 6-4-44), ἔχει ὡς ἑξῆς:

»Ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἐκτίθενται κεφαλαιωδῶς αἱ ὁριστικαὶ ἀπόψεις, εἰς τὰς ὁποίας κατελήξαμεν ἐπὶ τῶν ἐν τῷ Ὑμετέρῳ Σημειώματι θιγομένων θεμάτων, μετὰ προηγουμένην εἰδικὴν συνεννόησιν μετὰ τῶν ὑποδειχθέντων προσώπων καθὼς καὶ ἄλλων δυναμένων νὰ κρίνουν μετ' ἀσφαλείας τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς Χώρας, ἐν συσχετίσει πρὸς τὰ διαμορφωθέντα σήμερον πολιτικά, κοινωνικὰ καὶ ἰδεολογικὰ ρεύματα. Οὕτω:

1. Ὁ διορισμὸς Ἀντιπροσώπου τῆς Κυβερνήσεως, ὅστις μετ' Ἐπιτροπῆς Μυστικῆς, θὰ ρυθμίζῃ τὰ ἀναφυόμενα ἐνταῦθα ζητήματα κατ' ἐξουσιοδότησιν αὐτῆς, ἐν καιρῷ δὲ θ' ἀσκήσῃ καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Χώρας δὲν κρίνεται οὔτε ἀναγκαῖος διὰ

τὸ παρόν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐπαρκὴς διὰ τὸ μέλλον. Συγκεκριμμένως δὲν χρησιμεύει σήμερον, διότι :

α) Ἡ Ναῦς, ὅπως πάντοτε κατὰ τὰς ζοφερὰς περιόδους οὕτω καὶ σήμερον, ἀναγνωρίζεται παρὰ πάντων ἐνταῦθα ὡς ὁ πλέον γνήσιος ἐκπρόσωπος τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς, μὴ παρισταμένης ἀνάγκης δι' ἄλλην τινὰ ἐξωτερικὴν ἀναγνώρισιν. Ὁ διορισμὸς τοῦ Ναυκλήρου περὶ οὗ γίνεται λόγος, θὰ ἦτο ὄντως χρήσιμος ἐὰν οὗτος ἐπεχείρει πράξεις πολιτικὰς ἢ ἀνελάμβανεν ὑποχρεώσεις ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἔθνους ἔναντι τρίτων, ὁπότε αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ περιβληθοῦν τὸν τύπον τῆς νομίμου ἐκπροσωπήσεως. Τοιοῦτον τι ὅμως δὲν συμβαίνει ἐν προκειμένῳ σήμερον. Οὐχ' ἧττον, ἀνεξαρτήτως τοῦ τυπικοῦ διορισμοῦ, ὁ Ναύκληρος θὰ ἐξακολουθήσῃ ἐκπληρῶν ὁλόκληρον τὸ καθῆκον του ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τομεῖ, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε ἔπραξε πρὸς διακράτησιν τῆς ἑνότητος καὶ εὐόδωσιν τῆς ἐθνικῆς ὑποθέσεως ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ Ἔθνους.

β) Διορισμὸς Ἀντιπροσώπου τῆς Κυβερνήσεως καὶ Μυστικῆς Ἐπιτροπῆς θ' ἀνερρίπιζεν ἐνδεχομένως φιλοδοξίας καὶ θ' ἀφύπνιζεν ἀκαίρως παλαιὰς ἀντιθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπιβάλλεται νὰ σιγήσουν διὰ παντός, κυρίως δὲ κατὰ τὴν ἐθνικὴν κρισιμωτάτην ταύτην περίοδον.

γ) Ἐπιτροπὴ τοιαύτη, ὡπλισμένη προφανῶς μετ' εὐρείας ἐξουσιοδοτήσεως πολιτικοῦ κυρίως περιεχομένου, θὰ εὑρίσκετο μοιραίως εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ διακανονισμοῦ καὶ θεμάτων πολιτικῶν καὶ συνεπῶς θὰ ἦτο πιθανὸν ὅτι θὰ ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν πρὸς ὁμάδας καὶ πρόσωπα καὶ συμφέροντα καὶ ἐπιδιώξεις ἐπὶ προδήλῳ ζημίᾳ τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος καὶ τῆς ἐπιβαλλομένης ἐγκαρδίου συνεργασίας πάντων τῶν ἐθνικῶν παραγόντων πρὸς εὐόδωσιν τῆς ἐθνικῆς ὑποθέσεως. Παρασιωπῶμεν ὡς αὐτονόητον τὸ γεγονός, ὅτι τοιαύτη πολιτικὴ δρᾶσις τῆς Ἐπιτροπῆς δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ μείνῃ μυστική, κυρίως ἐξ αἰτίας τῶν τυχὸν θιγομένων ἐκ τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς καὶ συνεπῶς θὰ ἦτο ἐκτεθειμένη καὶ εἰς ἄλλους σοβαροὺς κινδύνους ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς κατοχῆς καὶ τῶν μετ' αὐτῆς συνεργαζομένων στοιχείων.

»Ἄλλως ἔχει τὸ ζήτημα διὰ τὸν μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν

κατακτητῶν χρόνον. Δοθέντος ὅτι μετ' αὐτὴν ἡ συνταγματικὴ Κυβέρνησις, ὡς δηλοῦται ἐν τῷ σημειώματι, προτίθεται ὅπως ἀποχωρήσῃ τῆς Ἀρχῆς, τίθεται αὐτομάτως ζήτημα ρυθμίσεως τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς Χώρας, μέχρις οὗ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐκφράσῃ τὴν κυρίαρχον θέλησιν αὐτοῦ. Κρίνεται ὅθεν ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων πάντων ἐνταῦθα ὡς ἀπολύτως ἐπιβεβλημένος ὁ διορισμὸς ἀπὸ τοῦδε Ἀντιβασιλέως διὰ Συντακτικῆς πράξεως τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Κυβερνήσεως, τηρουμένης αὐστηρότατα μυστικῆς καὶ ἀνακοινωθησομένης μόνον εἰς τὸν διορισθησόμενον Ἀντιβασιλέα. Ἐν τῇ Συντακτικῇ Πράξει ταύτῃ θὰ ὁρίζηται ρητῶς, ὅτι ἐμβαίνει εἰς ἰσχὺν ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐλευθερωθῇ ἡ πρωτεύουσα ἀπὸ τῆς Κατοχῆς. Οὕτω παρακάμπτεται ἡ ἄλλως ἀνυπέρβλητος δυσχέρεια τῆς συγκροτήσεως κατὰ τὸ σύνταγμα τῆς πρώτης ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν Κυβερνήσεως, ἔτι δὲ ἡ ἄσκησις τῆς Ἀντιβασιλείας ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ταύτης, τῆς ὁποίας ἡ σύνθεσις, δεδομένου ὅτι ἐν αὐτῇ θὰ ἐκπροσωπηθοῦν πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ ἀποχρώσεις καὶ αἱ ἄλλαι ἰδεολογικαὶ ὀργανώσεις, θεωρεῖται γενικῶς, ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ἀνομοιογενείας τῶν μελῶν αὐτῆς, ἀπολύτως ἀπροσφυὴς διὰ τοιαύτην μοναδικῆς σπουδαιότητος λειτουργίαν, ἰδίᾳ κατὰ τὰς ταραχώδεις ἐκείνας καὶ ἐφεξῆς ἡμέρας. Ἐπὶ τούτοις, διὰ τοῦ διορισμοῦ Ἀντιβασιλέως, ἡ συνέχεια τῆς νομιμότητος, ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν πολιτικῶν καταστάσεων θὰ ἐτηρεῖτο ἀδιάκοπος, ἡ Χώρα δὲν θὰ ἔμενεν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἀκέφαλος, πάντες δὲ θὰ ἐπειθάρχουν εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀντιβασιλέως· οὕτινος αἱ ἀποφάσεις θὰ ἐτύγχανον, ἐσωτερικῶς μὲν ὁμοθύμου ἐπιδοκιμασίας, διεθνῶς δὲ ἀμέσου καὶ ἄνευ συζητήσεως ἀναγνωρίσεως, τοσούτῳ δὲ μᾶλλον καθ' ὅσον τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης θὰ συμμετεῖχε καὶ ἡ σημερινὴ ὑμετέρα Κυβέρνησις.

»2. Ἡ συμπλήρωσις τῆς Κυβερνήσεως διὰ νέων Ὑπουργῶν πρὸς πληρεστέραν ἐκπροσώπησιν τοῦ Ἔθνους, δὲν θεωρεῖται ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων οὔτε χρήσιμος οὔτε σκόπιμος, διότι:

α) Πάντες οἱ νομιμόφρονες πολιτικοὶ ἡγέται, *ὑπὸ τὰς γνωστὰς προϋποθέσεις*, ἀνεγνώρισαν ἤδη τὴν Κυβέρνησίν σας καὶ ὑπὸ τὴν σημερινὴν σύνθεσιν αὐτῆς ὡς ἐγκύρως «ἐθνικήν».

β) Ἡ ὑπόδειξις νέων ὑπουργῶν, κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἁρ-

μοδίων, θὰ ἦγε, κατ' ἀνάγκην, εἰς συζητήσεις, ὧν ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο ἀναποτρέπτως ἡ προβολὴ ἀξιώσεων, μὴ δυναμένων ἴσως νὰ συμβιβασθοῦν εὐχερῶς. Πάντως δὲν προβάλλεται τοιαύτη τις ἀξίωσις ἐκ μέρους τῶν πολιτικῶν κομμάτων. Μόνον τῶν ἀριστερῶν ἡ συμμετοχὴ θὰ ἦτο εὐάρεστος εἰς τοὺς ἰδίους καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετασθῇ τὸ σκόπιμον αὐτῆς.

»3. Συναφὴς πρὸς τὰ ἀνωτέρα θέματα εἶναι ἡ πρότασις τοῦ Κ.Κ.Ε., συναποστελλομένη ᾧδε, περὶ προσθήκης νέων ὑπουργῶν καὶ παρουσίας τμήματος τῆς Κυβερνήσεως ἐν Ἑλλάδι, διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς ἀνωτάτης πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐξουσίας. Ἡ πρότασις ὅμως αὕτη κρίνεται ἐνταῦθα ὁμοθύμως ὡς ἀπαράδεκτος, διότι:

α) Τὸ ἐν Ἑλλάδι κυβερνητικὸν τμῆμα, ἐπηρεαζόμενον ἀμέσως ἀπὸ πολιτικὰς ἀπόψεις θ' ἀνεμιγνύετο ἀναποφεύκτως καὶ εἰς στρατιωτικὰ ζητήματα, ὑποκαθιστῶν ἢ τοὐλάχιστον δυσχεραῖνον τὴν συσταθησομένην ἀνωτάτην στρατιωτικὴν ἡγεσίαν.

β) Διὰ τοῦ ἐπισήμου πολιτικοῦ διαχωρισμοῦ τῶν ἀνταρτοκρατουμένων περιοχῶν θὰ ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία καὶ τὸ εὐλογοφανὲς πρόσχημα αὐστηρῶν ἀντιποίνων καὶ συστηματικῶν πολεμικῶν ἐνεργειῶν τῶν Στρατευμάτων κατοχῆς ἐναντίον τῶν περιοχῶν, ἐφ' ὧν τὸ ἐν Ἑλλάδι κυβερνητικὸν τμῆμα θὰ ἤσκει πολιτικὴν ἐξουσίαν καὶ αἵτινες θὰ ἐθεωροῦντο ὡς τμήματα «ντὲ γιοῦρε» ἐμπολέμου ἐχθρικῆς χώρας.

γ) Κατὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Στρατευμάτων Κατοχῆς καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς Κυβερνήσεως, κρίνεται πιθανώτατον ὅτι δὲν θὰ τὴν ἀκολουθήσουν εἰς τὴν παραίτησιν καὶ τὰ ἐνταῦθα κυβερνητικὰ μέλη, ἀλλὰ δυοῖν θάτερον — ἢ θὰ ἀσκήσουν ἐκβιασμόν, ὅπως ἀποτελέσουν αὐτὰ τὸν πυρῆνα καὶ τὰ δυναμικὰ στελέχη τῆς σχηματισθησομένης ἐν Ἑλλάδι πρώτης μεταπολεμικῆς Κυβερνήσεως ἢ ἐὰν δὲν ἐπιτύχουν τοῦτο, θὰ συνεχίσουν πιθανώτατα πραξικοπηματικῶς ἀσκοῦντα πολιτικὴν ἐξουσίαν, βασιζόμενα εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἐνόπλων ἀνταρτικῶν ὁμάδων, τὰς ὁποίας δι' ὑποσχέσεων καὶ παροχῶν θὰ ἐπιδιώξουν νὰ προσκολλήσουν πρὸς ἑαυτὰ στενότερον, τέλος,

δ) Ὑπάρχει βάσιμος φόβος ἢ μᾶλλον θεωρεῖται βέβαιον ὅτι

τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς Κυβερνήσεως θὰ εἶναι ὑποχείριον τῶν ζωηροτέρων στοιχείων τῶν ἀνταρτικῶν σχηματισμῶν.

«Εἰς τὰ ἀνωτέρω ὑπάρχει καὶ ἡ ἀπάντησις διὰ τὴν ἑτέραν ἐκείνην πρότασιν περὶ συστάσεως Ὑφυπουργείου Στρατιωτικῶν ἐν Ἑλλάδι — πρότασιν ἀσυζητητὶ ἀπορριπτέαν. Διάφορον εἶναι τὸ ζήτημα τοῦ διορισμοῦ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Ἀνωτάτου Στρατιωτικοῦ Ἀρχηγοῦ, ὅστις ἐν ἐπαφῇ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Ἀρχηγείου Μέσης Ἀνατολῆς θὰ ρυθμίζῃ ἐγκύρως τὴν ὅλην στρατιωτικὴν δρᾶσιν τῶν ἐνόπλων ὁμάδων καὶ θὰ λειαίνῃ τὰς μεταξὺ αὐτῶν ἀντιθέσεις. Ἴσως παρὰ τῷ Ἀρχηγῷ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ κατασταθῇ καὶ Πολεμικὸν Συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐξεπροσωποῦντο, δι' *ἀνωτάτων Ἀξιωματικῶν*, πᾶσαι αἱ στρατευθεῖσαι ἀποχρώσεις, ἀποστολὴν δὲ θὰ εἶχε τὴν ἐπίλυσιν τῶν μεταξὺ αὐτῶν ἐμφανιζομένων ἀντιθέσεων μὲ γνώμην ὑποχρεωτικῶς ἐκτελεστὴν ὑπὸ πάντων.

» 4. Ζήτημα ἐξόχου ἐνδιαφέροντος, προεχούσης μάλιστα σημασίας σήμερον, θεωρεῖται ἐνταῦθα τὸ τῆς ὀργανώσεως τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων κατὰ τὸ πρότυπον τῶν τακτικῶν στρατῶν μὲ ἱεραρχημένην διοίκησιν καὶ πειθαρχίαν. Τοῦτο δὲ καὶ πρέπει νὰ συντελεσθῇ τάχιστα, διότι δέον νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν σημερινὴν πολυαρχίαν καὶ ἀσυναρτησίαν, τῶν ὁποίων αἱ συνέπειαι ἀπεδείχθησαν εἰς πλείστας περιπτώσεις ὀλέθριαι καὶ διὰ τὸν ἀνταρτικὸν ἀγῶνα καὶ διὰ τὸν πληθυσμὸν τῆς ὑπαίθρου.

»Ἡ τοιαύτη ὀργάνωσις θεωρεῖται δυνατὴ καὶ εὐκταία διὰ τῆς ὑπαγωγῆς πασῶν τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἡγεσίαν διακεκριμένης στρατιωτικῆς προσωπικότητος, συνεργαζομένης μετὰ μικροῦ Πολεμικοῦ Συμβουλίου. Πάντως ἐν τῇ προσπαθείᾳ τῆς συνενώσεως ὑπὸ ἐνιαίαν διοίκησιν τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων καὶ διεξαγωγῆς τοῦ ἀνταρτικοῦ ἀγῶνος ἐν συντονισμῷ μέσων καὶ σκοπῶν, κρίνεται ἐνταῦθα ὡς ἀπαραίτητος προϋπόθεσις ἡ πλήρωσις τῶν κάτωθι ὅρων:

α) Κατάργησις πραγματικὴ τῶν πολιτικῶν καθοδηγητῶν.

β) Ἀναγνώρισις πλήρους ἐλευθερίας εἰς τοὺς πολίτας ν' ἀνήκουν εἰς οἱανδήποτε θέλουν πολιτικὴν ἢ ἰδεολογικὴν ὀργάνωσιν.

γ) Λειτουργία Στρατοδικείων πρὸς κολασμὸν τῶν παρεκτρεπομένων κατὰ τὰς ἐν ἰσχύϊ διατάξεις τῆς Στρατιωτικῆς Νομοθεσίας.

δ) Ἀνάληψις τῶν διοικήσεων τῶν στρατιωτικῶν σχηματισμῶν ὑπὸ Ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ καὶ μόνον.

ε) Κατάργησις πάσης ἐπιβληθείσης ὑπὸ τῶν ἀνταρτῶν φορολογίας τῶν πολιτῶν.

στ) Κατάργησις τῶν ἐγκατασταθεισῶν βίᾳ πολιτικῶν καὶ ἄλλων ἀρχῶν τῆς ὑπαίθρου.

ζ) Ρύθμισις τῶν ἐναντίον τῶν Στρατευμάτων Κατοχῆς πολεμικῶν ἢ ἄλλων πράξεων καὶ ἐνεργειῶν ὑπὸ τῆς Ἀνωτάτης Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας καὶ οὐχὶ ὑπὸ ἀνευθύνων κύκλων κατὰ τὴν ἀνεξέλεγκτον κρίσιν των. Οὕτω δὲν θὰ δύνανται πλέον οἱ ἀνεύθυνοι οὗτοι κύκλοι, εἰς δικαιολογίας ἀνοήτων καὶ ἐπιβλαβῶν ἐνεργειῶν των, νὰ ἐπικαλῶνται, ὅτι δῆθεν «τοιαύτην ἔχουν διαταγὴν ἀπὸ τὸ Στρατηγεῖον Μέσης Ἀνατολῆς», ὡς συνέβη διὰ μωρὰς ἐνεργείας των, πληρωθείσας αἱματηρῶς ὑπὸ τῶν ἀθώων πληθυσμῶν.

» Ἐὰν τυχὸν ἀνταρτικαὶ ὁμάδες ἠρνοῦντο τὴν ἔνταξίν των εἰς τοιοῦτον στρατὸν πειθαρχημένον καὶ ἐνιαῖον, ἐπέμενον δὲ ν' ἀκολουθοῦν ἰδίαν στρατιωτικὴν πολιτικὴν ἢ ἄλλως ἐδείκνυον ἀνυπακοὴν εἰς τὰς ἀποφάσεις καὶ διαταγὰς τῆς Ἀνωτάτης Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας, ἐπιβάλλεται ἄνευ δισταγμῶν ν' ἀπειληθοῦν δι' ἀποκηρύξεως καὶ ἐν συνεχείᾳ ν' ἀποκηρυχθοῦν ἐπισήμως καὶ δημοσίᾳ οἱ δυστροποῦντες—ὁπότε οὕτω θὰ ἐκλονίζετο σοβαρώτατα καὶ θὰ κατέπιπτε τὸ κῦρος των παρὰ τῷ λαῷ—ἐκ παραλλήλου δὲ νὰ ἐνισχυθοῦν ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς αἱ νομιμόφρονες στρατιωτικαὶ ὁμάδες, αἱ ἀποδεχόμεναι καὶ ἐκτελοῦσαι ἀπροφασίστως τὰς διδομένας ὑπὸ τῆς Ἀνωτάτης Στρατιωτικῆς Ἡγεσίας διαταγάς.

» Ἰδιαιτέρως αἰχμηρὸν καὶ ἐπίπονον θέμα εἶναι ὁ καθορισμὸς τοῦ εἴδους τῆς δράσεως, ἡ ὁποία θ' ἀνατεθῇ εἰς τὸ μέλλον εἰς τὸν ἀναδιοργανούμενον ἀνταρτικὸν στρατόν. Ἐπ' αὐτοῦ αἱ γνῶμαι συμπίπτουν, ὅτι ἡ μελλοντικὴ δρᾶσις δὲν ἐπιτρέεται νὰ εἶναι οἵα ἡ μέχρι σήμερον πιεστικὴ τῶν συμπολιτῶν, ἀκατεύθυντος δὲ καὶ ἐστερημένη σκοπιμότητος ἔναντι τῶν Στρατευμάτων κατοχῆς. Ὀρθότερον θὰ ἦτο ν' ἀνασταλῇ πᾶσα ἐνταρτικὴ δρᾶσις μέχρι τοῦ διορισμοῦ Ἀνωτάτου Στρατιωτικοῦ Ἀρχηγοῦ καὶ πραγματοποιήσεως τῆς συνεργασίας πασῶν τῶν

ἐνόπλων ὁμάδων. Ὁ νέος Ἀρχηγός, μελετῶν πάντα τὰ στοιχεῖα, σταθμίζων μετὰ περισκέψεως τὰς πολεμικὰς ἱκανότητας τοῦ ἀναδιοργανουμένου ἀνταρτικοῦ στρατοῦ, λαμβάνων ἐπίσης ὑπ' ὄψει τά τε ἐνεργητικὰ καὶ τὰ παθητικὰ στοιχεῖα τῆς μέχρι τοῦδε δράσεώς του, ὡς καὶ τὰς ἐκ ταύτης προκληθείσας συμφορὰς καὶ ζημίας, θὰ εἴπῃ τὴν τελευταίαν λέξιν, ἐν σαφεῖ ἐπιγνώσει τῆς εὐθύνης καὶ τῆς σοβαρότητος τῶν ἀποφάσεών του διὰ τὴν τύχην καὶ τὴν ζωὴν τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ τῆς χώρας.»

Αὐτὸ ἦτο τὸ σημείωμα τῆς Α. Μ. τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, εἰς ἀπάντησιν τῆς προτάσεώς μας. Ἰδοὺ τώρα καὶ τὸ συνημμένον εἰς αὐτὸ «Σημείωμα Κομμουνιστικοῦ Κόμματος καὶ Σοσιαλιστικῶν ὁμάδων», ἐπιδοθὲν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Δαμασκηνὸν διὰ τοῦ κ. Α. Σβώλου.

«Ἡ ἰδέα τοῦ κ. Τσουδεροῦ περὶ ἑνοποιήσεως τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων καὶ περὶ ἐπιδιώξεως τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος διὰ συμμετοχῆς ἀπὸ τοῦδε εἰς τὴν Κυβέρνησιν πολιτικῶν στοιχείων, ἀνεκοινώθη εἰς γενικὰς γραμμὰς εἰς τὸ Κομμουνιστικὸν Κόμμα, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὴν ἀμέσως τὴν ἀπεδέχθη, τόσῳ μᾶλλον, καθόσον ἔχει ἀπευθυνθῆ διὰ τοῦ ΕΑΜ καὶ πρὸς τὸ Στρατηγεῖον τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ πρὸς τὸν κ. Τσουδερὸν διὰ τὰ αὐτὰ ζητήματα. Τὸ Κομμουνιστικὸν Κόμμα δὲν ἔχει αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἀποκρυσταλλώσει σκέψεις ὡς πρὸς ὅλας τὰς λεπτομερείας τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἰδέας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐπαφῆς μου διεπίστωσα, ὅτι ἡ συμφωνία θὰ ἦτο εὔκολος ἐπὶ τῶν κάτωθι βάσεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔγινε συζήτησις καὶ συμπίπτει καὶ ἡ προσωπική μου γνώμη.

»1. Ὑποτίθεται ἀπὸ τοῦδε ὁριστικὴ καὶ ἀμετάκλητος ἡ ἀπόφασις τοῦ Βασιλέως νὰ μὴ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἂν δὲν κληθῇ διὰ δημοψηφίσματος. Πρέπει νὰ ληφθῇ πᾶν πρόσφορον μέτρον διὰ νὰ καταστῇ τοῦτο φανερόν.

»2. Ἡ Κυβέρνησις πρέπει νὰ καταστῇ ἐθνική, δηλουμένου φυσικὰ ὅτι εἶναι προσωρινὴ μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως. Θὰ ἔχῃ δὲ μεταξὺ τῶν ἄλλων ὡς ἔργον καὶ τὴν προπαρασκευαστικὴν συνεννόησιν διὰ τὴν εἰς τὴν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν Κυβέρνη-

σιν εὐρυτέραν συμμετοχὴν τῶν πολιτικῶν δυνάμεων τῆς Χώρας, οὕτως ὥστε αὕτη ν' ἀπορρέῃ ἐκ τῆς μεγίστης πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ. Ἕως τότε ἡ σήμερον συγκροτηθησομένη Κυβέρνησις θὰ ἐκφράσῃ:

α) Τὴν διὰ τοῦ συντονισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων Αἰγύπτου καὶ Ἑλλάδος ἑνότητα τῶν πολεμικῶν προσπαθειῶν καὶ βλέψεων, καὶ

β) Τὴν ἑνότητα τοῦ Λαοῦ πρὸς ὁμαλὴν μετάβασιν εἰς ἐλεύθερον πολιτικὸν βίον, βάσει τῆς λαϊκῆς θελήσεως.

3. Ἡ ἑνοποίησις τῶν ἀνταρτικῶν δυνάμεων θὰ γίνῃ ὑπὸ κατάλληλον στρατιωτικὴν ἡγεσίαν καὶ κατὰ τρόπον ἐν γένει διαδηλοῦντα τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τοῦ τμήματος τούτου τῆς ὅλης ἐνόπλου δυνάμεως τοῦ μαχομένου ἔθνους. Ἀνάλογοι μεταβολαὶ ἔγιναν ἤδη δεκταὶ ἀπὸ τὸ ΕΑΜ προφανῶς δὲ τὰ σχετικὰ ἐκανονίσθησαν μὲ τὸ Συμμαχικὸν Στρατηγεῖον.

4. Ἡ λύσις τοῦ κυβερνητικοῦ ζητήματος, ἡ ὁποία εἶναι *ἀπαραίτητος* καὶ *θεμελιώδους σημασίας* διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πολιτικῆς ἑνότητος, οἵα ὑπὸ πάντων ζητεῖται καὶ προτείνεται παρὰ τοῦ κ. Τσουδεροῦ, δέον νὰ εἶναι ταυτόχρονος, νὰ ἐπιδιωχθῇ δὲ ὄχι δι' Ἐπιτροπῆς μυστικῆς ἢ φανερᾶς, ἡ ὁποία δὲν θὰ ἔχῃ κανένα λαϊκὸν κῦρος, ἀλλὰ δι' ἐπισήμου ἀνασχηματισμοῦ τῆς Κυβερνήσεως Καΐρου ἐπὶ γενικωτέρας βάσεως, ὥστε νὰ καταστῇ πραγματικὴ Κυβέρνησις τῆς μαχομένης Ἑλλάδος καὶ τοῦ ὅλου λαοῦ ἢ τοῦ πλείστου μέρους του. Εἰς τὴν νέαν Κυβέρνησιν θὰ μετάσχῃ ἡ ἀριστερὰ δι' ἐπισήμων ἐκπροσώπων της (πρωτίστως τοῦ Κ. Κ.), καὶ διὰ προσώπων μὴ ἀνηκόντων μὲν εἰς τὸ Κ. Κ. ἢ τὸ ΕΑΜ ἀλλ' ἀπολαμβανόντων γενικῆς ἐμπιστοσύνης τῶν ἀριστερῶν ρευμάτων. Ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς κατηγορίας ταύτης, θὰ εἶναι μικρός. *Τμῆμα τῆς ὅλης Κυβερνήσεως* ὡς τὰ Ὑπουργεῖα Ἐσωτερικῶν, Δικαιοσύνης, Παιδείας, Περιθάλψεως Θυμάτων Πολέμου ἐν Ἑλλάδι καὶ εἴ τι ἄλλο, θὰ ἑδρεύῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ Ὑπουργοὺς καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν προσώπου γενικωτέρας ἐμπιστοσύνης καὶ λαϊκοῦ κύρους, εὑρισκομένου φυσικὰ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν ὅλην Κυβέρνησιν.

» Τὰ Ὑπουργεῖα Ἐξωτερικῶν, Οἰκονομικῶν, Στρατιωτικῶν,

Ναυτικῶν, Ἀεροπορίας καὶ εἴ τι ἄλλο, θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ ἑδρεύουν ἐν Αἰγύπτῳ. Πάντως Ὑφυπουργεῖον Στρατιωτικῶν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἐν Ἑλλάδι διὰ τὸν ἀναγκαῖον συντονισμὸν καὶ διὰ νὰ δημιουργηθῇ ἀπὸ τοῦδε ἡ ἐντύπωσις, ὅτι αἱ μαχόμεναι ἐνταῦθα δυνάμεις ὑπάγονται εἰς ἁρμοδίαν πολιτικὴν διοίκησιν καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὴν ἔξω δύναμιν. Ἐπὶ τοῦ θέματος ἄλλως τε ἐν γένει τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν ἀπεκόμισα τὴν ἐντύπωσιν ὅτι θὰ χρειασθῇ καὶ περαιτέρω συνεννόησις ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν ἑνότητα τῶν ἀνταρτικῶν δυνάμεων καὶ πρὸς ὅσα κατὰ καιροὺς ἔχουν συζητηθῇ μετὰ τῶν ἄλλων πολιτικῶν κομμάτων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης. Διὰ τὸ Ὑπουργεῖον Περιθάλψεως θὰ ἔχῃ ὡς ἀποστολὴν ἐδῶ τὴν διὰ χρημάτων τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως, φαρμάκων καὶ ἱματισμοῦ ἀνακούφισιν τῶν παθόντων εἰς τὴν ὕπαιθρον.

» Μόνον διὰ τοιούτων λύσεων ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ἀνταρτικαὶ δυνάμεις θὰ κατασταθοῦν τμῆμα ἐνιαίας ἐθνικῆς δυνάμεως ὑπὸ Ἐθνικὴν Κυβέρνησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ προετοιμασθῇ ἡ μετάβασις εἰς ὁμαλὸν πολιτικὸν βίον ἐπὶ λαϊκῶν βάσεων.

» *Ἡ ἁπλῆ στρατιωτικὴ ἑνοποίησις ἄνευ πολιτικοῦ ἐπικαλύμματος θὰ εἶναι βεβιασμένη καὶ δὲν θὰ παρέχῃ τὴν ἀσφάλειαν ὁμαλῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων* Πᾶσα διαίρεσις τῆς ἐξουσίας (ὁπωσδήποτε δὲ ὑπάρχει καὶ θὰ παραμείνῃ μιὰ λαϊκὴ ἐξουσία ἐν Ἑλλάδι) θὰ εἶναι κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀπελευθερώσεως *ἐπικίνδυνος, διότι θὰ ἐνθαρρύνῃ τὰς μονομερεῖς ἐπὶ τῆς ἐξουσίας βλέψεις, ἐκείνων οἱ ὁποῖοι στεροῦνται λαϊκῆς βάσεως.*

» Τοὐναντίον ἐὰν νοηθῇ παρ' ὅλων, ἔστω καὶ ἀργά, ἡ σημασία τὴν ὁποίαν προσέλαβεν ἤδη καὶ θὰ προσλαμβάνῃ διαρκῶς περισσότερον ἡ δύναμις τῆς ἀριστερᾶς (ἡ ὁποία ἄλλως τε κατὰ μέρος μόνον εἶναι Κομμουνιστικὴ) καὶ δοθῇ εἰς αὐτὴν ἀπὸ τοῦδε μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας παλαιὰς καὶ νέας πολιτικὰς δυνάμεις τῆς χώρας, ὄχι συγκαταβατικῶς, ἀλλὰ δικαιωματικῶς ἀνάλογος θέσις εἰς εὑρεῖαν ἐθνικὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν ἐν ὀνόματι αὐτῆς ἐξασφάλισιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀγῶνος ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς Ἐθνικῆς Ἑνότητος μέχρι τῆς ἐτυμηγορίας τοῦ Λαοῦ, θὰ ὑπάρχῃ τότε ἡ καλυτέρα ἐγγύησις διὰ τὸ ἄμεσον δημοκρατικὸν μέλλον τοῦ Λαοῦ, ὥστε ν' ἀποκλεισθῇ ἡ

ἰδέα τῆς δικτατορικῆς ἐξουσίας καὶ ὁ φόβος τῆς ἐσωτερικῆς συγκρούσεως διὰ τὴν Κυβέρνησιν.

»Μόνον ἀπὸ τοῦδε Ἐθνικὴ Κυβέρνησις μὲ τμῆμα ἔδρεῦον ἐν Ἑλλάδι ἐγγυᾶται τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐθνικοῦ τούτου σκοποῦ. 22 Ἰανουαρίου 1944».

Ὁ κ. Α. Σβῶλος ἐπέδωκεν ἐπίσης εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τὴν 26ην Ἰανουαρίου διὰ νὰ μᾶς σταλῇ καὶ τὸ ἀκόλουθον «συμπληρωματικὸν σημείωμα».

«Ἐπειδὴ πληροφοροῦμαι ὅτι ἴσως ἐξ ἀσαφείας παρενοήθησαν σημεῖα τινὰ τοῦ σημειώματος ἐν σχέσει πρὸς τὰς προτάσεις διὰ τὸν σχηματισμὸν ἐνιαίας Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως, εἶναι σκόπιμον νὰ ἐπεξηγηθοῦν τὰ ἑξῆς: ἡ Κυβέρνησις θὰ πρέπῃ νὰ συγκροτηθῇ ἀπὸ ὅσον ἔνεστι περισσότερα κόμματα ἢ πολιτικὰ πρόσωπα διαφόρων ἀποχρώσεων. Ἡ ἀναλογία τῶν κομμουνιστῶν εἰς ἑκάτερον τῶν τμημάτων τῆς Κυβερνήσεως θὰ εἶναι πάντως πολὺ μικρά, ἐξ ὅσον ἀντελήφθην. Μολονότι δέ, ὡς εἶναι εὐνόητον, ἡ κατανομὴ τῶν Ὑπουργείων δὲν εἶναι ἀντικείμενον τοῦ παρόντος, ἀλλὰ συνεννοήσεως μετὰ τὴν κατ' ἀρχὴν ἀποδοχὴν τῆς προτάσεως, ἴσως εἷς εἰς τὸ τμῆμα τοῦ Καΐρου καὶ εἷς τὸ πολὺ δύο εἰς τὸ ἐδῶ τμῆμα, θὰ ἦτο ἀρκετὸν ὡς συμμετοχὴ τῶν κομμουνιστῶν. Τὰ λοιπὰ μέλη, τὰ ὁποῖα πάντως θὰ εἶναι καὶ εἰς τὸ ἐδῶ τμῆμα περισσότερα, θὰ εἶναι ἄλλων ἀποχρώσεων περιλαμβανομένων καὶ ἀριστερῶν μὴ κομμουνιστῶν. Εὐκταῖον δὲ θὰ ἦτο, διευρυνομένης ὅσον εἶναι δυνατὸν περισσότερον τῆς Κυβερνήσεως, νὰ μετάσχουν εἰς ἀμφότερα τὰ τμήματα, ἰδίως δὲ ἐδῶ πάσης πολιτικῆς ἀποχρώσεως πρόσωπα ἐκ τῶν παλαιῶν κομμάτων αὐξανομένου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν Ὑπουργῶν. Διὰ τὸ Ὑφυπουργεῖον Στρατιωτικῶν καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Ἐσωτερικῶν ζητεῖται ἰδιαιτέρως νὰ κατέχωνται ἀπὸ πρόσωπα γενικωτέρας ἐμπιστοσύνης (ὄχι κομμουνιστὰς) διὰ νὰ δύνανται νὰ ἐπιβληθοῦν καὶ ἐπὶ τῶν ἀριστερῶν δυνάμεων. Γενικῶς ἡ Κυβέρνησις καὶ δὴ τὸ ἐδῶ τμῆμα της πρέπει νὰ ἔχῃ χαρακτῆρα ἐθνικὸν καὶ ὄχι ἀριστερόν. Μεταξὺ τῶν μέτρων διὰ τῶν ὁποίων αἱ ὑφιστάμεναι ἀνταρτικαὶ ὁμάδες θὰ ἀποχρωμα-

τισθοῦν πολιτικῶς, μοὶ ἀνεκοινώθη ὅτι εἶναι ἡ κατάργησις τῶν πολιτικῶν καθοδηγητῶν καὶ ἡ ἀπόλυτος ὑπαγωγὴ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν καὶ δι' αὐτῆς ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν τῆς Κυβερνήσεως. Ταῦτα ἔχουν ἤδη ἀποφασισθῆ. Ἄλλα μέτρα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν θὰ ἠδύναντο νὰ ὑποδειχθοῦν, ἐὰν ἡ συνεννόησις προσέκοπτε εἰς τὴν ἔλλειψιν αὐτῶν».

Παραθέτομεν καὶ τὸ κατωτέρω τηλεγράφημα τῆς 20.2.44 τοῦ αὐτοῦ κ. Α. Σβώλου πρὸς ἡμᾶς, σταλὲν διὰ τῶν ἁρμοδίων Βρεττανικῶν ὑπηρεσιῶν, καθ' ὅσον τὸ περιεχόμενόν του συμπληρώνει τὰ ἀνωτέρω παρ' αὐτοῦ προτεινόμενα καὶ διασαφηνίζει τὰς κρατούσας τότε εἰς τοὺς ἀριστεροὺς γνώμας. Τὸ μήνυμα τοῦτο ἐλήφθη τὴν 19.3.44.

«1. Ἂν καὶ διαφέρομεν ἐπὶ ὡρισμένων θεμάτων καὶ ἐπὶ λεπτομερειῶν τῶν διενεργουμένων συνεννοήσεων, αἱ ἀπόψεις τοῦ ΕΑΜ καὶ τοῦ Κ.Κ. συμπίπτουν μὲ τὰς ἰδικάς μου ὅσον ἀφορᾷ ὡρισμένας λύσεις, αἵτινες ἀντιπροσωπεύουν μέγα μέρος τῆς Κοινῆς Γνώμης, ὄχι μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὴν καλυτέραν διαχείρισιν τοῦ ἀγῶνος τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων, ἀλλὰ ἐπίσης ὅσον ἀφορᾷ τὴν εὐκολωτέραν μετάβασιν εἰς τὴν ἐλευθέραν πολιτικήν, συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς διὰ τὰς ὁποίας οἱ Σύμμαχοι μάχονται.

2. Ἡ κατάστασις ἐν Ἑλλάδι σήμερον ἔχει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ σημεῖα :

α) Ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ κατακτητοῦ εἰς τὴν ὕπαιθρον καὶ εἰς τὰς πόλεις διεξάγεται εὐρέως ἐπὶ λαϊκῶν βάσεων μόνον ἀπὸ ἀριστερὰ στοιχεῖα. Ταῦτα μόνον ἐν μέρει εἶναι κομμουνιστικά. Αἱ πολιτικαὶ ἐπιδιώξεις τῶν στοιχείων τούτων διὰ τὸ ἄμεσον μέλλον εἶναι νὰ σχηματισθῇ Λαϊκὴ Κυβέρνησις καὶ νὰ ἐξασφαλισθοῦν αἱ ἀναγκαῖαι ἐγγυήσεις διὰ τὴν ἐλευθερίαν, διότι ὁ λαὸς καὶ αἱ ἐλευθερίαι του εἶχον σοβαρὰ ὑποφέρει ἀπὸ τὴν φασιστικὴν τυραννίαν.

β) Ἡ ἔλλειψις κοινῆς διοικήσεως τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ γενικῆς λαϊκῆς συμμετοχῆς εἰς αὐτὴν τὴν κατεύ-

θυνσιν καὶ ἄλλαι δυσκολίαι, αἵτινες ἠδύναντο νὰ ὑπερπηδηθοῦν ἀπὸ κοινὴν Κυβέρνησιν, ἔχουν δημιουργήσει ὀξεῖαν ἐσωτερικὴν κατάστασιν καὶ φιλονικείας, τὰς ὁποίας οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ συνεργάται των ἐκμεταλλεύονται καὶ ὀξύνουν. Μικρὸς ἀριθμὸς ἀνευθύνων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν στοιχείων ἔχουν προσέλθει εἰς συνεργασίαν μὲ τοὺς Γερμανούς, μὲ σκοπὸν τὴν καταπολέμησιν τοῦ Κομμουνισμοῦ. Αἱ ἐνέργειαι αὐταὶ ἐν μέρει ἐξηγοῦν μέρος, τοὐλάχιστον, τῶν λαθῶν τοῦ ΕΑΜ τὰ ὁποῖα τοῦτο δικαίως δικαιολογεῖ ὅτι εἶναι μέτρα ἀμύνης. Πάντως τὸ ΕΑΜ δὲν συζητεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ λάθη αὐτὰ πρέπει νὰ σταματήσουν. (Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν διευκρινίζεται ἐὰν ἀναφέρεται εἰς τὰ λάθη τοῦ ΕΑΜ ἢ εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν συνεργαζομένων μὲ τοὺς Γερμανοὺς στοιχείων).

γ) Ἡ Κοινὴ Γνώμη, ἥτις τώρα εἶναι ἠρεμωτέρα, ζητεῖ ὅπως ἀπὸ τώρα καὶ ἐμπρὸς ὑπάρξῃ πολιτικὴ ἑνότης ἐν τῷ προσώπῳ μιᾶς Κυβερνήσεως, ἱκανῆς νὰ διευθύνῃ τὸν Ἐθνικὸν ἀγῶνα καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν μίαν δημοκρατικὴν λύσιν. Ἄνευ ἐξαιρέσεως ὅλα τὰ ἀριστερὰ κόμματα ἐπιθυμοῦν μίαν τοιαύτην λύσιν καὶ εἶναι ἀποφασισμένα νὰ τὴν ἐπιδιώξουν. Ἡ μεγάλη μᾶζα τοῦ λαοῦ δὲν ἐπηρεάζεται πλέον ἀπὸ τὰ παλαιὰ πολιτικὰ κόμματα, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ νέα ρεύματα. Τὸ πλέον σοβαρὸν πρόβλημα εἶναι νὰ ἐπιτευχθῇ συμφωνία ἄνευ ἀναβολῆς ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ προγράμματος ὅσον ἀφορᾷ τὰς λαϊκὰς δυνάμεις ποὺ διεξάγουν τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν.

δ) Εἶναι ἀπαραίτητον νὰ σχηματισθῇ Ἐθνικὴ Κυβέρνησις ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, εἰς ἀπάντησιν τῆς ἐμφανοῦς ἐπιθυμίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ καὶ πρὸς ὄφελος τῶν πλέον γενικῶν ἐθνικῶν συμφερόντων. Ἡ δήλωσις τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ὅτι δὲν θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἑλλάδα ἄνευ δημοψηφίσματος — λύσις ἥτις πρέπει νὰ θεωρῆται τελικὴ — διευκολύνει τὴν συνεννόησιν μεταξὺ τῶν μαχομένων Ἑλληνικῶν δυνάμεων ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ἑλλάδι. Κατόπιν τῆς ἑνοποιήσεως τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ, ἐν συνεργασίᾳ μὲ ἄλλους, μία Κυβέρνησις πρέπει νὰ σχηματισθῇ μὲ ἕνα τμῆμα εἰς Κάϊρον καὶ ἄλλο εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα. Ταῦτα καὶ ἄλλα μέτρα τὰ ὁποῖα εἶναι ἕτοιμον νὰ δεχθῇ τὸ ΕΑΜ, θὰ

ἐξησφάλιζον πλήρη ἐθνικὴν ἑνότητα εἰς τὰς ἐνόπλους δυνάμεις διὰ τὴν καλυτέραν ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων τοῦ Συμμαχικοῦ Στρατηγείου. Ἀντιπρόσωποι πολιτικῶν κομμάτων καθὼς καὶ ἄλλων ὀργανώσεων, ὡς καὶ βαρύνουσαι προσωπικότητες, πρέπει νὰ λάβουν μέρος εἰς ἀμφότερα τὰ τμήματα τῆς Κυβερνήσεως. Θὰ ἦτο καλὸν ἐὰν οἱ ἀντιπρόσωποι, οἱ λαβόντες μέρος εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἀνήκουν εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρας πολιτικὰς ἀποχρώσεις, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι πιστεύουν εἰς τὰ δημοκρατικὰ ἰδεώδη. Ἀριθμὸς τῶν ὑπουργείων ἐν Ἑλλάδι πρέπει νὰ ἀνατεθοῦν εἰς ἀνθρώπους ἐμπιστοσύνης, οὕτως ὥστε ἡ ἐπιτυχία τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς διοικήσεως νὰ ἐξασφαλισθοῦν καὶ νὰ παρέχουν ἐχέγγυα δι' ὅλους τοὺς ἐνδιαφερομένους. Αἱ συνεννοήσεις αὗται ἐπείγουν, καθόσον ἡ λύσις τοῦ πολιτικοῦ ζητήματος εἶναι ἀπαραίτητος. Δὲν πρέπει νὰ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τὴν καπριτσιόζικη ἄρνησιν τῶν παλαιῶν πολιτικῶν κομμάτων.

ε) Τέλος, ἐὰν τὸ ἀνωτέρω σχέδιον γίνεται ἀποδεκτόν, ἀντιπρόσωπος πρέπει νὰ σταλῇ εἰς Ἑλλάδα ἢ ἀντιπρόσωποι νὰ σταλοῦν εἰς Κάϊρον. Ἀπὸ τὰ παλαιὰ πολιτικὰ κόμματα, ἰδίως ἀπὸ τὸ Φιλελεύθερον, ὁμάδες τῶν ζωηροτέρων στοιχείων συμφωνοῦν μὲ τὰ σχέδια αὐτά. Ἐὰν τὸ σχέδιον τοῦτο ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς εἰλικρινοῦς συνεργασίας ὅλων, θὰ ἐνισχύσῃ τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα καὶ θὰ προετοιμάσῃ τὴν ἤρεμον ἐξέλιξιν εἰς τὸ μέλλον. Ἰδίως μετὰ τὴν ἐνοποίησιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καὶ οὕτω θὰ ἀποφευχθοῦν πολιτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ ἀνωμαλίαι. Πρέπει νὰ ὑπογραμμίσω ὅτι στρατιωτικὴ ἑνότης ἄνευ ἀπολύτου κυβερνητικῆς ἐθνικῆς ἑνότητος δὲν θὰ ἀρκέσῃ διὰ τὰ ἀνωτέρω καὶ δὲν θὰ ἀποκλείσῃ τὸν κίνδυνον μονονομεροῦς πολιτικῆς λύσεως.

Α. ΣΒΩΛΟΣ»

Ὁ κ. Ε. Φραδέλλος ἔφερεν ἐπίσης τὴν κάτωθι ἐπιστολὴν κ. Θεμ. Σοφούλη πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν.

Ἀγαπητὲ φίλε,

«Τὸ σημείωμά σου μοῦ ἐπροξένησε ἐξαιρετικὴν εὐχαρίστησιν ὄχι μόνον διὰ τὸ περιεχόμενον του, ἀλλὰ καὶ ὡς φιλικὴ ἐνθύμησις.

» Εἶμαι ἀληθινὰ εὐτυχὴς ὅτι παλαιοὶ ἄλυτοι δεσμοὶ συσφίγ-

γονται πάλιν στενότερον καὶ διὰ τὸ παρὸν καὶ διὰ τὸ μέλλον πρὸς κοινὴν συνεργασίαν καὶ ἐξυπηρέτησιν πάντοτε τοῦ γενικοῦ καλοῦ. Διὰ τοῦ ἀποσταλέντος ἤδη τηλεγραφήματος πρὸς τὸν κ. Πρωθυπουργὸν ὁ πολιτικὸς κόσμος διεπίστωσε τὴν προθυμίαν του ὅπως προέλθῃ πρὸς ὅλας τὰς ἀναγκαίας συνεννοήσεις πρὸς συνεργασίαν μετὰ τῆς ἐν Καΐρῳ Κυβερνήσεως διὰ μίαν ἐνιαίαν κατεύθυνσιν εἰς τὸ μέλλον. Μὲ τὴν σκέψιν δὲ ὅτι εἰς συνεννοήσεις μεταξὺ φίλων καὶ ὁμοφρόνων μάλιστα δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ τίποτε τὸ ἀσαφὲς ἢ ἀποσιωπόμενον, γίνομαι ἴσως ἐνοχλητικὸς μὲ ἐπαναλήψεις γνωστῶν ἄλλως ἐκ τῶν προτέρων. Εἰς τὸ τηλεγράφημα διετυπώθη ὡς πεποίθησις τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ τοῦ λαοῦ ὁλοκλήρου ὅτι διὰ τῆς βασιλικῆς ἐπιστολῆς τῆς 8 Νοεμβρίου ὑπὸ τυπικὴν καθαρῶς ἔκφρασιν τερματίζεται οὐσιαστικῶς τὸ ἐπίμοχον ζήτημα. Ὡς ἐπίμαχον δὲ ζήτημα ἐννοεῖται, ὅτι ὁ Βασιλεὺς θὰ ἀπουσιάζῃ πάντως εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὅπου ἐθνικαὶ ἀνάγκαι ἀπαιτοῦν τὴν παρουσίαν του, ἐν ἀναμονῇ τῆς ἐκδόσεως τῆς λαϊκῆς ἐτυμηγορίας. Τοῦτο ἀποτελεῖ ὅρον ἀπαραίτητον καὶ θεμελιώδη, διότι εἶναι καὶ λογικῶς ἀδύνατον ὁ μέλλων νὰ κριθῇ ὑπὸ τοῦ λαοῦ νὰ εἶναι ταυτοχρόνως καὶ ὁ φορεὺς ὅλων τῶν ἐξουσιῶν καὶ ἀποκλειστικὸς ρυθμιστὴς τοῦ δημοσίου βίου. Θὰ συντελέσῃ ὥστε νὰ ἐνταθῇ ἡ ἐριζωμένη εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ δυσπιστία εἰς τὰς προθέσεις τοῦ Βασιλέως, διότι εἰς τὸν λαὸν δὲν εἶναι ἄλλως ἀντιληπτὴ ἡ ἄμεσος ἐπάνοδος τοῦ Βασιλέως παρὰ μόνον ὡς ἔμμονος ἀπόφασις νὰ καλλιεργήσῃ καὶ νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος πρὸς βιαίαν ἐπιβολὴν νέου δικτατορικοῦ καθεστῶτος. Θὰ προσδώσῃ δὲ καὶ εἰς τὸ ΕΑΜ τεραστίαν ἐνίσχυσιν καὶ τὴν ἐπιθυμητὴν εἰς αὐτὸ ἀφορμὴν ὅπως ἐκμεταλλευθῇ τὴν λαϊκὴν ψυχολογίαν, ἐμφανιζόμενον καὶ πάλιν ὡς πρόμαχος τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν καὶ δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ, μὲ ἄφευκτον συνέπειαν τὸ αἱματοκύλισμα τοῦ Τόπου.

»Καὶ ἔρχεται κατόπιν τὸ ζήτημα τῆς συγκροτήσεως τῆς οἰκουμενικῆς Κυβερνήσεως ἅμα τῇ ἀπελευθερώσει. Κατὰ τὰς γνωστὰς παλαιὰς δηλώσεις τοῦ κ. Τσουδεροῦ, ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν κατάλληλον στιγμὴν θὰ σχηματίσῃ Κυβέρνησιν ἀποτελουμένην ἀπὸ τὰ πολιτικὰ κόμματα, τὰ ρεύματα καὶ ἀπὸ προσωπικότητας.

Εἶναι πρόωρον νὰ ἐξετασθῇ ἀπὸ ποῖα καὶ πόσα στοιχεῖα θ' ἀποτελεσθῇ ἡ οἰκουμενικὴ Κυβέρνησις, ἐνδιαφέρει ὅμως ἐξαιρετικὰ ἡ βάσις καὶ ἡ ἀρχὴ ἐκ τῆς ὁποίας θ' ἀπορρεύσῃ αὕτη. Ἐὰν ἡ Κυβέρνησις καταρτισθῇ σύμφωνα μὲ τὰς δηλώσεις τοῦ κ. Τσουδεροῦ, ἀπ' εὐθείας καὶ δι' ἀποκλειστικῆς ἐκλογῆς τῶν προσώπων αὐτῆς ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως, παύει πλέον νὰ εἶναι Κυβέρνησις ἐθνική, φέρει ἀκέραιον τὸν χαρακτῆρα τῆς δικτατορίας καὶ φανερώνει διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἀμετάβλητον τὸ δικτατορικὸν πνεῦμα τοῦ βασιλέως. Ἐὰν ὁ Βασιλεὺς ἐπιθυμῇ νὰ δείξῃ ὅτι ἐγκαινιάζει μία νέαν περίοδον ἐλευθέρας πολιτικῆς ζωῆς, πρέπει κατὰ τὴν συγκρότησιν τῆς κυβερνήσεως νὰ μὴ ἀγνοήσῃ ἀπαραβάτα συνταγματικὰ ἔθιμα. Μὴ λειτουργούσης δὲ σήμερον τῆς Ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας κατ' ἀνάγκην ἀποτελεῖ ἡ σύνθεσις τῆς τελευταίας Βουλῆς τὸ μόνον ὑφιστάμενον τεκμήριον τῆς λαϊκῆς θελήσεως, ἐνισχυμένον σημαντικῶς ἐκ τῆς ὁμοφώνου πλέον γνώμης τοῦ πολιτικοῦ κόσμου.

»Ἰδοὺ τώρα καὶ ἡ ἐσωτερική μας κατάστασις. Χίλια περίπου χωριὰ καὶ κωμοπόλεις ἔχουν μέχρι σήμερον πυρποληθῇ. Δὲν ἀπωλέσθησαν δὲ μόνον τὰ ὀλίγα ἀποθέματα τῆς παλαιᾶς συγκομιδῆς, ἀλλὰ κατέστη καὶ ἐντελῶς ἀδύνατος καὶ νέα καλλιέργεια. Πλέον τοῦ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου ἄστεγοι πλανῶνται πεινῶντες καὶ γυμνητεύοντες, καταδικασμένοι εἰς μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ τῆς ἀσιτίας καὶ τοῦ ψύχους. Ἀγωνία καὶ γενικὴ ἀπόγνωσις κυριεύει τὴν ψυχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. 140.000 δραχμὰς τιμᾶται σήμερον ἡ ὀκᾶ τὸ ψωμί, 700.000 ἡ ὀκᾶ τὸ λάδι, μὲ καθημερινὴν αὔξησιν τῶν τιμῶν κατὰ δεκάδας χιλιάδων. Δὲν εἶναι πλέον σχῆμα λόγου, ὅτι κινδυνεύει ἡ ὕπαρξις ὁλοκλήρου τῆς φυλῆς λιμοκτονούσης. Καὶ ἐὰν παραταθῇ ἡ κατάστασις αὐτὴ τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι θὰ ἐπιζήσουν ἀσφαλῶς οἱ μαυραγορῖται καὶ οἱ ἀντάρται, οἱ ὁποῖοι δὲν συμμερίζονται μὲ τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν τὰς τραγικὰς συνθήκας τοῦ ὑποσιτισμοῦ. Μετὰ τὰς καταστροφὰς καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς ὑπαίθρου χώρας ἡ παρεχομένη μέχρι τοῦδε διὰ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ συνδρομὴ εἶναι τελείως ἀνεπαρκής. Ἐπιβάλλεται διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ Λαοῦ νὰ ληφθῇ ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως ἄμεσος καὶ θερμὴ πρόνοια καὶ καταβληθῇ πρὸς πάντα ἁρμόδιον

κάθε δυνατὴ καὶ ἔμμονος προσπάθεια, ὄχι μόνον ὅπως αὐξηθῇ σημαντικῶς ἡ ἀποστελλομένη ποσότης τροφίμων, ἀλλὰ καὶ προστεθῶσι καὶ νέα ἀπαραίτητα εἴδη, κυρίως ζωϊκὰ λίπη καὶ ἁλίπαστα, προπαντὸς δὲ ὁ βακαλάος, ἡ τόσον προσφιλὴς καὶ συνήθης εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν τροφή.

»Ὑπολείπεται ἡ ἐξέτασις τοῦ ζητήματος τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, τῶν ὁποίων ὁ ἐμφύλιος σπαραγμὸς προκαλεῖ τὴν γενικὴν ἀπογοήτευσιν. Ἀτυχῶς ἡ θεραπεία τοῦ κακοῦ δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καλῆς θελήσεως ἢ προσπαθείας ἡμῶν, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἐκ τῆς στάσεως τῶν συμμάχων ἀπέναντι τῆς ΕΑΜ. Μόνον μὲ μίαν αὐστηρὰν παραίνεσιν ἐκ μέρους αὐτῶν καὶ μὲ τὴν ἀπειλὴν ὅτι θὰ διακοπῇ ἡ οἱαδήποτε ἐπαφὴ πρὸς τὸ ΕΑΜ καὶ θὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἀποκήρυξις, δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ συμφιλίωσις τῶν ἀντιμαχομένων ὀργανώσεων, τῆς ὁποίας ὅμως τὴν διάρκειαν καὶ τὴν σταθερότητα κανεὶς δὲν δύναται νὰ ἐγγυηθῇ, δεδομένου ὅτι ὁ βασικὸς σκοπὸς τοῦ ΕΑΜ εἶναι ἡ μονοπώλησις τῆς ἀνταρτικῆς κινήσεως καὶ ἀποκλειστικὴ ἐπικράτησίς του πρὸς βιαίαν ἐπιβολὴν ἰδίων ἐπιδιώξεων. Διὰ νὰ ὑπάρξῃ δὲ κάποια σχετικὴ ἀσφάλεια, ὅτι δὲν θὰ εἶναι πλέον ἐφήμερος ἡ συνεννόησις, πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ τεθῇ ἡ ὅλη κίνησις ὑπὸ ἑνιαίαν στρατιωτικὴν διοίκησιν, μὲ ἀνώτατον ἀξιωματικὸν κοινῆς ἐμπιστοσύνης ὡς γενικὸν ἀρχηγόν. Οἱ πολῖται ἀρχηγοὶ ὅπως ὁ Κλάρας (Ἄρης Βελουχιώτης) καὶ ὁ Θέος, οἱ ἀσκοῦντες στρατιωτικὴν διοίκησιν πρέπει ἐπίσης ν' ἀντικατασταθοῦν δι' ἀξιωματικῶν τοῦ Στρατοῦ. Πρωτίστως ὅμως ὀφείλει ἀμέσως ν' ἀπομακρυνθῇ τὸ μέγα κακόν, ποὺ ἐμφωλεύει μέσα εἰς τὰ σπλάχνα τοῦ «Ἀπελευθερωτικοῦ Μετώπου», πρέπει δηλαδὴ ν' ἀπομακρυνθοῦν οἱ λεγόμενοι πολιτικοὶ καθοδηγηταί, οἱ ὁποῖοι ἐξώθησαν τὸ ΕΑΜ τελείως ἀπὸ τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν καὶ καθωδήγησαν εἰς ἄλλας ἐπικινδύνους καὶ ἀνεπιθυμήτους εἰς τὸν λαὸν κατευθύνσεις.

»Εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην, ἀγαπητὲ φίλε, νὰ παρουσιάσω γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν, μὲ τὸν κίνδυνον ἴσως νὰ φανῶ δυσάρεστος εἰς ἄλλους κύκλους. Εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου χώρας, ἐμφανίζεται πλέον τὸ ΕΑΜ ὡς μία μεγάλη πληγὴ διὰ τὸ

παρὸν καὶ ὡς φορεὺς μεγαλυτέρων κινδύνων διὰ τὸ μέλλον.

»Τὴν γέννεσιν τοῦ ἀνταρτικοῦ ἀγῶνος ἐχαιρέτισεν ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς μὲ εἰλικρινῆ ἐνθουσιασμόν, πρόθυμος πρὸς κάθε θυσίαν. Ἀτυχῶς ὅμως ἐξ ἀγνοίας ἢ παραγνωρίσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι προσώπων καὶ πραγμάτων, παρεδόθη ὁ ἀνταρτικὸς ἀγὼν εἰς χεῖρας ἀνευθύνων ἀναρμοδίων καὶ ἐπικινδύνων προσώπων. Καὶ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ὁ ἀπελευθερωτικὸς ἀγὼν διεμορφώθη ἔργῳ ὡς κίνησις μόνον καταστροφῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

»Ἡ σημερινὴ κατάστασις δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ δι' ὀλίγων λέξεων ὡς ἑξῆς: Ἡ Ἑλλὰς στενάζει σήμερον ὑπὸ τὴν πίεσιν διττῆς κατακτήσεως τοῦ ἀλλοδαποῦ ἐχθροῦ καὶ τοῦ ἡμεδαποῦ κατακτητοῦ, ὁ ὁποῖος, ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας, κατεργάζεται καὶ αὐτὸς τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Εἰς τὰς τρομοκρατικὰς δὲ πιέσεις αὐτοῦ, τοὺς οἰκονομικοὺς ἐκβιασμούς, τὰς πολλαπλᾶς δολοφονίας ὀφείλεται ὅτι ἐξέλιπεν τελείως εἰς τὸν Λαὸν τὸ αἴσθημα πάσης ἀσφαλείας ὄχι μόνον ὡς ἀντίπαλον δέος, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀντίπαλον μέγα κακόν. Αἱ σχετικαὶ δηλώσεις τοῦ κ. Τσουδεροῦ, αἱ ἀφορῶσαι τὰ τάγματα ἀσφαλείας, ἀνταποκρίνονται πλήρως καὶ εἰς τὸ αἴσθημα τὸ ἰδικόν μου. Ἀλλὰ γενοῦν καὶ τὴν σκέψιν κατὰ τίνα πρέποντα τρόπον θὰ κατοχυρωθῇ ἡ ἀσφάλεια τῆς χώρας ἢ ἂν συμφέρῃ μᾶλλον νὰ παραδοθῇ ὁ τόπος βορὰ ἀνυπεράσπιστος εἰς πᾶσαν κακοποιὸν ἐπίθεσιν.

»Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς δὲν ἀπέστερξε ποτὲ νὰ ὑποστῇ καὶ τὰς μεγαλυτέρας θυσίας πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ συμμαχικοῦ ἀγῶνος. Ἀλλ' ὑποβάλλεται σήμερον εἰς βορυτάτας θυσίας καὶ τεραστίας καταστροφάς, χωρὶς καμία ὠφέλεια νὰ παρέχεται εἰς αὐτόν. Διὰ τοῦτο λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ ὑποβάλλω δι' ὑμῶν μίαν θερμὴν παράκλησιν πρὸς τοὺς συμμάχους. Νὰ δοθῇ πρὸς τὸ ΕΑΜ ἡ διαταγὴ νὰ παύσῃ τοῦ λοιποῦ ἡ ἀγρία, ἡ ἀπάνθρωπος συμπεριφορὰ ἀπέναντι μεμονωμένων αἰχμαλώτων Γερμανῶν στρατιωτῶν, αἰχμαλώτων ὄχι συνήθως ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀλλ' ἐξ ἐνέδρας ἢ τυχαίας συναντήσεως. Οἱ πενῆντα-ἑκατὸν Γερμανοὶ αἰχμάλωτοι, τοὺς ὁποίους μέχρι τοῦδε ἐφόνευσε τὸ ΕΑΜ, δὲν ἐπιφέρουν βεβαίως αἰσθητὴν μείωσιν τῆς μαχητικῆς δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ, ἐκόστισεν ὅμως ὁ φόνος αὐτῶν δι'

ἀντίποινα εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν τὴν ἐξολόθρευσιν πλείστων κωμοπόλεων καὶ χωρίων καὶ πολλὰς χιλιάδας θανατικῶν ἐκτελέσεων ὁμήρων. Ἐκ τῆς ἀφορμῆς αὐτῆς ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἐθρήνησε μέχρι τοῦδε νεκρούς, πολὺ περισσοτέρους ἀπὸ τοὺς πεσόντας ἐνδόξως κατὰ τὸν Ἰταλικὸν πόλεμον ὁλόκληρον. Προσβάλλεται δὲ κυρίως ἡ τιμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ἐκ τῆς θηριώδους αὐτῆς διαγωγῆς τοῦ ΕΑΜ, τῆς σφαγῆς δηλαδὴ μεμονωμένων αἰχμαλώτων.

» Καὶ ὀλίγας λέξεις ἔχω ἀκόμα νὰ προσθέσω, ἀναφερόμενος εἰς τὸ σημείωμά σου. Οὔτε σκέψις, οὔτε λόγος περὶ παραιτήσεως τῆς Κυβερνήσεως. Πρέπει νὰ μείνῃ ἡ κατάστασις ὅπως ἔχει μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς. Οὔτε καὶ διεύρυνσις αὐτῆς πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ πρὸς ἀποφυγὴν λίαν πιθανῶς ἐνδεχομένων νέων σοβαρῶν περιπλοκῶν. Ὑποθέτω δὲ ὅτι δὲν ἐπιβάλλουν τὴν διεύρυνσιν ὑπηρεσιακαὶ ἀνάγκαι καὶ οὔτε ἀξίωσις καμμία πρὸς ἄμεσον συμμετοχὴν ὑπάρχει ἐκ μέρους τοῦ μὴ φιλελευθέρου κόσμου. Νομίζω ἄλλως ὅτι ἡ πλήρης συνεννόησις καὶ ἀναγνώρισις τῆς ἐν Καΐρῳ Κυβερνήσεως ἐκ μέρους τοῦ πολιτικοῦ κόσμου, ἀποτελεῖ βεβαίαν ἐνίσχυσιν ἀπέναντι τῶν συμμάχων καὶ προσδίδει εἰς αὐτὴν καὶ τὸ κῦρος πλέον ἐθνικῆς συνταγματικῆς Κυβερνήσεως.

» Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ὡς ἐκπροσώπου τῆς Κυβερνήσεως, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν πιθανῶς τῆς ἐν καιρῷ ἀντιβασιλείας του, ἐγκρίνεται ἐντεῦθεν. Καταλληλότερος παντὸς ἄλλου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶναι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ὁ ὁποῖος, διὰ τῆς ἀξιοπρεποῦς στάσεώς του, τοῦ θάρρους του καὶ τῆς προθύμου ἀντιλήψεως εἰς πᾶσαν ἀνάγκην τοῦ Λαοῦ, ἐκέρδισε τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν συμπάθειαν τοῦ κοινοῦ.

» Ἀθῆναι τῇ 18 Ἰανουαρίου 1944. Θ. ΣΟΦΟΥΛΗΣ »

Ἐπίσης ὁ Μίλας-Φαρδέλλος ἐκόμισε καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν τοῦ κ. Σ. Γονατᾶ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἔχουσαν ὡς ἑξῆς:

« Ἀγαπητοὶ φίλοι,

» Θὰ ἤθελα νὰ σᾶς κάμω μίαν περιληπτικὴν ἔκθεσιν τῆς ἐδῶ καταστάσεως διὰ νὰ τελῆτε ἐν γνώσει, διότι, ἐκ διαφόρων

ἐνδείξεων καὶ ἰδίᾳ ραδιοφωνικῶν ἐκπομπῶν, προκύπτει ὅτι δὲν εἴσθε πάντοτε ἐνήμεροι.

Α'. Πολιτικαὶ ζυμώσεις κατὰ τὴν κατοχήν.

»Τὰ παλαιὰ κόμματα ἠνώθησαν ἐξ ἀρχῆς μὲ βάσιν τὸ πολιτειακὸν ζήτημα. Δηλαδή: *Φιλελεύθεροι* (Σοφούλης - Γονατᾶς - ἐν ἀπολύτῳ συνεργασίᾳ), *Καφαντάρης* (ἀπὸ 8μήνου κλινήρης ἐκ πλευρίτιδος, τὰ νεφρά του κτλ.), συνεχῶς διαφωνῶν πρὸς ὅλους, *Λαϊκοὶ* (μία ὁμὰς τούτων Πέτρος Ράλλης, Στεφανόπουλος, Λόντος, Χέλμης κτλ., διότι ὑπάρχουσι καὶ πολλαὶ ἄλλαι μικραὶ ὁμάδες Λαϊκῶν ἐντὸς τοῦ ἄνω κύκλου), *Θεοτοκικοὶ* (τοῦ Τζὼν Θεοτόκη ἀπουσιάζοντος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς κατοχῆς εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκπροσωπουμένου ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ κ. Χλωροῦ), *Δημοκρατικὴ Ἕνωσις* (Παπαναστασιακοὶ) σχεδὸν ἀποκλείοντες τῆς ἐκπροσωπήσεώς της τοὺς ἄλλοτε ὑπαρχηγούς της Μπακάλμπασην καὶ Μπακόπουλον, ὁ *Μυλωνᾶς*, ὁ *Παπανδρέου* καὶ ὁ *Ι. Σοφιανόπουλος*.

»Αὐτοὶ ὅλοι εἶναι σύμφωνοι, ὅτι μετὰ τὴν λύτιν τοῦ πολιτειακοῦ, βάσει τῆς γραμμῆς τὴν ὁποίαν ἐξ ἀρχῆς ἐχάραξαν, δηλαδὴ λύσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως πρὸ τῆς ἐπ' αὐτοῦ λαϊκῆς ἀποφάσεως, λύσεως εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγνωρίζομεν ὅτι συνετελέσατε καὶ διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ὁποίας παραδεχόμεθα ὅτι ἠγωνίσθητε, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον σᾶς ὀφείλει χάριτας. ὅλοι αὐτοί, λέγω, ἔκριναν ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ ἐπέλθῃ στενὴ ἐπαφὴ μεταξὺ τῆς Κυβερνήσεως Καΐρου καὶ τοῦ ἐδῶ πολιτικοῦ κόσμου, οὕτως ὥστε καὶ ἡ ἰδία νὰ ἐνισχυθῇ κάπως ἠθικῶς, καθισταμένου τούτου γνωστοῦ καὶ πρὸς τοὺς συμμάχους καὶ ἐγκυρώτερον διαφωτιζομένη, νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ κατευθύνῃ τὰς ἐνεργείας της πρὸς παρεμπόδισιν μονομερῶν ἰδίᾳ ἐκ μέρους τῶν Ἄγγλων ἐνεργειῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ μετάδοσιν ραδιοφωνικῶς συνθημάτων, τὰ ὁποῖα ἀποβαίνουν ἐπιβλαβῆ καὶ πολλάκις ὀλέθρια διὰ τὸν τόπον, χωρὶς νὰ προσδίδουν ἀπολύτως τίποτε εἰς τὸν Συμμαχικὸν ἀγῶνα.

»Κόμματα πολιτικὰ ἄλλα ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω συνεργαζομένων εἶναι: τοῦ Π. Κανελλοπούλου, μιᾶς ὁμάδος καθηγητῶν

τοῦ Πανεπιστημίου (Ἄγγ. Ἀγγελόπουλος, Κ. Τσάτσος, Ζολώτας), διάφορα Σοσιαλιστικὰ (διαρκῶς ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ κ. Σβώλου ὁ ὁποῖος δὲν ἀποφασίζει νὰ ἐμφανισθῇ) ἐκτὸς βεβαίως τοῦ *Ντίνου Τσαλδάρη* κόμμα καθαρῶς βασιλόφρον, ὁμὰς *Περικλῆ Ράλλη*, *Ἀποστ. Ἀλεξανδρῆ* (παρουσιαζομένου ὡς ἀποσπασθέντος τῶν Φιλελευθέρων) ἐπὶ πλέον τὸ *Κομμουνιστικὸν Κόμμα*, τὸ ΕΑΜ ὡς δῆθεν αὐτοτελὴς πολιτικὴ ὀργάνωσις καὶ ἴσης φιλοδοξίας καὶ ὁ *Ναπολέων Ζέρβας* ὡς ὀργάνωσις ΕΔΕΣ, ἤτις ἴσως ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἔχει σήμερον διακριθῆ. Ὁ *Πάγκαλος* μετά τινα ἀναταραχὴν ἡσυχάζει ἤδη (ἴσως καὶ ἀπὸ λόγους ὑγείας).

»Τί ἄλλα ἀστάθμητα ρεύματα ἔχει δημιουργήσει ἡ δυστυχία καὶ ἡ κατοχὴ δὲν δύναταί τις νὰ κρίνῃ. Πάντως ἕνα πνεῦμα ἀριστερισμοῦ (σοσιαλισμοῦ) εἶναι διάχυτον παντοῦ καὶ ὅλο καὶ παραδέχονται ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κυριαρχήσῃ μεταπολεμικῶς παντοῦ καὶ ἡμεῖς ὅλοι εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ τὸ ἐξυπηρετήσωμεν. Μήπως ὅμως ὑπάρχουσι καὶ αὐτοῦ *Καπεταναῖοι* φιλοδοξοῦντες νὰ κυβερνήσωσι τὴν Ἑλλάδα; Διὰ τοῦτο νομίζομεν ὅτι μία *Οἰκουμενικὴ Κυβέρνησις* τῆς ὁποίας τὴν συγκρότησιν ν' ἀναλάβῃ ὁ κ. *Σοφούλης*, ὡς ἀρχηγὸς τοῦ πλειοψηφοῦντος κόμματος, θὰ προκαλέσῃ τὰς ὀλιγωτέρας ἐναντίον της ἀντιδράσεις, διότι ὁ περισσότερος κόσμος θὰ πειθαρχήσῃ εἰς αὐτήν, πρὸς ἐπάνοδον εἰς ὁμαλὴν πολιτικὴν ζωήν, κατόπιν μακροχρονίου ἀνωμάλου πολιτικῆς ζωῆς, ἐκ τῆς ὁποίας μόνον πιέσεις καὶ ζημίας ἐγνώρισεν. Ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι καὶ Διεθνῶς ἡ τοιαύτη ἀντιπροσώπευσις τῆς Ἑλλάδος θὰ ἐμφανίσῃ ὁμαλότητα, ἡ ὁποία θὰ εἶναι εὐπρόσδεκτος καὶ θὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα.

Β'. Ἀπελευθερωτικὸς ἀγών.

»Γενικὴ εἶναι ἡ ἐντύπωσις ὅτι ὁ ἀπελευθερωτικὸς ἀγὼν ἐνῷ ἐλάχιστα ἂν μὴ οὐδόλως συνέβαλεν εἰς τὸν γενικὸν Συμμαχικὸν ἀγῶνα αἱ ἐξ αὐτοῦ ἐπελθοῦσαι εἰς τὴν Ἑλλάδα συμφοραὶ εἶναι μέγισται.

»Προηγήθη εἰς ἐμφάνισιν τὸ ΕΑΜ, καμουφλαρισμένη κομμουνιστικὴ ὀργάνωσις, μὲ καθαρῶς πατριωτικὸν μανδύαν. Ὁ κόσμος τὴν ἐβοήθησεν, ἔβγαλε τὰ πρῶτα ἀνταρτικὰ σώματα καὶ

χάρις εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν συνδρομήν, συνεκρότησε τὸν Στρατὸν τοῦ ΕΛΑΣ. Δὲν ἐβράδυνεν ὅμως νὰ καταστῇ ἔκδηλον ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ ὀργάνωσις ἀπέβλεπεν εἰς καθαρῶς πολιτικοὺς καὶ ὄχι εἰς ἀπελευθερωτικοὺς σκοποὺς καὶ εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἐδάφους διὰ βιαίαν ἐν καιρῷ ἐπικράτησιν. Παρεμπόδισις τῆς λειτουργίας ἄλλης ὀργανώσεως ἐκτὸς τῆς ΕΑΜ, δηλαδὴ μονοπώλησις τῆς ἐνόπλου δυνάμεως. Ἀφοπλισμὸς παντὸς μὴ ὑποκειμένου ἢ προσκειμένου εἰς τὸ ΕΑΜ, Κομμουνιστικὴ ὀργάνωσις τῆς ὑπαίθρου μὲ πολιτικοὺς καθοδηγητάς, Ἐπιτροπάς, Δικαστήρια, φορολογίας κ.τ.λ. Συνεπείᾳ τούτου *ἀφύπνισις τῆς ἀστικῆς πλευρᾶς*, ἀλλὰ καὶ ἀδυναμία ἥτις ὑφίσταται καὶ σήμερον ἀκόμη. Δὲν εὑρέθη ἕνας στρατηγὸς μὲ κάποιο κῦρος καὶ ἀνωτερότητα ν' ἀναλάβῃ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν Διοίκησιν τῶν ἐθνικιστικῶν ὀργανώσεων καὶ ἔτσι ὁ *Ἐθνικὸς Ἀπελευθερωτικὸς Ἀγών*, ἐλλείψει καλυτέρου, περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ *Ναπολέοντος Ζέρβα*. Ἔτυχε καὶ αὐτὸς μὲ τὴν σειράν του τῆς Ἀγγλικῆς ἐνισχύσεως. Δὲν ἐβράδυναν νὰ παρουσιασθοῦν αἱ πρῶται προστριβαὶ μὲ τὸ ΕΛΑΣ. Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπέμβασις τοῦ *Ἔντυ* καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα λυκοφιλία. Τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον τὸ ΕΑΜ, φρονοῦν ὅτι ἠνδρώθη ἀρκετά, ἐκήρυξεν ἕνα εἶδος ἐπαναστάσεως, ἀπεκάλυψε τοὺς σκοπούς του καὶ ἐπετέθη κατὰ τοῦ *Ζέρβα*. Ἐνόμιζεν ὅτι θὰ τὸν ἐξουδετέρωνε καὶ αὐτὸν ὅπως εἶχεν ἐξουδετερώσει προηγουμένως τὸν *Σαράφη* καὶ τὸν *Ψαρρόν*, ἵνα στραφῇ κατόπιν εἰς τὰς Ἀθήνας πρὸς πλήρη καὶ ἐντὸς αὐτῶν ὀργανικὴν ἐπικράτησιν. Ἡ παρουσία καὶ ἡ ἀντίστασις τοῦ Ζέρβα πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἠμπόδισαν τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ΕΑΜ εἰς ὅλην τὴν ὕπαιθρον, ὅπως καὶ τὰ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως *Ράλλη* ληφθέντα μέτρα ἐματαίωσαν τὰς προσπαθείας του ἐν Ἀθήναις. Καὶ οὕτω εἰσερχόμεθα εἰς τὸ λεπτὸν ζήτημα τῆς ἐξετάσεως τῆς δράσεως ταγμάτων ἀσφαλείας.

»Αἱ ποικιλώνυμοι δυναμικαὶ ἐθνικιστικαὶ ὀργανώσεις, στερούμεναι μέσων καὶ ὅπλων, ἦσαν καὶ εἶναι ἀνίκανοι ν' ἀντιστοῦν εἰς τὸν ὀργανωμένον καὶ ἐξωπλισμένον (ὑπὸ τῶν Ἄγγλων) καθαρὸν πλέον Κομμουνιστικὸν κίνδυνον. Οἱ Ἀστοὶ περίτρομοι ἐνισχύουν χρηματικῶς τὸ ΕΑΜ ὑπὸ τὴν ἀπροκάλυπτον ἀπειλήν

του, δολοφονοῦντος εἰς τὰς πόλεις καὶ τὴν ὕπαιθρον πάντα ἀντιδρῶντα. Πολλὰ εἶναι τὰ θύματα, ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν Ἀξιωματικῶν. Διὰ νὰ φαίνεται ὅμως ὅτι κάμνουν καὶ ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα, ἐδολοφόνουν καὶ δολοφονοῦν ἑκάστοτε μεμονωμένα μικρὰ γερμανικὰ τμήματα ἢ μεμονωμένα ἄτομα, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ κάψιμο χωριῶν ὁλοκλήρων περιφερειῶν καὶ τὸν τυφεκισμὸν χιλιάδων ἀθώων ὁμήρων, ἰδίᾳ τῆς Ἀστικῆς τάξεως. Αὐτὰ ὄχι μόνον δὲν συνεκίνησαν τὸ ΕΑΜ, ἀλλὰ εὗρισκον ὅτι ἡ ἐπεκτεινομένη ἀποθλίωσις τῶν πληθυσμῶν προῆγε τοὺς σκοπούς των. Καὶ τὸ ραδιόφωνον τοῦ Λονδίνου ἐξυμνεῖ τὴν ἡρωϊκὴν ἐν Ἑλλάδι ἀνταρτικὴν δρᾶσιν, ἐξάπτει τὰ πνεύματα καὶ ἐνισχύει ἠθικῶς τὸ ΕΑΜ. Τὰ *τάγματα ἀσφαλείας* ἀπετέλεσαν τὸ μόνον δι' αὐτοὺς πραγματικὸν ἀντίπαλον δέος. Ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ θὰ ἠρύοντο αὐτὰ τα ὅπλα παρὰ μόνον ἀπὸ τοὺς Γερμανούς; Καὶ ἤδη ζητοῦνται ἀπὸ παντοῦ σχεδὸν (Πάτρας, Τρίπολιν, Καλάμας, Κόρινθον, Λαμίαν κλπ.) νὰ τοὺς ἀποσταλοῦν τμήματα ταγμάτων ἀσφαλείας, διὰ ν' ἀποτινάξουν τὸν *ἐαμικὸν* ζυγόν, ὁ ὁποῖος εἶναι βαρύς, σκληρὸς καὶ δυσβάστακτος. Καὶ ἔρχεται τὸ ραδιόφωνον τοῦ Καΐρου τὸ ὁποῖον στιγματίζει ὡς προδότας τοὺς εἰς τὰ τάγματα ὑπηρετοῦντας καὶ τὴν ἑπομένην παρουσιάζονται οἱ *ἐαμῖται* καὶ μᾶς λέγουν: Τί θὰ κάνετε τώρα μετὰ τὸ πατριωτικὸν μήνυμα τοῦ κ. Τσουδεροῦ;

»Ὁ πολὺς κόσμος δὲν βλέπει τὸν Γερμανικὸν διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος κίνδυνον, μετὰ τὴν κρίσιν ἰδίᾳ τοῦ πολέμου ὑπὲρ τῶν Συμμάχων, ἀλλὰ βλέπει τρομερὸν κίνδυνον διὰ τὸν τόπον τὴν ἐπικράτησιν τῶν Κομμουνιστῶν ἔστω καὶ προσωρινῶς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ προτιμᾷ νὰ συμμαχήσῃ μὲ τὸν διάβολον ἀκόμη, διὰ νὰ τοὺς ἀποκλείσῃ τὴν πιθανότητα τῆς ἐπικρατήσεως.

»Τὰ ὅπλα τὰ ὁποῖα ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς δὲν πρόκειται νὰ τὰ στρέψῃ ἐναντίον τῶν Συμμάχων. Ἂς εἶναι ὅλοι ἀπολύτως βέβαιοι ὅτι αὐτὸ δὲν πρόκειται νὰ συμβῇ ποτέ.

Γ'. Τί πρέπει νὰ ἐπιζητηθῇ.

»1. Ἀγωνιώδης ἐκ μέρους σας προσπάθεια διὰ τὴν ἐπαύ-

ξησιν τῶν ποσοτήτων καὶ εἰδῶν διατροφῆς. Αἱ ἀρχικῶς καθορισθεῖσαι ποσότητες εἶναι πλέον ἀνεπαρκεῖς λόγῳ μειώσεως τῆς παραγωγῆς, αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δεομένων συνδρομῆς λόγῳ πυρπολήσεως τῆς ὑπαίθρου, ἐλλείψεως μεταφορικῶν μέσων καὶ ἀφαντάστου ἀκριβείας τῶν ἐναπομεινάντων.

»2. Ἐνιαία ἀντιπροσώπευσις ὑμῶν καὶ τῶν Ἄγγλων ἐνταῦθα πρὸς ἐνιαίαν καὶ λογικὴν ρύθμισιν τοῦ ἀνταρτικοῦ ἀγῶνος καὶ διάθεσιν πιστώσεων, αἵτινες καὶ μόναι ἐξαναγκάζουσι πάντας εἰς συμμόρφωσιν πρὸς τὰς διδομένας ὁδηγίας. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἀναγνώρισις κλιμακίου Κυβερνήσεως ἐνταῦθα. Πληροφοροῦμαι ὅτι διεβιβάσθη ἐντεῦθεν σημείωμα, ὅτι τὰ πολιτικὰ κόμματα συμφωνοῦσι πρὸς τὴν τοιαύτην κατεύθυνσιν. Αὐτὸ ἂν δὲν ἀποτελεῖ δόλον, πάντως ὁ διαβιβάσας κακῶς ἀντελήφθη τὴν πραγματικότητα. Μόνον τὸ ΕΑΜ ἐπιζητεῖ τὸ τοιοῦτον διαδίδον, ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἔχει ἐξησφαλισμένην τὴν συγκατάθεσιν τῶν Ἄγγλων. Ἡ ἔγκρισις τοῦ σχεδίου των εἶναι νὰ ἐπιβοῦν τῆς Ἀρχῆς διὰ τῆς παραιτήσεως τῆς Κυβερνήσεως. Αὐτὸ ὅμως θὰ ἦτο πραγματικὴ συμφορά. Τὰ σχέδιά των εἶναι ὕπουλα καὶ καταχθόνια. Χρειάζεται συνεπῶς προσοχή. Δυστυχῶς πληροφορούμεθα ὅτι ἡ ὀργάνωσίς των ἔχει διεισδύσει καὶ εἰς ὅλας τὰς ὑπηρεσίας σας αὐτοῦ ὅπως καὶ ἐδῶ.

»3. Δὲν ἀποκλείομεν τὴν συμμετοχὴν τῶν ἀριστερῶν κομμάτων εἰς τὴν μέλλουσαν πρώτην Ἐθνικὴν ἢ Οἰκουμενικὴν Κυβέρνησιν καὶ ἐν ἀνάγκῃ τὴν πρόσληψιν αὐτόσε ἀπὸ τοῦδε ἑνὸς ἢ δύο μετριοπαθῶν ἀριστερῶν. Κανεὶς ἐκ τῶν τοιούτων πυρήνων δὲν θὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀποτελεῖ τὴν βάσιν ἀνασχηματισμοῦ τῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία θὰ συγκροτηθῇ ἐνταῦθα ἐξ ἀρχῆς. Ὁ ἔχων τὸ δικαίωμα σχηματισμοῦ τῆς τοιαύτης Κυβερνήσεως (Ἀντιβασιλεὺς) δέον νὰ εὑρίσκεται ἀπὸ τοῦδε ἐνταῦθα ἐφοδιασμένος μὲ τὰ ἔγκυρα πληρεξούσια. Ἡ προσυνεννόησις θὰ ἔχει προλειάνει τὴν ἀποδοχὴν τῆς λύσεως αὐτῆς.

»4. Ἐπισυνάπτομεν τὴν τελευταίαν σχετικὴν ἔκθεσιν περὶ τῆς δράσεως τοῦ ΕΑΜ ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐκ τῆς ἐκθέσεως ταύτης προκύπτει ἡ συνεργασία τοῦ ΕΑΜ μετὰ τῶν Βουλγαριζόντων ἐντοπίων καθὼς καὶ μετὰ Σέρβων καὶ Βουλγάρων Κομμουνιστῶν. Παρόμοιαι ἐκθέσεις τὸ ἐμφανίζουσι συνεργαζόμενον ἐν

Βορείῳ Ἠπείρῳ μετὰ τοῦ Ἀλβανικοῦ ΕΑΜ. Τὸ περιέργον εἶναι, ὅτι οἱ δικοί μας κομμουνισταὶ εἶναι *Διεθνισταὶ* ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι εἶναι *Ἐθνικόφρονες*. Ἐκ Μακεδονίας ἔχομεν ἐπικλήσεις περὶ ἐπαπειλουμένων κινδύνων.

»5. Ἐπισυνάπτομεν ἐπίσης ἔκθεσιν περὶ τῶν καταστροφῶν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας αἴτινες εἶναι συνέπεια τοῦ δῆθεν ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος. Παρόμοιαι εἶναι αἱ ἐκθέσεις ποὺ ἀφοροῦν τὴν Θεσσαλίαν καὶ Φθιώτιδα, Αἰτωλοακαρνανίαν, Πελοπόνησον κλπ.

»Ἡ φθορὰ καὶ ἀπὸ ἔμψυχον καὶ ἀπὸ ἄψυχον ὑλικὸν εἶναι ἀνυπολόγιστος. Οἱ ἄστεγοι λόγῳ τοῦ χειμῶνος καὶ τῶν στερήσεων θερίζονται καθημερινῶς ὑπὸ αὔξουσαν κλίμακα. Καλλιέργεια δὲν ἐπιχειρεῖται. Αἱ καταστροφαὶ ἐπῆλθον πρὸ τῆς συγκομιδῆς.

»6. Ἂς ἑνώσωμεν τὰ χέργια καὶ ἂς ἐντείνωμεν ἕκαστος τὰς δυνάμεις διὰ νὰ περισώσωμεν ὅτι δύναται νὰ περισωθῇ ἀκόμη. Ἂς μὴ ζητοῦν οἱ Ἄγγλοι περισσοτέρας θυσίας ἀπὸ ἡμᾶς. Ἂς μὴ μᾶς βομβαρδίζουν σὰν τὴν *Σόφια*. Ἐκεῖνοι εἶναι *ἐχθροὶ* ἡμεῖς εἴμεθα *φίλοι*.

Ὁ Θεὸς ἂς φωτίσῃ τὴν διάνοιαν καὶ τῶν ἰδικῶν μας ἀριστερῶν.

Ἀθῆναι Φεβρουάριος 1944 Σ. ΓΟΝΑΤΑΣ»

Εἰς τὴν ἀνωτέρω παρατεθεῖσαν ἐπιστολήν μου 8 Μαρτίου πρὸς τὴν Α. Μεγαλειότητα καὶ τὰ συνοδευτικὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἔλαβα ἀπὸ τὸν Βασιλέα ἐκ Λονδίνου τὸ ἑξῆς σύντομον μήνυμα τῆς 16 Μαρτίου 1944.

Τηλεγράφημα κ. Π. Μεταξᾶ διὰ Πρόεδρον Κυβερνήσεως:

«Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἐντέλλεταί μοι ἀναγγείλω ὑμῖν λῆψιν ἐπιστολῆς ἀπὸ 8ης Μαρτίου μετὰ συνημμένων αὐτῇ πέντε ἐγγράφων ἐξ Ἀθηνῶν.»

Προφανῶς ἡ Α. Μ. ἐπέμενεν εἰς τὴν γνώμην ἣ ὁποία περιλαμβάνεται καὶ εἰς τὸ τηλεγράφημα του τῆς 10 Μαρτίου περὶ τοῦ ὅτι ὁ διορισμὸς Ἀντιβασιλέως ἦτο ἀπαράδεκτος. Τὰς συνεπείας τῆς ἀρνήσεως θὰ συναντήσωμεν εἰς τὰ ἐφεξῆς γεγονότα.

μέχρι ἀκόμη καὶ τῶν Δεκεμβριανῶν, ὕστερα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἐξηναγκάσθη εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ Ἀντιβασιλέως. Διότι ἂν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀπελευθερώσεως ὑπῆρχεν ἐν τῷ Τόπῳ Ἀντιβασιλεύς, ἀσκῶν τὴν ρυθμιστικὴν ἐξουσίαν, εἶναι λίαν ἀπίθανον ὅτι θὰ ἐφθάναμεν εἰς τὴν αἱματηρὰν ἐκείνην ἐπανάστασιν, ἡ ὁποία εἶχε, πλὴν ἄλλων αἰτίων καὶ τὴν πρόφασιν ὅτι ὁ Βασιλεὺς προητοίμαζε ἐπάνοδον πρὸ τοῦ δημοψηφίσματος, διὰ τοῦ ἀπροχωρήτου τὸ ὁποῖον θὰ προεκαλεῖτο ἐξ ἀλλεπαλλήλων κυβερνητικῶν κρίσεων, ἡ ρύθμισις τῶν ὁποίων θὰ ἀπῄτει τὴν παρουσίαν ἐν τῇ Χώρᾳ Ἀνωτάτου Ἄρχοντος.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

Ζ'.

Πληροφορηθεὶς τὸν ἐπικείμενον εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδος σχηματισμὸν Κυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς ἐτηλεγράφουν τὴν 14 Μαρτίου τὴν εἴδησιν πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα καὶ συγχρόνως τὴν ἑξῆς σύστασιν :

«Ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν ἐξέλιξιν τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἔχῃ ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη, ἂν μάλιστα ἀναλάβῃ διοίκησιν ἐνόπλων δυνάμεων ἀντιστάσεως, γεγονὸς τὸ ὁποῖον θὰ ἐνδιαφέρῃ τοὺς Συμμάχους στρατιωτικούς, παρακαλῶ τὴν Υ. Μ. ὅπως ὑπέρ ποτε ἄλλοτε ἐξετάσῃ μὲ προσοχὴν τὴν ἀνάγκην νὰ μὴ διακοπῇ ἡ συνεννόησις ἡμῶν μετὰ τοῦ πολιτικοῦ κόσμου Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν θὰ διευκολύνῃ ἡ μετ' εὐρύτητος ἐξέτασις παρὰ Υ. Μ. τῶν προτάσεων, αἱ ὁποῖαι διεβιβάσθησαν μέσῳ Δαμασκηνοῦ. Ἄλλως ἀποξένωσίς μας ἀπὸ συνεργασίαν μὲ πολιτικὸν κόσμον ἐνισχύει πιθανότητα ἐπικρατήσεως Κυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ δημιουργίαν καταστάσεως παρεμφεροῦς μὲ Γιουκοσλαυϊκήν».

Πράγματι τὴν ἑπομένην ἐλάμβανα, διὰ τοῦ Γενικοῦ Βρεττανικοῦ Στρατηγείου Μ. Ἀνατολῆς, ἐπίσημον εἰδοποίησιν ἐκ μέρους τῆς ΠΕΕΑ περὶ τῆς ἱδρύσεώς της. Τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημά μου πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα τῆς 16 Μαρτίου περιέχει τὸ κείμενον τῆς ἀνακοινώσεως ἡ ὁποία μοῦ ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ νέας πολιτικὰς ὑποδείξεις πρὸς τὸν Ἄνακτα.

« Μέσῳ Γενικοῦ Στρατηγείου Μ. Ἀνατολῆς μοῦ ἐστάλη ἀκόλουθον τηλεγράφημα τῆς Πολιτικῆς Ἐπιτροπῆς Ἐθνικῆς Ἀπελευθερώσεως.

«Κύριε Πρόεδρε, Ἔχομεν νὰ σᾶς ἀνακοινώσωμεν τὸν σχη-

ματισμὸν εἰς τὴν Ἐλευθέραν Ἑλλάδα τῆς Πολιτικῆς Ἐπιτροπῆς Ἐθνικῆς Ἀπελευθερώσεως, τῆς ὁποίας σκοπὸς εἶναι ἡ ἕνωσις τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων πρὸς συντονισμὸν τοῦ ἐθνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων, ἡ διοίκησις τῶν ἤδη ἐλευθέρων ἢ ἐλευθερουμένων περιοχῶν ἐν Ἑλλάδι, ἡ ἐξασφάλισις μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ὁμαλῆς καὶ ἐλευθέρας πολιτικῆς ζωῆς καθ' ὅλην τὴν χώραν. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀποβλέπει πρωτίστως εἰς τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως Γενικῆς Ἐθνικῆς Ἑνότητος. Διερμηνεύοντες ἔκδηλον ἐπιθυμίαν τοῦ Λαοῦ καὶ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων του ἀπευθυνόμεθα εἰς τὴν Ἐξοχότητά σας μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι θὰ ἀντιληφθῆτε τὰς ἐπιτακτικὰς ἐθνικὰς ἀνάγκας καὶ θὰ προσφέρητε ἀποτελεσματικὴν συμβολὴν εἰς τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως Γενικῆς Ἐθνικῆς Ἑνότητος.

Προσωρινὰ Μέλη Πολιτικῆς Ἐπιτροπῆς
ΕΥΡΙΠ. ΒΑΚΙΡΤΖΗΣ, ΕΜ. ΜΑΝΤΑΚΑΣ, Γ. ΣΙΑΝΤΟΣ,
ΗΛΙΑΣ ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ, Κ. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ»

«Προτιθέμεθα ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτοὺς ὅτι εἴμεθα πάντοτε ὑπὲρ μιᾶς γενικῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως μ' ἔδραν τὸ Κάϊρον καὶ ὅτι θὰ συνεχίσωμεν τὰς πρὸς τοῦτο ἐνεργείας μας, ἀπευθυνόμενοι εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις ἐκπροσώπους κομμάτων καὶ ὀργανώσεων. Νὰ τηλεγραφήσωμεν δὲ εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις πολιτικοὺς διὰ νὰ τοὺς καλέσωμεν νὰ ἔλθουν ἐδῶ πρὸς σχηματισμὸν Κοινοῦ Ἐθνικοῦ μετώπου καὶ διὰ ν' ἀναλάβουν αὐτοὶ ἐν Ἀθήναις τὰς συνεννοήσεις μετὰ τῆς σχηματισθείσης Ἐπιτροπῆς πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ»

Μέσῳ τοῦ Βρεττανικοῦ Στρατηγείου ἀπηυθύναμεν τὴν 16-3-44 τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν εἰς τοὺς ὑπογράψαντας τὴν ἀνωτέρω πρὸς ἡμᾶς ἀνακοίνωσιν:

Ἐκ μέρους Προέδρου Τσουδεροῦ πρὸς Στρατηγὸν Σαράφην.

«Παρακαλῶ διαβιβασθῇ κατωτέρω τηλεγράφημα πρὸς κυρίους Βακιρτζῆν, Μάνταναν, Σιάντον, Τσιριμῶκον, Γαβριηλίλην: Κύριοι, ἀπαντῶντες εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ὁποίαν μοῦ ἐκφράζετε διὰ τοῦ τηλεγραφήματός σας περὶ σχηματισμοῦ Κυ-

βερνήσεως Γενικῆς Ἐθνικῆς Ἑνότητος, βεβαιοῦμεν ὅτι ἡ σταθερὰ πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεώς μας εἶναι ἡ διεύρυνσις αὐτῆς εἰς τρόπον ὥστε νὰ προσλάβῃ ἀναμφισβήτητον ἀντιπροσωπευτικὸν λαϊκὸν χαρακτῆρα. Θὰ σᾶς εἶναι γνωσταὶ ἤδη αἱ διεξαχθεῖσαι περὶ τούτου ἐπ' ἐσχάτων συνεννοήσεις ἐν Ἀθήναις, καθὼς καὶ τὰ σχετικὰ τηλεγραφήματά μου πρὸς ΕΑΜ περὶ διευθετήσεως τοῦ Κυβερνητικοῦ ζητήματος εὐθὺς ὡς θὰ ἐτερματίζοντο αἱ διαπραγματεύσεις διὰ τὴν συμφιλίωσιν τῶν ἀνταρτῶν. Εὐχαρίστως ὅθεν σᾶς πληροφοροῦμεν ὅτι θὰ συνεχίσωμεν τὰς πολιτικὰς αὐτὰς διαπραγματεύσεις καὶ πρὸς τοῦτο θέλομεν ἀπευθυνθῇ εἰς τὰ κόμματα καὶ τὰς ὀργανώσεις, διότι βεβαίως παραδέχεσθε ὅτι αἱ περιστάσεις ἀπαιτοῦν τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν Κυβέρνησιν πάντων τῶν παραγόντων, ὅσοι ἐκ τῆς ἱστορίας των ἢ ἐκ τῆς σημερινῆς δράσεώς των δικαιοῦνται ἀλλὰ καὶ ὑποχρεοῦνται νὰ μερισθοῦν Κυβερνητικὰς εὐθύνας εἰς Ἐθνικὰς στιγμὰς τόσον κρισίμους. Θέλω σᾶς κρατήσει ἐνημέρους τῆς ἐξελίξεως τῶν διαπραγματεύσεων εἰς τὰς ὁποίας ἐκλήθησαν νὰ συμμετάσχουν καὶ φιλικαί σας ὀργανώσεις».

Συγχρόνως δὲ μὲ τὴν ἰδίαν χρονολογίαν ἀπεστείλαμεν τὸ κάτωθι τηλεγράφημα.

«Ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὸν Κύριον Σοφούλην ἵνα ἀνακοινωθῇ πρὸς συμπράττοντα κόμματα, καὶ πρὸς Κομμουνιστικὸν Κόμμα καὶ ΕΑΜ.

«Παρὰ τῆς σχηματισθείσης ἐν Βιβιάνι Πολιτικῆς Ἐπιτροπῆς Ἀπελευθερώσεως ἐλάβομεν σήμερον μήνυμα, διὰ τοῦ ὁποίου μεταξὺ τῶν ἐπιδιώξεων αὐτῆς ἀναφέρεται ὁ σχηματισμὸς Κυβερνήσεως Γενικῆς Ἐθνικῆς Ἑνότητος, παρεκλήθημεν δὲ νὰ προσφέρωμεν τὴν ἀποτελεσματικὴν συμβολήν μας διὰ τὸν σχηματισμὸν αὐτῆς.

»Ἀπηντήσαμεν εἰς αὐτοὺς ὅτι πρὸ πολλοῦ ἐδηλώσαμεν πῶς εἴμεθα τῆς γνώμης αὐτῆς καὶ ὅτι ἐσχάτως διεξηγάγομεν ἐν Ἀθήναις σχετικὰς συνεννοήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι γνωσταὶ εἰς αὐτούς.

»Ὁ σχηματισμὸς τοιαύτης Κυβερνήσεως μᾶς εὑρίσκει συμφώνους καὶ νομίζομεν ὅτι πρέπει εἰλικρινῶς νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ

πραγματοποίησις αὐτῆς ἄνευ ἀναβολῆς, χάριν τοῦ Ἐθνικοῦ συμφέροντος.

» Πρὸς τοῦτο παρακαλοῦμεν ὅπως ὑμεῖς, οἱ ὁποῖοι εἶσθε ἐγγύτερον πρὸς τὰ πράγματα καὶ ἑπομένως γνωρίζετε καλῶς τὴν κατάστασιν καὶ τὰ πρόσωπα, ἀναλάβητε τὰς συνομιλίας ἐκ μέρους μας διὰ τὴν ὑπόδειξιν τῶν προσώπων ποὺ θὰ καταρτίσουν ἐνταῦθα Κυβέρνησιν ἐνιαίου Ἐθνικοῦ Μετώπου.

» Βάσις τῶν συνεννοήσεων αὐτῶν εἶναι, ὅτι ἡ Κυβέρνησις θὰ εἶναι μία ἐν Καΐρῳ, ὅτι δὲ ὁ ἀγὼν ἐν Ἑλλάδι θὰ διεξαχθῇ εἰς τὸ μέλλον ἐξ ὀνόματος τῆς νέας Κυβερνήσεως διὰ στρατιωτικοῦ Ἀρχηγοῦ κοινῆς ἐγκρίσεως, περιστοιχιζομένου ἀπὸ πολεμικὸν συμβούλιον. Ὁ διχασμὸς τῆς Κυβερνήσεως μεταξὺ Καΐρου καὶ Ἑλλάδος θὰ εἶχεν, ἀργὰ ἢ γρήγορα, τὰ αὐτὰ περίπου ἄτοπα, τὰ ὁποῖα θὰ εἶχε καὶ ὁ σχηματισμὸς δύο Κυβερνήσεων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Χώρας, γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἐπιβάλλεται νὰ ἀποφευχθῇ δι' ἐπιτακτικοὺς Ἐθνικοὺς λόγους.

» Δὲν ἀποκλείεται βέβαια μετὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεως, ἐὰν κριθῇ τοῦτο τότε ἀναγκαῖον, νὰ σταλῇ ἐντεῦθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἷς ἢ δύο ἐκ τῶν ὑπουργῶν πρὸς παρακολούθησιν τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως.

» Ἐὰν νομίζετε ὅτι αἱ διαπραγματεύσεις αὐταὶ θὰ προοδεύσουν ἀποτελεσματικώτερα ἐν Καΐρῳ, τότε καλοῦμεν πάντας ὑμᾶς νὰ ἔλθητε ἐδῶ αὐτοπροσώπως ἢ δι' ἀντιπροσώπων σας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

» Αἱ προτάσεις, αἱ διαβιβασθεῖσαι εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ κ. Μίλα, ἐτέθησαν ὑπ' ὄψει Βασιλέως, εὑρισκομένου ἐν Λονδίνῳ, καὶ πιστεύομεν ὅτι προσεχῶς θὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ σᾶς πληροφορήσωμεν περὶ τῶν ἀποφάσεων Αὐτοῦ.

» Σᾶς παρακαλῶ ὅπως ἀνακοινώσητε τὸ περιεχόμενον παρόντος καὶ πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον.

Πρόεδρος ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ »

Διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, διὰ τῆς ὁποίας μᾶς ἐγένετο ἡ ἀνακοίνωσις τῆς ἱδρύσεως τῆς ΠΕΕΑ, μᾶς ἐκοινοποιήθη καὶ ἡ κατωτέρω περίληψις τῆς ἱδρυτικῆς αὐτῆς πράξεως:

« Ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἐθνικὴν ἀνάγκην καὶ τὴν λαϊκὴν

ἀπαίτησιν ὑπάρξεως κεντρικοῦ πολιτικοῦ σώματος διὰ τὸν συντονισμὸν ἐθνικοῦ ἀγῶνος καὶ διοίκησιν τῶν ἐλευθέρων περιοχῶν καὶ τὴν πρόσκλησιν τῆς ΕΑΜ τῆς 15 Δεκεμβρίου πρὸς ὅλα τὰ κόμματα, τὰς ὀργανώσεις καὶ τὴν Κυβέρνησιν Τσουδεροῦ διὰ τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως Ἐθνικῆς Ἀλληλεγγύης, συγκροτοῦμεν «Πολιτικὴν Ἐπιτροπὴν Ἐθνικῆς Ἀπελευθερώσεως», προσωρινῶς ἀποτελουμένην ἐκ τῶν ὑπογεγραμμένων μελῶν. Κύριοι σκοποὶ εἶναι:

» 1. Συντονισμὸς ἐθνικοῦ ἀγῶνος παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων.

» 2. Ἐκδίωξις Γερμανῶν καὶ Βουλγάρων καὶ ἀποκατάστασις ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας.

» 3. Διακανονισμὸς συνόρων, ἀποκατάστασις κυβερνήσεως βάσει λαϊκῆς ἐκλογῆς καὶ Χαρτῶν Ἀτλαντικοῦ καὶ Τεχεράνης.

» 4. Ἐκκαθάρισις ἐσωτερικοῦ φασισμοῦ καὶ προδοτικῶν μονάδων.

» Καθήκοντα:

» 1. Ἔλεγχος ἀνταρτικῶν μονάδων, αἱ ὁποῖαι δέχονται τὴν Ἐπιτροπήν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δημιουργηθῇ ἑνιαῖος ἐθνικὸς Στρατός.

» 2. Διοίκησις ἐλευθέρων περιοχῶν ὅλων τῶν τομέων, βάσει τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως.

» 3. Ἐξασφάλισις λαϊκῆς ἐλευθερίας, ἰδιοκτησίας, θρησκείας.

» 4. Ἀντιμετώπισις ὑλικῶν ἀναγκῶν, ἰδίως τῶν θυμάτων πολέμου.

» 5. Προπαρασκευὴ λαϊκῆς κυριαρχίας καὶ ματαίωσις οἱεσδήποτε ἀντιδράσεως, ἐμπνεομένης ἐκ κομματικῶν ἢ δικτατορικῶν σκοπῶν. Εἰς ἐφαρμογὴν τῶν ἀνωτέρω ἡ ἐπιτροπὴ θὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς προσπαθείας της πρὸς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως Ἐθνικῆς Ἑνότητος.

» Ὁλόκληρος ἡ Ἐπιτροπὴ θὰ ἐκδίδῃ πράξεις μὲ ἰσχὺν νόμων.

» Ἕκαστος Γραμματεὺς θὰ ἐκδίδῃ ἀποφάσεις μὲ ἐκτελεστικὴν δύναμιν.

» Ἡ σύνθεσις τῆς Ἐπιτροπῆς δύναται νὰ μεταβληθῇ δι' ἀποφάσεώς της. Ἡ Ἐπιτροπὴ θὰ συγκαλέσῃ τὸ ταχύτερον Ἐθνι-

κὸν Συμβούλιον ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ ἐλευθέρως ἐκλεγησομένους, τὸ ὁποῖον θὰ ἐλέγχῃ τὴν Ἐπιτροπήν. Ἡ ἐπιτροπὴ θὰ προκηρύξῃ τὰς ἐκλογὰς διὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Συμβουλίου. Ἕδρα τῆς Ἐπιτροπῆς ἐν τῇ Ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι. Ὅρκος τῶν μελῶν: νὰ ὑπηρετήσουν τὴν Πατρίδα καὶ τὴν ἰδέαν τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ».

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος ἡμετέρου πρὸς ΠΕΕΑ τηλεγραφήματος ἐλάβομεν τὸ ἀκόλουθον μήνυμα αὐτῆς, ὅπερ μᾶς διεβιβάσθη διὰ τοῦ Βρεττανικοῦ Στρατηγείου ὑπὸ τοῦ Στρατηγοῦ Σαράφη.

«Ἐλάβομεν τὸ τηλεγράφημά σας τῆς 16ης ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ἀγαθὴ ὑμῶν πρόθεσις διὰ τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα διαπιστοῦται πλήρως. Συμφωνοῦμεν ὡς πρὸς τὴν συμμετοχὴν πάντων τῶν κομμάτων καὶ Ὀργανώσεων εἰς Κυβέρνησιν Γενικοῦ Ἐθνικοῦ Συνασπισμοῦ. Θὰ ἐπεθυμοῦμεν ὅμως νὰ σᾶς τονίσωμεν ἰδιαιτέρως ὅπως ἀποφύγετε τὴν ἐπικίνδυνον καὶ ὑπέρμετρον παράτασιν τῶν συζητήσεων καθ' ὅσον αἱ ἐθνικαὶ ἀνάγκαι καθιστοῦν ἐπιτακτικὴν ἐπίλυσιν προβλήματος ἑνότητος. Ὑπογρ. Πρόεδρος ΠΕΕΑ Εὐριπίδης Μπακιρτζῆς».

Ἀφ' ἑτέρου ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἐτηλεγράφει τὴν 18-3-45 τὰ ἀκόλουθα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προκύπτει ὅτι εἶχεν ἐπιφυλάξεις εἰς ὅσα ἡμεῖς ἐτηλεγραφήσαμεν πρὸς Αὐτόν.

«Ὑμέτερον τηλεγράφημα ἀπὸ 16ης τρέχοντος ἀφορῶν σχηματισμὸν κυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς ἐν Ἑλλάδι καὶ ὑμετέρας ἐνεργείας ἐν σχέσει πρὸς ταύτην ἐλήφθησαν. Παρακαλῶ μὴ προβῆτε εἰς ἀνάληψιν ὑποχρεώσεων δυναμένων δεσμεύσουν ἡμᾶς πρὶν ἢ δοθῇ ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος μελετήσωμεν καὶ σχηματίσωμεν γνώμην.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'»

Εἰς τὸ τηλεγράφημα αὐτὸ ἀπηντήσαμεν τὴν 21ην Μαρτίου διὰ τοῦ κατωτέρω:

«Ἔχω τὴν τιμὴν εἰς ἀπάντησιν τηλεγραφήματος Ὑμετέρας Μεγαλειότητος 18 τρέχοντος νὰ πληροφορήσω ὅτι σκοπὸς τῆς ἀκολουθηθείσης πολιτικῆς ἦτο προπαντὸς νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὸ

ἀκριβῶς ποὺ μοῦ ὑποδεικνύετε, ἀλλὰ ἐντὸς ἀτμοσφαίρας ἠρεμίας τὴν ὁποίαν δημιουργεῖ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐχειρίσθημεν ζήτημα. Ἐξ ἄλλου μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐδείξαμεν εἰς μὲν τρεῖς φίλους μας Συμμάχους μετριοπάθειαν, εἰς δὲ τοὺς ἐν Ἑλλάδι ὅτι δὲν ἀποκρούομεν τὴν μετ' αὐτῶν συνεργασίαν. Οὕτω οἱασδήποτε ἀπόφασίς μας δὲν θὰ θεωρηθῇ ὅτι εἶναι μονομερὴς καὶ ἑπομένως αἱ εὐθῦναι δὲν θὰ βαρύνουν μόνον ὑμᾶς.

ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ»

Τὴν 25ην Μαρτίου ἀπηύθυνα πρὸς τὸν κ. Σοφούλην, τὸ ΕΑΜ καὶ συμπράττοντας τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα, ὅπερ ἐπεδόθη εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς ἐν Ἀθήναις εὑρισκομένους ἀπεσταλμένους μας Α. Ἀρφάνην καὶ Α. Πιλαβάκην.

«Παρακαλοῦμεν ὅπως τὸ ταχύτερον δυνατὸν λάβητε ἀποφάσεις σας ἐπὶ τηλεγραφήματός μου περὶ ἀνασχηματισμοῦ Κυβερνήσεως ἐνιαίου ἐθνικοῦ μετώπου. Ἐπισπεύσατε συνεννοήσεις σας μὲ κόμματα καὶ ΕΑΜ καὶ ἀποστείλατε ἐνταῦθα πρόσωπα ἐξουσιοδοτημένα συμμετάσχουν Κυβερνήσεως ἢ καὶ μόνον διὰ νὰ διαπραγματευθοῦν μεθ' ἡμῶν. Ἔχετε ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐκκρεμότης μιᾶς οἱασδήποτε ἀποφάσεώς μας ἐπηρεάζει Ἑλληνικὴν καὶ ξένην κοινὴν γνώμην καὶ ἡ βραδύτης σας γεννήσῃ ἀδικαιολογήτως συμπαθείας ὑπὲρ Πολιτικῆς Ἐπιτροπῆς. Δυνάμεθα νὰ διαθέσωμεν μέσον ταχείας καὶ ἀσφαλοῦς ἀφίξεως ὑμῶν ἢ ἀντιπροσώπων σας ἐνταῦθα.

ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ»

Τὴν 27ην Μαρτίου δημοσιεύεται διὰ τοῦ ἡμεδαποῦ καὶ ξένου τύπου ἡ ἀκόλουθως ἀνακοίνωσίς μας τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον εἶχεν ἐγκριθῇ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐν Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ.

«Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις πληροφορεῖται ὅτι συνεστήθη ἀνὰ τῇ ὀρεινῇ Ἑλλάδι Πολιτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐκ πέντε μελῶν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Συνταγματάρχου Ε. Βακιρτζῆ. Ἕνας ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία ἐκπροσωπεῖ μίαν μόνον ὀργάνωσιν, εἶναι ἡ ἐπιδίωξις τοῦ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως εὐρυτέρου Ἐθνικοῦ Συνασπισμοῦ καὶ ἀπηυθύνθη πρὸς τὴν Κυβέρνησιν διὰ νὰ συμβάλωμεν εἰς τοῦτο. Δὲν εἶναι πρώτη φορὰ

κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Κυβέρνησις θὰ δηλώσῃ ὅτι εἶναι ὑπὲρ τῆς γνώμης αὐτῆς. Ὡς γνωστὸν δὲ πρὸ ὀλίγου χρόνου διετύπωσε τὸν ὅρον ὅπως προηγηθῇ ἡ συμφιλίωσις τῶν ἀνταρτῶν πρὸ τῆς συζητήσεως τῆς διευρύνσεως τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ κυβέρνησις ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ διεύρυνσις αὕτη πρέπει νὰ γίνῃ ἐν συμπράξει μεθ' ὅλων τῶν πολιτικῶν κομμάτων τῆς χώρας καὶ ὀργανώσεων καὶ καταβάλλει πρὸς τοῦτο κάθε ἐνέργειαν. Μονομερὴς συμφωνία ἐπὶ τοῦ ζητήματος μὲ μίαν μόνον ὀργάνωσιν ἢ μ' ἕνα μόνον κόμμα δὲν θὰ προῆγε τὴν κοινὴν ἐπιθυμίαν περὶ Ἑνιαίας Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως ἐχούσης σκοπὸν τὴν ἀδιατάρακτον διαχείρισιν τῶν Ἐθνικῶν ὑποθέσεων ὡς τὸ ἐπιβάλλουν αἱ περιστάσεις.

Κάϊρον 27 Μαρτίου 1944».

Πρὸς δὲ τὸν ἡμέτερον ἐν Λονδίνῳ Πρέσβυν κ. Α. Ἀγνίδην ἐτηλεγράφουν τὴν 28ην Μαρτίου τὰ ἑξῆς:

«Κατάστασις διαγραφομένη μεταξὺ ἐνόπλων δυνάμεων κατόπιν σχηματισμοῦ Πολιτικῆς Ἐπιτροπῆς δύναται ἐμπνέῃ ἀνησυχίαν, διότι δὲν ἀποκλείονται ὑπὲρ αὐτῆς ἐκδηλώσεις ἐκ μέρους ἀριστερῶν καὶ ἀντιβασιλικῶν. Σκοπὸς μάλιστα ἀνακοινώσεώς μας 27-3-44 ἦτο νὰ διαφωτίσῃ, καθησυχάσῃ καὶ δημιουργήσῃ ἀναμονήν. Ταχεῖα ἐπάνοδος Βασιλέως πρὸ τοῦ νὰ ἐπέλθῃ σχετικὴ ἐξάτμησις δημιουργηθείσης ἀτμοσφαίρας δὲν μοῦ φαίνεται ἐνδεδειγμένη. Παρακαλῶ ἀνακοινωθῇ πρὸς Α. Μ.».

Τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀνωτέρω τηλεγραφήματός μου στηρίζεται καὶ εἰς ἄλλας πληροφορίας ἀλλὰ κυρίως εἰς τὰ κατωτέρω παρατιθέμενα ἔγγραφα:

ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ

Κάϊρον 28 Μαρτίου 1944.

Κύριε Πρόεδρε,

«Ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 7297 ἐγγράφου ὑμῶν τῆς 24ης Μαρτίου προκύπτει ὅτι ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς προτίθεται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κάϊρον.

»Ἀνεξαρτήτως τῶν ἄλλων λόγων, δι' οὓς ἡ ἐν Λονδίνῳ παραμονή του κρίνεται χρήσιμος, ἐπιθυμῶ νὰ τονίσω ὅτι ἡ ὑπὸ

τὰς ἐσχάτως δημιουργηθείσας ἐν Ἑλλάδι συνθήκας ἐπάνοδός του εἰς Κάϊρον θέλει ἐπαυξήσει τὰς δυσχερείας πρὸ τῶν ὁποίων παλαίομεν καὶ φοβοῦμαι ὅτι θὰ εὑρεθῶμεν ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ περιστείλωμεν ἐκδηλώσεις στρεφομένας πρὸ παντὸς ἐναντίον του.

»Ἐπιβάλλεται συνεπῶς ὅπως συστηθῇ εἰς τὴν Α. Μεγαλειότητα, ὅπως παρατείνῃ τὴν ἐν Λονδίνῳ διαμονήν του μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὡς Συνταγματικὸς Βασιλεὺς θὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν γνώμην ταύτην τῆς Κυβερνήσεως.

»Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει προκύπτει προφανῶς ζήτημα ἂν ἡ περαιτέρω παραμονή μας ἐν τῇ Κυβερνήσει εἶναι δυνατή.

Μετὰ πάσης τιμῆς
Β. ΚΑΡΑΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ».

Ἐξ ἄλλου ἀπὸ τὸν Ταξίαρχον Φ. Μπωμὸν-Νεσμπίτ, Ἀρχηγὸν τῶν Ἀξιωματικῶν Συνδέσμων μὲ Συμμαχικοὺς Στρατούς, εἶχε σταλῇ τὴν 9 Μαρτίου πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ μας τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον:

«Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον ἐπληροφορήθη ὅτι μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων παρετηρήθη μία αὔξησις πολιτικῆς δραστηριότητος. Πληροφορίαι ἀναφέρουν ὅτι λαμβάνουν χώραν συναντήσεις ὡρισμένων ἀξιωματικῶν, οἵτινες εἶχον ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ταραχὰς τοῦ παρελθόντος ἔτους.

»Περαιτέρω ὑπάρχουσι πληροφορίαι ἀπὸ ἀξιοπίστους πηγὰς ὅτι ὁ Συνταγματάρχης Χατζησταυρῆς, ὅστις, ὡς θὰ ἐνθυμεῖσθε, ἔπαιξε πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὰ γεγονότα τοῦ Μαρτίου τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐπεσκέφθη ἐσχάτως ὡρισμένας μονάδας εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Δέλτα καὶ συνηντήθη πλὴν ἄλλων καὶ μετὰ τῆς Ὁμάδος Ἑλληνικῆς Φρουρᾶς εἰς Κασσασίν. Ἐφημολογήθη ἐπίσης ὅτι ἐσκέπτετο νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ταξιαρχίαν εἰς Γάζαν.

»Δὲν προκύπτει ἐκ τούτου ὅτι περαιτέρω ταραχαὶ καθίστανται ἀναπόφευκτοι, καίτοι ἡ 25 Μαρτίου θὰ ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ἀποτελέσῃ εὐκαιρίαν δι' ἐκδηλώσεις τῶν ἄκρων. Οἱαδήποτε καὶ ἐὰν εἶναι ἡ ἀλήθεια ἢ τὸ βάσιμον τῶν πληροφοριῶν τούτων, ὀρθὸν εἶναι ὅπως ταῦτα ἀχθῶσιν εἰς γνῶσιν ὑμῶν ἵνα

δυνηθῆτε νὰ λάβητε τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα θεωρεῖτε ἀναγκαῖα πρὸς πρόληψιν ἀνεπιθυμήτων περιστατικῶν.

» Θὰ ἀντιλαμβάνεσθε ὅτι οἱαδήποτε ἐπανάληψις πολιτικῶν ταραχῶν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Στρατὸν — ἰδίως εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν μέρος τούτου πρόκειται νὰ μετακινηθῇ εἰς τὸ θέατρον τῶν ἐπιχειρήσεων — θὰ ἦτο λίαν ἀτυχὴς ἂν ὄχι καταστρεπτικὴ ἀπὸ ἀπόψεως ἐντυπώσεως οὐ μόνον διὰ τὸν Ἑλληνικὸν Στρατὸν ἀλλ' ἐπίσης καὶ διὰ τὴν κοινὴν γνώμην ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ.

»Ἐνῶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀποτελεῖ ἐσωτερικὴν Ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν εἶναι ἐξ ἴσου προφανές, ὅτι αἱ Βρεττανικαὶ Στρατιωτικαὶ Ἀρχαὶ δὲν δύνανται νὰ ἀγνοήσωσι τοῦτο, ἀλλ' εἶναι, ἐν τούτοις διατεθειμέναι νὰ ἀφήσουν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην εἰς χεῖρας τῶν Ἑλληνικῶν Στρατιωτικῶν Ἀρχῶν, εἰς τὰς ὁποίας, πιστεύεται, ὅτι δύναται νὰ ἐμπιστευθῇ ἡ λῆψις οἱουδήποτε μέτρου ἐπιβαλλομένου ὑπὸ τῆς καταστάσεως.

» Θὰ σᾶς εἴμεθα ὑπόχρεοι ἐὰν ἠθέλατε δηλώσει ἡμῖν ἐὰν δύνασθε νὰ βεβαιώσητε τὰς ἄνω πληροφορίας, ὡς ἐπίσης ἐὰν ἠθέλατε μᾶς πληροφορήσει ἐμπιστευτικῶς περὶ οἱωνδήποτε μέτρων τὰ ὁποῖα προτίθεσθε νὰ λάβητε. ὑπογρ. Μπωμὸν Νεσμπίτ».

Εἰς τὸ ἔγγραφον αὐτὸ ἀπήντησε τὴν 12ην Μαρτίου ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Β. Καραπαναγιώτης ὡς ἑξῆς:

«Ὁ Συνταγματάρχης Λιόσης, Ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιλείου, διεβίβασεν εἰς ἐμὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 500/5/4 ἐπιστολήν σας τῆς 9ης Μαρτίου.

» Εἰς ἀπάντησιν δύναμαι νὰ πληροφορήσω ὑμᾶς ὅτι πάντες οἱ φόβοι οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ἐπιστολήν σας εἶναι ἀβάσιμοι, ὡς ἐπίσης συνέβη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν παρομοίων φόβων γνωστοποιηθέντων μοι διὰ τῆς ἀπὸ 22ας Δεκεμβρίου 1943 ἐπιστολῆς σας πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Ἐπιτελείου.

» Εἶσθε ἐξουσιοδοτημένος νὰ βεβαιώσητε τὸν Ἀρχιστράτηγον ὅτι ἡ πειθαρχία εἶναι καλῶς ἐξησφαλισμένη εἰς τὰς ἑλληνικὰς μονάδας τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Ἡ κατάστασις τελεῖ ὑπὸ τὸν ἡμέτερον ἔλεγχον καὶ οὐδὲν εὑρίσκεται τόσον μακρὰν τῆς ἀλη-

θείας ὅσον αἱ πληροφορίαι ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίζονται οἱ φόβοι οὗτοι, δύναμαι δὲ νὰ προσθέσω ὅτι πληροφορίαι ὡς αἱ ἀνωτέρω φθάνουν καὶ εἰς ἐμὲ ἐπίσης κατὰ κανονικὰ χρονικὰ διαστήματα.

»Ὁ Συνταγματάρχης Χατζησταυρῆς ἐπεσκέφθη μόνον Δωδεκανησίους πρόσφυγας καθόσον καὶ ὁ ἴδιος τυγχάνει Δωδεκανήσιος. Ἔλαβεν ἄδειαν νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς Δωδεκανησίους πρόσφυγας εἰς τὸ στρατόπεδον Νιουσεράτ, ἀλλ' αὕτη ἠκυρώθη παρ' ἐμοῦ εὐθὺς ὡς ἔλαβον γνῶσιν τῆς προθέσεώς του.

»Ἔχω πλήρη ἐπίγνωσιν τῶν εὐθυνῶν μου, ὡς καὶ τῶν καταστροφικῶν ἀποτελεσμάτων, οὐχὶ μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἑλληνικὸν Στρατόν, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὴν διεθνῆ κοινὴν γνώμην, οἱασδήποτε πολιτικῆς ταραχῆς ἐν τῷ στρατεύματι καὶ δι' αὐτό, ἐν ἀνάγκῃ, δὲν θὰ λείψωμεν νὰ λάβωμεν τὰ πλέον δραστικὰ μέτρα.

»Ἀλλὰ καίτοι δύναμαι νὰ σᾶς δώσω τὰς ἀνωτέρω διαβεβαιώσεις ὅτι — λόγῳ τῶν δραστικῶν μέτρων τὰ ὁποῖα ἔλαβον συνεπείᾳ τῶν ταραχῶν τοῦ Ἰουλίου — τίποτε δὲν δύναται νὰ διαταράξῃ σοβαρῶς τὴν ἑνότητα καὶ πειθαρχίαν τῶν δυνάμεών μας, δὲν δύναμαι ἐν τούτοις νὰ ἀποκρύψω τὴν ἀνησυχίαν μου, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἀσκήσουν ἐπ' αὐτῶν:

α) Ἡ τόσον παραταθεῖσα περίοδος ἀδρανείας τῶν μονάδων, καὶ

β) Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀνταρτικῆς κινήσεως τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς ἐν Ἑλλάδι.

» Δι' ἀμφότερα τὰ ἀνωτέρω ἡ εὐθύνη δὲν δύναται νὰ βαρύνῃ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν:

α) Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀδράνειαν τῶν μονάδων μας, ἡ συμμετοχή των εἰς τὸ θέατρον τῶν ἐπιχειρήσεων ἐζητήθη ἀπὸ ἐμὲ τὸν ἴδιον ἐπανειλημμένως καὶ ἐλπίζω ὅτι ἡ μετακίνησις τῆς 1ης Ταξιαρχίας θὰ ἀκολουθηθῇ ἀπὸ τὴν μετακίνησιν καὶ ἄλλων μονάδων.

β) Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνταρτικὴν κίνησιν τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, ἀποτελεῖ γεγονὸς ὅτι ἡ κίνησις αὕτη κατεννοήθη κακῶς ἀπὸ μερικὰς Βρεττανικὰς Ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι καὶ ἐξακολουθοῦν εἰσέτι τὴν διεύθυνσιν τῆς κινήσεως ταύτης. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐτηρήθη ἐπιμελῶς ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ παντὸς πράγματος

σχετικοῦ μὲ τὴν ἐν λόγῳ κίνησιν, καίτοι ἐνώπιον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τὴν εὐθύνην θὰ φέρῃ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δι' ὅλας τὰς παλαιάς, παρούσας καὶ μελλούσας δοκιμασίας (1.500.000) ἄστεγοι), τὰς ὁποίας ἡ κίνησις αὕτη δημιουργεῖ διὰ τὸν ἀτυχῆ ὑπόδουλον Ἑλληνικὸν Λαόν, μὲ ἀσήμαντον, ἂν ὄχι οὐδέν, ὄφελος ὑπὲρ τῆς κοινῆς συμμαχικῆς πολεμικῆς προσπαθείας.

»Θὰ σᾶς ἤμην ὑπόχρεος ἐὰν ἠθέλατε γνωστοποιήσει τὸ περιεχόμενον τῆς παρούσης εἰς τὸν Ἀρχιστράτηγον, πρὸς τὸν ὁποῖον εἰδικὴ ἐπιστολὴ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου θέλει ἀπευθυνθῆ ἐν καιρῷ τῷ δέοντι. Β. ΚΑΡΑΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ»

Τὴν 29 Μαρτίου ἐτηλεγράφησα πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν βασιλέα εἰς Λονδῖνον.

«Δημιουργουμένη τὰς τελευταίας ἡμέρας ἀτμόσφαιρα εἶναι ἀρκετὰ βαρεῖα. Ἀριστερὰ καὶ ἄλλα ἀδιάλλακτα στοιχεῖα εὑρίσκονται εἰς ζωηρὰν δραστηριότητα καὶ ποικιλοτρόπως προπαγανδίζουν ὑπὲρ Πολιτικῆς Ἐπιτροπῆς. Θεωροῦν δήλωσίν μας 27.3.44 διὰ τὸν τύπον ὡς οὐσιαστικὴν ἄρνησιν συνεργασίας μὲ ἐπιτροπὴν καὶ ἀπειλοῦν μὲ γεγονότα παρεμφερῆ μὲ τὰ τοῦ Μαρτίου 1943. Δὲν πιστεύω ὅτι δύναται νὰ ἐπιτύχουν τοιαῦται ἐνέργειαι, ἀλλ' ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι δὲν εἶμαι ἐντελῶς ἥσυχος διότι ἤδη ἔχομεν μεμονωμένας τινας ἐκδηλώσεις ὑπὸ μορφὴν δημοσίας ἐπιδοκιμασίας ΕΑΜ εἴς τινας μονάδας, ὅπως εἰς Χασασίν, Καμπρίτ, Ἔλλη. Αἱ Ἀθῆναι δὲν ἀπήντησαν εἰσέτι εἰς γνωστὸν τηλεγράφημα μου. ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ»

Τὸ ἀνωτέρω τηλεγράφημα διεσταυρώθη μὲ τὸ ἀκόλουθον ἐκ Λονδίνου τῆς 29 Μαρτίου:

Τηλεγράφημα κ. Π. Μεταξᾶ πρὸς κ. Πρόεδρον Κυβερνήσεως.

«Α. Μ. Βασιλεύς, στερούμενος ἀπὸ λήψεως ὑμετέρων τριῶν τηλεγραφημάτων 16 λήγοντος οἱασδήποτε νεωτέρας πληροφορίας, εἴτε ἀπ' εὐθείας παρ' ὑμῶν εἴτε μέσῳ Ἀγγλικοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, ἀναφορικῶς πρὸς συνεννοήσεις μετὰ Πολιτικῆς Ἐπιτροπῆς Ἐθνικῆς Ἀπελευθερώσεως καὶ ἐν Ἀθήναις

ἀρχηγῶν παλαιῶν κομμάτων καὶ ἡγετῶν ἄλλων ὀργανώσεων, ἐντέλλεταί μοι παρακαλέσω ὑμᾶς, ὅπως, εὐαρεστούμενος, τηλεγραφήσητε εἰς ποῖον σημεῖον εὑρίσκονται διαπραγματεύσεις. Ἐξ ὑμετέρας ἀπαντήσεως θέλει ἐξαρτηθῆ, σὺν ἄλλοις, καὶ ὁ κατὰ προσέγγισιν προσδιορισμὸς χρόνου ἐπανόδου τῆς Α. Μ. εἰς Κάϊρον.»

Τὸ ἑσπέρας τῆς 30 Μαρτίου ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως κ. Σ. Βενιζέλος ἀπηύθυνεν ἀπὸ τοῦ Σταθμοῦ Καΐρου, μετὰ προηγουμένην μεθ' ἡμῶν συνεννόησιν, τὴν ἀκόλουθον ραδιοφωνικὴν ἔκκλησιν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν:

«Ἀπευθυνόμενος σήμερον καὶ ἐκ μέρους τῶν λοιπῶν συναδέλφων μου πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν, ποιοῦμαι ἔκκλησιν πρὸς τὰ πατριωτικά του αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα μὲ τόσην αὐτοθυσίαν, τόσον κατὰ τὰς στιγμὰς τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ Πολέμου διεδήλωσε, ὅσον καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ βαρβάρου ἐχθροῦ, ὅπως ἡ ἐπιτευχθεῖσα Ἐθνικὴ Ἑνότης συνεχισθῆ μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς ἀπελευθερώσεως.

»Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἐν τῇ παρομοίᾳ ἐπιθυμίᾳ της, ἀπὸ καιροῦ καταβάλλει σοβαρωτάτας προσπαθείας πρὸς γενικωτέραν συνεννόησιν, περιλαμβάνουσαν τὸν πολιτικὸν κόσμον τῆς Χώρας, καθὼς καὶ τὰς ἀνταρτικὰς καὶ λοιπὰς Ἐθνικὰς Ὀργανώσεις, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἀπελευθερωτικὸς ἀγών, διεξαγόμενος ἐντὸς τῆς *Ἑλλάδος*, εἴτε ἐν τῇ *Μ. Ἀνατολῇ*, νὰ καταστῇ κοινὸς καὶ συντονισμένος.

»Αἱ ἀνωτέρω προσπάθειαι, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν ἀντικείμενον ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι αὕτη ἔχει ὅλα τὰ δεδομένα νὰ πιστεύῃ ὅτι τυγχάνει τῆς ἐμπιστοσύνης μεγάλης μερίδος τῆς ἐν *Ἑλλάδι* Κοινῆς Γνώμης, δυστυχῶς μέχρι σήμερον δὲν ἐτελεσφόρησε, λόγῳ προφανῶς τῶν δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἡ ἐξ ἀποστάσεως συνεννόησις.

»Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ὀργάνωσις τοῦ ΕΑΜ προέβη μεμονωμένως εἰς τὸν καταρτισμὸν πολιτικῆς ἐπιτροπῆς ἐκ πέντε μελῶν. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη, ἅμα τῷ σχηματισμῷ της, ἀπηυθύνθη πρὸς τὴν ἡμετέραν Κυβέρνησιν, ζητοῦσα τὴν μετ' αὐτῆς συνεργασίαν.

Ἡ Κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ δηλώσῃ ὅτι εἶναι πρόθυμος, ὅπως ἐπανειλημμένως ἐδήλωσε, νὰ δεχθῇ τὸν καταρτισμὸν ἐνιαίας Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως, ἀποτελουμένης ἀπὸ ὅλα τὰ Κόμματα καὶ τὰς Ἐθνικὰς Ὀργανώσεις, ἡ ὁποία Κυβέρνησις νὰ καθοδηγήσῃ, ὑπὸ τὰς σημερινὰς κρισίμους στιγμάς, τὸ Ἔθνος, τὸ ὁποῖον ὁλόκληρον καὶ ἄνευ διακρίσεως; μάχεται κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, μέχρις ἀπελευθερώσεως, πρὸς ἀποφυγὴν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀναμφισβητήτως θὰ ἦσαν ἐπὶ ζημίᾳ τῶν Ἐθνικῶν συμφερόντων. . . .

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀνωτέρω σκοποῦ, ἐὰν ἡ συνεννόησις μακρόθεν συναντᾷ δυσχερείας, ἐπιβάλλεται εἰς ὅλους μας νὰ συναντηθῶμεν τὸ ταχύτερον καὶ πρὸς τοῦτο ἐπαναλαμβάνομεν τὴν σχετικὴν πρόσκλησίν μας. Κανένα κώλυμα δὲν πρέπει νὰ ὀρθωθῇ διὰ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν συνεννόησιν αὐτήν, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐπιτευχθῇ, ἔστω καὶ ἐὰν ὡρισμένα πρόσωπα πρέπει νὰ παραμερίσουν διὰ νὰ διευκολύνουν τὸ ἔργον.»

Ἀποδεικνύεται ὅτι τίποτε δὲν παρελείφθη ἐκ μέρους μας, διὰ τὴν συνεννόησιν πρὸς πρόληψιν τῶν γεγονότων, εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν ὁποίων εἰσερχόμεθα ἀπὸ τοῦ ἑπομένου κεφαλαίου.

Η'.

Οὕτω ἐφθάσαμεν εἰς τὴν 31 Μαρτίου. Τὸ πρωῒ τῆς ἡμέρας αὐτῆς ὅμιλος ἀξιωματικῶν κατέφθασε πρὸ τῶν Πρωθυπουργικῶν γραφείων καὶ ἐζήτησε, διὰ τῶν ὑπασπιστῶν τῆς ὑπηρεσίας, νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιόν μου. Εἰδοποίησα τηλεφωνικῶς, πρὶν νὰ τοὺς δεχθῶ, περὶ τῆς παρουσίας των τοὺς Ὑπουργοὺς Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν. Ἐζήτησα τὴν γνώμην των ἂν ἔπρεπε νὰ τοὺς δεχθῶ. Ἡ ἀπάντησις τοῦ μὲν πρώτου ἦτο συγκεχυμένη καὶ ἀόριστος, τοῦ δὲ δευτέρου ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ ἤρχετο εἰς συνάντησίν μου. Ἡ ἐνίσχυσις τῆς φρουρᾶς τοῦ Προεδρικοῦ μεγάρου, τὴν ὁποίαν ἐζήτησα ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν ὑπερρίφθη, ὡς περιττή. Ἐτηλεφώνησα ἐν τούτοις εἰς τὸν Φρούραρχον Καΐρου νὰ ἔλθῃ ἀμέσως εἰς τὸ Προεδρεῖον καὶ συγχρόνως ἔδωσα καταλλήλους ὁδηγίας εἰς τοὺς ἐπὶ κεφαλῆς τῆς φρουρᾶς τοῦ κτηρίου περὶ ἐπεμβάσεως, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ ἀκρόασις τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀξιωματικῶν δὲν θὰ διεξήγετο ὁμαλῶς.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ τοὺς ὑπογράφοντας τὸ κατωτέρω ὑπόμνημα, παρουσιασθεῖσα χωρὶς περαιτέρω τυπικὴν χρονοτριβήν, ἀνέπτυξε διὰ τοῦ προεδρεύοντος αὐτὴν Ταγματάρχου τοῦ πεζικοῦ Μ. Κλαδάκη τὸ περιεχόμενον τοῦ ὑπομνήματος. Ἡ συζήτησις διεξήχθη ἄνευ ὀξύτητος καὶ δι' αὐτὸ παρολαμβάνων τὸ ὑπόμνημά των ἐδήλωσα «ὅτι δὲν συζητῶ πολιτικὰ μὲ ἀξιωματικούς, ἀλλὰ Ἐθνικὰ ζητήματα μὲ πατριώτας, πού, ὅπως πιστεύω, εὑρίσκονται ἐν Μ. Ἀνατολῇ διὰ νὰ πολεμήσουν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἂν δὲν εἶχα αὐτὴν τὴν ἀντίληψιν, ἔπρεπε νὰ κρίνω δεόντως τὸ διάβημά των καὶ νὰ διατάξω τὰ προσήκοντα».

Ἐξέθηκα εἰς τοὺς οὕτω ἀναφερομένους τὰς μέχρι τότε ἐνεργείας μας διὰ τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως Ἐθνικοῦ Μετόπου καὶ τοὺς ἐβεβαίωσα ὅτι θὰ συνεχίσω αὐτὰς μέχρι πλήρους ἐπι-

τυχίας. Τοὺς συνέστησα ἐν τέλει χάριν τοῦ Ἐθνικοῦ συμφέροντος νὰ σταματήσουν τὰς ἀνωμάλους ἐνεργείας των πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ. Ὅταν ἀπεχαιρέτισαν παρεκάλεσαν νὰ τηρηθοῦν ἐνήμεροι τῆς ἐξελίξεως τῶν συνεννοήσεων περὶ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως.

Τὸ κείμενον τὸ ὁποῖον οἱ ἐν λόγῳ ἀξιωματικοὶ μοῦ ἔδωσαν ἔχει ὡς ἑξῆς:

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

«Οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι ἀξιωματικοί, ὑπακούοντες εἰς τὴν ἐθνικὴν καὶ στρατιωτικὴν συνείδησίν μας, διερμηνεύοντες τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων Μέσης Ἀνατολῆς, ἀπεδέχθημεν τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀνατεθεῖσαν ἐντολὴν τῆς μεγάλης μάζης τῶν συναγωνιστῶν μας καὶ συνεκροτήσαμεν ἐπιτροπὴν ἐνόπλων δυνάμεων Μ. Ἀνατολῆς, πρὸς πραγμάτωσιν καὶ καθιέρωσιν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος.

» Σκοπὸς τῆς ἐπιτροπῆς εἶναι νὰ διατρανώσῃ ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ μας ἀγῶνος τὴν ἀμετάτρεπτον θέλησιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων Μ. Ἀνατολῆς νὰ ἐπιδιώξουν καὶ ἐπιτύχουν τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς ἐκφράσεως τῆς ἐθνικῆς μας ἑνότητος καὶ τὴν πολιτικὴν καθιέρωσίν της. Ἐπίσης νὰ ἐξουδετερώσουν κάθε ἐμπόδιον πρὸς διατάραξιν τῆς ἐν οὐσίᾳ ὑφισταμένης καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος πανεθνικῆς ἑνότητος τοῦ Λαοῦ μας.

» Ἡ συγκρότησις ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ἐπιτροπῆς ἐθνικῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἡ πρόσκλησις αὐτῆς πρὸς συντονισμὸν τῶν προσπαθειῶν ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους ἀποτελεῖ ἤδη ἀποφασιστικὸν βῆμα πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ ὡς ἄνω σκοποῦ, εὑρίσκει τὰς ἐνόπλους δυνάμεις Μ. Ἀνατολῆς παρὰ τὸ πλευρόν της, μὲ τὴν στερρὰν ἀπόφασιν ὅπως ἐπιτύχουν τὴν πανεθνικὴν ταύτην ἑνότητα καὶ θεωροῦν ἀναγκαῖον ὅπως παραμερισθῇ ἀμέσως κάθε φαινομενικὸν ἢ πραγματικὸν ἐμπόδιον καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἐπιτροπῆς ἐθνικῆς ἀπελευθερώσεως γενομένων πρὸς ὑμᾶς προτάσεων, ἐπιτευχθῇ ἀμέσως συμφωνία.

» Δὲν θὰ ἦτο περιττὸν νὰ ὑπογραμμίσωμεν ὅτι εἰς τὴν πα-

ροῦσαν ἐνέργειάν μας οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ κινούμεθα ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἀπὸ τὸν πόθον τῆς ἀμέσου ἀποκαταστάσεως πανεθνικῆς ἑνότητος, ὡς βασικοῦ καὶ ἀπαραιτήτου παράγοντος:

α) διὰ τὴν πρόληψιν ἀνωμαλιῶν, ὁ κίνδυνος τῶν ὁποίων ἐνυπάρχει εἰς τὴν παράτασιν τῆς θολῆς ἀτμοσφαίρας, τὴν ὁποίαν δημιουργεῖ ἡ ἀρνητικὴ ἢ παρελκυστικὴ στάσις τῆς Κυβερνήσεως Καΐρου, ἔναντι τῆς προτάσεως ἣν ἀπηύθυνε πρὸς αὐτὴν ἡ πολιτικὴ ἐπιτροπὴ ἐθνικῆς ἀπελευθερώσεως.

β) διὰ τὴν ἀποκατάστασιν καὶ σταθεροποίησιν ἑνὸς πλήρους καὶ ἀποτελεσματικοῦ συντονισμοῦ τῆς ἀπελευθερωτικῆς προσπαθείας ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ

γ) διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ὁμαλῆς καὶ ἐλεύθερης πολιτικῆς ζωῆς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος.

»Ἡ ἡμετέρα ἐπιτροπή, διερμηνεύουσα τέλος τὴν θέλησιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων Μ. Ἀνατολῆς, τὴν ἀπορρέουσαν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς θελήσεως ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους, προσκαλεῖ τὴν Βασιλικὴν Κυβέρνησιν ἐν Καΐρῳ καὶ τοὺς ἀποτελοῦντας αὐτὴν Ὑπουργούς, ὅπως ἐξαιρόμενοι εἰς τὸ ὕψος τῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν συντελέσωσι ἐντὸς τοῦ ταχυτάτου δυνατοῦ χρονικοῦ ὁρίου εἰς τὴν ἑνοποίησιν τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων καὶ σχηματισμὸν Κυβερνήσεως ἀντιπροσωπευούσης τὸν ἀγωνιζόμενον λαὸν μὲ βάσιν τὴν πολιτικὴν ἐπιτροπὴν ἐθνικῆς ἀπελευθερώσεως καὶ μὴ θελήσωσι νὰ φέρωσι τὰς βαρυτάτας εὐθύνας τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ.

»Τὸ παρὸν ὑπόμνημα δὲν ἀποτελεῖ μόνον ἔκκλησιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὸν χωρισμὸν τῶν εὐθυνῶν εἰς τυχὸν ἀσύμφορον ἐνέργειάν σας.

Κάϊρον 30 Μαρτίου 1944.

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΝΟΠΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ Μ. Α.

Γ. ΤΖΑΝΕΤΑΚΗΣ Ἀντισμήναρχος, Α. ΠΑΠΑΤΣΩΡΗΣ Ἀντισμήναρχος, Ν. ΚΑΡΒΕΛΛΑΡΗΣ Ἀντισμήναρχος, Μ. ΚΛΑΔΑΚΗΣ Ταγματάρχης Πεζικοῦ, Π. ΓΑΡΟΥΦΑΛΙΑΣ Ταγ)χης Πεζικοῦ, Ι. ΧΙΩΤΑΚΗΣ Ταγ)χης Πεζικοῦ, Ι. ΜΑΝΙΑΣ Ἐπισμηναγός, Ν. ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Ἐπισμηναγός, Γ. ΓΙΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Ἐπισμηναγός, Ι. ΜΑΝΙΑΣ Ἐπίλαρχος, Σ. ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ Λοχ. Ἰατρός, Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Ὑπολ)γὸς Πεζικοῦ, Η. ΑΝΔΡΙΤΣΟΣ Ἀνθ)γὸς Πυρ)κοῦ.

»Ι. Τὸ παρὸν ὑπόμνημα ὑποβάλλεται ἐν ἀντιγράφῳ:

α) Εἰς τὸν κ. Ἐμμ. Τσουδερόν, Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως Καΐρου, διὰ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον.

β) Εἰς τοὺς παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει διαπιστευμένους Ὑπουργοὺς τῶν Κυβερνήσεων Ἡνωμ. Πολιτειῶν Ἀμερικῆς, τῆς Μ. Βρεττανίας, τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως, τῆς Γαλλικῆς Ἐθνικῆς Ἐπιτροπῆς Ἀπελευθερώσεως.

»ΙΙ. Τὸ παρὸν ὑπόμνημα ἐγχειρίζεται ἐν ἀντιγράφῳ:

α) Εἰς τὸν κ. Σοφ Βενιζέλον.

β) Εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Συντονισμοῦ Ἀγῶνος.

»ΙΙΙ. Τὸ παρὸν ὑπόμνημα ἐν ἀντιγράφῳ παρακαλεῖται τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον τῆς Βασιλικῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως Καΐρου ὅπως διαβιβάσῃ εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι Πολιτικὴν Ἐπιτροπὴν μέσον τοῦ Συμμαχικοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου καὶ φυλάσσεται ἐν ἀντιγράφῳ πρὸς παράδοσιν εἰς τυχὸν ἐν Μ. Ἀνατολῇ ἀφιχθησομένους ἐκπροσώπους τῆς ἐν Ἑλλάδι πολιτικῆς ἐπιτροπῆς ἐθνικῆς ἀπελευθερώσεως».

Αὐθημερὸν ἐτηλεγράφουν τὰ ἀνωτέρω εἰς τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα καὶ προσέθετα τὰς ἀκολούθους πληροφορίας περὶ τῆς ἐν τῷ Στρατῷ καταστάσεως:

«Πληροφοροῦμαι ἐξ ἄλλου, ὅτι εἰς τάγματά τινα ἑδρεύοντα ἐν Αἰγύπτῳ ἐγένοντο ἤδη ἐκδηλώσεις ἀλληλεγγύης μὲ πολιτικὴν ἐπιτροπήν. Δυστυχῶς αἱ ἀνησυχίαι μου, τὰς ὁποίας ἐτηλεγράφησα εἰς Υ. Μ. ἐπιβεβαιοῦνται. Ὑποβάλλω εὐλαβῶς ἐκ νέου τὴν σκέψιν ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀπομονωθῶμεν τοὐλάχιστον ἀπὸ τὰ ἐν Ἀθήναις κόμματα καὶ ὀργανώσεις, εἰς τὰ ὁποῖα ἐγκαίρως θὰ πρέπῃ νὰ δοθῇ ἀπάντησις εἰς τὰς διὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ ὑποβληθείσας εἰς Υ. Μ. προτάσεις. Ἡ ἐπιβράδυνσις δὲν θὰ εἶναι βοηθητικὴ τῆς κανονικῆς ἐξελίξεως».

Εἰς τὸ ὑπὸ τὸν Συνταγματάρχην Σ. Μανιδάκην Σύνταγμα Πυροβολικοῦ, ἐξεδηλώθη ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀντιπειθαρχικὴ κίνησις ὑπὲρ τῆς ΠΕΕΑ. Ἡ κίνησις ἐπετάθη τὸ ἀπόγευμα. Διὰ δραστηρίας τοῦ Διοικητοῦ ἐνεργείας ἀπεμο-

νώθησαν οἱ ἐπαναστατικοί, οἱ ὁποῖοι ἦσαν περὶ τοὺς 280, ἤτοι τὸ 1/3 τῆς δυνάμεως τοῦ Συντάγματος. Οἱ ἀπομονωθέντες ἐπεβιβάσθησαν φορτηγῶν ἀγγλικῶν στρατιωτικῶν αὐτοκινήτων καὶ ἐστάλησαν εἰς τὸ στρατόπεδον Μένα πλησίον τῶν Πυραμίδων. Διερχόμενοι ἐκ Καΐρου ἐκραύγαζαν ὑπὲρ τῆς Γ' Διεθνοῦς, ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας κλπ.

Κατὰ τὴν 31-4 44 συνεκροτήθη Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, ἐξέθεσα τὰ λαβόντα χώραν μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐνόπλων Δυνάμεων καὶ ἀνεκοίνωσα τὰ ἀντιπειθαρχικὰ κρούσματα ταγμάτων Κασσασίν, Καμπρίτ, τοῦ Συντάγματος Πυροβολικοῦ. Ὁμοφώνως ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ καταδίωξις τῶν ἐνεχομένων, νὰ συλληφθοῦν αἱ ἐπιτροπαὶ καὶ ἐν γένει νὰ ληφθοῦν μέτρα ἀποκαθιστῶντα τὴν τάξιν.

Ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀποφάσεων τούτων ἤρχισεν ἀμέσως, συλληφθέντων τινῶν ἐκ τῶν μελῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐκρατήθησαν εἰς τὸ Φρουραρχεῖον Καΐρου.

Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἀπηύθυνα τηλεγράφημα πρὸς τὸν Βασιλέα ὡς ἑξῆς:

«Στασιαστικὰ κρούσματα παρουσιάσθησαν καὶ εἰς τὸ ἐν Ἡλιουπόλει σταθμεῦον Σύνταγμα Πυροβολικοῦ. Διετάχθη ἡ σύλληψις τῶν μελῶν στασιαστικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπίσης δὲ καὶ πρωτοστατησάντων εἰς 4ον Σύνταγμα καὶ εἰς Πυροβολικόν. Μέλη Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὁμόφωνα ἐπὶ λαμβανομένων μέτρων».

Τὴν 1ην Ἀπριλίου συνεζητήθη ἐν Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις καὶ ἀπεφασίσθη ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἑξῆς τηλεγραφήματος:

«Σοφούλην καὶ συνεργαζόμενα Κόμματα καὶ Ὀργανώσεις, Κομμουνιστικὸν Κόμμα, ΕΑΜ, Ζέρβαν, Ψαρρόν.

» Βραδύτης ἀπαντήσεώς σας εἰς τὴν παρ' ἡμῶν γενομένην ὑπόδειξιν συνεννοήσεως μεταξύ σας διὰ σχηματισμὸν ἐν Καΐρῳ Κυβερνήσεως Ἐθνικῆς Ἑνότητος, μᾶς ὑποχρεώνει νὰ σᾶς προσκαλέσωμεν ὅπως ἀποστείλετε ἄνευ περαιτέρω ἀναβολῆς ὑμετέ-

ρους ἀντιπροσώπους πλήρως ἐξουσιοδοτημένους ἐν Μ. Ἀνατολῇ, πρὸς ἀπ' εὐθεῖαν συνεννόησιν διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο. Τὸ ἀκριβὲς σημεῖον συναντήσεώς μας θέλετε πληροφορηθῆ εἰς τὸν λιμένα ἀποβιβάσεώς σας».

Τὸ ἀνωτέρω τηλεγράφημα ἀνεκοινώθη καὶ εἰς τὸ Ἀρχηγεῖον ΕΛΑΣ, πρὸς πληροφορίαν αὐτοῦ.

Πρὸς δὲ τὴν Α. Μεγαλειότητα ἔστειλα εἰς Λονδῖνον τὸ κάτωθι τηλεγράφημα μὲ πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως.

«Τὸ σύνταγμα πυροβολικοῦ παρουσιάζει κατάστασιν δυσάρεστον. Ἐπὶ πεντακοσίων ἀνδρῶν διακόσιοι ἐτάχθησαν ὑπὲρ Πολιτικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἄγγλοι θεωροῦν σύνταγμα ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἀκατάλληλον διὰ μεταφορὰν λόγῳ ἀνεπαρκοῦς δυνάμεως. Σύλληψις ἐπιτροπῆς στασιαστῶν δὲν ἐπετεύχθη, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐκρύβησαν, προφανῶς εἰδοποιηθέντες.

» Σήμερον γνωστὸς βουλευτὴς Γεράσιμος Βασιλειάδης, πρώην Ὑπουργός, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὰ φιλελεύθερα κόμματα, ἐπὶ παρουσίᾳ συναδέλφων μου Βενιζέλου καὶ Καραπαναγιώτου, μοῦ ἔθεσε ζήτημα ὅτι κατά τινα τρόπον θὰ ἔπρεπε ν' ἀποχωρήσω τῆς Κυβερνήσεως, ἀναλαμβάνοντος Προεδρείαν τοῦ κ. Σ. Βενιζέλου, ἵνα προλάβωμεν περαιτέρω διάλυσιν ἐνόπλων δυνάμεων. Εδήλωσα εἰς τὸν κ. Βασιλειάδην ὅτι αὐτὸ ἐὰν ἐγένετο θὰ ἐπέφερε διάλυσιν στρατοῦ καὶ ταχίστην ἐπικράτησιν στασιαστῶν καὶ ὅτι ἀρνοῦμαι ἀποχωρήσω. Ἐὰν συνάδελφοί μου συνεφώνουν μαζύ του τότε προσέθηκα θὰ ἐτίθετο ζήτημα παραιτήσεως Κυβερνήσεως καὶ ἑπομένως Βασιλεὺς θὰ ἦτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ ἐλάμβανε ἀπόφασιν περὶ διαδοχῆς. Συνάδελφοί μου ἐφάνησαν ἀσθενῶς ἀντιτασσόμενοι εἰς πρότασιν κ. Βασιλειάδου, δηλώσαντες ὅτι πρότασις θὰ ἦτο ἐξεταστέα ἐὰν θὰ ἐπρόκειτο ἀποδοχή της φέρῃ ἀποτελέσματα διὰ τὴν ματαίωσιν κινήματος. Ἀνακοινῶ ταῦτα διὰ νὰ ἔχητε ὑπ' ὄψει καὶ τὸ ἐνδεχόμενον τοῦτο καὶ νὰ ἔχετε σκεφθῆ περὶ πρακτέου».

Ὁ ἐν τῷ τηλεγραφήματι ἀναφερόμενος πολιτευτὴς Γ. Β. ἰσχυρισθεὶς ὅτι ἦλθεν εἰς Μ. Ἀνατολὴν ἐντολῇ τῶν κ.κ. Θ. Σοφούλη καὶ Σ. Γονατᾶ (ἐν ἀρχῇ ἐδήλωσεν ὅτι εἶχε ἐντολὴν καὶ ἄλλων), διεδραμάτισεν εἰς τὴν ὡρίμανσιν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ

στάσεως τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, ἕνα ρόλον ἀρκετὰ ἐπιπόλαιον, ἵνα μή τι ἄλλο εἴπωμεν. Ἐκινήθη ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του, περὶ τὰ μέσα Μαρτίου, μεταξὺ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν παραγόντων, τοὺς τελευταίους μάλιστα συνεκέντρωσε καὶ εἰς σύσκεψιν ὁμαδικήν. Κατεύθυνσίς του ἦτο, ὅτι ἐπεβάλλετο ἡ ἀλλαγὴ τῆς Κυβερνήσεως. Εἶχε πρὸς τοῦτο ἐντολήν;

Πρὸ οἱασδήποτε ἄλλης ἐργασίας, τὸ πρωῒ τῆς 3 Ἀπριλίου βάσει τῶν νυκτερινῶν πληροφοριῶν, συνέταξα καὶ ἔστειλα ἐπεῖγον πρὸς τὸν Βασιλέα τὸ ἑξῆς τηλεγράφημα, τὸ πρῶτον τῆς ἡμέρας ἐκείνης:

«Μεγαλειότατε, πανταχόθεν ἐπιβεβαιοῦμαι ὅτι ἡ κατάστασις ἐξελίσσεται ἐπὶ τὰ χείρω, ὡς ἤδη θὰ τὸ ἔχετε συμπεράνει καὶ ἐκ τῶν τηλεγραφημάτων μου τελευταίων ἡμερῶν. Εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἐξελιχθῇ εἰς καθαρῶς ἐπαναστατικὴν ἐντὸς ὀλίγου καὶ ὅτι τίποτε δὲν θὰ δύναται νὰ κρατηθῇ ὄρθιον. Μὴ ἀμφιβάλλετε ὅτι σκληρὰ αἰτήματα θὰ τεθοῦν καὶ ἐνώπιον τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος καὶ ὅτι εἰς αὐτὸ συνετέλεσεν ἡ μεγάλη ἀναβολὴ ἀπαντήσεώς σας εἰς γράμμα μου 8 Μαρτίου, ἐκλαμβανομένη ὡς ἄρνησις τῆς ἀποδοχῆς τῶν ὑποδείξεων τῶν Ἀθηνῶν. Ἀτυχῶς δὲν εὑρέθη μία ἀπάντησις, ἡ ὁποία νὰ διευκολύνῃ τὴν θέσιν μου ἀπέναντι καὶ τῶν πολιτικῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν συναδέλφων μου τοῦ Καΐρου καὶ τῶν ἐνόπλων Δυνάμεων. Τώρα πλέον πολαίω προσπαθῶν νὰ συγκρατήσω πανταχόθεν καταρρέον Κυβερνητικὸν κῦρος. Θέλετε προφανῶς εὑρεθῇ ἐντὸς ὀλίγου πρὸ γενικῆς Κυβερνητικῆς παραιτήσεως, διότι μετά τινας ἡμέρας δὲν θὰ ἠμπορῇ νὰ γίνῃ διαφορετικά. Θερμῶς παρακαλῶ ἐκ νέου Ὑμ. Μεγαλειότητα ἐξετάσῃ τὴν κατάστασιν καὶ νὰ ζητήσῃ συμβουλὴν ἀμερόληπτον ἀπὸ ἀνθρώπους γενικωτέρας ἀντιλήψεως καὶ γνώσεως τῶν ἐδῶ πραγμάτων. Ἐπιθυμῶ νὰ ἔχω ἀπάντησιν Ὑμ. Μεγαλειότητος».

Μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ τηλεγραφήματος τὸ πρωῒ (8 ½ π. μ.) ἐδέχθην τὴν ἐπίσκεψιν τῶν Συνταγματαρχῶν Κατσώτα καὶ Λεκανίδη ἐξ ὀνόματος καὶ ἄλλων ὁμοβάθμων των. Μ' ἐνημέρω-

σαν ἐπὶ τῆς καταστάσεως ὅσον κανεὶς ἄλλος μέχρι τῆς ὥρας. Μοῦ ὡμίλησαν περὶ τῆς ὑπάρξεως μυστικῆς στρατιωτικῆς ὀργανώσεως ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῷ στόλῳ, ὅπου τὴν διοίκησιν ἔχουν ἐπιτροπαὶ ναυτῶν καὶ στρατιωτῶν. Ἐπέμειναν ὅτι εἶναι ἀνάγκη θυσιῶν ἀλλὰ καὶ μέτρων δραστηρίων, τὰ ὁποῖα ἴσως ἔστω καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν δύναται νὰ σώσουν τὴν κατάστασιν. Εἰς ἐρώτησίν μου ποίας θυσίας ὑπαινίσσονται ἢ ποῖα μέτρα συνιστοῦν, μοῦ ἀπήντησαν:

—Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Β. Καραπαναγιώτης ὀφείλει ν' ἀποχωρήσῃ. Ἡ διοίκησις τοῦ στρατοῦ πρέπει νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ πρέπει νὰ διορισθῇ στρατιωτικὸς Ἀρχηγὸς πλήρως ἐξουσιοδοτημένος. Μὲ αὐτὰ τὰ μέτρα κάτι δύναται νὰ περισωθῇ.

— Καὶ ποῖον βλέπετε σεῖς κατάλληλον ὡς Ἀρχηγὸν Στρατοῦ;

— Θὰ τὸν βροῦμε ἡμεῖς οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ μόνοι μας. Θὰ ἔχωμεν τὸν πατριωτισμὸν νὰ τὸν προσδιορίσωμεν χωρὶς φιλονικίες...

Ἅμα ἀνεχώρησαν οὗτοι ἐκάλεσα ἀμέσως εἰς τὸ γραφεῖον μου τὸν Γεν. Διευθυντὴν τοῦ ὑπουργείου Στρατιωτικῶν, συνταγματάρχην Ν. Παπαδάκην, τὸν ὁποῖον οἱ συνταγματάρχαι Κ. καὶ Λ. ἀνέφεραν ὡς συμφωνοῦντα μαζί των εἰς ὅσα μοῦ ἀνεκοίνωσαν. Τὸν ἠρώτησα τί φρονεῖ ἐπὶ τῆς καταστάσεως καὶ ἂν εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸν ἐξεπροσώπουν εἰς ὅσα μοῦ εἶπαν οἱ δύο Συνταγματάρχαι.

— Ναί, ἀπήντησε τὸ κίνημα ἐπεκτείνεται. Δὲν δύναται νὰ κατασταλῇ διὰ τῆς βίας. Κανεὶς δὲν θὰ ἐκτελέσῃ διαταγὰς καταστολῆς τῆς Κυβερνήσεως... χρειάζονται θυσίαι...

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ὁμιλίας (ὥρα 10 π. μ.) εἰσῆλθον εἰς τὸ γραφεῖον μου οἱ ὑπουργοὶ Σ. Βενιζέλος καὶ Β. Καραπαναγιώτης καὶ τοὺς εἶπα νὰ προσέξουν εἰς ὅσα ἔλεγεν ὁ Γεν. Διευθυντής.

Ὁ κ. Β. Καραπαναγιώτης ἐφαίνετο δυσανασχετῶν καὶ μὴ ἀποδεχόμενος τὰ λεγόμενα, ἤρχισε δὲ νὰ δίδῃ διαταγὰς πρὸς τὸν συνταγματάρχην Παπαδάκην, τὰς ὁποίας οὗτος ἤκουε μὲ προφανῆ στενοχώριαν, ἂν μὴ ἀποδοκιμασίαν.

Κατὰ τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς συνομιλίας μας τὸ ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν ἐτηλεφώνησε εἰς τὸν Ὑπουργόν, ὅτι ἡ φρουρὰ τοῦ Φρουραρχείου Καΐρου ἐπανεστάτησεν, ὅτι ἀφῆκεν ἐλευθέρους τοὺς κρατουμένους στασιαστὰς καὶ ὅτι δὲν ἐδέχθησαν τὸν νεοδιορισθέντα φρούραρχον συνταγματάρχην Μπουρδάραν. Ὀλίγον βραδύτερον ἐμανθάναμεν ὅτι ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Φρουραρχεῖον ὁ ἀπόστρατος ταγματάρχης Κώνστας, ὡς φρούραρχος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὅτι κατελήφθησαν ὑπὸ ἐπαναστατῶν τὰ γραφεῖα τῆς Ἐπιμελητείας. . .

Ὁ Συνταγματάρχης Παπαδάκης ἀπεχώρησε τοῦ γραφείου μου μὲ ἀπροσδιορίστους διαταγὰς τοῦ Ὑπουργοῦ του, ἀμφότεροι δ' οἱ ὑπουργοί, στραφέντες τότε πρὸς ἐμέ, μοῦ εἶταν:

—Ἡ κατάστασις ἐπιδεινοῦται, παρίσταται ἀνάγκη ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Εἶναι ἀνάγκη, διὰ νὰ συμπαρίσταται καὶ ὁ κ. Βούλγαρης, ὅστις ἀσθενεῖ, νὰ μεταβῶμεν εἰς τὸ σπίτι του διὰ τὴν συνεδρίασιν.

Εἰδοποιήσαμεν τηλεφωνικῶς τοὺς λοιποὺς συναδέλφους καὶ ἀνεχωρήσαμεν οἱ τρεῖς διὰ τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Βούλγαρη, ὅστις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχεν ὑποστῆ ἐγχείρησιν εἰς τὸ γόνατον καὶ παρέμενε κλινήρης.

Ὅταν ἐφθάσαμεν ἐκεῖ, ἐπληροφορήθην ὅτι τὸ πρωῒ τῆς ἰδίας ἡμέρας οἱ τέσσαρες συνάδελφοί μου Βενιζέλος, Καραπαναγιώτης, Σοφούλης καὶ Βούλγαρης εἶχον συσκεφθῆ ἐπὶ τῆς καταστάσεως, ἀλλὰ περὶ τῆς συσκέψεως δὲν μ' ἐνημέρωσαν οὔτε καὶ μοῦ ἀνέφεραν σχετικῶς οἱ δύο ὑπουργοί, οἱ ἐλθόντες εἰς τὸ γραφεῖον μου. Προφανῶς εἰς τὴν πρωϊνὴν ἐκείνην σύσκεψιν εἶχον συμφωνηθῆ ὅσα ἐπηκολούθησαν κατὰ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ἅμα ὡς ἐφθάσαμεν εἰς τοῦ κ. Π. Βούλγαρη.

Μόνον οἱ αὐτοὶ τέσσαρες συνάδελφοι ἦσαν καὶ πάλιν εἰς αὐτὸ παρόντες, τῶν λοιπῶν δύο, Δημητρακάκη καὶ Θεοφανίδου, μὴ λαβόντων ἐγκαίρως τὴν πρόσκλησιν. Πρὶν προφθάσωμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι δήποτε ἄλλο ὁ ὑπουργὸς κ. Βενιζέλος μὲ συγκεχυμένας φράσεις ἔκαμε τὴν ἑξῆς πρότασιν:

—Ἡ κατάστασις εἶναι κρίσιμος, πολλοί μοῦ λέγουν ὅτι ἐὰν

ἀναλάβω ἐγώ, τὰ πράγματα θὰ διορθωθοῦν καὶ ἡ διάλυσις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων θὰ προληφθῇ.

Ὁμολογῶ ὅτι ἐνόμισα ὅτι ὑπαινίσσετο τὸν Καραπαναγιώτην, σύμφωνα μὲ ὅσα μοῦ εἶπαν τὸ πρωῒ οἱ Συνταγματάρχαι. Τοῦ ἀπήντησα ὅθεν :

—Ἂν ἐννοεῖτε μὲ αὐτὰ ὅτι πρέπει ν' ἀναλάβητε τὸ ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν καὶ ἐν γένει τὸ ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Ἀμύνης προσχωρῶ εἰς τὴν γνώμην σας, διότι καὶ αἱ ἰδικαί μου πληροφορίαι εἶναι, ὅτι τὸ στράτευμα δὲν θέλει ὑπουργὸν τὸν κ. Καραπαναγιώτην. . .

—Ὄχι μοῦ ἀπαντᾷ, δὲν πρόκειται περὶ τούτου. Σεῖς πρέπει ν' ἀποχωρήσητε ἢ ν' ἀποσυρθῆτε ἀπὸ τὴν Προεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως, τὴν ὁποίαν ν' ἀναλάβω ἐγὼ προσωρινῶς διὰ νὰ ἐκκαθαρίσω τὴν κατάστασιν. Σεῖς ἐν τῷ μεταξὺ δύνασθε νὰ μεταβῆτε εἰς Λονδῖνον πρὸς συνεννόησιν μὲ τὸν Βασιλέα ἢ καὶ νὰ *παραιερίσητε* (ἡ λέξις τοῦ ραδιοφωνικοῦ λόγου του τῆς 30 Μαρτίου) λόγῳ ἀσθενείας. . .

— Εἰς τὴν πρότασιν αὐτὴν δὲν συμφωνῶ. Δὲν θὰ φυγομαχήσω. Ἐὰν μετέβαινα εἰς Λονδῖνον, θὰ ἐγεννᾶτο μεγάλη παρεξήγησις, ὅτι μεταβαίνω ἐκεῖ διὰ νὰ μηχανορραφήσω μὲ τὸν Βασιλέα... Οὔτε θὰ προσποιηθῶ τὸν ἀσθενῆ. Εἰς τὰς κρισίμους στιγμὰς αἱ ἀποφάσεις καὶ τὰ μέτρα πρέπει νὰ εἶναι εἰλικρινῆ. Πρὸ τῆς σημερινῆς καταστάσεως ἢ πρέπει νὰ παραιτηθῶμεν ὅλοι, ὡς ἀποτυχόντες, ἢ πρέπει νὰ μείνωμεν ὅλοι μαζὶ καὶ μὲ ἀλληλεγγύην ν' ἀντικρύσωμεν τὴν κατάστασιν. Τὸ νὰ παραιτηθῶμεν δὲν τὸ συνιστῶ, διότι τότε ἡ ἐπανάστασις, μία ἀσήμαντος μειοψηφία, θὰ ἐπικαθίσῃ ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, εἰς βάρος τῶν Ἐθνικῶν συμφερόντων. Βλέπω ὅμως ὅτι καὶ τὸ δεύτερον δὲν εἶναι πλέον δυνατόν, διότι ἡ Κυβερνητικὴ ἀλληλεγγύη διεσπάσθη καὶ ἡ πλειοψηφία τοῦ συμβουλίου θεωρεῖ ὅτι πρέτει ν' ἀποχωρήσω τῆς Προεδρείας. Μ' ἀπομακρύνετε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν σὲ στιγμὲς γεμᾶτες ἀπὸ εὐθύνες. Ὁμολογῶ ὅτι ἤθελα καὶ θέλω νὰ συμμερισθῶ μὲ σᾶς τὰς εὐθύνας αὐτάς. Δὲν τὸ θέλετε; Ἔχει καλῶς. Τότε ὑπάρχει μία ἄλλη λύσις, ἀλλὰ καθαρά. . . Νὰ παραιτηθῶ ἀπὸ Πρόεδρος καὶ νὰ ζητήσω ἀπὸ τὸν Βασιλέα

νὰ διορίσῃ ὡς Πρόεδρον τοῦ ὑφισταμένου Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τὸν κ. Σ. Βενιζέλον.

— Αὐτὸ τὸ δέχομαι, ἀπαντᾷ ὁ κ. Βενιζέλος. Ἀλλὰ ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι ἡ παραίτησίς σας θ' ἀναγγελθῇ ἀμέσως σήμερον πρὸς κατευνασμόν...

— Ἔχει καλῶς, κύριοι, θεωρῶ καθῆκόν μου ὅμως νὰ σᾶς εἴπω, ὅτι ἀπὸ τὸ ρῆγμα, ποὺ γίνεται ἔτσι εἰς τὴν Κυβέρνησιν, θὰ μπῇ τὸ ποτάμι μέσα καὶ θὰ παρασύρῃ ὅλους σας...

— Τὸ θεωροῦμεν πιθανόν, παρατηρεῖ ὁ κ. Βούλγαρης, ἀλλὰ εἶναι ἡ μόνη ἀσφαλιστικὴ δικλείς, ποὺ μᾶς ἔμεινε ν' ἀνοίξωμεν...

Μετὰ τὴν ἀποχώρησίν μου ἀπὸ τὴν οἰκίαν Βούλγαρη, ἐγὼ μὲν μετέβην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν διὰ νὰ τηλεγραφήσω εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα καὶ διὰ νὰ δώσω εἰς τὸν Τύπον σχετικὸν ἀνακοινωθέν, οἱ δὲ συνάδελφοί μου μετέβησαν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν, ὅπου συνεκέντρωσαν τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς ἀνήγγειλαν τὴν παραίτησίν μου.

— Ζήτω ἡ Λαϊκὴ Νίκη, ἀνεφώνησαν οἱ Ἐαμικοὶ ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν.

Πρὸ τῆς ἐκ τοῦ γραφείου τοῦ Ὑπ. Ἐξωτερικῶν ἀναχωρήσεώς μου, διὰ τὴν ὑπουργικὴν σύσκεψιν εἰς τὴν οἰκίαν Βούλγαρη, εἶχα στείλει εἰς τὸν Βασιλέα τὸ ἑξῆς τηλεγράφημα:

«Εἰς Πηγὰς Μωϋσέως ἐγένοντο ἀνωμαλίαι μεταξὺ προσφύγων, συμμετοχῇ ἐκεῖ φρουρᾶς καὶ μέρους ἀδειούχων στρατιωτῶν. Ὅμιλος Ἑλληνίδων γυναικῶν εἰσέβαλε χθὲς εἰς τὸ φρουραρχεῖον Καΐρου καὶ ἐπεζήτησεν ἀπελευθερώσῃ κρατουμένους ἀξιωματικούς, μέλη Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία μοῦ εἶχεν ἐπιδώσει τὸ ψήφισμα ὑπὲρ Κυβερνήσεως Βακιρτζῆ. Ἐκεῖθεν ἦλθον εἰς οἰκίαν μου, θορυβοῦσαι ὑπὲρ κρατουμένων. Σήμερον οἱ κρατούμενοι ἀπηλευθερώθησαν ὑπὸ φρουρᾶς φρουραρχείου, ἡ ὁποία προσεχώρησεν εἰς ἐπανάστασιν. Ἐτηλεγραφήσαμεν ἐκ νέου εἰς Ἀθήνας πρὸς κόμματα καὶ ὀργανώσεις νὰ στείλουν ταχύτερον ἐνταῦθα ἀντιπροσωπείαν πρὸς συνεννόησιν. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ναυτεγάρται, συνελθόντες χθές, συνεζήτησαν θορυβωδῶς ἐπὶ

καταστάσεως. Λέγεται ὅτι θὰ ζητήσουν παραίτησίν μας καὶ ὑπαγωγὴν Ἐμπορικοῦ Ναυτικοῦ ὑπὸ Ἐπιτροπὴν Βακιρτζῆ.»

Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς ὑπουργικῆς συσκέψεως ἐπιστροφήν μου ἔστειλα πρὸς τὴν Α. Μ. τὸ κατωτέρω τηλεγράφημα:

«Μετὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Φρουραρχείου, ἔχομεν νέας εἰδήσεις, ὅτι καὶ ἄλλαι προσχωρήσεις γίνονται ὑπὲρ τοῦ κινήματος. Ἀντιλαμβάνομαι ὅτι Κράτος Νόμου δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῇ. Συνάδελφοί μου προσεχώρησαν εἰς ἰδέαν προσωπικῆς παραιτήσεώς μου καὶ ἀναθέσεως Προεδρείας Κυβερνήσεως εἰς κύριον Βενιζέλον. Ἐν Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ, παρόντων ὑπουργῶν Πολεμικῶν Ὑπουργείων, μοῦ ἐζήτησαν τοῦτο πρὸς ἐξομάλυνσιν τῆς καταστάσεως. Ἔχω τὴν τιμήν, Μεγαλειότατε, νὰ ὑποβάλω τὴν παραίτησίν μου ἀπὸ Προεδρείαν Κυβερνήσεως καὶ ἀπὸ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν καὶ ἀπὸ ἄλλα ὑπουργεῖα, ὁποίων προΐσταμαι, καὶ νὰ σᾶς παρακαλέσω, εὐαρεστούμενος, νὰ ὑπογράψητε διάταγμα μὲ σημερινὴν χρονολογίαν ἀποδοχῆς αὐτῆς καὶ διορισμοῦ κ. Σ. Βενιζέλου ὡς Προέδρου Κυβερνήσεως καὶ προσωρινοῦ Ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν.

»Οὕτω διατηρεῖται ἡ Κυβέρνησις διὰ νὰ ἐκπροσωπήσῃ τὸν τόπον εἰς μίαν δύσκολον στιγμὴν καὶ διεξαγάγῃ περαιτέρω συνεννοήσεις διὰ σχηματισμὸν νέας Κυβερνήσεως. Τολμῶ, Μεγαλειότατε, νὰ εἴπω ὅτι προσφέρω εἰς τὸν Τόπον καὶ εἰς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα μίαν τελευταίαν ὑπηρεσίαν, συνιστῶν ἐπιμόνως νὰ δεχθῆτε τὴν ἀνωτέρω πρότασίν μου ἄνευ ἀναβολῆς. Ὁ νέος Πρόεδρος θὰ ὁρκισθῇ ἐνώπιον τῶν παραμενόντων μελῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἐξουσιοδοτουμένων πρὸς τοῦτο παρὰ Ὑμ. Μεγαλειότητος. ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ»

Εἰς δὲ τὰς ἐφημερίδας ἐδόθη τὴν μεσημβρίαν τὸ ἑξῆς ἀνακοινωθέν, τὸ ὁποῖον καὶ ἐτηλεγραφήθη εἰς τὰς ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ Ἑλληνικὰς Πρεσβείας:

«Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως κ. Ε. Τσουδερός, συνεπείᾳ ὡρισμένων ἀντιλήψεων, τὰς ὁποίας εἶχεν ἐπὶ τῆς διαμορφουμένης καταστάσεως τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, ὑπέβαλεν εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τὴν

Προεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἀπὸ τὰ Ὑπουργεῖα τῶν ὁποίων προΐστατο ὡς Ὑπουργός, παρεκάλεσε δὲ τὸν Βασιλέα νὰ δεχθῇ τὴν παραίτησίν του καὶ ν' ἀναθέσῃ τὴν Προεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν κ. Σ. Βενιζέλον, νῦν Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν.»

Ἡ ἐκ μέρους τοῦ κ. Σ. Βενιζέλου ἀνακοίνωσις πρὸς τοὺς Στρατιωτικοὺς τῆς παραιτήσεώς μου, δὲν εἶχε τὰ ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα προσεδόκα, διὰ τὴν ἄμεσον κατάπαυσιν τοῦ κινήματος. Οἱ ἐπαναστάται ἔμειναν εἰς τὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχον.

Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ Ἀξιωματικῶν, ἡ ἰδία τῆς 31 Μαρτίου, παρουσιάσθη μετὰ μεσημβρίαν τῆς ἡμέρας τῆς παραιτήσεώς μου εἰς τὸν κ. Σ. Βενιζέλον, παρόντων τῶν Ὑπουργῶν Καραπαναγιώτη καὶ Σοφούλη καὶ ἐδήλωσε τὰ ἑπόμενα:

— Διὰ νὰ τερματισθῇ ἡ κατάστασις δὲν ἀρκεῖ ἡ παραίτησις τοῦ Τσουδεροῦ. Τὴν θέσιν τῆς Κυβερνήσεώς σας πρέπει νὰ πάρῃ μία ἑπταμελὴς Ἐπιτροπὴ ἀπὸ ἀντιπροσώπους ἀνὰ ἕνα τοῦ Στρατοῦ, Ναυτικοῦ, Ἀεροπορίας, ΕΑΜ, Ἐμπορικοῦ Ναυτικοῦ, ΕΑΣ καὶ ἀπὸ ὑμᾶς, κύριε Βενιζέλε, ὡς πρόεδρον τῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη νὰ συνεργασθῇ μὲ τὴν ΠΕΕΑ καὶ ἀπὸ κοινοῦ μ' αὐτὴν νὰ σχηματίσουν τὴν νέαν Κυβέρνησιν.

Ὁ κ. Βενιζέλος ἀπέρριψε τὴν πρότασιν.

Οἱ ἐπαναστάται ἐνέτειναν τὴν δραστηριότητά των καὶ δι' ἐπικουριῶν, τὰς ὁποίας μετέφερον ἐπ' αὐτοκινήτων ἀπὸ ἐπαναστατημένα τμήματα, ἤρχισαν ἀθορύβως καταλαμβάνοντες τὸ Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν, ἐνῷ ἡ Ἐπιτροπὴ ἐξηκολούθει νὰ συζητῇ τοὺς ὅρους της μὲ τὸν κ. Βενιζέλον.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐν τῷ Ὑπουργείῳ νομιμόφρονας ἀξιωματικοὺς ἀντελήφθησαν τὴν προσπάθειαν τῶν ἐπαναστατῶν καὶ προτοῦ νὰ προλάβουν οὗτοι νὰ γίνουν κύριοι τοῦ κτηρίου, κατώρθωσαν ν' ἀπομονώσουν τοὺς εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἐπαναστάτας. Οὕτω ἐσώθη ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία τῶν ὑπουργῶν καὶ συγχρόνως ἐματαιώθη μία ἐπαναστατικὴ πρᾶξις, ἡ ὁποία, ἂν ἐπετύγχανε, θὰ περιέπλεκε δυσαρέστως τὴν κατάστασιν.

Θ΄.

Ὁ Ἀρχηγὸς Στόλου ἐξαπέλυσε τὴν κατωτέρω ἡμερησίαν διαταγήν, ἡ ὁποία ὑπῆρξε καὶ τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς φύσημα τῆς θυέλλης εἰς τὸ Ναυτικόν :

ΑΡΧΗΓΟΣ ΣΤΟΛΟΥ
Γραφεῖον Ἀρχηγοῦ
Ἀριθ. 3991 Ἀλεξάνδρεια 3 Ἀπριλίου 1944.

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΔΙΑΤΑΓΗ

«Κατόπιν τῆς ἀγγελίας τοῦ σχηματισμοῦ ἐν Ἑλλάδι Ἐπιτροπῆς ἐκπροσωπούσης μαχητικὰς ὀργανώσεις ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ κατακτητοῦ, διεπίστωσα εὐχαρίστως ὁμόφωνον τὴν ἐπιθυμίαν ὁλοκλήρου τοῦ Ναυτικοῦ μας, ἀπὸ τοῦ Διοικητοῦ καὶ τῶν κυβερνητῶν μέχρι τοῦ τελευταίου ναύτου, ὅπως ἡ ἐνταῦθα Κυβέρνησις προέλθῃ τὸ ταχύτερον εἰς ἀποτελεσματικὴν συνεργασίαν μετὰ τῆς ὡς ἄνω Ἐπιτροπῆς, μὲ σκοπὸν τὴν ἀπὸ κοινοῦ συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ πατρίου ἐδάφους.

» Τὴν γενικὴν αὐτὴν ἐπιθυμίαν διεβίβασα σήμερον ἐπισήμως πρὸς τὴν Κυβέρνησιν. Ἐπειδὴ μοὶ ἐδόθη ἡ διαβεβαίωσις, ὅτι θὰ ληφθῶσιν ἀμέσως πάντα τὰ ἐπιβαλλόμενα μέτρα διὰ τὴν ἐπίτευξιν σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως Πανελληνίου χαρακτῆρος, πιστεύω, ὅτι ἡ προσπάθεια αὕτη ταχέως θὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὁμοφώνου ἐπιθυμίας τοῦ Ναυτικοῦ, ἡ ὁποία ἄλλως τε εἶναι καὶ ἐπιθυμία ὁλοκλήρου τοῦ Ἔθνους.

» Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω καλῶ πάντας ὅπως συνεχίσωμεν ἡνωμένοι καὶ ἀπερίσπαστοι τὸ ὡραῖον ἔργον τὸ ὁποῖον τὸ Ναυτικόν μας ἐπιτελεῖ ἐπὶ τρία καὶ πλέον ἔτη, διὰ νὰ ἔχωμεν συντόμως τὴν ὑπερτάτην ἱκανοποίησιν νὰ φέρωμεν μὲ τὰ πλοῖα τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Πατρίδα.

Ὁ Ἀρχηγὸς
Ὑποναύαρχος Κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ

ΑΠΟΔΕΚΤΑΙ : Πλοῖα Στόλου, Ν. Ὑπηρεσίαι Α.Σ.
ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΙΣ : Υ.Ν. (ὑ.τ.ἀ.) Α.Ν.Δ.- Δ.Α.

Τὴν ἑπομένην ἡμέραν ὁ Ναύαρχος Ἀλεξανδρῆς ἀπέστειλε καὶ τὸ κάτωθι σῆμα:

ΠΡΟΣ: ΓΕΝΙΚΟΝ ΑΠΟ: Α.Σ.

Διεύθυνσις Υ.Ν.

«Ἐν συνεχείᾳ χθεσινῆς διαταγῆς ἀριθ. 3991 ἀγγέλλω ὅτι ἀπέστειλα σήμερον εἰς Κάϊρον 4 ἀξιωματικοὺς ὅπως μεταβιβάσουν ὑπευθύνως τὰς ἀπόψεις τοῦ Στόλου περὶ ταχυτέρας δυνατῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐπιτροπῆς πρὸς ἐπίτευξιν συμπληρώσεως Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως καὶ συνεργασθοῦν διὰ τὴν πραγματοποίησιν αὐτῶν».

Περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 4ης Ἀπριλίου ἔλαβα ἐκ Λονδίνου τὴν ἀπάντησιν τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν χθὲς ὑποβληθεῖσαν παραίτησίν μου. Τὸ τηλεγράφημα αὐτὸ ἐκοινοποίησα, ἄνευ ἀναβολῆς εἰς τὸν κ. Σ. Βενιζέλον καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως:

«Ὑμέτερον τηλεγράφημα χθεσινόν. Παραίτησίς σας εἰς παρούσας κρισίμους στιγμὰς ἀποστεροῦσα με συμβουλῶν πείρας σας ἀσφαλῶς περιπλέκει τὰ πράγματα καὶ καθιστᾶ δυσχερεστέρας προσπαθείας μου.

»Ἐπιβολὴ τάξεως προέχει οἱασδήποτε ἄλλης σκέψεως περὶ κυβερνητικοῦ ἀνασχηματισμοῦ εἶναι δὲ τὸ κυριώτερον κυβερνητικὸν καθῆκον. Ἐλπίζω ὅτι τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἀντιλαμβανόμενα ἱερὰς στιγμὰς ἃς διερχόμεθα, θέλουν βοηθήσει ὑμᾶς εἰς ἔργον τοῦτο. Γνώμην σας περὶ διαδόχου ὑμῶν θέλω λάβει ὑπ' ὄψιν ὅταν ἀποκαθισταμένης τῆς τάξεως θέλω ἐνασκήσει τὰς σχετικὰς συνταγματικὰς προνομίας. Ἐν ἐννοίᾳ ταύτῃ θὰ παρεκάλουν κ. Βενιζέλον ἔλθῃ τὸ ταχύτερον ἐνταῦθα, μὲ κατατοπίσῃ ἐπὶ τῆς κατασιάσεως. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'»

Ἐντὸς τῆς ἡμέρας, βοηθείᾳ τῆς Ἀγγλικῆς στρατιωτικῆς ἀστυνομίας, Ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἐξεκαθάρισαν ἀπὸ τοὺς στασιαστὰς τὸ Φρουραρχεῖον Καΐρου, τὰ Γραφεῖα τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου, τὴν Ἐπιμελητείαν, τὸν Λόχον Φρουρᾶς, καὶ εἰς τὰ καταστήματα αὐτὰ ἐγκαθιδρύθησαν ἐκ νέου κυβερνητικαὶ φρουραί.

Ἡ νύκτα τῆς 4 Ἀπριλίου, μὲ τὰς συνεννοήσεις αἱ ὁπαῖαι

διεξήχθησαν ἐν Καΐρῳ μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τοῦ ὑπουργοῦ Ναυτικῶν καὶ τῶν ἄλλων πολεμικῶν ὑπουργῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἐπιτροπῆς τῶν πλοιάρχων τοῦ ναυτικοῦ, περὶ τῆς ὁποίας τὸ ἀνωτέρω σῆμα τοῦ Α. Σ., ἐσημείωσεν ἐπιδείνωσιν τῆς ὀξύτητος τῶν πολιτικῶν συζητήσεων. Λέγεται ὅτι εἰς τὰς συνομιλίας αὐτὰς συμμετέσχε καὶ ἡ ἐπαναστατικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Κλαδάκην. Αἱ συνομιλίαι ἐπεξετάθησαν καὶ μέχρι τοῦ καθεστωτικοῦ, ἐξητάσθη δὲ ἡ δυνατότης τῆς ἀμέσου πραξικοπηματικῆς λύσεώς του. Περὶ τούτου ἐζητήθη τὴν ἑπομένην καὶ ἡ γνώμη τινῶν ἐκ τῶν ἐν Καΐρῳ Ἑλλήνων πολιτικῶν.

Τὴν ἑπομένων τὸ πρωῒ ὁ κ. Σ. Βενιζέλος μ' ἐπεσκέφθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ μοῦ ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἡ κατάστασις εἰς τὸ ναυτικὸν εἶχεν ἐπιδεινωθῆ καὶ ὅτι αὐτὸς οὔτε ὡς ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν ἐδέχετο νὰ παραμείνῃ πλέον εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Μοῦ ἐδήλωσε συγχρόνως ὅτι δὲν δέχεται τὴν προεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἂν ἀκόμη ὁ Βασιλεὺς ἤθελε τοῦ τὴν ἀναθέσει καὶ ἄνευ τῶν περιορισμῶν τοῦ βασιλικοῦ τηλεγραφήματος.

Ἐν συνεχείᾳ προσέθηκεν ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ Ναυτικοῦ τοῦ συνέστησεν ἐπιμόνως τὴν ἀνάγκην τῆς ἀμέσου ἀποχωρήσεώς μου ἀπὸ τὴν προεδρείαν, διὰ ν' ἀναλάβῃ ἄνευ διατυπώσεων ὁ κ. Γ. Ροῦσσος τὴν ἄμεσον ρύθμισιν τῆς πολιτικῆς κρίσεως. Ἀπήντησα εἰς τὸν κ. Βενιζέλον «ὅτι αὐτὸ ποὺ μοῦ ὑποδεικνύεται εἶναι ἀταράδεκτον. Σύμφωνα μὲ τὰ πρόσφατα ἐξ Ἀθηνῶν γράμματα τῶν κομμάτων, τὰ ὁποῖα ἔφερεν ὁ κ. Ε. Φραδέλλος, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλα προηγούμενα μηνύματα τοῦ πολιτικοῦ κόσμου, ὅλοι συμφωνοῦν εἰς τὸ ὅτι πρὸ τοῦ δημοψηφίσματος ρυθμιστὴς τοῦ πολιτεύματος θὰ παραμείνῃ ὁ Βασιλεύς».

Ὁ κ. Σ. Βενιζέλος ἀνεχώρησε καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Γραφεῖον μου ὀλίγον ἀργότερα κατὰ τὴν ἐνδεκάτην πρωϊνήν. Προσῆλθον ὕστερα ἀπὸ αὐτὸν καὶ πάντες οἱ ἐν Καΐρῳ ὑπουργοί. Κατὰ τὴν σύσκεψιν αὐτὴν δὲν ἔγινε πλέον λόγος περὶ τῆς ἀνωτέρω προτάσεως, ἐδηλώθη ὅμως ἀπὸ τὸν κ. Βενιζέλον, ὅτι ἀρνεῖται ὁπωσδήποτε νὰ δεχθῇ τὴν Προεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὅτι παραιτεῖται ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν.

Αὐθημερὸν ἐκοινοποιήθη εἰς τὰ πολεμικά μας πλοῖα, παρὰ ἀντίθετον περὶ τούτου γνώμην, ἡ κατωτέρω παρατιθεμένη διαταγή, ἡ ὁποία βέβαια δὲν ἦτο προωρισμένη διὰ τὸν κατευνασμὸν τῆς ὀξύτητος:

ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΝΑΥΤΙΚΟΝ
ΑΡΧΗΓΟΣ ΣΤΟΛΟΥ
Γραφεῖον Ἀρχηγοῦ
Ἀριθ. 4079. Ἀλεξάνδρεια 5 Ἀπριλίου 1944

ΔΙΑΤΑΓΗ

«Κοινοποιῶ κατωτέρω τὴν Ω. Π. 042201/4 διαταγὴν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν, δι' ἧς οὗτος ἀναγγέλλει τὴν παραίτησίν του:

ΠΡΟΣ Α.Σ. ΑΠΟ: Ὑπουργὸν Ναυτικῶν

ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΙΣ: ΠΛΟΙΑ καὶ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

Κατόπιν ἀρνήσεως τοῦ Βασιλέως ὅπως ἀποδεχθῇ τὴν σίστασιν τῆς Κυβερνήσεως περὶ ἀποδοχῆς τῆς παραιτήσεως τοῦ κ. Τσουδεροῦ, ὑπὸ συνθήκας τόσον κρισίμους διὰ τὸ Ἔθνος καὶ τὰς ἐνόπλους δυνάμεις, ἐπιβαλλούσας ἀμέσους λύσεις καὶ συνεπείᾳ τῆς λόγῳ ταύτης διαμορφουμένης καταστάσεως, θεωρῶ ὅτι δὲν δύναμαι πλέον νὰ συνεχίσω τὴν ἄσκησιν τῶν καθηκόντων μου ὡς Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν. Εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐνισχύομαι ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς ἐκδήλου γνώμης τοῦ Ναυτικοῦ, καθ' ἣν ἐπιβάλλεται ἡ ἄμεσος συγκρότησις Κυβερνήσεως Πανελληνίου χαρακτῆρος, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιβάλῃ μέχρι σήμερον ἡ Κυβέρνησις ὑπὸ τὴν παροῦσαν σύνθεσίν της.

Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ ἐνέργειά μου αὕτη οὐδόλως θὰ ἀναστείλῃ τὴν πολεμικὴν δρᾶσιν τοῦ ὁμονοοῦντος καὶ ἡρωϊκοῦ Ναυτικοῦ μας καὶ ὅτι ὅλοι σας, ἀπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ μέχρι τοῦ τελευταίου ναύτου, θὰ συνεχίσητε τὸν Ἀγῶνα σας, διὰ τὸν ὁποῖον δικαίως καυχᾶται τὸ Ἔθνος, παραμένοντες ἡνωμένοι καὶ πειθαρχοῦντες παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν συμμάχων μας μέχρι τῆς τελικῆς Νίκης. Σ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ.

»Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν πρέπει ὁ καθένας ἀπὸ

ὅλους μας νὰ ἀναλογισθῇ τὰς ἱστορικὰς εὐθύνας ποὺ ἀναλαμβάνει ἀπέναντι τοῦ μέλλοντος τοῦ Ἔθνους.

» Μὴ λησμονεῖτε ὅτι μαχόμεθα ἐπὶ ἐδάφους ξένης Δυνάμεως ποὺ μᾶς παρέχει τὴν φιλοξενίαν της καὶ ἔχει ὡς ἐκ τούτου τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσῃ καὶ νὰ λάβῃ ὅλα τὰ μέτρα, ὥστε νὰ μὴ διαταραχθῇ ἡ τάξις.

» Μὴ λησμονεῖτε ἀκόμη ὅτι τὰ τρόφιμα ποὺ ἀποστέλλονται εἰς τὴν λιμοκτονοῦσαν Χώραν μας καὶ εἰς ὅλους τοὺς δικούς μας προέρχονται ἀπὸ συμμαχικὰς Κυβερνήσεις, δίδονται ταῦτα κατ' ἐξαίρεσιν ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπόδουλα σήμερον κράτη μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα, λόγῳ τῆς σοβαρωτάτης συμβολῆς τοῦ Πολεμικοῦ καὶ Ἐμπορικοῦ Στόλου μας εἰς τὸν Ἀγῶνα,

» Μὴ λησμονεῖτε τέλος ὅτι τὰ πολεμικὰ πλοῖα, μὲ τὰ ὁποῖα διεξάγομεν τὸν πόλεμον μᾶς τὰ παρέχει ὅλα ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις, ἥτις, πρὸς συνέχισιν τοῦ σκληροῦ Ἀγῶνος ποὺ διεξάγει, ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐπιβάλῃ εἰς οἱανδήποτε στιγμὴν τὴν θέλησίν της καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσῃ ὅπως ἡ χρησιμοποίησίς των συνεχισθῇ μὲ ὅσην ἀκρίβειαν καὶ ἐπιτηδειότητα διεξήχθη μέχρι τοῦδε.

» Τοῦτο ἄλλωστε ἀνταποκρίνεται καὶ πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν σας, τὴν ὁποίαν διεδηλώσατε καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ὁποίαν ὁ ἀπελευθερωτικὸς Ἀγὼν δὲν πρέπει ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ διακοπῇ.

» Τὰ πρόσωπα ἔρχονται καὶ παρέρχονται τὸ Ἔθνος ὅμως μένει καὶ αἱ συνέπειαι σφαλμάτων ποὺ γίνονται ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν ἔστω καὶ δικαίας ἀκόμη ὀργῆς, ἀφίνουν βαθείας πληγὰς διὰ πολλὰς δεκαετηρίδας, ἐνίοτε δὲ φέρουν ἀνεπανόρθωτον καταστροφήν. Δὲν ἔχετε παρὰ νὰ ἐνθυμηθῆτε τὴν πρόσφατον Ἱστορίαν, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος πολέμου, διὰ νὰ πεισθῆτε περὶ αὐτοῦ.

» Οπωσδήποτε προσπάθεια συγκροτήσεως Κυβερνήσεως Πανελληνίου Ἑνώσεως συνεχίζεται ἐντατικῶς καὶ συμφώνως πρὸς ἐκφρασθεῖσαν γενικὴν καὶ ὁμόθυμον ἐπιθυμίαν μας.

» Συνεπῶς σᾶς καλῶ ὅλους, ὅπως, ἀφίνοντες κατὰ μέρος κάθε παράπονόν σας καὶ ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰ πρόσωπα, συνεχίσητε τὸν Ἀγῶνα ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τῶν Κυβερνητῶν καὶ Διοικητῶν σας, οἱ ὁποῖοι μαζί μου, ἐμπνεόμενοι καθὼς καὶ

σεῖς ἀπὸ τὰς αὐτὰς ἀρχὰς καὶ ἀπὸ τὰ αὐτὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα, θὰ παραμείνουν μέχρι τέλους ἀγωνισταὶ τῆς εὐγενοῦς ἰδέας τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν σας.

»Σᾶς ἐξορκίζω νὰ διατηρήσητε τάξιν, πειθαρχίαν καὶ εὐπρέπειαν διὰ νὰ μὴ καταστρέψητε μὲ τὰ ἴδια σας τὰ χέρια ὅ,τι μεγάλο ἔκαμε τὸ Ναυτικόν μας ἐπὶ τρία καὶ ἥμισυ χρόνια, τώρα ἀκριβῶς ποὺ ἡ στιγμὴ αὐτὴ πλησιάζει.

»Ὅταν θὰ ἔλθῃ ἡ ποθητὴ αὐτὴ στιγμή, σᾶς δίδω τὸν λόγον μου ὅτι εἰς κανένα δὲν θὰ ἐπιτραπῇ νὰ ὀρθώσῃ τὸ ἀνάστημά του ἐναντίον τῆς θελήσεως τοῦ Λαοῦ, ὅταν αὕτη ἐκδηλωθῇ νομίμως.

Ὁ Ἀρχηγὸς
Ὑποναύαρχος Κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ

Πρὸς τὸν Βασιλέα ἔστειλα αὐθημερὸν τηλεγράφημα διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεκοίνουν ὅλα τὰ ἀνωτέρω, προσέθετα δὲ τὰ ἀκόλουθα:

«Εὐχαρίστως ἀνέγνωσα σήμερον δημοσιογραφικὰ τηλεγραφήματα ἐκ Λονδίνου, ὅτι ἐδεχθήκατε παραίτησίν μου καὶ ἀνεθέσατε εἰς κ. Βενιζέλον σχηματισμὸν Κυβερνήσεως. Ἐὰν ἡ εἴδησις εἶναι ἀληθὴς ἐκάματε πολὺ καλὰ καὶ ἴσως εἶναι ἡ καλυτέρα ἀσφαλιστικὴ δικλεὶς διὰ τὴν περίστασιν».

Ἐν συνεχείᾳ δ' ἐτηλεγράφησα πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ Πρέσβυν μας τὰ ἑξῆς:

«Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπέμβῃς παρὰ Βασιλεῖ νὰ δεχθῇ λύσιν πρωθυπουργίας Βενιζέλου, διότι ἄρνησις θὰ ἔχῃ συνέχειαν ἀνωμαλιῶν καὶ πιθανώτατα ριζικωτέραν πολιτικὴν μεταβολήν. Φρονῶν ὅτι αἱ περιστάσεις δὲν συνηγοροῦν εἰς τοῦτο, σὲ παρακαλῶ κάμε ὅ,τι μπορεῖς διὰ νὰ μὴ ὀλισθήσῃ ὁ Βασιλεὺς εἰς μοιραῖον σφάλμα».

Οὕτω εἶχον τὰ πράγματα μέχρι τῆς μεσημβρίας, ὅτε τὰς πρώτας μεταμεσημβρινὰς ὥρας ἔλαβα ἀπὸ τοὺς Ὑπουργοὺς τῶν Πολεμικῶν Ὑπουργείων καὶ τὸν Ὑπουργὸν τῆς Προνοίας τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον παραιτήσεως:

«Κάϊρον τῇ 5 Ἀπριλίου 1944.

«Κύριε Πρόεδρε,

»Εἰς ἀπάντησιν τοῦ χθεσινοῦ τηλεγραφήματος τοῦ ἐν Λον-

δίνῳ Πρεσβευτοῦ, διαβιβάζοντος τὰς ἀντιλήψεις τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως, λυπούμεθα διότι εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ σᾶς δηλώσωμεν, ὅτι οὐδόλως δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν πρὸς τὴν διὰ τοῦ τηλεγραφήματος προτεινομένην παράτασιν τῆς ἐκκρεμότητος.

Μετὰ τὴν χθεσινὴν ἀνακοίνωσιν πρὸς τὰς ἐνόπλους δυνάμεις τῆς ὑμετέρας παραιτήσεως, ἣν καὶ ἐθεωρήσαμεν ὁριστικήν, προέβημεν ἰδίᾳ ἡμῶν εὐθύνῃ εἰς τὴν καταστολὴν τῆς στάσεως.

Εἰς τὴν μὴ ἐπέκτασιν αὐτῆς εἶναι δι' ἡμᾶς ἀναμφισβήτητον, ὅτι συνέβαλεν κατευναστικῶς ἡ ἀνακοίνωσις τῆς μελετωμένης λύσεως τῆς κυβερνητικῆς κρίσεως, ἐπιτευχθείσης καὶ τῆς διασπάσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν στασιαστῶν.

Ἡ ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον ἀναβολὴ τῆς λύσεως ἢ καὶ ἡ ματαίωσις αὐτῆς εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ θεωρηθῇ ὡς ἐμπαιγμὸς πρὸς τὸ φρόνημα τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ἑλληνικὴν κοινὴν γνώμην. Καὶ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἂς ἀναλάβῃ ὁ ἀνεύθυνος παράγων νὰ καταστῇ, ὅπως καὶ ἄλλοτε, ὁ ὑπεύθυνος κυβερνήτης.

Ὑποβάλλομεν συνεπῶς τὴν ἄμεσον παραίτησίν μας, τὴν ὁποίαν παρακαλοῦμεν ὅπως θεωρήσητε ὁριστικήν. Παραμένομεν εἰς τὰς θέσεις μας λόγῳ τῆς κρισιμότητος τῆς καταστάσεως μέχρι τερματισμοῦ τῆς κρίσεως, ἐκτὸς ἂν ὑμεῖς, ὡς ὑπεύθυνος Πρωθυπουργός, ἀναλάβητε ὑπὸ ἰδίαν ὑμῶν εὐθύνην τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας καὶ εἰς τὰ Ὑπουργεῖα ἡμῶν.

Δηλοῦμεν προσθέτως, ἐν σχέσει μὲ τὸ πρῶτον ἐδάφιον τοῦ ἰδίου τηλεγραφήματος τοῦ ἐν Λονδίνῳ Πρεσβευτοῦ καὶ πρὸς ἀποχωρισμὸν τῶν εὐθυνῶν μας, ὅτι ἡμεῖς τοὐλάχιστον οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν ἐσκέφθημεν νὰ ζητήσωμεν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Βρεττανικῶν Ἀρχῶν πρὸς καταστολὴν τῆς στάσεως ἢ τὴν λῆψιν παρ' αὐτῶν οἱουδήποτε ἄλλου περιοριστικοῦ μέτρου.

Τοὐναντίον ὁ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργός, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ κ. Βενιζέλου, ἐδήλωσε καὶ εἰς τὸν Στρατηγὸν Μπωμὸν Νεσμπὶτ τὸ ἀπόγευμα τῆς 3ης Ἀπριλίου καὶ εἰς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας τὴν πρωΐαν τῆς χθές, ὅτι ἀναλαμβάνει τὴν εὐθύνην ὅπως καταστείλῃ τὴν στάσιν διὰ ἑλληνικῶν δυνάμεων ἐντὸς τῆς ἡμέρας, ἐφ' ὅσον κατέστη ἔκδηλον ὅτι τὸ σύνολον τῶν συντεταγμένων δυνάμεων παρέμεινε νομιμόφρον καὶ πειθαρχημένον.

Τῷ ἐδηλώθη ὅμως σαφῶς ἐκ μέρους ἀμφοτέρων καὶ κατὰ τρόπον ἀποκλείοντα πᾶσαν ἀντίρρησιν, ὅτι ἐφ' ὅσον ὑπάρχει κίνδυνος αἱματοχυσίας ἐντὸς τῆς Αἰγυπτιακῆς πρωτευούσης, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ἦτο δυνατὸν νὰ τεθῇ ἐν κινδύνῳ καὶ ἡ ζωὴ Αἰγυπτίων πολιτῶν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτραπῇ εἰς ἡμᾶς ἡ καταστολὴ τῆς στάσεως, ἣν θὰ ἀνελάμβανεν ὁ Ἀρχιστράτηγος, ὡς ἔχων τὴν εὐθύνην τῆς ἀσφαλείας τῆς Αἰγύπτου.

Μέχρι δὲ καὶ τῆς τελευταίας στιγμῆς μετήλθομεν πᾶν μέσον πρὸς ἀποφυγὴν ἐπεμβάσεως τῶν Βρεττανικῶν καὶ Αἰγυπτιακῶν Ἀρχῶν, ποιήσαντες ὑστάτην ἔκκλησιν πρὸς τοὺς στασιαστὰς διὰ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν.

Μετὰ πάσης τιμῆς

Σ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, Β. ΚΑΡΑΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ,
Π. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ, Ε. ΣΟΦΟΥΛΗΣ»

Τὴν παραίτησιν τῶν τεσσάρων ὑπουργῶν, ἐπηκολούθησαν καὶ αἱ τυπικαὶ παραιτήσεις τῶν κ. κ. Σ. Δημητρακάκη, Ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης καὶ Ἐργασίας καὶ Σ. Θεοφανίδου, ὑφυπουργοῦ Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας. Τὰ κείμενα τῶν παραιτήσεων ἀνεκοινώθησαν ἀμέσως εἰς τὸν Βασιλέα, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐτηλεγράφησα καὶ τὰ ἑξῆς:

«Μετὰ παραίτησιν ὁλοκλήρου τῆς Κυβερνήσεως καὶ πάλιν κάνω ἔκκλησιν εἰς Ὑμετέραν Μεγαλειότητα ν' ἀναθέσητε σχηματισμὸν νέας Κυβερνήσεως εἰς κ. Σοφοκλῆ Βενιζέλον ὑπὲρ τοῦ ὁποίου τάσσεται σήμερον ναυτικόν, στρατός, ἀεροπορία. Κύριος Βενιζέλος θὰ δυνηθῇ μὲ τὴν δύναμιν ταύτην συγκρατήσῃ τάξιν καὶ διεξαγάγῃ συνεννοήσεις διὰ τὴν πολιτικὴν Κυβέρνησιν μὲ ἀφιχθησομένους ἐξ Ἀθηνῶν πολιτικούς. Παρὰ τὰ ὅσα σᾶς ἐτηλεγράφησα σήμερον πρωῒ περὶ καταστάσεως εἰς στόλον, ἐπέτυχα μὲ διαφόρους συνομιλίας μου μὲ ἀξιωματικοὺς κατευνασμόν τινα ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως Βενιζέλου. Μεγαλειότατε, καὶ τὸ συμφέρον τοῦ Ἔθνους καὶ τὸ συμφέρον Ὑμετέρας Μεγαλειότητος ἐπιβάλλουν ν' ἀποδεχθῆτε πρότασιν χωρὶς νὰ ἀναβάλητε ὑπὸ οἱανδήποτε πρόφασιν. 5-4-44 ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ»

Σχετικῶς μὲ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ ἔγγραφον τῆς παραιτήσεως τῶν ὑπουργῶν, περὶ τοῦ ὅτι ἐζητήθη ἡ ἐπέμβασις τῶν

Βρεττανῶν διὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἀνωμαλίας καὶ χάριν τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας σημειώνω, ὅτι πράγματι ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς εἰς τὸ τηλεγράφημά του τῆς 4 Ἀπριλίου ἀνέφερεν ὅτι συνέστησεν εἰς τὸν Πρέσβυν μας νὰ ἐνεργήσῃ πλησίον τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, διὰ νὰ παρασχεθῇ εἰς τὴν Κυβέρνησιν στρατιωτικὴ βοήθεια πρὸς ἐπαναφορὰν τῆς τάξεως. Καθὼς ὅμως φαίνεται ἀπὸ τὰ παραπάνω ἱστορούμενα ἡ βοήθεια τῆς Βρεττανικῆς Ἀστυνομίας ἐδόθη εἰς τοὺς ἡμετέρους τὴν ἰδίαν ἡμέραν (4 Ἀπριλίου) πρὶν ἴσως ὑποβληθῇ τὸ αἴτημα, καὶ τοιουτοτρόπως οἱ ἐπαναστάται ἐξετοπίσθησαν ἀπὸ τὰ στρατιωτικὰ καταστήματά μας τοῦ Καΐρου. Δὲν δύναται ἑπομένως νὰ ὑπάρξῃ συσχετισμὸς τῶν δύο ἐνεργειῶν. Οὔτε ὁ ἡμέτερος ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργὸς ἀπέκρουσε τὴν παρασχεθεῖσαν Ἀγγλικὴν βοήθειαν, ἄνευ τῆς ὁποίας ἄλλως τε, λόγῳ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ συνθηκῶν, ἦτο ἀδύνατον εἰς ἡμᾶς μόνους νὰ ἐνεργήσωμεν στρατιωτικῶς πρὸς καταστολὴν τοῦ κινήματος.

Τὸ πρωῒ (10 π. μ.) 6 Ἀτριλίου ἔφθασεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν ἡ ἐπιτροπὴ πλοιάρχων, ἡ ὁποία ἐδήλωσεν ὅτι διετάχθη νὰ ἔλθῃ νὰ περιμένῃ τὸν Ὑπουργὸν Ναυτικῶν. Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ὁ κ. Σ. Βενιζέλος συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν κ. Β. Καραπαναγιώτην. Ἡ ἐπιτροπὴ πλοιάρχων ἐγκατεστάθη εἰς τὴν αἴθουσαν ὑποδοχῆς τοῦ Ὑπουργείου, οἱ δ' ὑπουργοὶ εἰς τὸ γραφεῖον μου. Εἰς τὴν συνεδρίασιν τῶν ὑπουργῶν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ κ. Γ. Ροῦσσος, τέως Ἀντιπρόεδρος Κυβερνήσεως.

Οἱ ἁρμόδιοι ὑπουργοὶ μοῦ ἐδήλωσαν ὅτι τὸ κίνημα ἐξεδηλώθη καὶ εἰς τὴν πρώτην ταξιαρχίαν, τὴν ὁποίαν οὐσιαστικῶς διοικεῖ μία ἐπιτροπὴ στρατιωτῶν καὶ ὅτι τὰ πολεμικά μας, ὅσα ὁρμοῦν εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ Πὸρτ Σάϊδ εἶναι ἐπίσης ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἐπιτροπῶν ναυτῶν. Τὰ πληρώματα καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ ὑπέγραψαν πρωτόκολλα ὑπὲρ τοῦ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως εὐρυτάτου συνασπισμοῦ, συμπεριλαμβανομένου τοῦ ΕΑΜ, τῆς ΠΕΕΑ κτλ.

Ἐν συνεχείᾳ μοῦ εἶπαν, ὅτι οἱ ἐπαναστάται καὶ οἱ ἀριστεροὶ τοῦ Καΐρου ἐν γένει, δὲν ἱκανοποιοῦνται ἀπὸ τὴν λύσιν Βενιζέλου καὶ ὅτι ἐπιβάλλεται ν' ἀνατεθῇ εἰς τὸν κ. Γ. Ροῦσσον νὰ

σχηματίση τὴν νέαν Κυβέρνησιν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὑπουργικῆς συσκέψεως ἡ ἐπιτροπὴ πλοιάρχων ἐπεκοινώνει μεθ' ἡμῶν διὰ τῶν ὑπουργῶν κ. κ. Σ. Βενιζέλου καὶ Β. Καραπαναγιώτη, πηγαινοερχομένων μεταξὺ τῶν δύο αἰθουσῶν. Ὁ κ. Σ. Δημητρακάκης διεμαρτυρήθηδιὰ τὸ θέαμα, λέγων, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ λαμβάνωμεν ἀποφάσεις ὑπὸ τὴν πίεσιν ἀνευθύνων ἐπιτροπῶν. Ὀρθὴ παρατήρησις, ἀλλὰ ὑπεύθυνοι τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἦσαν οἱ προκαλέσαντες τὴν Κυβερνητικὴν διάλυσιν, τὴν ὁποίαν εἶχα προείπει εἰς τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον τῆς 3 Ἀπριλίου.

Διαρκούσης τῆς συνεδριάσεως μᾶς ἀνεκοινώθη τηλεφωνικῶς ἐξ Ἀλεξανδρείας ἡ εἴδησις, ὅτι τὸ πλήρωμα τοῦ πολεμικοῦ «Πίνδος» συνέλαβε τοὺς ἐπὶ τοῦ πλοίου ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ εἴδησις προεκάλεσε ταραχὴν μεταξὺ τῶν συσκεπτομένων καὶ μερικοὶ ἐξ αὐτῶν, μεταξὺ ἄλλων καὶ ὁ κ. Ροῦσσος ἐπρότειναν νὰ τηλεγραφήσωμεν εἰς τὸν Βασιλέα νὰ ἐπανέλθῃ τὸ ταχύτερον εἰς Κάϊρον πρὸς ρύθμισιν τῆς κρίσεως.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν αὐτὴν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἀπεφασίσθη καὶ ἐστάλησαν τὰ ἑπόμενα δύο τηλεγραφήματα εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα:

α) «Μετὰ δήλωσιν κ. Βενιζέλου ὅτι δὲν ἀναλαμβάνει πλέον προεδρείαν καὶ ἂν ἀκόμη τοῦ ἀναθέσητε ἐντολὴν καὶ μετὰ γεγονότα ταξιαρχίας καὶ ἐπιτεινομένην ὀξύτητα στάσεως εἰς τὰ πολεμικά μας πλοῖα, οἱ συνάδελφοί μου καὶ ἐγὼ ὑποβάλλομεν εἰς Ὑμετέραν Μεγαλειότητα τὴν πρότασιν νὰ ἀναθέσητε ἄνευ ἀναβολῆς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως εἰς κ. Γ. Ροῦσσον, τοῦ ὁποίου ἐπιροὴ ἐνδέχεται νὰ συγκρατήσῃ ἔστω καὶ ὑστάτην στιγμὴν τὴν πλήρη διάλυσιν. Πᾶσα νέα ἀναβολὴ ὀλεθρία. ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ»

β) «Ὑπουργικὸν Συμβούλιον παρακαλεῖ Ὑμετέραν Μεγαλειότητα ἐπισπεύσῃ ἐπάνοδόν της εἰς Κάϊρον πρὸς ἄμεσον ρύθμισιν κρίσεως. ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ»

Ὁ κ. Γ. Ροῦσσος μὲ παρεκάλεσε νὰ μεταβῶ εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Πρεσβείαν ἵνα βολιδοσκοπήσω ἐκ μέρους του τὸν Ἄγγλον

Πρέσβυν ἂν ἀναλαμβάνων τὴν προεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως θὰ ἔχῃ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως. Τὸ ἔπραξα καὶ συνεπείᾳ τοῦ διαβήματός μου ἐκλήθη οὗτος εἰς τὴν Βρεττανικὴν Πρεσβείαν ἀμέσως ἀπὸ τὸν κ. Λῆπερ, ὅστις τὸν ἐνεθάρρυνε ν' ἀναλάβῃ τὴν Κυβέρνησιν. Κατὰ τὴν συνάντησιν ταύτην παρέστη καὶ ὁ Ἄγγλος Ναύαρχος τῆς Μεσογείου, ὅστις συνέστησεν ὅπως ὁ κ. Γ. Ροῦσσος ἀπευθύνῃ τὴν ἰδίαν ἡμέραν, ὡς «ἐπίδοξος» Πρωθυπουργός, διάγγελμα πρὸς τὸν Στόλον συνιστῶν ἡσυχίαν. Τοῦτο καὶ ἔγινε ἀλλ' ἄνευ *ἀποτελέσματος*.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν μ. μ. τὰ ἀριστερὰ στοιχεῖα ἤρχισαν τὴν πολεμικήν των κατὰ τοῦ κ. Ρούσσου, ὡς μᾶς εἶπεν ὁ κ. Σ. Βενιζέλος, ὅτι τοῦ ἐδήλωσεν ἀντιπροσωπεία τῆς Ἐπιτροπῆς Συντονισμοῦ Ἀγῶνος, τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Συνδέσμου καὶ ἄλλων ὀργανώσεων, ἐξ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἀνεθύνως ἔκαναν τοὺς ἐθνικοὺς ὁδηγοὺς εἰς τὴν Μ. Ἀνατολήν.

Ἐκρίθη ἐπίσης σκόπιμον ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῶν Ὑπουργῶν νὰ δοθῇ εἰς τὸν Τύπον ἡ ἀκόλουθος ἀνακοίνωσις:

«Σχετικῶς μὲ τὴν Πολιτικὴν Ἐπιτροπὴν τὴν σχηματισθεῖσαν ἐπ' ἐσχάτων εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος — ἥτις προσήγγισε τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς εὐρυτέρας Κυβερνήσεως Ἐθνικῆς Ἑνότητος, τὸ ὁποῖον ζήτημα ἀπετέλεσε τὸ ἀντικείμενον προσφάτου πρὸς τὸν Τύπον δηλώσεως — ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις προβαίνει εἰς τὴν κάτωθι περαιτέρω ἀνακοίνωσιν.

»Ἡ Κυβέρνησις ἔλαβε διακοίνωσιν ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴν εἰς ἀπάντησιν ἰδικῆς της τοιαύτης, διὰ τῆς ὁποίας ἐξεφράζετο ἡ πρόθεσίς της νὰ συμπεριληφθοῦν ἐν τῷ συνασπισμῷ πάντα τὰ πολιτικὰ κόμματα καὶ αἱ ὀργανώσεις. Ἡ Ἐπιτροπὴ γνωρίζουσα λῆψιν τῆς διακοινώσεως ταύτης «ἐν τῇ ὁποία ἡ ἀγαθὴ ἡμῶν πρόθεσις διὰ τὴν Ἐθνικὴν ἑνότητα διαπιστοῦται πλήρως» συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀρχὴν ὅτι «πάντα τὰ πολιτικὰ κόμματα καὶ αἱ ὀργανώσεις θὰ ἔδει νὰ συμμετάσχουν εἰς μίαν Κυβέρνησιν Γενικῆς Ἐθνικῆς Ἑνότητος» προσθέτουσα, ὅτι αἱ συζητήσεις πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θὰ ἔδει νὰ ἐπισπευσθοῦν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον «καθ' ὅσον αἱ ἀνάγκαι τοῦ Ἔθνους

καθιστοῦν τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς ἑνότητος ἐπιτακτικήν».

»Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἥτις ἐπὶ πολλοὺς μῆνας εἰργάσθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον καταβάλλουσα πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν διὰ τὴν ταχεῖαν πραγματοποίησίν του, παρακαλεῖ πάντας τοὺς Ἕλληνας ὅπως ἀπόσχουν πάσης ἐκδηλώσεως ἀνυπομονησίας.

»Ἰδιαιτέρως θὰ ἔδει νὰ ἀποφευχθῇ πᾶσα ταραχή, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ὅτι οἱ πολιτικοὶ κύκλοι ἐν Ἑλλάδι δὲν συμφωνοῦν μὲ τοὺς σκοποὺς τῆς Κυβερνήσεως, δοθέντος, ὅτι ὁ γενικὸς συνασπισμὸς συνεφωνήθη ὡς ὁ κοινὸς καὶ ἄμεσος σκοπὸς πασῶν τῶν πολιτικῶν ὁμάδων, συμπεριλαμβανομένου τοῦ ΕΑΜ».

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἡ Ἀγγλικὴ Πρεσβεία μοῦ ἀπέστειλε τὸ ἑξῆς ἔγγραφον:

«Ἡ κάτωθι διακοίνωσις ἐλήφθη διὰ τὸν Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἐκ μέρους τοῦ κ. Τσῶρτσιλ:

«Ἐξεπλάγην τὰ μέγιστα μαθὼν τὴν παραίτησίν σας, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἀφίνει τὴν Ἑλλάδα ἐγκαταλελειμένην εἰς μίαν στιγμὴν κινδύνου διὰ τὴν ἐθνικήν της ζωήν. Ὁ Βασιλεὺς τὸν ὁποῖον μόλις εἶδον μὲ πληροφορεῖ ὅτι δὲν ἀπεδέχθη τὴν παραίτησίν σας. Ἔρχεται εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὴν προσεχῆ ἑβδομάδα. Ἀσφαλῶς δύνασθε νὰ ἀναμείνετε μέχρι τῆς ἀφίξεώς του.

»Ἐπίσης ἐζήτησα ἀπὸ τὸν Στρατηγὸν Οὐΐλσων νὰ ἐπιταχύνῃ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον τὴν μετακίνησιν τῆς Ἑλληνικῆς Ταξιαρχίας εἰς Ἰταλίαν.

»Πληροφοροῦμαι ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Ναυτικὸν ἔχει τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Βρεττανοῦ Ἀρχιναυάρχου τῆς Ἀνατολῆς. Ἐζήτησα ἀπὸ τὸ Ναυαρχεῖον νὰ τοῦ εἴπῃ, ὅτι εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν μὴ πρόληψιν ταραχῶν προκαλουμένων διὰ πολιτικοὺς σκοποὺς καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ζήτημα ἀναμίξεως τῶν ναυτῶν εἰς ζητήματα πολιτικῆς φύσεως.

»Παραμένων εἰς τὴν θέσιν σας μέχρις ὅτου τακτοποιήσετε τὰ ζητήματα μετὰ τοῦ Βασιλέως θὰ ἐκτελέσητε ἁπλῶς τὸ καθῆκον σας.

»Λέγω ταῦτα εἰς ὑμᾶς πρὸς τὸ συμφέρον τῶν δύο χωρῶν μας. 6 Ἀπριλίου 1944».

Εἰς τὸ μήνυμα αὐτὸ τοῦ κ. Τσῶρτσιλ ἀπήντησα αὐθημερὸν ὡς ἑξῆς:

«Θερμὰς εὐχαριστίας διὰ σημερινὸν φιλικὸν μήνυμα ποὺ μοῦ ἐστείλατε. Δὲν ἐσκέφθηκα οὔτε μίαν στιγμὴν ν' ἀφήσω ἐγκαταλελειμένην τὴν Ἑλλάδα εἰς μίαν δύσκολον ὥραν. Ἡ στάσις μου τῶν τελευταίων ἡμερῶν ὑπηγορεύθη ἀπὸ τὰ συμφέροντα τῆς Πατρίδος καὶ τῶν Συμμάχων, πρὸς τὰ ὁποῖα εἶμαι προσηλωμένος. Ἡ πλειοψηφία τῶν συναδέλφων μου ἐζήτησε, ὅταν ἤρχισαν αἱ ταραχαί, νὰ παραιτηθῶ, διότι ἔλεγαν ὅτι ἔτσι αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις θὰ καθησύχαζαν. Ἐὰν δὲν ὑπέβαλλα τὴν παραίτησίν μου ἡ κατάστασις ποὺ ἐδημιουργήθη μεταξὺ τῶν ἐνόπλων Ἑλληνικῶν Δυνάμεων, μετὰ τὴν παραίτησίν μου, θὰ ἀπεδίδετο εἰς τὴν φιλαρχίαν μου. Οἱ συνάδελφοί μου καὶ οἱ Ἕλληνες θὰ μὲ κατηγοροῦσαν δι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐχθρικὴ προπαγάνδα θὰ εὕρισκε ἕνα θέμα διὰ τὸ ἑλληνικὸν κοινόν. Ἡ σημερινὴ ἐξέγερσις μέρους τινὸς τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καθὼς καὶ ὁ σχηματισμὸς τῆς Πολιτικῆς Ἐπιτροπῆς Βακιρτζῆ ἔχουν χαρακτῆρα ἀντιβασιλικὸν καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα συνωμοσίας. Ἡ κατ' ἐμοῦ δυσμένεια ὀφείλεται εἰς τὴν γνώμην ποὺ ἔχουν ὅτι εἶμαι νομιμόφρων καὶ εἰς τὸ ὅτι ἐπιβράδυνα τὰς συνεννοήσεις μὲ ΕΑΜ ἐνῷ γνωρίζετε, ὅτι δι' αὐτὸ δὲν εἶμαι ὑπεύθυνος. Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς πραγματικότητος ἐν τῇ χώρᾳ μας ἀναφέρομαι εἰς τὸ πρὸς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα γράμμα μου 7 Μαρτίου*. Θεωρῶ ἀτύχημα ὅτι λόγῳ τῆς ἀποστάσεως δὲν ἐξηγήθην ἐπαρκῶς καὶ οὕτω Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ δεχθῇ τὰς εἰσηγήσεις τὰς ὁποίας ἐπειγόντως τοῦ ὑπέβαλα ἐξ ἀφορμῆς τῆς Κυβερνητικῆς κρίσεως βάσει καὶ τῶν δεδομένων τῶν διεξαγομένων συνεννοήσεων μετὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ὀρθότης αὐτῶν μοῦ ὑπηγορεύθη ἀπὸ τὴν γνῶσιν ποὺ εἶχα τῆς ἐδῶ καταστάσεως καθὼς καὶ τὴν καλὴν ἐκτίμησιν τῶν ἐν Ἑλλάδι πραγμάτων. Περὶ αὐτῶν μὲ εἶχε διαφωτίσει πρὸ μηνὸς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, αἱ ὀρθαὶ προτάσεις τοῦ ὁποίου θὰ σᾶς εἶναι ἐπίσης γνωσταί.

» Μέχρις ὅτου τερματισθῇ ἡ κρίσις διὰ μιᾶς νομίμου λύσεως, θὰ παραμένω εἰς τὴν θέσιν μου σύμφωνα μὲ τοὺς Ἑλληνικοὺς

---

* Ὅρα Κεφάλαιον ΙΑ'.

νόμους καὶ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν σας. Νὰ εἶσθε βέβαιος ὅτι δὲν θὰ ἀναγνωρίσω οὐδεμίαν κατάστασιν ἀντίθετον πρὸς τὴν νομιμότητα.

»Ἐὰν ὁ Βασιλεὺς ἀναμείνῃ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς Αἴγυπτον διὰ νὰ δώσῃ λύσιν εἰς τὴν κρίσιν, φοβοῦμαι ὅτι δὲν θὰ ὑπάρχῃ καιρὸς πρὸς τοῦτο. Τοῦ συνέστησα σήμερον διὰ τηλεγραφήματος ν' ἀποφασίσῃ ταχέως διὰ μίαν λύσιν ἐκ Λονδίνου».

Οὕτω ἐτερματίσθη ἡ περιπετειώδης ἕκτη τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου γεμάτη ἀπὸ κινδύνους καὶ ἐνδιαφέρον.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

Ι'.

Τὴν πρωΐαν τῆς 7 Ἀπριλίου ἔλαβα τὸ ἀκόλουθον, ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τῆς προτεραίας, τηλεγράφημα τοῦ Βασιλέως, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ κρίσις εἰσήρχετο εἰς τὴν περίοδον λύσεως:

«Μετὰ τὴν ὑποβολὴν Ὑμετέρας παραιτήσεως εἶναι αὐτονόητος ἀγγελλομένη μοι ὑποβολὴ παραιτήσεως τῶν λοιπῶν Ὑπουργῶν, παραμενόντων εἰς τὴν θέσιν των ὡς καὶ ὑμῶν διὰ διεκπεραίωσιν τρεχουσῶν ὑποθέσεων.

»Ἔννοια προχθεσινοῦ τηλεγραφήματός μου ἦτο ἔχω ἀμέσως ἀντιλήψεις κ. Βενιζέλου ἐνταῦθα, πρὸς ταχυτέραν ρύθμισιν κυβερνητικοῦ ζητήματος. Ἤδη ἀναχωρῶ πρὸς τοῦτο τὸ ταχύτερον δυνατὸν διὰ Κάϊρον. Συζητήσεις μου ἐνταῦθα ἀφοροῦν ἐθνικὸν ζήτημα, σχέσιν ἔχον πρὸς ἐπιχειρήσεις, νομίζω δὲ ὅτι παροῦσαν στιγμὴν διακανονισμὸς αὐτοῦ προέχει παντὸς ἄλλου. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι πατριωτισμὸς μελῶν Κυβερνήσεως συντελέσῃ εἰς τὴν ἄνευ περαιτέρω περιπλοκῶν ἐπίλυσιν κρίσεως.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'»

Τὸ «προχθενινὸν» τηλεγράφημα (5.4), εἰς τὸ ὁποῖον ἡ Α.Μ. ἀναφέρεται εἰς τὸ ἄνω τηλεγράφημά του, ἔχει ὡς ἑξῆς, ληφθὲν σχεδὸν ταυτοχρόνως μὲ τὸ ἀνωτέρω:

«Ἀνακοινῶ ὑμῖν κατωτέρω τηλεγράφημα κ. Μεταξᾶ διὰ κ. Πρωθυπουργόν: Παρακαλῶ ἀνακοινώσατε εἰς Μέλη Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἑπόμενον τηλεγράφημα Α. Μεγαλειότητος: «Ἐν σχέσει πρὸς τηλεγράφημά μου ἀπὸ 4 τρέχ. πρὸς Πρωθυπουργὸν θεωρῶ ἀναγκαῖον ἐπιστήσω προσοχὴν ὑμῶν ἐπὶ κατωτέρω σημείων: 1ον) Οὐδαμόθεν ἐξ ἀνωτέρω τηλεγραφήματός μου δύναται ἐξαχθῇ ὅτι ἀποκρούω προταθεῖσαν ἀνάθεσιν προεδρείας νέας Κυβερνήσεως εἰς κ. Βενιζέλον τοσούτῳ μᾶλλον

καθόσον πρότασις ἐγένετο κανονικῶς παρὰ τέως Προέδρου Κυβερνήσεως κατὰ ὑποβολὴν παραιτήσεώς του, διεφαίνετο δὲ ὅτι λοιπὰ μέλη Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου διέκειντο συμπαθῶς πρὸς αὐτήν. 2ον) Δὲν ἐνόμισα ὅτι ἠδύνατο ἀμφισβητηθῇ δικαίωμά μου ὅπως ἔλθω εἰς προσωπικὴν ἐπαφὴν μετὰ ὑποδειχθέντος ὡς Προέδρου Κυβερνήσεως. 3ον) Παραίτησις κ. Τσουδεροῦ, ἣν ἐξεώρησα ἀπ' ἀρχῆς ὡς ὁριστικήν, θὰ συνετελεῖτο φυσικῶς εὐθὺς ὡς ἐπερατοῦντο συνεννοήσεις διὰ σχηματισμὸν νέας Κυβερνήσεως. Θεωρῶν, ὡς καὶ ὑμεῖς, ἀπολύτως ἀναγκαίαν ταχίστην λύσιν κρίσεως, ἐζήτησα ἤδη τεθῇ εἰς διάθεσίν μου ἀεροπλάνον πρὸς ἄμεσον κάθοδόν μου εἰς Κάϊρον. 4ον) Ἐν τῷ μεταξύ, μὴ ἀποδεχόμενος παραιτήσεις λοιπῶν ὑπουργῶν, ἀναθέτω εἰς κ. Βενιζέλον ἄσκησιν καθηκόντων Προέδρου Κυβερνήσεως ἔχω, δὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι πάντες, ἰδίως ὑπουργοὶ πολεμικῶν ὑπουργείων θὰ καταβάλουν πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς διατήρησιν τάξεως καὶ πειθαρχίας».

ΑΓΝΙΔΗΣ»

Εἶναι εὐχερὴς ὁ συσχετισμὸς τοῦ περιεχομένου τῶν τηλεγραφημάτων αὐτῶν πρὸς ἄλλα σχετικὰ παρατιθέμενα ἀνωτέρω. Εἶναι σαφῆ τὰ ἐντεῦθεν συμπεράσματα.

Καίτοι ἡ κατάστασις εἰς τὸν Στόλον εἶχε χειροτερεύσει — εἶχε προσχωρήσει εἰς τὴν στάσιν τὸ καταδρομικὸν «Ἀβέρωφ» καὶ τὰ λοιπὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα ἐστάθμευαν εἰς Πὸρτ - Σάϊδ — ὁ κ. Σ. Βενιζέλος μετὰ τὴν λῆψιν τοῦ ἀνωτέρω τηλεγραφήματος ἀλλάσσει ἐκ νέου ἀπόφασιν καὶ ἔρχεται νὰ μὲ παρακαλέσῃ νὰ ἀνακοινώσω εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτι δέχεται τὴν προεδρείαν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι δὲν θὰ παραμείνῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν κανεὶς ἐκ τῶν παλαιῶν ὑπουργῶν τῆς ὑπ' ἐμὲ Κυβερνήσεως. Μοῦ ἐζήτησε ὅπως λόγῳ τοῦ ἐπείγοντος τῶν περιστάσεων, ἡ νέα Κυβέρνησις ὁρκισθῇ ἄνευ καθυστερήσεως ἐνώπιόν μου. Ἐξήγησα εἰς τὸν κ. Βενιζέλον, ὅτι τοῦτο ἦτο συνταγματικῶς ἀδύνατον, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχε βασιλικὴ ἐξουσιοδότησις, καὶ ἤμην ἐπὶ πλέον μετὰ τὴν παραίτησίν μου ἕνας ἁπλοῦς ἰδιώτης. Τὸν παρεκάλεσα νὰ ὑποβάλῃ δι' ἐμοῦ πρὸς ἔγκρισιν τὸν κατάλογον τῶν ὑπουργῶν του εἰς τὸν Βασιλέα, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ὑπεδείκνυα νὰ ἐξουσιοδοτήσῃ

τὴν Α.Β.Υ. τὸν Διάδοχον νὰ τὸν ἀντιπροσωπεύσῃ εἰς τὴν ὁρκωμοσίαν τῆς νέας Κυβερνήσεως. Τὸ σχετικὸν περὶ τούτων τηλεγράφημα διὰ τὴν ταχυτέραν αὐτοῦ μεταβίβασιν, παρεκάλεσα τὴν Ἀγγλικὴν Πρεσβείαν νὰ τὸ διαβιβάσῃ εἰς τὸν Βασιλέα διὰ τῆς γραμμῆς τῶν ἐπισήμων τηλεγραφημάτων, τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο.

Ἐν ἀναμονῇ τῆς ἀπαντήσεως, ὁ ἐν τῇ Μ. Ἀνατολῇ Ἀρχιστράτηγος τῶν Βρεττανικῶν Δυνάμεων, ἀποστέλλει πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν τὸ ἑξῆς ἔγγραφον τῆς 7ης Ἀπριλίου:

«Ἡ παροῦσα κατάστασις ἀπειθαρχίας εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Στρατὸν ζημιοῖ σοβαρῶς τὴν στρατιωτικὴν ἀσφάλειαν εἰς τὰ Στρατεύματα Μ. Ἀνατολῆς, δι' ἣν εἶμαι ὑπεύθυνος.

»Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ἀπεφάσισα νὰ ἀναλάβω ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸν ἄμεσον ἔλεγχον καὶ ἐξέλεξα τὸν Συνταγματάρχην Ε. Λιόσην, ὡς Ἀρχηγὸν τοῦ Ἐπιτελείου μου, διὰ ζητήματα ἀφορῶντα τὸν Ἑλληνικὸν Στρατόν. Εἰς τὸ μέλλον θὰ εἶναι ὑπεύθυνος μόνον ἀπέναντι ἐμοῦ.

»Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ἀποφάσεων, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ἐπιμείνω ὅπως διακόψητε πᾶσαν περαιτέρω ἐπίσημον ἐπικοινωνίαν μὲ οἱονδήποτε μέλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. Δέον ἐπίσης νὰ σᾶς εἰδοποιήσω, ὅτι θὰ σᾶς ἀπαγορευθῇ ἡ εἴσοδος εἰς πάντα τὰ Ἑλληνικὰ στρατιωτικὰ κτήρια Στρατηγεῖα καὶ μονάδας.

»Οἱ ὅροι τῆς παρούσης ἐπιστολῆς θὰ ἐξακολουθήσουν ἰσχύοντες μέχρι ἀποκαταστάσεως τῆς πειθαρχίας εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Στρατόν.

Β. ΠΑΤΖΕΤ».

Πρὸς δὲ τὸν Συνταγματάρχην κ. Ε. Λιόσην, Ἀρχηγὸν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ, ἀπηύθυνε τὴν ἀκόλουθον διαταγήν:

«Ἐπληροφόρησα σήμερον τὸν Ἕλληνα Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, ὅτι ὑπεχρεώθην διὰ λόγους στρατιωτικῆς ἀσφαλείας νὰ ἀναλάβω τὴν διοίκησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ Μ. Ἀνατολῆς μέχρι ἀποκαταστάσεως τῆς πειθαρχίας.

»Ἐξέλεξα ὑμᾶς, ὡς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου

μου, καὶ θὰ εἶσθε ἀπ' εὐθείας ὑπεύθυνος εἰς ἐμὲ διὰ τὴν τειθαρχίαν καὶ ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῶν Ἑλληνικῶν Δυνάμεων, τῶν τελουσῶν ἤδη ὑπὸ τὰς διαταγάς μου.

»Θὰ συζητεῖτε μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου μου οἱασδήποτε μεταβολὰς εἰς τὸ ὑπάρχον προσωπικὸν ἢ νέους διορισμούς, τοὺς ὁποίους ἠθέλατε κρίνει ἀναγκαίους, καί, κατόπιν ἐγκρίσεως, οἱ διορισμοὶ οὗτοι θὰ πραγματοποιοῦνται διὰ διαταγῶν, ἐκδιδομένων παρ' ὑμῶν.

»Εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἐξακολουθήσετε συνεργαζόμενος μεθ' ἡμῶν ὁλοψύχως, ὡς ἐπράξατε κατὰ τὸ παρελθόν.

»Βοήθεια πρὸς ὑμᾶς εἰς τὰ νέα σας καθήκοντα θέλει σᾶς παρασχεθῇ ἀμέριστος. Β. ΠΑΤΖΕΤ»

Ὁ Συνταγματάρχης Ε. Λιόσης ἀνακοινώνει τὴν ὡς ἄνω διαταγὴν πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ζητεῖ ὁδηγίας. Λόγῳ βραδύτητος τοῦ Ὑπουργείου νὰ τοῦ ἀπαντήσῃ, ὅπως τοῦτο ἦτο φυσικόν, ἐφ' ὅσον ἀπηγορεύετο εἰς τὸν Ὑπουργὸν νὰ ἐργάζεται εἰς τὸ κατάστημα τοῦ Ὑπουργείου, ὁ Συνταγματάρχης Ε. Λιόσης ἀπηύθυνεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὸ ἑξῆς ἀνωνιῶδες ἔγγραφον:

ΓΕΝ. ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΝ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΑΡΧΗΓΟΣ Κάϊρον 9 Ἀπριλίου 1944

«Λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω ὅτι ἀπὸ τῆς 7 Ἀπριλίου ἐ. ἔ. μὲ κατεδικάσατε εἰς θάνατον διὰ τῆς μὴ ἀπαντήσεώς σας εἰσέτι εἰς τὴν ὑποβληθεῖσαν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας ἀναφοράν μου, περὶ τῆς διαταγῆς τοῦ Ἀρχιστρατήγου τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας.

»Ἡ πρότασίς σας καταδίκης μου ἐνεκρίθη καὶ παρὰ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Ὑπάρχει ἴσως διαφωνία τις, ὅτι ἡ πρότασις Ὑμῶν περὶ ἐκτελέσεως διὰ πελέκεως ἢ τουφεκισμοῦ εὑρίσκεται ἀνεταρχής. Ἐπιτρέψατέ μοι εὐσεβάστως νὰ ὑπομνήσω Ὑμῖν, ὅτι ὑπάρχει καὶ ὁ δι' ἀνασκολοπισμοῦ θάνατός μου.

»Ἀποδέχομαι εὐχαρίστως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς μνησικακίας οἱανδήποτε ποινὴν θανάτου, πλὴν τῆς μομφῆς ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ σκεφθῶ παράβασιν τῶν Ἑλληνικῶν νόμων.

»Ἀναφέρω ὑμῖν ὅτι ἐπιμένω νὰ σέβωμαι τοὺς νόμους τῆς Πατρίδος μους, οὓς ἐπὶ 34 ἔτη πατριωτικῆς μου ὑπηρεσίας ἐσεβάσθην. Ε. ΛΙΟΣΗΣ»

Εἰς τὸν Συνταγματάρχην ἐδόθη ἀπάντησις παρ' ἐμοῦ, μετὰ συνεννόησιν μὲ τὸν ἁρμόδιον συνάδελφον, ὅτι δὲν ἀντέκειτο εἰς τὴν πειθαρχίαν νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ Βρεττανοῦ Ἀρχιστρατήγου, ὑπὸ τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν συμφωνίαν τοῦ 1942, ὑπήγετο ὁ Ἑλληνικὸς στρατός.

Μὴ ἔχοντες εἰσέτι ἀπάντησιν εἰς τὸ πρὸς τὸν κ. Θ. Σοφούλην τηλεγράφημά μας τῆς 16 Μαρτίου ἀπεστείλαμεν τὸ κατωτέρω τηλεγράφημα τῆς 9ης Ἀπριλίου διὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις πολιτικοὺς ἀρχηγοὺς καὶ ὀργανώσεις:

«Πολιτικὴ κρίσις δὲν ἐλύθη ἀκόμη. Πρὸς τὸ παρὸν παραμένω προσωρινῶς εἰς θέσιν μου μετὰ τῶν συναδέλφων μου. Διὰ νὰ ἐπέλθῃ λύσις εἶναι ζωτικῆς ἐθνικῆς σπουδαιότητος ὅπως πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ ἀποστείλουν ἀντιπροσώπους ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον. Παρακαλέσατε Δαμασκηνὸν ἐκ μέρους μου ὅπως σημειώσῃ εἰς πολιτικοὺς ἀρχηγοὺς τὸ ἐπεῖγον τῆς καταστάσεως. Τὸ Κ.Κ. καὶ ΕΑΜ ἤδη ἐδέχθησαν πρόσκλησίν μου. Ἐὰν οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ δὲν πράξουν τὸ αὐτὸ τὸ σφάλμα τῆς ἀργοπορίας θὰ βαρύνῃ αὐτούς. ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ»

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ στάσις τῆς 1ης Ταξιαρχίας ἐπιδεινώνεται. Μετὰ τὰς πρώτας εἰς αὐτὴν ἀσημάντους στασιαστικὰς ἐκδηλώσεις, κατὰ τὴν 5 Ἀπριλίου, ἡ κατάστασις βελτιοῦται, θὰ ἠδύναιο κανεὶς μάλιστα νὰ εἴπῃ, ὅτι εἶχε σχεδὸν ἀποκατασταθῇ ἡ τάξις. Ἐπομένως εἶχεν ἀναγεννηθῇ ἡ ἐλπίς, ὅτι ἡ Ταξιαρχία θὰ ἐπεβιβάζετο ἐπὶ τῶν πλοίων τὰ ὁποῖα τὴν ἀνέμενον κατὰ τὴν ὡρισμένην χρονολογίαν, 12 Ἀπριλίου, πρὸς μεταφορὰν εἰς τὸ μέτωπον τῆς Ἰταλίας. Ἦτο στρατοπεδευμένη πρὸς τοῦτο πλησίον τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς θέσιν Μπούργκ ἐλ Ἀράμπ. Μεσολαβεῖ ὅμως περὶ τὴν ὀγδόην τοῦ μηνὸς διαταγὴ τοῦ Βρεττανοῦ Ἀρχιστρατήγου, ἡ ὁποία κοινοποιεῖται εἰς τὴν Ταξιαρχίαν, περὶ ἀμέσου ἀφοπλισμοῦ αὐτῆς. Ἡ διαταγὴ προ-

καλεῖ γενικὴν ἐξέγερσιν ὁπλιτῶν καὶ ἀξιωματικῶν, πλὴν ἐλαχίστων ἐξ αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ γνωστὸν σύστημα τῶν ὁμοφρόνων των, τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθησαν καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις, δὲν συμμετέχουν, δὲν ἀντιδροῦν, ἀλλ' ἀποσύρονται εἰς τὰς σκηνάς των μηνύοντες καὶ ἐπικρίνοντες. Τὸ ὑπογραφὲν παρὰ τῶν ἀνδρῶν τῆς ταξιαρχίας ἀπορριπτικὸν πρωτόκολλον ἐναντίον τῆς διαταγῆς τοῦ Στρατηγείου περὶ ἀφοπλισμοῦ ἔλεγε:

«Τὰ ὅπλα τὰ κρατᾶμε γιὰ νὰ ἀπελευθερώσουμε τὴν πατρίδα μας. Αὐτὰ τὰ ὅπλα ποὺ τὰ δοξάσαμε μὲ τὸ αἷμα μας στὴν Ἀλβανία, στὴ Μακεδονία, στὴν Κρήτη καὶ στὸ Ἀλαμέϊν δὲν θέλουμε νὰ τὰ παραδώσουμε. Ζητοῦμε νὰ ἀκυρωθῇ ἡ διαταγὴ ἀφοπλισμοῦ μας καὶ νὰ σταλοῦμε ἀμέσως στὸ μέτωπο νὰ πολεμήσουμε».

Τὸ αἴτημά των δὲν εἰσακούεται, τὸ Στρατηγεῖον ἐπιμένει εἰς τὸν ἀφοπλισμὸν καὶ τοιουτοτρόπως ἡ Ταξιαρχία λαμβάνει πλέον μέρος σύσσωμος εἰς τὴν ἐπανάστασιν. *

Τὴν 9 Ἀπριλίου ἡ Βρεττανικὴ Πρεσβεία μοῦ ἀποστέλλει τὸ ἀκόλουθον σημείωμα, εἰς ἀπάντησίν τοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα τηλε-

---

* Δὲν γράφω λεπτομερείας τοῦ κινήματος τῆς Ι Ταξιαρχίας ποὺ ἡ ἐπιβληθεῖσα σιωπὴ δὲν ἀφῆκε ὡς τὰ τώρα, νὰ ξεκαθαρισθῇ ἡ ἀλήθεια. Τὸ καλύτερο ἱστορικὸ σημείωμα γιὰ τὸ κίνημα ἀνέγνωσα εἰς τὴν «Ἐλευθερίαν» τῶν Ἀθηνῶν (Μάϊος - Ἰούνιος 1945) ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀπρίλιος 1944», τὸ ὁποῖον ἔχει καὶ μερικὲς ἀνακρίβειες εἰς τὰς λεπτομερείας. Ἕνα γεγονὸς μοῦ ἔχει ἀφήσει βαθειὰ ἐντύπωσιν. Κοντὰ στὸ τέλος τοῦ κινήματος προέκυψε ζήτημα ἀντικαταστάσεως τοῦ ταξιάρχου Παππᾶ. Οἱ ἁρμόδιοι τοῦ Στρατηγείου διὰ τοῦ Ταξιάρχου Μπωμὸν Νεσμπίτ, ἐζήτησαν ἀπὸ ἐμὲ νὰ ὑποδείξω ἀντικαταστάτην, διότι ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν εἶχε τεθῇ κατὰ μέρος. Ὑπέδειξα τὸν Συνταγματάρχην Μπουρδάραν, καίτοι, ὡς συνεπέρανα, τὸ Ἐπιτελεῖον μας ἤθελεν ἄλλον. Ὅταν ὁ Συνταγματάρχης Μπουρδάρας ἔφθασεν εἰς τὴν Ταξιαρχίαν τρεῖς ἀξιωματικοί, ἐκ τῶν νομιμοφρόνων... παρουσιάσθησαν, ὡς Ἐπιτροπή, καὶ τοῦ συνέστησαν νὰ μὴ ἀναλάβῃ τὴν Διοίκησιν «Ἡ Ταξιαρχία, προσέθεσαδὲν θ' ἀναγνωρίσῃ Ταξίαρχον παρὰ ἐκεῖνον ποὺ θὰ ὀνομάσῃ ὁ *Βασιλεύς*.» Ὁ Συνταγματάρχης ἀπεχώρησε, λαβὼν πρὸς τοῦτο καὶ συμμαχικὰς συστάσεις. Ἆρα ὑπῆρχε ἀντίδρασις ἐκ μέρους τῶν νομιμοφρόνων. Ποῖος ἦτο ὁ ἀντικειμενικός των σκοπός; Ποῖος ὑπῆρξεν ὁ ρόλος των εἰς τὰ γεγονότα; Χαρακτηριστικὴ λεπτομέρεια: ὁ Συνταγματάρχης Μπουρδάρας δὲν ἐπέστρεψεν εἰς Κάϊρον, παρέμεινε σιωπῶν εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

γραφήματος τῆς 7 Ἀπριλίου, περὶ ἐξουσιοδοτήσεως τοῦ Διαδόχου νὰ ὁρκίσῃ τὴν νέαν Κυβέρνησιν Βενιζέλου.

Ἐλήφθη ἡ κάτωθι διακοίνωσις τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸν Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου:

«Παρακαλῶ ἐκφράσατε τὰς θερμοτέρας εὐχαριστίας μου εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, τὰ ὁποῖα λαβόντα ὑπ' ὄψιν τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως, συγκατετέθησαν, μὲ τὴν παράκλησίν μου, νὰ παραμείνουν εἰς τὴν θέσιν των μέχρι τῆς ἐπικειμένης ἐπιστροφῆς μου εἰς Κάϊρον. Ἅμα τῇ ἀφίξει μου θὰ λάβω πάντα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς ἐξεύρεσιν ταχείας λύσεως τῆς κρίσεως καὶ εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι ἡ λύσις θὰ εἶναι διὰ τὸ καλὸν τῶν ἐθνικῶν μας συμφερόντων. Ἐπίσης ἐπιθυμῶ νὰ εὐχαριστήσω ὑμᾶς διὰ τὰς προσωπικὰς προσπαθείας σας».

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω βασιλικῆς ἀνακοινώσεως προέκυπτεν, ὅτι ἡ Α. Μ. ἀπεδέχετο τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεώς μου, δὲν ἀπεδέχετο ὅμως τὸν ὑποβληθέντα κατάλογον τῶν νέων ὑπουργῶν τοῦ κ. Βενιζέλου καὶ ἐπεφυλάσσετο νὰ λάβῃ ἀποφάσεις ἀφ' οὗ ἐπιστρέψῃ εἰς Κάϊρον.

Κατόπιν τούτου ἐδώσαμεν εἰς τὰς ἐφημερίδας ἀνακοίνωσιν, ὅτι «ἡ Κυβέρνησις εἶναι ὑπὸ παραίτησιν, ἀλλ' ὅτι οἱ ὑπουργοὶ παραμένουν εἰς τὰς θέσεις των διεξάγοντες τὴν τρέχουσαν ὑπηρεσίαν μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως, ὅστις θὰ ρυθμίσῃ ὁριστικῶς τὴν κρίσιν».

Ἐπὶ τέλους φθάνει καὶ ἡ ἀπάντησις τῶν ἐν Ἀθήναις κομμάτων εἰς τὸ τηλεγράφημά μας τῆς 16 Μαρτίου, ἀργὰ τὴν 11 Ἀπριλίου. Ἦτο τοῦτο σύμπτωσις ἢ ὑπηγορεύθη ἀπὸ σκοπιμότητα, ὥστε ἡ ἀπάντησις νὰ φθάσῃ ὅταν πλέον θὰ ἦτο βεβαία ἡ ἀλλαγὴ τῆς Κυβερνήσεως; Ἡ βραδύτης ὠφείλετο εἰς τοὺς ὑπογράφοντας τὴν ἀπάντησιν ἢ εἰς τὰ μεσολαβοῦντα διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν τηλεγραφημάτων ὄργανα;

Τὸ κείμενον, ὅπως περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς περιληπτικῶς διὰ τῶν ἐν Καΐρῳ Ἀμερικανικῶν μυστικῶν ὑπηρεσιῶν, ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Οἱαδήποτε συμφωνία, λέγει ὁ κ. Σοφούλης, ἥτις θὰ δεχθῇ ὡς βάσιν τὸ ΠΕΕΑ θὰ εἶναι ὑποταγὴ εἰς τὸ ΕΑΜ. Τοῦτο θὰ ἦτο ἀντίθεσιν πρὸς κοινὴν γνώμην καὶ μοιραῖον διὰ ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα. Εὔρυνσις τῆς Κυβερνήσεως διαρκούσης τῆς κατοχῆς θὰ ἦτο περιττή, διότι θὰ προεκάλει ἀνωμαλίας καὶ παρεξηγήσεις. Σήμερον ἡ σκέψις μας καὶ αἱ προσπάθειαί μας ὁδηγοῦνται ἀπὸ τὴν ἀνάγκην νὰ συνεχισθῇ ἀπὸ κοινοῦ ὁ ἀγὼν τῆς ἀπελευθερώσεως, καὶ εἰς τὸ νὰ ἀποφευχθῇ πολιτικὴ ἀναρχία καὶ λύσεις κατόπιν βίας κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Εἰς τοὺς κύκλους τοῦ ΕΑΜ ὑπάρχει ἔκδηλος ἐπιθυμία καὶ συνεχὴς προσπάθεια νὰ λάβουν τὴν ἀρχὴν διὰ τῆς βίας. Ἡ ΠΕΕΑ πρέπει νὰ διαλυθῇ καὶ νὰ καταγγελθῇ. Ἡ ὑποταγὴ ὅλων τῶν ἀνταρτῶν ὑτὸ ἑνιαίαν διοίκησιν μὲ κοινὸν σύνθημα εἶναι ἀναγκαία, ἐπίσης ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν πολιτικῶν καθοδηγητῶν ἀπὸ τὰ ἀνταρτικά. Θὰ ἀποστείλωμεν ἀντιπροσώπους πρὸς στενοτέραν καὶ πληρεστέραν συνεννόησιν. Ἀναμένομεν νὰ τεθοῦν εἰς διάθεσίν μας ἀσφαλῆ μέσα μεταφορᾶς».

Δι' ἑτέρας Ἀγγλικῆς ὁδοῦ ὁ κ. Σοφούλης μᾶς ἀποστέλλει τὴν ἰδίαν χρονολογίαν τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα:

«Πολιτικὸς κόσμος χωρὶς νὰ σπεύδῃ ἢ ἀξιοῖ κατάληψιν ἐξουσίας ἐξεδηλώθη πάντοτε ὑπὲρ ἑνότητος ἀγῶνος, ἧς πραγματοποίησις ἦτο δυνατὴ δι' ὑποδειχθέντων ὑπ' αὐτοῦ μέτρων. Ἐφ' ὅσον μὴ ληφθέντων ἐγκαίρως μέτρων τούτων κρίνεται ἤδη ἀναγκαῖος καὶ εἶναι ἀπὸ συμμαχικῆς πλευρᾶς ἐπιθυμητὸς ὁ σχηματισμὸς Κυβερνήσεως Ἐθνικῆς Ἑνότητος, εἴμεθα πρόθυμοι πᾶσαν συνεργασίαν ὑπὸ ὅρους ἐξυπηρετοῦντας ἐθνικὰ συμφέροντα. Εἰς Κυβέρνησιν ταύτην ἑνιαίαν καὶ ἀδιαίρετον δέον ἐκπροσωπηθοῦν καὶ ἅπασαι ὀργανώσεις ὀρέων. Θὰ ἀποστείλωμεν αὐτόθι ἐξουσιοδοτημένους ἀντιπροσώπους. Παρακαλοῦμεν διαθέσετε ἀσφαλὲς μέσον μεταφορᾶς».

Πρὸς συμπλήρωσιν, ἄρα πληρεστέραν κατανόησιν τῶν σκέψεων, αἱ ὁποῖαι ἐκυριάρχουν κατὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν ἄνω τηλεγραφημάτων τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν Φιλελευθέρων κ. Θ. Σοφούλη, παραθέτομεν κατωτέρω τηλεγράφημα τοῦ ἰδίου, παρα-

δοθὲν τὴν 14 Ἀπριλίου εἰς ἁρμοδίαν ἐν Ἀθήναις ὑπηρεσίαν, διὰ νὰ σταλῇ εἰς τὴν Κυβέρνησιν Βενιζέλου. Τὸ τηλεγράφημα ἐστάλη ἀλλ' ἔφθασε μὲ βραδύτητα καὶ ἐν περιλήψει. Βραδύτερον περιῆλθε καὶ εἰς ἡμᾶς ὁλόκληρον τὸ κείμενον ταχυδρομικῶς, ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς:

«Πολιτικὰ κόμματα νοοῦνται μόνον τὰ ἀνεγνωρισμένα ὑπὸ κοινῆς συνειδήσεως, ἐκπροσωπηθέντα ἅπαξ τοὐλάχιστον Βουλήν, ἤτοι Φιλελεύθερον, Προοδευτικόν, Λαϊκόν, Ἐθνικολαϊκόν, Κομμουνιστικὸν καὶ μικρότερα ἐκπροσωπηθέντα Βουλὴν κόμματα, συνεργαζόμενα μεθ' ἡμῶν. Ἀπευθυνθεῖσαι ὑπὸ προκατόχου Κυβερνήσεως προσκλήσεις πρὸς αὐτοσχεδίους ἡγέτας ὡς Ἀλεξανδρῆς, Τσαλδάρης, συγκροτοῦντας προχείρως ἰδιωτικοὺς συλλόγους τῆς στιγμῆς, ὡς καὶ πρὸς αὐτοκαλουμένας δυναμικὰς ὀργανώσεις πόλεων, προκαλέσουν ἀθρόαν συρροὴν αὐτόθι ἀνευθύνων, μέλλουσαν ἐμφανίσῃ θέαμα ἐμποροπανηγύρεως. Θλιβερὸν εἶναι, ὅτι ρηθεῖσαι ὁμάδες προβάλλουν καὶ ἀξιώσεις πολυμελῶν ἀντιπροσωπειῶν μὲ ὑπουργικὰς φιλοδοξίας, ὧν ἱκανοποίησις θὰ ἀπῄτει τοὐλάχιστον πεντηκονταμελῆ ὀχλαγωγικὴν Κυβέρνησιν. Τυχὸν συνέχισις τακτικῆς ταύτης θὰ ἀποτελέσῃ διασυρμὸν πολιτικοῦ κόσμου καὶ ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Πολιτικὰ κόμματα, πρόθυμα πρὸς πᾶσαν συνεργασίαν, ἀποδέχονται συμμετοχὴν Κυβέρνησιν Ἐθνικῆς Ἑνότητος, δὲν ἀποβλέπουν ὅμως εἰς ταύτην ὡς εἰς ὑπόθεσιν χαρτοφυλακίων. Ἀποστελλόμενοι ἀντιπρόσωποι των θὰ ἐμπνέωνται ὑπὸ ἀρχῶν μόνον ἃς ἐπανειλημμένως ἐξεθέσαμεν. Εὑρισκόμενοι ἐγγύτερον κοινῆς ἑλληνικῆς γνώμης θεωροῦμεν ἐπάναγκες προσκλήσεις καὶ ἐκπροσώπησις περιορισθῇ εἰς ἀνεγνωρισμένα πολιτικὰ κόμματα καὶ ἐνόπλους ὀργανώσεις ὀρέων. Εὐνόητον, ὅτι δὲν ἀμφισβητοῦμεν δικαίωμά σας καλεῖτε ὡρισμένα πρόσωπα, ὧν θεωρεῖτε παρουσίαν ἀναγκαίαν αὐτόθι, κρούομεν ὅμως τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, διότι, λόγῳ τακτικῆς προσκλήσεων ἀνευθύνων, κῦμα ἀσυγκρατήτων φιλοδόξων ἔτοιμάζεται καταπλεύσῃ αὐτόθι».

Τὸ πρωῒ τῆς 10ης Ἀπριλίου φθάνει εἰς Κάϊρον ὁ Βασιλεὺς ἀεροπορικῶς ἀπὸ τὸ Λονδῖνον. Τὸν ὑποδέχονται εἰς τὸ

ἀεροδρόμιον ὁ Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς αὐλικούς του. Μὲ δέχεται εἰς ἀκρόασιν πολλὰς ὥρας μετὰ τὴν ἄφιξίν του, τὴν 6 μ. μ. τῆς ἰδίας ἡμέρας. Σημεῖον ψυχρᾶς ἀπομακρύνσεως. Ἐξέθηκα εἰς τὸν Βασιλέα διὰ μακρῶν τὰ τῆς καταστάσεως καὶ συνέστησα ν' ἀναθέσῃ τὴν Κυβέρνησιν εἰς τὸν κ. Σ. Βενιζέλον, λόγῳ τῆς ἐπιρροῆς τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο νὰ ἔχῃ ἐπὶ τῶν ἐπαναστατικῶν ἐπιτροπῶν. Ὁ Βασιλεὺς ἐδέχθη, εὐθὺς μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀκροάσεως μου, ὅλους ὁμοῦ τοὺς ὑπουργοὺς τῆς Κυβερνήσεως, οἱ ὁποῖοι κάνουν εἰς αὐτὸν τὴν ἰδίαν ὑπόδειξιν ὑπὲρ τοῦ κ. Σ. Βενιζέλου. Ἐν συνεχείᾳ ἡ Α. Μ. ἐκάλεσε τὴν ἑπομένην καὶ μεθεπομένην, παρ' αὐτῷ, πάντας τοὺς ἐν Καΐρῳ παρεπιδημοῦντας Ἕλληνας πολιτικούς, διὰ νὰ ἀκούσῃ τὴν γνώμην των ἐπὶ τῆς πολιτικῆς κρίσεως.

Κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Βασιλέως ὁ Ἄγγλος Πρέσβυς διεβίβασεν εἰς αὐτὸν μήνυμα τοῦ Πρωθυπουργοῦ κ. Τσῶρτσιλ, ὅτι θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ κάμῃ διὰ τοῦ Τύπου δήλωσιν, διὰ τῆς ὁποίας νὰ δηλώνῃ, ὅτι μετὰ τὸν πόλεμον θὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ αὐτὸς καὶ ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια καὶ ὅτι ὁ λαὸς θὰ ἐκαλεῖτο νὰ ἐκλέξῃ ἐλευθέρως μεταξὺ «Βασιλείας καὶ Δημοκρατίας».

Ἀντὶ τοῦ προταθέντος κειμένου, ἡ Α. Μ. ἔδωσε τὴν μεθεπομένην ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Τύπον, διὰ τῆς Αὐλῆς του, τὸ ἀκόλουθον διάγγελμα, τὸ ὁποῖον δὲν προσέθεσε τίποτε νέον εἰς τὰς παλαιοτέρας δηλώσεις του, πλὴν τῶν ὅσων ἀναφέρει περὶ τῆς μορφῆς, τὴν ὁποίαν θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἡ νέα Κυβέρνησις.

«ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ ΤΗΣ Α. Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

»Ἐπέστρεψα εἰς Κάϊρον ἐπειδὴ ἡ πολιτικὴ κρίσις ἀπαιτεῖ ἄμεσον λύσιν. Ὅταν ὁ ἐχθρὸς ἐκδιωχθῇ ἐκ τοῦ ἐδάφους μας καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐπανακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν της, ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς θέλει κληθῇ νὰ ἀποφασίσῃ δι' ἐλευθέρας ψηφοφορίας περὶ τοῦ πολιτεύματος, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐπιθυμεῖ νὰ κυβερνηθῇ. Ὅπως πᾶς ἄλλος Ἕλλην πολίτης, εἶμαι καὶ ἐγὼ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ λαοῦ καὶ ἐλευθέρως τίθεμαι ὑπὸ τὴν κρίσιν του, εὐθὺς ὡς αἱ ὁμαλαὶ περιστάσεις ἀποκατασταθοῦν.

»Ἐφ' ὅσον οἱ ἐχθροὶ καταδυναστεύουν ἀκόμη τὴν Πατρίδα μας, πρέπει νὰ ἔχωμεν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος μίαν Κυβέρνησιν, ὅσον τὸ δυνατὸν πλέον ἀντιπροσωπευτικήν, συγκειμένην ἀπὸ ὅλα τὰ ρεύματα τῆς πατριωτικῆς κοινῆς γνώμης, ἀποκλειομένων μόνον τῶν συνεργασθέντων μετὰ τοῦ ἐχθροῦ. Μία τοιαύτη Κυβέρνησις θὰ ἀποτελεσθῇ, ὡς εἰκός, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τὴν ἐχθρικὴν κατοχὴν καὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι, ὡς ἐκ τῆς πείρας των ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἐλεύθερα βουνὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐνήμεροι τῶν πραγματικῶν ἐθνικῶν συμφερόντων τῆς σήμερον. Γίνονται ἤδη αἱ ἀναγκαῖαι ἐνέργειαι ἵνα μεταφερθῶσιν ἐνταῦθα οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι.

»Ὀφείλομεν νὰ ἐργασθῶμεν ὅλοι μαζὶ καὶ νὰ συγκεντρώσωμεν τὸ μῖσος μας ἐπὶ τοῦ ἐχθροῦ. Μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἀπελευθερώσεως, ἂς παραμερίσωμεν πᾶσαν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν συζήτησιν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πολεμικῆς προσπαθείας τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν.

Ἐν Καΐρῳ 12 Ἀπριλίου 1944. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'.»

Τὴν ἑπομένην ἡμέραν τῆς ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως ὁ Α. Σ. Ναύαρχος Ἀλεξανδρῆς ἀνῆλθεν εἰς Κάϊρον καὶ ἐζήτησε νὰ γίνῃ αὐθημερὸν δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, διὰ νὰ τοῦ ὁμιλήσῃ ἐκ μέρους τοῦ Ναυτικοῦ. Μὴ καταστάντος τούτου δυνατοῦ ὁ Α. Σ. ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον, ἀντίγραφον τοῦ ὁποίου ἐκοινοποιήθη καὶ εἰς ἐμὲ διὰ νὰ δοθῇ εἰς τὴν Α. Μ. Ἀφίνομεν τὸ ἔγγραφον αὐτὸ ἀσχολίαστον, διὰ τὴν ἀνεπηρέαστον ἐπ' αὐτοῦ κρίσιν τοῦ ἀναγνώστου.

ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΝΑΥΤΙΚΟΝ
ΑΡΧΗΓΟΣ ΣΤΟΛΟΥ
Γραφεῖον Ἀρχηγοῦ

Ἀρ. Πρωτ. Ἀπορ. 615

Ἀλεξάνδρεια 11 Ἀπριλίου 1944.

Πρὸς τὸν κ. Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν

«Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω τὰ κάτωθι:

»1. Ἡ ἐπὶ δεκαήμερον ἤδη παράτασις τῆς κρίσεως, ἣν διερχόμεθα, συνεπείᾳ τῶν εἰς διαφόρους μονάδας τοῦ Στόλου καὶ τοῦ Στρατοῦ θλιβερῶν γεγονότων, δημιουργεῖ συνθήκας, ἐγκυ-

μονούσας σοβαρωτάτους κινδύνους, ὄχι μόνον διαλύσεως τοῦ πολεμικοῦ Ναυτικοῦ, ἀλλὰ καὶ πλήρους καταρρακώσεως αὐτῆς ταύτης τῆς Ἐθνικῆς μας ὑποστάσεως. Εἶναι φανερὸν ὅτι ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ συνέχισις τῆς πολεμικῆς προσπαθείας παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων μας, ἥτις εἶναι καὶ ὁ πρωταρχικὸς σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων ἐν τῇ Μ. Ἀνατολῇ, ἀποβαίνει οὐσιαστικῶς ἀνέφικτος.

»2. Ἔχω ἱερὸν καθῆκον νὰ σᾶς μεταφέρω τὴν ἀγωνίαν, ὑπὸ τῆς ὁποίας κατέχεται τὸ Ναυτικὸν ἐκ τῆς τοιαύτης καταστάσεως, διότι ὑπάρχουν ἀμφιβολίαι κατὰ πόσον ὑφίσταται εἰς τοὺς ἁρμοδίους ρυθμιστὰς αὐτῆς σαφὴς κατανόησις τῆς φύσεως τοῦ ἐκραγέντος κινήματος, ἐντελῶς διαφόρου παντὸς προηγουμένου, τῶν αἰτίων, τὰ ὁποῖα ἐπροκάλεσαν, καὶ τῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα καὶ μόνα εἶναι ἱκανὰ νὰ θεραπεύσουν τὴν κατάστασιν.

»3. Ἡ διεύρυνσις τῆς ἐνταῦθα δημιουργηθείσης καταστάσεως πείθει, ὅτι ἡ μόνη ἀπομένουσα ἐλπὶς θεραπείας αὐτῆς ἔγκειται εἰς τὰ κάτωθι μέτρα:

α) Τὸν ταχύτερον δυνατὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως Ἐθνικῆς Ἑνώσεως καὶ τήν, μέχρις ἐπιτεύξεως τούτου, ἀναγγελίαν μόνον γεγονότων, πειθόντων ἀναμφισβητήτως, ὅτι βαίνομεν πράγματι πρὸς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ τούτου.

β) Τὴν καταβολὴν κάθε προσπαθείας, ὅπως κατὰ τὸ ἐνδιάμεσον χρονικὸν διάστημα ἀποφευχθῇ οἱαδήποτε δημιουργία συνθηκῶν ἢ γεγονότων, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύναντο νὰ προκαλέσουν ἀνεπανόρθωτα ἐπακόλουθα.

γ) Τὴν ἀποφυγὴν πάσης διὰ δημοσιεύσεων ἢ ἀνακοινώσεων εἰδήσεως ἢ δηλώσεων, αἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ ὀξύνουν τὴν ἤδη ἐπικινδύνως τεταμένην κατάστασιν.

δ) Τὴν προσπάθειαν συνεχίσεως, πάσῃ θυσίᾳ, τῆς κινήσεως τῶν μονάδων ἐκείνων τοῦ Στόλου, ἐφ' ὧν ἡ πειθαρχία δὲν ἔχει εἰσέτι κλονισθῇ ἀνεπανορθώτως, μέχρις ἀποκαταστάσεως τῆς τάξεως ἐπὶ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Πὸρτ-Σάϊδ πλοίων, ὁπότε ἀναποφεύκτως δέον νὰ ἐπακολουθήσουν κυρώσεις.

»4. Ἐν ἐπιγνώσει τῶν ἐκ τῆς θέσεώς μου ἀπορρεουσῶν εὐθυνῶν, ἔκρινα ὅτι θὰ παρέλειπα τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα καθῆκον, εἰς ἐξαιρετικῶς κρισίμους στιγμάς, ἐάν, διὰ λόγους προση-

λώσεως εἰς τοὺς τύπους τῆς πειθαρχίας, δὲν σᾶς ἔδιδα σαφῆ εἰκόνα τῆς πραγματικῆς καταστάσεως καὶ τῶν βαρυτάτων συνεπειῶν, ἃς θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἡ παράτασις τῆς ἐκκρεμότητος.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Ἀρχηγὸς Στόλου
Ὑποναύαρχος Κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ

Κατὰ τὴν περίοδον τῶν πολιτικῶν συσκέψεων τοῦ Βασιλέως μὲ τοὺς πολιτικούς, εἶχα βολιδοσκοπηθῆ παρὰ ξένης προσωπικότητος ἂν θὰ ἐδεχόμην ἐκ νέου τὴν Προεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως. Τὰ ὅσα εἶπα πρὸς αὐτὸν συνοψίζονται εἰς τὸ ἀκόλουθον σημείωμα, τὸ ὁποῖον τοῦ ἔδωσα μετὰ τὴν συνομιλίαν μας:

«1. Μεταξὺ τῶν μέτρων τὰ ὁποῖα θεωρῶ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἐφεξῆς ὁμαλὴν πολιτικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑλληνικῆς καταστάσεως ἐν Μ. Α. εἶναι ὅτι εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων δὲν θὰ πρέπῃ νὰ ἀναμιγνύεται ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεύς. Τὸ ἀντίθετον θὰ καταστήσῃ ὑπεύθυνον τὸν Βασιλέα διὰ πράξεις διὰ τὰς ὁποίας μόνον ἡ Κυβέρνησίς του πρέπει νὰ εὐθύνεται. Τοιαύτη τις ἀνάμιξίς του θὰ καταστήσῃ δύσκολον τὴν θέσιν οἱασδήποτε Κυβερνήσεως.

»2. Ζήτημα οὐσιῶδες ποὺ θὰ προκύψῃ διὰ πᾶσαν νέαν Κυβέρνησιν ἡ ὁποία θὰ σχηματισθῆ εἶναι τὸ τῆς τιμωρίας τῶν ἐνόχων τῆς στάσεως. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ συμμετοχὴ τοῦ ΕΑΜ καὶ τοῦ ΚΚΕ εἰς τὴν Κυβέρνησιν θὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀμνηστείας τῶν στασιαστῶν. Τὸ ζήτημα εἶναι σοβαρὸν καὶ εἶναι ἐξ ἐκείνων ποὺ πρέπει νὰ ἔχῃ μελετηθῆ καλά».

Προφορικῶς προσέθηκα καὶ τρίτον ὅρον: «Ὅτι ἐφεξῆς αἱ μυστικαὶ Συμμαχικαὶ ὑπηρεσίαι θὰ συνειργάζοντο μὲ τὰς Ἑλληνικὰς καὶ δὲν θ' ἀντιπολιτεύοντο τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως».

Τὸ ἑσπέρας τῆς 13ης Ἀπριλίου ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς μ' ἐκάλεσεν ὁ ἴδιος εἰς τὸ τηλέφωνον διὰ νὰ μοῦ ἀναγγείλῃ πρῶτος, ὡς μοῦ εἶπε, ὅτι ἀνέθεσεν εἰς τὸν κ. Σ. Βενιζέλον νὰ σχηματίσῃ τὴν νέαν Κυβέρνησιν. Ηὐχαρίστησα τὸν Ἄνακτα καὶ εὐχήθηκα ἐπιτυχίαν εἰς τὴν νέαν Κυβέρνησιν.

Ἐν ἀδυναμίᾳ τοῦ κ. Βενιζέλου νὰ εὕρῃ ὑπουργοὺς ὡρκί-

σθη οὗτος τὴν ἑπομένην 14.4, τὴν 3ην μ. μ., μόνος ὡς Πρωθυπουργὸς καὶ προσωρινὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸς καὶ τῶν τριῶν πολεμικῶν ὑπουργείων. Ὀλίγας ὥρας κατόπιν ὡρκίζονται οἱ δύο ὑπουργοί του, οἱ καὶ μόνοι, ὁ Στρατηγὸς Ε. Τζανακάκης ὡς ὑπουργὸς τῆς Προνοίας καὶ Ἐργασίας καὶ ὁ Ναύαρχος Δεμέστιχας ὡς ὑπουργὸς τῆς Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας.

Ὁ κ. Σ. Βενιζέλος κατελάμβανε τὴν ἀρχὴν ἐν τῷ μέσῳ μιᾶς ἐπαναστατικῆς θυέλλης, τὴν ὁποίαν ὤφειλε νὰ καταπνίξῃ.

Δὲν ἀνήκει εἰς ἐμὲ νὰ γράψω τὴν ὀλιγοήμερον ἱστορίαν τῆς Κυβερνήσεως Σ. Βενιζέλου. Τὸ κίνημα συνεχίσθη μὲ ὀξύτητα εἰς τὸν Στόλον καὶ εἰς τὸν Στρατόν. Ὁ νέος Πρωθυπουργὸς διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν καταστολὴν κινεῖται ἄνευ μεθόδου, μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαναστατῶν διὰ νὰ ἐπιτύχῃ συμβιβασμόν τινα μετ' αὐτῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου συνεννοεῖται μὲ τοὺς μὴ ἐπαναστατημένους στρατιωτικοὺς διὰ νὰ τύχῃ βοηθείας πρὸς βιαίαν καταστολήν.

Ὁ Ἄγγλος Ναύαρχος Κάννιγκαμ τὴν 16ην Ἀπριλίου τοῦ ἀναγγέλει προφορικά, ὅτι θὰ διαλύσῃ τὴν στάσιν βιαίως καί, ἐὰν πρὸς τοῦτο χρειασθῇ, θὰ βυθίσῃ τὰ πλοῖα μας μὲ τὰ τηλεβόλα του, εἰς τὸν λιμένα Ἀλεξανδρείας.

Τοῦ προσέθεσε: «Ἐὰν οὕτω τελειώσῃ ἡ στάσις, διὰ τῆς βίας, τότε φοβοῦμαι ὅτι ἡ θέσις σας εἰς τὸ Συνέδριον τῆς εἰρήνης δὲν εἶναι πλέον ἀσφαλής...».

Ὁ κ. Βενιζέλος παρακαλεῖ καὶ ἐπιτυγχάνει ἀπὸ τὸν Ναύαρχον προθεσμίαν καὶ ὑπόσχεται ὅτι θὰ καταστείλῃ ὁ ἴδιος διὰ τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων τὸ κίνημα...

Πράγματι ἀναλαμβάνει ὁ Ναύαρχος Π. Βούλγαρης τὴν Ἀρχηγίαν τοῦ Στόλου καὶ τὴν νύκτα τῆς 22ας Ἀπριλίου δι' Ἑλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ ἐπαναστατημένου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Στόλου. Καταλαμβάνονται τρία πλοῖα μὲ μεγάλας θυσίας. Ἕνδεκα φονευμένοι καὶ περὶ τοὺς τριάκοντα τραυματίαι.

Τρομερὰ σύμπτωσις!! Πρὸ τριῶν ἀκριβῶς ἐτῶν, νύκτα καὶ τότε, ἐφεύγαμεν ἐξ Ἀθηνῶν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς εἰσβολῆς τῶν Γερμανῶν. Μετὰ τρία ἔτη καὶ πάλιν τὴν παραμονὴν τοῦ Ἁγίου

Γεωργίου, ὀνομαστικὴν ἑορτὴν τοῦ Βασιλέως, ἄλλη μεγάλη συμφορὰ πλήττει τὸ Ἔθνος, ἡ ἐμφύλιος ναυμαχία τῆς Ἀλεξανδρείας. Χρονολογία ἐθνικῶς ἄτυχη.

Τὴν ἑπομένην ἡμέραν μ. μ. ὁ ὑπόλοιπος Στόλος παραδίδεται ἄνευ περαιτέρω αἱματοχυσίας καὶ τὴν μεθεπομένην συνθηκολογεῖ καὶ ἡ Ι Ταξιαρχία τοῦ Στρατοῦ. Ἡ Ι Ταξιαρχία, ἡ ὁποία τὴν 12ην Ἀπριλίου θὰ ἐπεβιβάζετο τῶν πλοίων διὰ τὴν Ἰταλίαν, συντετριμμένη τώρα, ἀφοπλίζεται ὑπὸ Συμμάχων καὶ στέλλεται εἰς στρατόπεδα συγκεντρώσεως.

Ἐπὶ τῶν συντριμμάτων τῆς Ι Ταξιαρχίας ἐτέθη ἡ ἑξῆς ἐπιτύμβιος πλάκα σιγῆς:

ΓΕΝΙΚΟΝ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΝ ΓΡΑΦΕΙΟΝ Ι
Α.Π.φ%α

Προσωπικὴ —Ἀπόρρητος

Ἐν Καΐρῳ τῇ 24 Ἀπριλίου 1944

Τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ

Πρὸς

Τὸ Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν

Γραφεῖον Ὑπουργοῦ

«Λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω ὑμῖν ὅτι ὁ Ἀρχιστράτηγος Γ. Σ. Δ. Μ. Α. διέταξε ἵνα οἱ Συνταγματάρχαι Παππᾶς καὶ Βόγλης (Σημ. Σ. ἦσαν ὁ Ταξίαρχος καὶ ὁ Ἐπιτελάρχης τῆς Ι Ταξιαρχίας) παρουσιασθῶσι εἰς τὸν Ἀρχηγὸν Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ, ἵνα λάβωσι γνῶσιν τῆς κάτωθι ἀποφάσεώς του.

»Παύουσι νὰ εἶναι ὑπὸ λευκὴν κράτησιν καὶ ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ ἐξουσιοδοτεῖται νὰ προτείνῃ τόπον διαμονῆς αὐτῶν, κατὰ τὴν κρίσιν τῶν ἁρμοδίων Ἑλληνικῶν ἀρχῶν.

Νὰ ζητηθῇ ὅπως ἀναλάβωσι ὑποχρέωσιν ὅτι δὲν θὰ συζητήσωσι μὲ οὐδένα ἐπὶ τῶν γεγονότων τῆς Ταξιαρχίας, ἐπιφυλασσόμενος ἐν περιπτώσει μὴ τηρήσεως τῆς τοιαύτης ὑποσχέσεως ν' ἀναθεωρήσῃ τὴν ἀνωτέρω ἀπόφασίν του.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω παρακαλῶ ὅπως διαταχθῶσιν ἵνα, εἰς πρόσκλησιν τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Γ. Ε. Στρατοῦ, προσέλθωσι εἰς

τὸ Γραφεῖον του καὶ λάβωσι ἐπισήμως γνῶσιν τῆς ἀνωτέρω ἀνακοινώσεως.

ΛΑΪΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
Συνταγματάρχης Πυροβολικοῦ

Τέλος τὴν 24 Ἀπριλίου ὁ κ. Σ. Βενιζέλος ἀνετρέπετο ὑπὸ τῆς Α. Μ. ἀπὸ τὴν Προεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὁ κ. Γ. Παπανδρέου τὸν διεδέχετο, ὁρκιζόμενος τὴν 26 Ἀπριλίου ὡς πρωθυπουργὸς ἄνευ οὐδενὸς ὑπουργοῦ.

Οὕτω τὸ κίνημα ἔληξε. Ὁ κύκλος ἔκλεισε.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΙΑ'.

Τὸ κεφάλαιον αὐτὸ — τελευταῖον — μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ἐπίλογος. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος περιλαμβάνει ἀπόσπασμα τοῦ λόγου τοῦ Πρωθυπουργοῦ Οὐΐνστων Τσῶρτσιλ εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων καὶ ὁλόκληρον τὴν ἐπιστολὴν ποὺ ἔστειλα πρὸς αὐτὸν περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὸν λόγον του αὐτόν. Εἰς τὸ δεύτερον ἀνοδημοσιεύω ἐπιστολήν μου πρὸς τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργόν, περὶ τῆς ἐθνικῆς ἀνάγκης τῆς διευρύνσεως τῆς Κυβερνήσεώς του, διὰ τῆς συμμετοχῆς καὶ τῆς ἀριστερᾶς. Δὲν θὰ κάμω σχόλια ἐπ' αὐτῶν καὶ θ' ἀφίσω τὰ κείμενα νὰ ὁμιλήσουν.

I.

Ὁ μεγάλος Πρωθυπουργὸς τῆς Μ. Βρεττανίας ἔλεγε τὴν 22 Φεβρουαρίου 1944 ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἐμφυλίου πολέμου μεταξὺ τῶν ἀνταρτῶν τὰ ἀκόλουθα:

«Εἶναι ἀρκούντως δύσκολον νὰ ἐννοήσῃ κανεὶς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς ἰδίας αὐτοῦ Χώρας καὶ εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ἐννοήσῃ τὰ πολιτικὰ πράγματα ξένων Χωρῶν. Ἡ ὑγιεστέρα καὶ ἀσφαλεστέρα ὁδὸς ποὺ δυνάμεθα νὰ ἀκολουθήσωμεν εἶναι τὸ νὰ κρίνωμεν ὅλα τὰ κόμματα καὶ τὰς ὀργανώσεις ἄνευ προκαταλήψεως ἀπὸ τοῦ κριτηρίου τῆς ἀντοχῆς καὶ τῆς ἱκανότητος αὐτῶν νὰ πολεμήσωσι τοὺς Γερμανοὺς καὶ νὰ ἐλαφρώσουν οὕτω τὸ βάρος τῶν Συμμαχικῶν Στρατευμάτων.

»Δὲν εἶναι καιρὸς διὰ ἰδεολογικὰς προτιμήσεις διὰ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην μερίδα καὶ ἀσφαλῶς ἡμεῖς, ἡ Κυβέρνησις τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος, οὐδόλως παρέβημεν τὴν ἀρχὴν αὐτήν. Οὕτω ἐν Ἰταλίᾳ ἐργαζόμεθα πρὸς τὸ παρὸν μέσῳ τῆς Κυβερνήσεως

τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Μπαντόλιο, ἐν Νοτιοσλαυΐᾳ παρέχομεν τὴν βοήθειάν μας εἰς τὸν Στρατάρχην Τῖτον, ἐν Ἑλλάδι, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι Βρεττανὸς ἀξιωματικὸς ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῆς ἀνταρτικῆς ὀργανώσεως ὀνομαζομένης ΕΛΑΣ, καταβάλλομεν πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα ἐπιφέρωμεν μίαν συμφιλίωσιν ἢ τοὐλάχιστον μίαν πρακτικὴν συμφωνίαν συνεργασίας μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων δυνάμεων.

»Ἡ λυπηροτέρα περίπτωσις αὐτοῦ ποὺ δύναμαι νὰ καλέσω τὴν ἀσθένειαν τῆς ἥττης εἶναι ἡ Ἑλλάς. Ἅπαντες ἐνθυμοῦνται τὰ αἰσθήματα θαυμασμοῦ, τὰ ὁποῖα ἡ ἡρωϊκὴ ἄμυνα τῆς Ἑλλάδος, πρῶτον ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν καὶ κατόπιν ἐναντίον τοῦ Γερμανοῦ εἰσβολέως ἐπροκάλεσε καθ' ὅλον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον.

»Εἶναι πράγματι ὀδυνηρὸν νὰ βλέπῃ τις τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀλληλοεξοντωτικὴν διαμάχην, αἵτινες ἐξέσπασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, συνοδευόμεναι ὑπὸ τόσων πολλῶν ἐπεισοδίων προδοσίας καὶ βίας. ἀπάντων πρὸς ὄφελος τῶν Γερμανῶν εἰσβολέων, οἵτινες παρακολουθοῦν μετὰ περιφρονητικῆς αὐταρεσκείας Ἕλληνας φονεύοντας Ἕλληνας μὲ πυρομαχικὰ ἀποσταλέντα εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ φονεύσωσι Γερμανούς. Ὑπάρχει ἐπίσης ἡ ἰδέα, ὅτι ἰσχυρὰ στοιχεῖα μεταξὺ τῶν ἀνταρτῶν σκέπτονται πολὺ ὀλιγώτερον νὰ ἐκδιώξουν τοὺς ξένους ἐχθροὺς παρὰ νὰ ἁρπάξωσι τίτλους ἐπὶ τῆς Χώρας των καὶ νὰ ἐγκαταστήσωσιν ἑαυτοὺς ὡς κυριαρχοῦν κόμμα, ἀνεξαρτήτως τῶν αἰσθημάτων τῶν μαζῶν τοῦ ἔθνους μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου. Ἡ κατάστασις καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὡς καὶ ἐν Νοτιοσλαυΐᾳ, εἶναι ἐπίσης λίαν σκοτεινὴ καὶ ρευστή, ἀλλὰ δύναται ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ μεγάλη μάζα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ προσδοκᾷ μετὰ καρτερίας καὶ λαχτάρας τὴν ὥραν τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τὴν σκληρὰν δουλείαν καὶ τὸν ζυγόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐρρίφθη, καὶ καθ' ὅσον ἀφορᾷ ἡμᾶς, εἶμαι βέβαιος δὲν θὰ ἀναμείνῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ματαίως...»

Ἐπίσημος προσωπικότης τοῦ Λονδίνου ἐσχολίασεν εἰς τὸν Πρέσβυν μας μὲ τὰ ἑξῆς τὸν λόγον τοῦ Ἄγγλου Πρωθυπουργοῦ, ποὺ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐπροκάλεσε πικρὸν παράπονον, με-

ταξὺ δὲ Συμμαχικῶν κύκλων κριτικὴν διὰ τὴν αὐστηρότητά του.

«Ὁ κ. Τσῶρτσιλ δὲν εἶχε ποσῶς πρόθεσιν νὰ θίξῃ τὰ αἰσθήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἠθέλησεν ἁπλῶς νὰ δώσῃ προειδοποίησιν εἰς τὸ ΕΑΜ, ὅτι ἡ Ἀγγλία ἀδυνατεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ ἀνταρτικὸν σῶμα, ὅπερ, ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς ἀδρανεῖ ἀπέναντι τῶν Γερμανῶν καὶ τοῦτο ἀπὸ πολλῶν μηνῶν, τρομοκρατεῖ ἀφ' ἑτέρου τὴν Χώραν καὶ ἐπιτίθεται κατὰ ἄλλων ἀνταρτικῶν σωμάτων, ἰδίως δὲ τοῦ Ζέρβα. Αἱ σποραδικαὶ δράσεις, αἵτινες ἐγένοντο κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ παρελθόντος ἔτους, ὀφείλονται εἰς Ἀγγλους, τοὺς ὁποίους τὸ ΕΑΜ ἁπλῶς δὲν ἠμπόδισε νὰ ἐνεργήσουν κατὰ τῶν Γερμανῶν. Ἐὰν ἡ ἔκτασις τῆς ἀτυχοῦς σταδιοδρομίας τοῦ ΕΑΜ ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ἀσφαλῶς θὰ ἐδικαιολόγουν οὗτοι τὴν δριμεῖαν φρασεολογίαν τοῦ κ. Τσῶρτσιλ, ὅστις ἀπηύδησε πλέον μὲ τὴν δρᾶσιν τοῦ ΕΑΜ. Ἀπὸ μακροῦ χρόνου προσπαθεῖ ἡ Ἀγγλία νὰ συμφιλιώσῃ τὰ ἀνταρτικὰ σώματα, ἀλλὰ αἱ ἀξιώσεις τοῦ ΕΑΜ εἶναι ὑπερβολικαί. Ἀπηύδησε καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν, ὅπερ γνωρίζει ὅτι δὲν ἐπρόκειτο παρὰ περὶ ἐμφυλίου πολέμου.»

Εἰς τὸν κ. Οὐΐνστων Τσῶρτσιλ ἔστειλα τότε τὴν κατωτέρω ἐπιστολήν:

Κάϊρον 7 Μαρτίου 1944.

«Ἀγαπητέ μου Πρωθυπουργέ,

»Εἰς τὸν λόγον σας τῆς 22ας Φεβρουαρίου ἐθέσατε μίαν ὀρθὴν ἀρχὴν διὰ τὰς ξένας Χώρας, ὅτι ὅλα τὰ κόμματα καὶ αἱ ὀργανώσεις θέλουν κριθῆ «ἀναλόγως τοῦ μέτρου τῆς ἀντοχῆς καὶ τῆς δεξιότητος, ποὺ ἔδειξαν εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Γερμανῶν».

»Ἡ φράσις αὕτη μοῦ παρέχει τὸ δικαίωμα νὰ σᾶς ἀπευθύνω τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ὅστις καταφεύγει πρὸς ὑμᾶς διὰ νὰ τοῦ δώσητε τὰ μέσα ὅπως συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα.

»Σᾶς εἶμαι εὐγνώμων ὅτι ἐξεφράσατε τὸν θαυμασμόν σας διὰ τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ Ἰταλικοῦ καὶ Γερμανικοῦ στρατοῦ.

»Ὁ ἀγὼν ἐκεῖνος, καθὼς γνωρίζετε, ἐσυνεχίσθη καὶ μετὰ τὴν ἐχθρικὴν κατοχὴν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ καθ' ὅλην τὴν

Ἑλλάδα ἐπὶ μίαν τριετίαν. Δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ τις ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τριετίας παρουσιάσθησαν δυσάρεστοί τινες ἀνωμαλίαι μεταξὺ τῶν ἀνταρτῶν, ἀλλ' αὐταὶ ἀποτελοῦν ἐξαιρέσεις καὶ σκιάς, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται ν' ἀμαυρώσουν τὴν ἀξίαν τοῦ συνόλου τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως κατὰ Γερμανῶν, Ἰταλῶν καὶ Βουλγάρων.

»Ὁ ἀγὼν θὰ ἦτο ἀκόμη περισσότερον ἐντατικός, ἐὰν δὲν συνέβαιναν ὡρισμένα σφάλματα, τὰ ὁποῖα ἠμπόδισαν μέγα μέρος τῶν Ἑλλήνων νὰ συμμετάσχουν εἰς τὸν πόλεμον.

»Οἱ ἀξιωματικοὶ ποὺ ἐπολέμησαν εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ὠργανώθησαν μυστικὰ εἰς τὴν κατεχομένην Ἑλλάδα μαζὶ μὲ τοὺς στρατιώτας των ἀπὸ τὸ 1941 καὶ ἐζήτησαν νὰ βοηθηθοῦν ἀπ' ἐδῶ διὰ νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμον. Δὲν παρεσχέθη ὅμως οὐδεμία βοήθεια εἰς αὐτούς, οὔτε εἰς ἡμᾶς ἐπετράπη νὰ τὸ πράξωμεν, μὲ τὸ νὰ μὴ ἦσαν οὗτοι ἀρεστοὶ εἰς τὰ ἄκρως ἀριστερὰ στοιχεῖα τοῦ Τόπου.

»Κατὰ τὸ 1942 καὶ 1943 διάφοροι Ἐθνικαὶ ὀργανώσεις, βοηθούμεναι χρηματικῶς ἀπὸ Ἕλληνας πατριώτας, ὠργάνωσαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἐθνικοφρόνων ἀξιωματικῶν, ἀνταρτικὰ σώματα ἐν Μακεδονίᾳ, Πελοποννήσῳ, Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ ἐν Εὐβοίᾳ. Ἡ δύναμίς των εἰς ὡρισμένην στιγμὴν ἀνῆλθεν εἰς ἑπτὰ χιλ. ἄνδρας. Ἐπεκοινώνησαν μὲ τοὺς ὑμετέρους τῆς Μ. Ἀνατολῆς ζητοῦντες νὰ ἐφοδιάζωνται μὲ τ' ἀναγκαῖα διὰ τὸν πόλεμον μέσα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ δὲν ἔτυχαν βοηθείας ἐκτὸς μιᾶς ἐξαιρέσεως τοῦ «Ταϋγέτου» καὶ αὐτῆς ἄνευ διαρκείας.

»Τοιουτοτρόπως ὁ ΕΛΑΣ, ὁ στρατὸς τοῦ ΕΑΜ, μὲ κάθε εἶδους βοήθειαν, ἣν ἔλαβεν παρὰ Βρεττανικῶν ἀρχῶν Μ.Α. παρέμενεν ἡ μόνη ἔνοπλος δύναμις καθ' ὅλην τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, πλὴν τῆς Ἠπείρου, ὅπου ἔδρα ὁ Συνταγματάρχης Ζέρβας, τὸν ὁποῖον ὁ ΕΛΑΣ δὲν ἠδυνήθη ποτὲ οὔτε νὰ διαλύσῃ, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ θέσῃ ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν του, ὅπως συνέβη μὲ τὴν ὀργάνωσιν ΕΚΚΑ (Συνταγματάρχου Ψαροῦ).

»Τὸ ΕΑΜ δὲν εἶναι στρατιωτικὴ ὀργάνωσις, εἶναι πολιτικὴ ὀργάνωσις τῆς ὁποίας σπονδυλικὴ στήλη καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα εἶναι τὸ Κομμουνιστικὸν κόμμα. Μετὰ τὴν ἀπόβασιν τῶν Συμμάχων εἰς τὴν Σικελίαν, ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ὅτι ὁ πόλεμος θὰ

ἐτερματίζετο ταχέως, οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῆς ἐνέτειν αν τὴν ἐπίθεσ τοῦ ΕΛΑΣ ἐναντίον ὅλων τῶν ἕως τότε ὑπαρχουσῶν Ἐθνικῶν ὁμάδων, διὰ νὰ τὰς ἐξοντώσουν καὶ τοιουτοτρόπως διὰ τοῦ μονοπωλείου τοῦ ἀγῶνος νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐξουσίαν, διὰ τῆς βίας εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν.

»Οὕτω ὁ ΕΛΑΣ κατώρθωσε ν' ἀφοπλίσῃ τοὺς ἐθνικόφρονας ἀντάρτας, οἱ ὁποῖοι ἐξηκολούθησαν μόνον διὰ τῶν ἰδίων μέσων νὰ μάχωνται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Τοὺς ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἀξιωματικοὺς ὁ ΕΛΑΣ ἐφόνευσε μὲ τρόπον ξένον πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς συνηθείας.

»Ἄγγλοι Ἀξιωματικοί, ἀμερόληπτοι, ζήσαντες κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας ἐν Ἑλλάδι δύνανται νὰ βεβαιώσουν τοῦτο, πιστεύω ἄλλως τε ὅτι ὑπάρχουν εἰς χεῖρας σας καὶ ἐπίσημοι ἐκθέσεις αὐτῶν περὶ τούτων, μεταξὺ ἄλλων καὶ αἱ πρόσφατοι τοῦ Συνταγματάρχου Χ καὶ τοῦ Ταγματάρχου ΧΧ.

»Κατὰ τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἀντεδράσαμεν διὰ τοῦ μόνου μέσου ὅπερ εἴχομεν, ἐκθέτοντες τὴν γνώμην μας ἁρμοδίως, ἀλλὰ χωρὶς νὰ εἰσακουσθῶμεν ποτέ.

»Ἐπροτείναμεν κατ' ἐπανάληψιν εἰς τοὺς ἐν Μ. Ἀνατολῇ ἁρμοδίους τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ ἀνταρτικοῦ ἀγῶνος ἐπὶ τῇ βάσει ἑνὸς στρατιωτικοῦ σχεδίου.

»Κατὰ τὸ 1943 ὀκτὼ ἐκ τῶν κυριωτέρων Ἐθνικῶν ὀργανώσεων τῆς Χώρας, μὲ ἐπικεφαλῆς ἑπτὰ ἐμπειροπολέμους Ἀνωτέρους Ἀξιωματικοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, ὑπέγραψαν ἐν Ἀθήναις συμφωνίαν, παρουσίᾳ Ἄγγλου ἀξιωματικοῦ, περὶ συντονισμοῦ τοῦ ἀγῶνος ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν Ἄγγλου Ἀνωτέρου Ἀξιωματικοῦ, διοριζομένου ὑπὸ τοῦ Γ.Α.Μ.Α.

»Πᾶσαι αὐταὶ αἱ προτάσεις ἀπερρίφθησαν ἀπὸ τοὺς ἐδῶ ἁρμοδίους μὲ τὰ ἑξῆς ἐπιχειρήματα:

α) Ὅτι ἡ ὑποστήριξις ἄλλων ὁμάδων ἢ ὀργανώσεων πλὴν τοῦ ΕΑΜ θὰ ἦτο πρᾶξις κυρίως πολιτικοῦ καὶ οὐχὶ στρατιωκοῦ ἐνδιαφέροντος.

β) Ὅτι τοῦτο θὰ δυσηρέστει τὸ ΕΑΜ καὶ θὰ ἐπέτεινε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον.

γ) ὅτι ἡ Κοινὴ Γνώμη ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ εἶναι ὑπὲρ

τοῦ ΕΑΜ καὶ δὲν θὰ εὐνοοῦσε τὴν ὑποστήριξιν νέων ἀνταρτικῶν ὁμάδων.

δ) Ὅτι ἡ ὑποστήριξις νέων ὁμάδων θὰ ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ ἐσφαλμένας ἐντυπώσεις ἐν Ρωσίᾳ.

ε) Ὅτι τὸ ΕΑΜ ἔχει ἑτοιμοπολέμους δυνάμεις, ἐνῶ ἡ ὀργάνωσις ἄλλων ἀνταρτῶν θ' ἀπαιτήσῃ χρόνον καὶ τοιοῦτον δὲν διαθέτομεν πλέον.

στ) Ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἐπὶ τοῦ παρόντος διαθέσιμα μέσα ἐξοπλισμοῦ ἄλλων ἀνταρτικῶν ὁμάδων καὶ ἑπομένως πρέπει νὰ μείνωμεν μὲ τὰς ὑπαρχούσας ἐξωπλισμένας ὁμάδας.

» Δὲν θὰ χρειασθῇ πολὺς κόπος διὰ νὰ ἀποδείξῃ κανεὶς ἀστήρικτον τὴν μεροληπτικὴν αὐτὴν ἐπιχειρηματολογίαν. Ἰδιαιτέρως παρατηροῦμεν πρὸς ἀντίκρουσιν τὰ ἀκόλουθα :

»Ἡ ὑποστήριξις τοῦ ΕΑΜ/ΕΛΑΣ εἶναι κατ' ἐξοχὴν πρᾶξις πολιτική, ἐφ' ὅσον ἡ ὀργάνωσις ἐπιδιώκει πολιτικοὺς σκοπούς. Ἀφ' ἑτέρου στρατιωτικῶς ὁ ΕΛΑΣ κατέστη ἄχρηστος, ἐφ' ὅσον διεξάγει ἀγῶνα κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ συνέχισις τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ ΕΑΜ ἐκθέτει εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς Ἑλληνικῆς κοινῆς γνώμης ἰδιαιτέρως τὴν Μεγ. Βρεττανίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδίδεται ἡ δημιουργία αὐτοῦ. Ἡ ὑποστήριξις αὐτοῦ καὶ μόνον δὲν καταργεῖ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἀλλὰ τὸν διαιωνίζει μεροληπτικῶς ὑπὲρ τῶν ἐνόπλων κατὰ τῶν ἀόπλων. Ἐὰν ἡ Κοινὴ Γνώμη τῆς Μ. Βρεττανίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἐγνώριζον ὅτι τὸ ΕΑΜ ἔχει ἐξαπολύσει τὴν βίαν διὰ ν' ἁρπάσῃ τὴν ἐξουσίαν, ἐὰν μέρος μόνον τῶν δολοφονιῶν ποὺ διέπραξε κατὰ τῶν ἀντιπάλων του, ἐγίνετο γνωστὸν εἰς τὰς Χώρας αὐτάς, τότε ἡ Κοινὴ Γνώμη θὰ ἔπαιρνε τὴν ὀρθὴν κατεύθυνσιν. Ἡ κοινὴ γνώμη βλαστάνει κατὰ τὸν τρόπον ποὺ καλλιεργεῖται.

»Τὰ ἀνωτέρω δὲν σημαίνουν ὅτι εἶμαι ἐναντίον τῆς συνεννοήσεως καὶ συναδελφώσεως τῶν διαμαχομένων ἀνταρτῶν ὑπὲρ τῆς ὁποίας καὶ ἐργάζομαι. Οὔτε εἶμαι ἐνάντιος διὰ μίαν εὐρυτέραν πολιτικὴν συνεννόησιν, χάριν τῆς Ἐθνικῆς Ἑνώσεως. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ θυσιασθοῦν ὅλαι αἱ ἑλληνικαὶ ἀξίαι καὶ δυνάμεις ὑπὲρ τοῦ ΕΑΜ, μόνον μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι οὕτω ἐπιτυγχάνεται ἡ συμφιλίωσις. Διότι τότε δὲν φθάνομεν εἰς συμφιλίωσιν ἀλλ' εἰς ὑποταγήν. Τὸ ΕΑΜ διευθύνεται ἀπὸ ἀνθρώ-

πους διὰ τοὺς ὁποίους ὀρθῶς εἴπατε ὅτι ἐπιδιώκουν «νὰ ἐγκαταστήσουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ κόμματός των ἀνεξαρτήτως τῶν αἰσθημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ μετὰ τὸν πόλεμον».

» Δι' αὐτὸ καὶ πιστεύω ὅτι τὸ ΕΑΜ δὲν θὰ συνεργασθῇ ποτὲ εἰλικρινῶς μὲ οὐδένα καὶ ἰδιαιτέρως θεωρῶ ἀδύνατον τὴν συμφιλίωσίν του μὲ τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν, ὁ ὁποῖος ὑπέστη τὴν τυραννίαν του μὲ πρωτοφανεῖς γερμανικὰς μεθόδους.

» Ὁ μόνος τρόπος ποὺ δύναται νὰ ἔχῃ πιθανότητας ἐπιτυχίας, εἶναι νὰ ὁμιλήσῃ κανεὶς δημοσίᾳ καὶ κατὰ πρόσωπον πρὸς τὸ ΕΑΜ μὲ τόνον σταθερὸν καὶ εἰλικρινῆ, διὰ νὰ ἐξαναγκασθῇ νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν ἐκβιαστικὴν πολιτικήν του. Ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἐνεργήσῃ τοιουτοτρόπως, θὰ πάρῃ μὲ τὸ μέρος του ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν.

» Ἐξ ἄλλου ὁ ἀνταρτικὸς ἀγὼν δὲν πρέπει νὰ στηριχθῇ ἐφεξῆς μόνον εἰς τὸ ΕΛΑΣ καὶ εἰς τὸν Ζέρβαν. Ὁ ἀνταρτικὸς ἀγὼν πρέπει εἴτε μὲ αὐτοὺς εἴτε ἄνευ αὐτῶν νὰ ὀργανωθῇ στρατιωτικῶς εἰς τρόπον ὥστε α) νὰ ἔχῃ διοίκησιν καθαρῶς στρατιωτικήν, β) νὰ ἔχῃ συντονισμὸν ἐνεργείας, γ) νὰ μὴ ἔχῃ κομματικὸν προορισμόν, δ) νὰ ἐμπνέῃ ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν λαὸν καὶ ε) νὰ ἔχῃ γενικότητα. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔχουν δικαιώματα νὰ πολεμήσουν τὸν ἐχθρόν. Ὅλα αὐτὰ λείπουν σήμερον.

» Αὐτὰ θὰ ἐπιτευχθοῦν μόνον διὰ τοῦ σχηματισμοῦ μεικτοῦ Ἑλληνο-Ἀγγλικοῦ στρατιωτικοῦ Ἐπιτελείου διὰ κοινῆς συνεννοήσεως τῶν δύο Κυβερνήσεων. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀναλαμβάνει ὑπευθύνως νὰ βοηθήσῃ, ἵνα ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος ὀργανωθῇ ἐν τῇ χώρᾳ ἀξιόλογος στρατιωτικὴ δύναμις ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ.

» Πρὶν τελειώσω τὸ γράμμα μου, ὅπερ καίτοι μακρὸν δύναται νὰ σᾶς εἶναι χρήσιμον, θεωρῶ σκόπιμον νὰ ὑπογραμμίσω, ὅτι ἐν τῇ Μέσῃ Ἀνατολῇ ὑπάρχουν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεώς μας περὶ τὰς 35 χιλιάδες Ἕλληνες πολεμισταί. Ἐξ αὐτῶν 8.500 εἶναι τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ καὶ 4 χιλιάδες περίπου τῆς Ἀεροπορίας. Πάντες ἔχουν κάμει λαμπρὰ τὸ καθῆκον των καὶ ἔχουν ἀποσπάσει δικαίους ἐπαίνους τῶν ἁρμοδίων Βρεττανικῶν Ἀρχῶν. Πικραίνονται δικαίως αἱ δυνάμεις αὐταί, καθὼς καὶ ἡ Κυβέρνησις, ὅταν εἰς ἐπισήμους δηλώσεις λησμονῆται ἡ ὕπαρξις αὐ-

τῶν καὶ ἡ προσπάθεια αὐτῶν. Ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ἀπὸ τὴν δρᾶσιν αὐτὴν τῶν ἐνόπλων δυνάμεών μας καὶ τὴν ἀντίστασιν τῆς μεγάλης μάζης τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ποὺ παραμένει ἀδάμαστος.

»Ἡ ὑπὸ τὴν Προεδρείαν μου Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις συμβολίζει τὴν συνέχισιν τοῦ ἐξαιρετικοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος κατὰ Ἰταλῶν καὶ Γερμανῶν ἔχει δὲ εἰς τὸ ἐνεργητικόν της 1) τὴν μάχην τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν παρεσκεύασε ἐπὶ τόπου παρ' ὅλα τὰ μικρὰ μέσα ποὺ διέθετε, 2) τὴν ἐπιτυχῆ συμμετοχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀλαμέϊν καὶ 3) τὴν ἐπὶ τριετίαν δρᾶσιν τῶν Ἑλληνικῶν πολεμικῶν πλοίων καὶ ἀεροπλάνων καθ' ὅλην τὴν Μεσόγειον καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπου ἐκλήθησαν νὰ κάμουν τὸ καθῆκον των.

»Οὐσιῶδες ὅμως εἶναι τὸ ζήτημα τῆς κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα δημιουργηθείσης ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως, τῆς ὁποίας ἡ εὐθύνη δὲν εἶναι δίκαιον νὰ πίπτῃ ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, τοῦ μόνου ἀνευθύνου δι' αὐτήν. Θέλω νὰ ἐπιμείνω ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ λαὸς αὐτὸς δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἀβοήθητος διὰ νὰ τερματισθῇ ἡ τυραννία τῶν ὀργανωθεισῶν πολιτικῶν συμμοριῶν, αἱ ὁποῖαι τώρα μὲν τὸν ἐμποδίζουν νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῆς Πατρίδος του καὶ ὑπὲρ τῶν Συμμάχων, αὔριον δὲ θὰ ἐπιβουλευθοῦν τὰς πολιτικάς του ἐλευθερίας.

Εἰλικρινῶς ὑμέτερος
Ε. Ι. ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ»

II

Κατωτέρω παραθέτομεν τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργὸν κ. Γ. Παπανδρέου, σχετικῶς μὲ τὴν ἀνάγκην τοῦ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως Ἐθνικῆς Ἑνότητος. Δεικνύει συνέχειαν τῆς πολιτικῆς τὴν ὁποίαν ἠκολούθησα κατὰ τὴν Πρωθυπουργίαν μου εἰς τὸ ζήτημα αὐτό, πιστεύω δὲ πάντοτε εἰς τὴν ἀναγκαιότητα αὐτῆς χάριν τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὁμαλῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς Χώρας.

Ἐν Καΐρῳ τῇ 24 Ἰουλίου 1944.

«Ἀγαπητὲ κ. Πρωθυπουργέ,

»Παρακολουθῶ μετ' ἐνδιαφέροντος τὴν ἀξιόλογον πατριωτικὴν προσπάθειάν σας πρὸς ἐπίτευξιν τῆς Ἐθνικῆς Ἑνότητος, ἡ ὁποία ἐπέτυχεν ἐν Λιβάνῳ. Ἂν αὕτη δὲν ἔφερεν εἰσέτι θετικὰ ἀποτελέσματα ἐν Καΐρῳ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν σχηματισμὸν Πανελληνίου Κυβερνήσεως, τοῦτο οὐδόλως μειώνει τὴν ἐθνικὴν σημασίαν τῆς συμφωνίας τοῦ Λιβάνου.

» Γνωρίζετε, ὅτι παρεμφερῆ προσπάθειαν, πρὸς συνεννόησιν τῶν παραγόντων τῆς πολιτικῆς κινήσεως τῆς Χώρας μας, εἶχα ἐπίσης ἐπιχειρήσει ἰδίως ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιον 1943 καὶ τὴν συνέχισα ἐπιμόνως, παρ' ὅλας τὰς δυσκολίας ποὺ ἀντιμετώπισα ἐκ διαφόρων διευθύνσεων, μέχρι τῆς παραιτήσεώς μου ἀπὸ τὴν προεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως κατ' Ἀπρίλιον 1944 καὶ ὅτι, πρὸ τῆς παραιτήσεώς μου, εἶχα λάβει τὴν συγκατάθεσιν αὐτῶν διὰ τὴν συνάντησιν, ἡ ὁποία ἔγινε ὀλίγον βραδύτερον ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν σας. Ὑπάρχει μακρὰ ἀλληλογραφία μὲ ἀρχὰς καὶ ἰδιώτας ποὺ ἀποδεικνύει τὴν πρὸς τοῦτο ἐργασίαν μου, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν αἱ περιστάσεις δὲν μοῦ ἐπιτρέπουν νὰ δημοσιεύσω, διότι ἡ δημοσίευσις ἤθελεν ἀποκαταστήσει μὲν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ θὰ ἐξέθετε συμπατριώτας μας, τῶν ὁποίων ἡ προσωπικὴ ἀσφάλεια εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐχθροῦ.

»Ἡ προσπάθειά μου διά γενικὸν κυβερνητικὸν συνασπισμὸν προσέκρουσε πράγματι καὶ ἀφ' οὗ ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς λύσεως τοῦ πολιτειακοῦ εἰς τὴν αὐτὴν ψυχολογικὴν αἰτίαν εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς παρατηρῶ, προσκρούει καὶ ἡ ἰδική σας. Ἡ βαθυτέρα αὐτὴ αἰτία εἶναι ἡ ἀμοιβαία δυσπιστία ποὺ χωρίζει τοὺς ἀστοὺς ἀπὸ τοὺς κομμουνιστὰς καὶ ἐν γένει ἀπὸ τοὺς ἀριστεούς, τοὺς ὁποίους ἐν τῷ συνόλῳ των προσδιορίζομεν κατωτέρω διὰ τοῦ ὅρου ΕΑΜ. Πᾶσα ἄλλη αἰτία, προβαλλομένη διὰ τὴν μὴ πραγματοποίησιν τῆς συνεννοήσεως, εἶναι εἴτε πρόσχημα εἴτε προσωπικὴ ἐπίθεσις ἄνευ περιεχομένου.

»Ἂς ὁμολογήσωμεν τὴν ἀλήθειαν :

»Ὁ ἀστικὸς κόσμος φοβεῖται μήπως τὸ ΕΑΜ χρησιμοποιήσῃ κατὰ τὴν ἰδίαν ὑμῶν φράσιν, τὴν ὑλικήν του δύναμιν ὡς ὄργανον ἐμφυλίου πολέμου καὶ ἐξοντώσεως τῶν ἀντιπάλων

του καὶ αὔριον ὡς ὄργανον δυναμικῆς ἐπικρατήσεως ἐπὶ τοῦ Λαοῦ, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας.

»Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὸ ΕΑΜ φοβεῖται τὰς ἀντεκδικήσεις τοῦ ἀστικοῦ κόσμου καὶ τὴν ἐπανάληψιν τῶν κατὰ διαφόρους περιόδους καὶ ἰδίᾳ τῆς δικτατορίας τῆς 4ης Αὐγούστου, διωγμῶν κατὰ τῶν κομμουνιστῶν καὶ κατὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐλευθέρας σκέψεως γραπτῆς καὶ προφορικῆς.

»Ἑπομένως βάσις τῆς μετὰ τοῦ συγκροτήματος τοῦ ΕΑΜ συμφωνίας δύναται νὰ εὑρεθῇ τότε μόνον, ὅταν μετὰ θάρρους ἀντιμετωπισθῇ ἑκατέρωθεν ἡ πραγματικότης. Ἡ συμφωνία πρέπει νὰ στηριχθῇ εἰς αὐτήν, παραμεριζομένων τῶν αἰτίων τῆς δυσπιστίας καὶ πρέπει νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ τήρησις τῶν συμφωνηθησομένων δι' ἐπαρκῶν ἐγγυήσεων, ἡ ἐξεύρεσις τῶν ὁποίων δὲν θὰ εἶναι ἀδύνατος. Μὲ τοιαύτην ρεαλιστικὴν βάσιν πρέπει νὰ συνεχισθοῦν αἱ διαπραγματεύσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπιτύχουν μόνον διὰ συμβιβαστικῆς συζητήσεως καὶ ἑκατέρωθεν ὑποχωρήσεων.

»Ἡ ἀνάγκη τοιαύτης συμφωνίας, ὅσον ἐγγίζει ὁ χρόνος τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Πατρίδος μας, γίνεται ὁσημέραι ἐπιτακτικωτέρα. Ἐπιβάλλεται πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ ἐκ τῆς ἀδελφοκτονίας τρομοκρατημένου πληθυσμοῦ τῆς Χώρας καὶ πρὸς συντονισμὸν τῆς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ προσπαθείας κατὰ τὸ ἀπομένον διάστημα τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς. Εἶναι ἐπίσης ἀπαραίτητος διὰ τὸν χρόνον μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ ἐκ τῆς Χώρας μας, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου παντοίων δεινῶν, αἱματηρῶν ἀντεκδικήσεων, ἀλληλοεξοντώσεως, διασπάσεως τῆς Κρατικῆς Ἑνότητος, παραμελήσεως τῆς ἐπιδιώξεως τῶν Ἐθνικῶν δικαίων καὶ τελικῶς τῆς ἐγκαταστάσεως τρομοκρατικῆς δικτατορίας τῆς δεξιᾶς ἢ τῆς ἀριστερᾶς ἢ καὶ ἀμφοτέρων διαδοχικῶς. Τὴν οἱουδήποτε τύπου δικτατορίαν θεωρῶ τὴν μεγαλυτέραν μεταπολεμικὴν Ἑλληνικὴν συμφορὰν καίτοι ὅστις καὶ ἂν στηριχθῇ ἐπ' αὐτῆς πρέπει νὰ γνωρίζῃ, ὅτι εἶναι καταδικασμένος ἀργὰ ἢ γρήγορα εἰς ὁριστικὸν ὄλεθρον.

» Δὲν μοῦ διαφεύγει ὅτι ἀρκετοὶ εἶναι οἱ ἀντίθετοι πρὸς μίαν τοιαύτην συμφωνίαν εἴτε ἐξ ἐμπαθείας εἴτε ἐξ ἀγνοίας τῶν πραγμάτων. Αὐτοὶ πιστεύουν ὅτι χάρις εἰς τὴν ἀριθμητικὴν

μειονεκτικότητα τοῦ ΕΑΜ ἡ ὑποταγή του θὰ εἶναι εὐχερὴς καίτοι θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ παραγνωρίζωνται τὰ ἀπρόοπτα τοιούτων συγκρούσεων. Ἄλλοι νομίζουν τὴν συμφωνίαν ἀδύνατον, διότι φρονοῦν, ὅπως ἐξέθεσα παραπάνω, ὅτι τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα ἀποβλέπει εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς ἐξουσίας διὰ τῆς βίας. Οὕτω ὅμως φερόμεθα διὰ τῆς ἀδιαλαξίας πρὸς τὴν ἐμφύλιον ρῆξιν, τὴν ὁποίαν πρέπει ν' ἀποφύγωμεν μὲ κάθε θυσίαν, χάριν ἐθνικῶν λόγων καὶ συνεπῶς δὲν πρέπει νὰ παρασυρθῶμεν ἀπὸ τὰς ἀντιδράσεις τοῦ εἴδους αὐτοῦ.

Εἶσθε ἐγγὺς τῶν Ἐθνικῶν ὑποθέσεων καὶ δύνασθε νὰ γνωρίζετε τοὺς κινδύνους ποὺ θὰ διατρέξουν καὶ μόνον ἐκ τῆς ἁπλῆς διχονοίας μας. Ἀπὸ τριετίας διατείνομαι ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπαναληφθῇ τὸ λάθος τοῦ 1920, ὅτε αἱ ἐσωτερικαὶ φιλοπρωτίαι καὶ οἱ κομματικοὶ παροξυσμοὶ προεκάλεσαν τελικῶς τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφήν. Τὰ πρόσφατα γεγονότα τῶν ἐνόπλων ἐθνικῶν μας δυνάμεων ἐν Μ. Α., ἔδειξαν εἰς ὅλους πόσον ἐγγὺς ἐφθάσαμεν εἰς αὐτὸ τὸ κατάντημα.

» Καθῆκον ἑπομένως παντὸς πολίτου, κατὰ μείζονα λόγον παντὸς πολιτικοῦ, ἔχοντος συναίσθησιν τῆς κρισιμότητος τῶν περιστάσεων καὶ τῆς εὐθύνης του, εἶναι νὰ ἐργασθῇ διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς συμφωνίας καὶ νὰ βοηθήσῃ εἰς τοῦτο τὴν Κυβέρνησιν.

Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν προσπάθειαν σας αὐτήν, παρακαλῶ, νὰ θεωρηθῇ ἡ παροῦσα μου ἐπιστολή, τὰς εὐθύνας τοῦ περιεχομένου τῆς ὁποίας ἐπιθυμῶ ν' ἀναλάβω διὰ τῆς δημοσιεύσεώς της. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ συμμερισθῶ μαζύ σας τὰς ἐπιθέσεις ὅλων ἐκείνων ποὺ εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὴν συνεννόησιν. Ἐὰν ἐξ ἄλλου ἀποφασίσητε νὰ διακόψητε ὁριστικῶς τὰς διαπραγματεύσεις, τότε ἐν πλήρει γνώσει τῆς ἀντιδράσεως, ἀναλαμβάνω μόνος τὰς εὐθύνας τῶν σκέψεων αὐτῶν. Εἶμαι ἐν τούτοις ἀπολύτως βέβαιος, ὅτι ἔχετε τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας ἰδέας καὶ προθέσεις καὶ ὅτι ἑπομένως θὰ συνεχίσετε τὴν προσπάθειαν διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς συμφωνίας.

» Δὲν εἶμαι ὀπαδὸς τοῦ ΕΑΜ, οὔτε πιστεύω ὅτι εἶναι ἡ πλειοψηφία τῆς Χώρας ἢ ὅτι δύναται νὰ ἐπιβάλῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἐξουσίαν του, ὅπερ ἄλλως τε θὰ ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὰς δεδηλωμένας ἀρχὰς τοῦ λαοῦ μας καὶ τῶν Συμμάχων, πρὸς τὴν δημο-

σίαν κοινὴν γνώμην, τῶν ὁποίων θὰ τεθοῦν ἀντιμέτωποι ὅσοι θελήσουν νὰ τὰς παραβιάσουν. Πιστεύω ὅμως ὅτι τὸ ΕΑΜ περιλαμβάνει ἐπὶ πλέον τῶν κομμουνιστῶν καὶ ἕνα σπουδαῖον τμῆμα τῆς ἀριστεριζούσης Ἑλληνικῆς Νεολαίας καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ μας κόσμου καὶ εἶναι ἐκδήλωσις τῆς ἐπικρατούσης μεταξὺ τῶν νέων συγχρόνου πολιτικῆς ἰδεολογίας, ἡ ὁποία δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραγνωρισθῇ ἐπειδὴ δὲν συμπίπτει μὲ τὰς σκέψεις τῶν παλαιοτέρων.

»Οὔτε πρέπει νὰ παραβλέπωμεν ὅτι εἰς ὡρισμένην περίοδον τῆς τριετοῦς κατοχῆς τὸ ΕΑΜ ἐσυμβόλισε κυρίως τὴν Ἑλληνικὴν ἀντίστασιν, χωρὶς μ' αὐτὸ νὰ λησμονῶ τὴν ἔξοχον δρᾶσιν τῶν ἄλλων, τῶν Ἐθνικῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων. Ἔχει οὕτω τὸ ΕΑΜ τὸ δικαίωμα νὰ συμπαρεδρεύσῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Πανελληνίου Ἑνώσεως. Γνωρίζω ὅτι μερικοὶ ἐκ τῶν συναγωνιστῶν του παρεξέκλιναν τῆς ὁδοῦ τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως καὶ ὅτι διέπραξαν πράξεις εἰς βάρος ἄλλων Ἑλλήνων ἀδελφῶν των, κατὰ τρόπον προκαλοῦντα τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν φρίκην.

»Δὲν εἶναι ἐν τούτοις σήμερον ἡ στιγμὴ καταλογισμοῦ τῶν εὐθυνῶν, διότι τοῦτο θὰ ἐξωθοῦσε εἰς τὴν ἑκατέρωθεν ἀδιαλλαξίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μόνον συμφορὰς δυνάμεθα νὰ ἀναμείνωμεν. Ἐνῷ διὰ τῆς μετριοπαθείας καὶ τῆς συνεννοήσεως θὰ ὁδηγηθῶμεν ἐκεῖ ὅπου πρέπει, εἰς τὴν ἀποφυγὴν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ κατὰ συνέπειαν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς Πατρίδος σύμφωνα μὲ τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ, βάσει τῶν συγχρονισμένων ἀντιλήψεων περὶ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

Μετ' ἐξαιρετικῆς τιμῆς
Ε. Ι. ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ»

Εἰς τὰ ἀνωτέρω ὁ Πρωθυπουργὸς ἀπήντησε τὴν 25 Ἰουλίου:

«Σᾶς εὐχαριστῶ θερμῶς — ἔγραφεν ὁ κ. Γ. Παπανδρέου — διὰ τὸ γράμμα σας. Κατέχομαι ἀνέκαθεν ἀπὸ τὴν πίστιν ὅτι ἡ Ἐθνικὴ Ἕνωσις, εἰς τὰς κρισίμους ἰδίως περιστάσεις, ἀποτελεῖ ἱερὸν χρέος, διότι ἡ διαίρεσις ἠμπορεῖ νὰ ὁδηγήσῃ τὸ Ἔθνος εἰς καταστροφήν. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἅμα τῇ ἀφίξει μου εἰς Μ. Ἀνατολήν, διεκήρυξα ὅτι ἔρχομαι ὡς «σταυροφόρος τῆς Ἐθνικῆς Ἑνώσεως». Δι' αὐτὸ ἠγωνίσθην εἰς τὸν Λίβανον, ὅπου

ἠλπίσαμεν, ὅτι ἐπραγματοποιήσαμεν τὴν πλήρη Ἐθνικήν μας Ἕνωσιν, μὲ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Ἐθνικοῦ μας Συμβολαίου,

»Ἐρωτᾶτε, ἂν ἀποτελῇ πάντοτε πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως ἡ ἐπιδίωξις τῆς πλήρους Ἐθνικῆς μας Ἑνώσεως. *Βεβαιότατα*, φίλε κ. Πρόεδρε. Τοῦτο ἄλλως τε, πιστοποιεῖται σαφῶς καὶ ἀπὸ τὴν τελευταίαν μου ὁμιλίαν καὶ τὴν ὁμόφωνον σχετικὴν ἀπόφασιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Καὶ πιστοποιεῖται ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἔστειλεν εἰς τὰ βουνά, ἐκ μέρους ὅλης τῆς Κυβερνήσεως, ὁ Ἀντιπρόεδρος κ. Σοφοκλῆς Βενιζέλος».

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελὶς

Πρόλογος.. ... ... 5 — 12

Εἰσαγωγὴ

Δηλώσεις κ. Ε. Τσουδεροῦ τῆς 14 Ἀπριλίου καὶ 16 Ἰουνίου 1945 περὶ πολιτεύματος. — Ἀποσπάσματα λόγων ἰδίου 1941-1944. — Κείμενα ἐπιστολῶν καὶ ὑπομνήματος τοῦ αὐτοῦ πρὸς Α.Μ. Βασιλέα.. ... ... 13 — 24

Κεφάλαια :

Α'.

Ἀναδιοργάνωσις Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ εἰς Αἴγυπτον 1941. — Πρῶται ἀνησυχίαι ἀνωμαλιῶν πρωτοχρονιὰ 1942. — Στρατιωτικὴ ἀνωμαλία Φεβρουαρίου/Μαρτίου 1943. — Κυβερνητικὸς μετασχηματισμὸς 1943.. ... ... 25 — 32

Β'.

Ἀντίδρασις ἀξιωματικῶν κρατουμένων στρατοπέδου Μερτζεγιούμ. — Ἐπιστολὴ Βασιλέως πρὸς ὑπουργὸν Στρατιωτικῶν. — Στάσις ἀνδρῶν ἀντιτορπιλικοῦ «Ἱέρακος». — Στάσις δύο ταγμάτων Ι Ταξιαρχίας Ἰουλίου 1943. — Ταὐτόχρονοι ἀνωμαλίαι ΓΚΕΣ. — Ἔγγραφον ὑπουργοῦ Ναυτικῶν πρὸς Πρόεδρον Κυβερνήσεως περὶ τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως εἰς τὰς ἐνόπλους δυνάμεις καὶ περὶ αἰτίων. — Σχετικὸν ἔγγραφον αὐτοῦ πρὸς Ἀντιπρόεδρον Κυβερνήσεως. — Ἐθνικὴ Ἀπελευθερωτικὴ Στρατιωτικὴ Δημοκρατικὴ Ὀργάνωσις ΣΑΝ. — Ὑπόμνημα πρὸς Βασιλέα 28 Ἰανουαρίου 1944 περὶ στρατιωτικῆς καταστάσεως... ... ... 33—44

Γ'.

Συνεννοήσεις μὲ τοὺς ἐν Ἑλλάδι διὰ τὴν πραγματοποίησιν πολιτικῆς ἑνότητος 1941 - 1944. — Ἐπιστολὴ Τσουδεροῦ πρὸς Ἄγγλον Πρέσβυν 18 Ν/βρίου 1943, περὶ Κυβερνήσεως εὐρυτάτου ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ. — Ἐμφύλιος ρῆξις μεταξὺ τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων ἐν Ἑλλάδι. — Ἐνέργειαι πρὸς συμφιλίωσιν.. ... ... 45—57

Δ'.

Σελὶς

Συμμαχικαὶ συστάσεις περὶ δηλώσεως μὴ ἐπιστροφῆς Βασιλέως πρὸ ἐνεργείας ἐλευθέρων ἐκλογῶν Συντακτικῆς Συνελεύσεως.—Σχετικὴ ἀπόφασις Ὑπ. Συμβουλίου 1 Ἰουλίου 1943. — Δηλώσεις Α.Μ. Βασιλέως 4 Ἰουλίου 1943. — Δηλώσεις 5 Ἰουλίου κ. Ε. Τσουδεροῦ πρὸς δημοσιογράφους περὶ σημασίας βασιλικῆς δηλώσεως.—Ἀνακοίνωσις τῆς δηλώσεως πρὸς πολιτικοὺς ἀρχηγοὺς εἰς Ἀθήνας. — Ἄφιξις εἰς Κάϊρον κ. Γ. Ἐξηντάρη καὶ ἓξ ἀντιπροσώπων τοῦ ΕΑΜ καὶ Ἐθνικῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων.—Δήλωσις αὐτῶν καὶ κομμάτων 17 Αὐγούστου 1943 πρὸς Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν περὶ μὴ ἐπανόδου Βασιλέως εἰς Ἑλλάδα πρὸ δημοψηφίσματος.—Ἀπόφασις περὶ τούτου Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τῆς 19.8.43. — Τηλεγράφημα ἐπὶ τοῦ ζητήματος Α.Μ. Βασιλέως πρὸς Κυρίους Φ. Ροῦσβελτ καὶ Οὐΐνστων Τσῶρτσιλ. — Συσκέψεις σχετικαὶ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ ἀντιπροσώπων ἀνταρτῶν μὲ τὸν ἐν Καΐρῳ ὑπουργὸν ἄνευ χαρτοφυλακίου, ἀντιπρόσωπον Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως. — Ἀπαντήσεις κ.κ. Ροῦσβελτ καὶ Τσῶρτσιλ.—Συζήτησις περὶ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως μεικτῆς μὲ συμμετοχὴν ἀντιπροσώπων ΕΑΜ. . ... 58—69

Ε'.

Συνάντησις κ. Ε. Τσουδεροῦ μὲ κ. Α. Ἤντεν τῆς 15 Ὀκτωβρίου 43. — Πρότασις 28 Ὀκτωβρίου περὶ διορισμοῦ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ὡς Ἀντιβασιλέως. — Παρατηρήσεις κ. Ε. Τσουδεροῦ ἐπὶ τῆς προτάσεως. — Δήλωσις εἰς τὴν Βουλὴν Κοινοτήτων ἀρχὰς Ν/βρίου κ. Οὐΐνστων Τσῶρτσιλ. — Ἐπιστολὴ 8 Ν βρίου 1940 Α.Μ. Βασιλέως πρὸς Πρωθυπουργὸν κ. Ε. Τσουδερὸν ὅτι δὲν θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἑλλάδα ἄνευ προσυνεννοήσεως μὲ Κυβέρνησίν του.—Ἀπάντησις 12 Ν/βρίου 43 τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου πρὸς Βασιλέα. — Δήλωσις 19 Ἰανουαρίου 44 τῶν Ἑλληνικῶν Κομμάτων ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς Βασιλέως. — Ἀρχὰς Δ/βρίου νέον σχέδιον δηλώσεως περὶ μὴ ἐπανόδου Αὐτοῦ καὶ Βασιλικῆς οἰκογενείας εἰς Ἑλλάδα πρὸ δημοψηφίσματος. — Συζήτησις σχετικὴ 5 Δ/βρίου μεταξὺ Βασιλέως καὶ Ἀρχηγῶν Συμμάχων. — Ἀγγλο - Ἑλληνικὴ συμφωνία 13 Δ[βρίου 43 περὶ κοινῆς ἐνεργείας ἐν Ἑλλάδι... ... ... 70—80

ΣΤ'.

Ἀποστολὴ 30.12.43 τοῦ Α/συνταγματάρχου κ. Ε. Φραδέλ-

Σελίς

λου εἰς Ἀθήνας κομίζοντος προτάσεις πρὸς Ἀρχιεπίσκοπον Δαμασκηνόν. Ἔγγραφον προτάσεων.—Τηλεγράφημα κ. Τσουδεροῦ πρὸς Δαμασκηνὸν τῆς 26 Ἰανουαρίου. —Ἀναχώρησις Α.Μ. Βασιλέως εἰς Λονδῖνον.— Τηλεγράφημα 25.2.45 πρὸς Βασιλέα ὅτι ἐπιζητεῖται μεταβολὴ Κυβερνήσεως.—Τηλεγράφημα 1 Μαρτίου πρὸς Βασιλέα περὶ ἀνάγκης ταχυτέρας ἀποστολῆς ταξιαρχίας εἰς Ἰταλίαν. — Ἐπιστροφὴ 6 Μαρτίου κ. Ε. Φραδέλλου εἰς Κάϊρον. — Σημείωμα κ. Ε. Τσουδεροῦ πρὸς Ἄγγλον Πρέσβυν περὶ περιεχομένου κομισθέντων ὑπὸ Φραδέλλου ἐγγράφων. — Τηλεγράφημα 6 Μαρτίου πρὸς Α.Μ. Βασιλέα περὶ περιεχομένου κομισθέντων ἐξ Ἀθηνῶν ἐγγράφων. — Τηλεγράφημα 10.3.44 Βασιλέως ἀρνουμένου. — Ἔκθεσις κ. Τσουδεροῦ 8 Μαρτίου πρὸς Βασιλέα περὶ ἀποδοχῆς προτάσεων Ἀθηνῶν. — Σημείωμα Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν περὶ τῆς γνώμης τῶν πολιτικῶν Ἀρχηγῶν ἐπὶ τῶν Κυβερνητικῶν προτάσεων. — Σημείωμα κ. Α. Σβώλου ἐκ μέρους ΚΚΕ καὶ ἄλλων ἀριστερῶν κομμάτων. — Συμπληρωματικὸν σημείωμα 26.1.44 τοῦ κ. Σβώλου. — Τηλεγράφημα 20.2.44 κ. Α. Σβώλου πρὸς κ. Τσουδερόν. — Ἐπιστολὴ κ. Θ. Σοφούλη πρὸς Ὑπουργὸν Στρατιωτικῶν 18.1.44. Ἐπιστολὴ κ.Σ. Γοναιᾶ πρὸς Κυβέρνησιν Καΐρου Φεβρουαρίου 1944. — Τηλεγραφικὴ ἀπάντησις Βασιλέως 16 Μαρτίου 1944. 81—115

Ζ'.

Ἵδρυσις ΠΕΕΑ Μάρτιον 1944. — Τηλεγράφημα ἱδρυτῶν πρὸς Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. — Τηλεγράφημα κ. Τσουδεροῦ πρὸς Βασιλέα περὶ ἀκολουθησομένης πολιτικῆς. — Τηλεγράφημα Κυβερνήσεως πρὸς ΠΕΕΑ.—Τηλεγράφημα κ. Ε. Τσουδεροῦ πρὸς κ. Θ. Σοφούλη κ.λ. ἀρχηγοὺς 16. Μαρτίου 1944.— Τηλεγράφημα 18.3.44 Βασιλέως πρὸς κ. Τσουδερόν. — Ἀνακοίνωσις 27 Μαρτίου Ἑλλην. Κυβερνήσεως. — Ἐπιστολὴ 28 Μαρτίου κ. Β. Καραπαναγιώτη περὶ παραμονῆς Βασιλέως εἰς Λονδῖνον. — Ἐπιστολὴ 9 Μαρτίου Μπωμὸν Νεσμπὶτ πρὸς Γεν. Ἑλλην. Ἐπιτελεῖον περὶ πιθανολογουμένων ταραχῶν ἐν τῷ στρατῷ. — Ἀπάντησις 12 Μαρτίου Ὑπουργοῦ Στρατιωτικῶν. — Τηλεγράφημα κ. Τσουδεροῦ πρὸς Βασιλέα 29 Μαρτίου, προειδοποιητικὸν ἐπικειμένων ἀνωμαλιῶν.—Ραδιοφωνικὸς λόγος 30 Μαρτίου κ. Σοφ. Βενιζέλου... ... ... 116—129

Η'.

Ὑπόμνημα ἐπαναστατικῆς Στρατιωτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπι-

δοθὲν τὴν 31 Μαρτίου εἰς τὸν Πρωθυπουργόν. — Ἀνακοίνωσις τηλεγραφικὴ εἰς Βασιλέα. — Ἀνωμαλίαι εἰς Σύνταγμα Πυροβολικοῦ καὶ ἄλλας στρατιωτικὰς μονάδας. — Ὑπόμνησις 1 Ἀπριλίου πρὸς κόμματα ὅπως ἀπαντήσουν εἰς τ/φημα 16 Μαρτίου. — Διάφορα τ/φήματα πρὸς Βασιλέα περὶ ἐξελίξεως στάσεως. — 3 Ἀπριλίου, οἱ Συνταγματάρχαι παρὰ τῷ Πρωθυπουργῷ. — Ὑπουργικὸν Συμβούλιον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ὑπουργοῦ Ἀεροπορίας κ. Π. Βούλγαρη. — Τ/φημα Πρωθυπουργοῦ πρωΐας 3 Ἀπριλίου πρὸς Βασιλέα. — Παραίτησις Πρωθυπουργοῦ κ. Τσουδεροῦ καὶ πρότασις διορισμοῦ ὡς Προέδρου τοῦ κ. Σ. Βενιζέλου. — Τηλεγραφικὴ ἀνακοίνωσις περὶ τούτων πρὸς Βασιλέα. — Ἀνακοίνωσις διὰ τοῦ Τύπου. — Ἡ στάσις συνεχίζεται. — Οἱ ἐπαναστάται ζητοῦν καθολικὴν Κυβερνητικὴν παραίτησιν. — Ὁ Βασιλεὺς δὲν δέχεται τὴν παραίτησιν. ... ... 130—142

Θ'.

Ἡμερησία διαταγὴ 3 Ἀπριλίου τοῦ Α. Σ. — Σῆμα Α. Σ. τῆς 4 Ἀπριλίου. — Ὁ Βασιλεὺς δὲν δέχεται παρσίτησιν Πρωθυπουργοῦ. — Καλεῖ Βενιζέλον εἰς Λονδῖνον — Νυκτεριναὶ συσκέψεις 4 Ἀπριλίου Ἐπιτροπῆς Ναυτικοῦ μὲ κ. Βενιζέλον κλπ. — Ἐπιτροπὴ Ναυτικοῦ προτείνει ριζικωτέραν λύσιν. — Παραίτησις κ. Σ. Βενιζέλου ὡς Ὑπουργοῦ Ναυτικῶν. — Ἡμερησία διαταγὴ Α. Σ. τῆς 5 Ἀπριλίου διὰ τῆς ὁποίας ἀνακοινοῦται παραίτησις Ὑπουργοῦ. — Τ/φημα 5 Ἀπριλίου πρὸς Βασιλέα. — Ἔγγραφον παραιτήσεως τεσσάρων Ὑπουργῶν 5 Ἀπριλίου. — Ἀντὶ κ. Βενιζέλου δηλώσαντος ἀποκρούει πρωθυπουργίαν τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον προτείνει τὴν 6 Ἀπριλίου τὸν κ. Γ. Ροῦσσον διὰ πρωθυπουργίαν. — Ἀνακοίνωσις Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου διὰ τοῦ Τύπου περὶ συνεννοήσεων διὰ σχηματισμὸν Κυβερνήσεως. — Τηλεγραφικὸν μήνυμα 5 Ἀπριλίου Πρωθυπουργοῦ Οὐίνστων Τσῶρτσιλ πρὸς κ. Τσουδερόν. — Ἀπάντησις κ. Τσουδεροῦ. 143—156

Ι'.

Τηλεγράφημα 7 Ἀπριλίου Α.Μ. Βασιλέως δεχομένου παραίτησιν Κυβερνήσεως. Σχετικὸν τηλ/μα ἰδίου τῆς 5 Ἀπριλίου. — Ἐπαναστατικὴ κατάστασις τοῦ Στόλου ἐπιδεινοῦται — Στασιαστικαὶ ἐκδηλώσεις καὶ εἰς τὴν Ι Ταξιαρχίαν. — Ὁ κ. Βενιζέλος δέχεται νὰ σχηματίσῃ νέαν Κυβέρνησιν. — Ἔγγραφα Ἄγγλου Ἀρχιστρατήγου 7 Ἀπριλίου πρὸς Ὑπουργὸν Στρα-

Σελὶς

τιωτικῶν καὶ πρὸς Συνταγματάρχην Λιόσην. — Διατάσσεται ἀφοπλισμὸς Ι Ταξιαρχίας. — Ὁμόφωνος ἐξέγερσις Ταξιαρχίας κατὰ τοῦ μέτρου τούτου τοῦ Βρετ. Στρατηγείου.—Ὁ Βασιλεὺς εὐχαριστεῖ παραιτηθεῖσαν Κυβέρνησιν καὶ παρακαλεῖ ὑπουργοὺς παραμείνουν θέσεις των πρὸς ἐκτέλεσιν ὑπηρεσίας. — 11 Ἀπριλίου ἀπάντησις πολιτικῶν Ἀρχηγῶν ὅτι δέχονται σχηματισμὸν Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως.—Τ/ματα Θ. Σοφούλη.— 10 Ἀπριλίου ἐπιστροφὴ Βασιλέως εἰς Κάϊρον. — Συνάντησις Βασιλέως μετὰ Πρωθυπουργοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ μὲ Ὑπουργούς. — Διάγγελμα Βασιλέως 12 Ἀπριλίου. — Ἔγγραφον Α.Σ. 11 Ἀπριλίου — Ὑπὸ ποίους ὅρους Θ' ἀνελάμβανε καὶ πάλιν Κυβέρνησιν κ. Τσουδερός. — Νὰ μὴ ἀναμιγνύεται Βασιλεὺς εἰς Στράτευμα. — 13 Ἀπριλίου Α.Μ. Βασιλεὺς δέχεται παραίτησιν Κυβερνήσεως καὶ ἀναθέτει σχηματισμὸν Κυβερνήσεως εἰς κ. Σ. Βενιζέλον. — 14 Ἀπριλίου ὁ κ. Βενιζέλος καὶ δύο Ὑπουργοί του ὁρκίζονται. — Καταστολὴ δι' Ἑλληνικῶν Δυνάμεων τοῦ κινήματος. — Νυκτερινὴ μάχη 22 Ἀπριλίου ἐν τῷ λιμένι Ἀλεξανδρείας.— Διαταγὴ 24 Ἀπριλίου τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου περὶ σιωπῆς διὰ τὰ γεγονότα Ταξιαρχίας.. ... 157—172

ΙΑ'.

Λόγος 22 Φεβρουαρίου Ἄγγλου Πρωθυπουργοῦ — Ἐπιστολὴ 7 Μαρτίου κ. Ε. Τσουδεροῦ πρὸς Ἄγγλον Πρωθυπουργόν. — Ἐπιστολὴ 24 Ἰουλίου 44 κ. Τσουδεροῦ πρὸς κ. Γ. Παπανδρέου Πρωθυπουργόν. ... ... 173—185

ΤΟ ΤΥΠΩΜΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΑΥΤΟΥ ΕΤΕΛΕΙΩΣΕ ΤΟΝ
ΑΥΓΟΥΣΤΟ 1945 ΣΤΑ ΤΥΠΟ-
ΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
«ΠΥΡΣΟΣ» Α. Ε.

ΔΕΣΧΗ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •